ЮНАЦЬКИЙ РУХ НА УКРАЇНІ

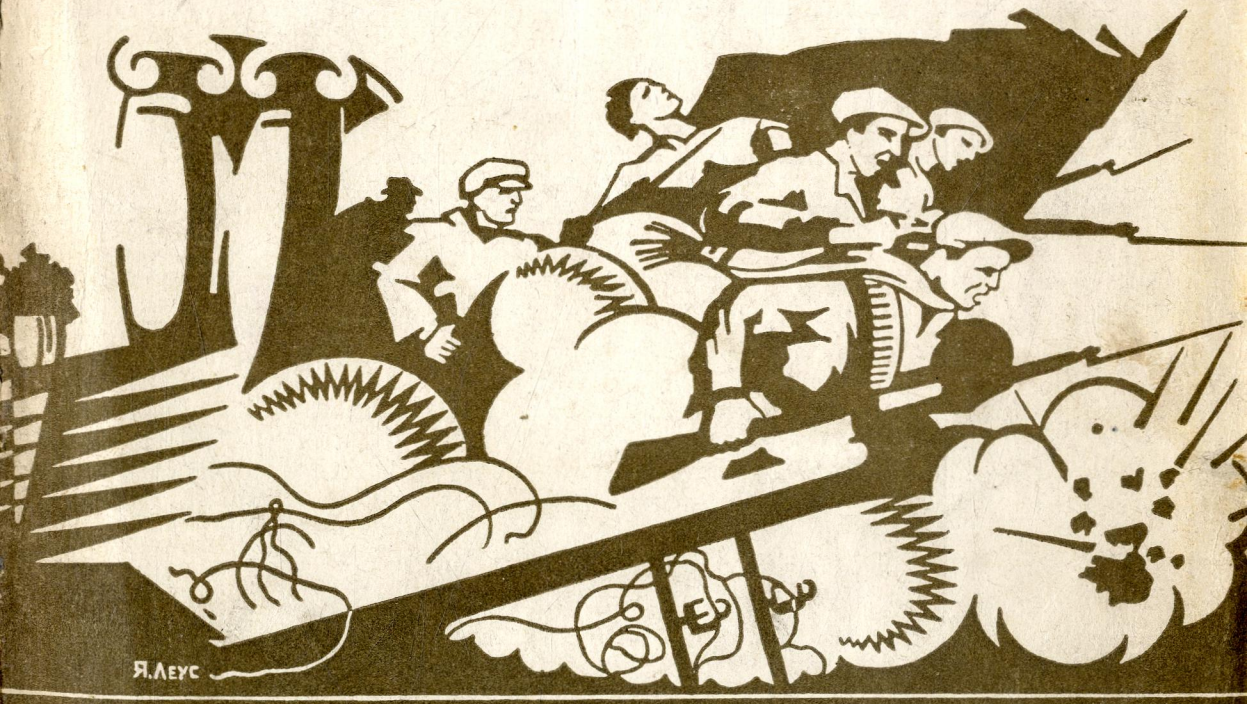

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

06 10
3 юн
Б 613

ЮНАЦЬКИЙ РУХ НА УКРАЇНІ

ХРЕСТОМАТІЯ

10755
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

УЛОЖИЛИ
С. БІЛОКРИНИЦЬКИЙ
ТА ПАВ. УСЕНКО

П. № 289 ГЛ УСР
1938 -
Зв. пок. Гл. УРСР - 1454

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
ЮНСЕКТОР
1927

3 нон (075)
Ф 75(284ч)я7

[335.5к (09) (47.71)] = 91.79

Перша Друкарня
Державного Видавництва України
імени Г. І. Петровського
Харків
ДАВ

БІБЛІОТЕКА
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
№ 870
м. Львів

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 64195

Укрголовліт № 3890. 1926. Зам. № 76 Тир. 4000.

ПЕРЕДМОВА

Всесоюзний ленінський комсомол нараховує в своїх шерегах до двох мільйонів членів.

По містах, селах та хуторах, на заводах, фабриках та руднях, у Червоній армії та флоті — всюди живе, працює й учиться ленінська зміна — комсомол. Те, що спілка наша є за провідника впливів компартії на маси робітниче-селянської молоди, вже давно відома істина, підтверджена не так резолюціями з'їздів, як самим життям. У системі радянської спілки ЛКСМ є одна з ланок, що разом із иншими становить єдине ціле — диктатуру пролетаріяту.

Така роля й таке становище комсомолу на сьогодні, напередодні десятого жовтня.

Чи завжди була наша спілка така, як ми її бачимо тепер?

Звичайно, ні.

Комсомол, як дитина революції, пройшов усі етапи її, пройшов надзвичайно важкий шлях змагань.

З маленьких гуртків комсомол будує свої організації, маючи в своєму складі ще не двохмільйонну армію, а невеличкі шереги самовіддаиих юнаків.

Подолавши всіх ворогів на воєнних фронтах, радянська влада кинула сили на фронт господарчий. До завдань на цьому не менш тяжкому фронті належало відбудувати промисловість, піднести сільське господарство, електрифікація то-що. І на фронтах громадянської війни та соціялістичного будівництва зростала та виховувалась молода гвардія ленінізму.

Ми маємо право давати таке ім'я загонам, що становлять нашу ленінську спілку молоди через те, що на таких найважливіших фронтах революції та звязаних із ними, як ріка із допливами своїми, на инших фронтах, комсомол залишався надійним співучасником та підручним партії. Укладаючи хрестоматію юнацького руху на Україні, ми й намагалися показати участь та ролю революційної молоди у великій боротьбі та відбудові. Тут зібрано матеріяли й документи, що дають картину, як у липневі дні 1917 року золотопогонники юнкери, перед своєю загибеллю, вели на тортури більшовиків, дні корніловщини, дні Жовтневих повстань, гетьманщини, денікінщини, петлюрівщини з усіма перепетіями підпілля.

В ці дні в передових шерегах ішли, ведучи за собою робітників та селян, комуністи.

Поруч із комуністами йшли комсомольці. Звязок між спілкою та партією, який завжди був і є запорукою правильности розвитку юнацького руху, зміцнювався тільки через спільну революційну роботу.

Це треба знати, пам'ятати молодшим робітникам, селянам і перш за все комсомольцям, щоб цей звязок, класову спайку тримати завжди.

Щоб з тією-ж рішучістю відкидати всілякі спроби розтяти звязки спілки з партією, як це було підчас дискусій у партії з опозицією 1923—1924 р.р., а також 1926 року з опозиційним блоком.

Складаючи хрестоматію, ми мали на меті дати комсомольцеві найцінніші документи та найхарактерніші матеріяли з історії юнацького руху на Україні. Значна кількість матеріялу в хрестоматії — спогади активних учасників революції. Водночас із цими матеріялами (спогади) не менше значіння мають так звані документи епохи (відозви, листівки, тези).

Юнацький рух на Україні найповніше, найвиразніше розвинувся з часів Лютневої й надто Жовтневої революції. Та ще задовго до того робітничі підлітки, а почасти й поодинокі інтелігенти, звязавши свою долю з пролетаріятом, вели воістину героїчну боротьбу проти царату, проти поміщиків та капіталістів. Досить прочитати в хрестоматії статті, що змальовують участь молоди в революції 1905 року, в епоху реакції та підчас імперіялістичної війни, щоб упевнитися, що ввесь отой рух і є за джерело, початок майбутнього комсомолу. Тому, навіть маючи на увазі не цілковиту приступність поданого матеріялу (для малопідготовленого читача), укладачі однак вважають за потрібне додати розділ „На зорі юнацького руху".

На жаль, і в инших розділах довелося ввести матеріяли, що не зовсім будуть зрозумілі малопідготовленому читачеві, але які можна проробляти на гуртках з участю керовника, найбільш, матеріяли незгод у спілці: „класовість" та „масовість" то-що.

Вбачаючи ці хиби в хрестоматії, ми хочемо звернути увагу т.т. комсомольців на те, що в юнацькій літературі до цього часу повно висвітлено тільки перші стадії історії юнруху (громадянська війна, підпілля) й зовсім замало висвітлено роботу й життя спілки за доби відбудови народнього господарства.

Україна почасти через своє географічне становище (Чорне море, кордони Румунії, Польщі), почасти через особливості в національному питанні — за часів громадянської війни була за плацдарм, де відбувалися головні бої Червоної армії з арміями контр-революційними. Це й наклало своє тавро на особливості юнацького руху на Україні як з боку кількосности форм, умов роботи (підпілля, роботи в прифронтовій смузі, в оточенні бандитизму), так і з боку організаційної будови спілки.

Треба зауважити, що ніде в СРСР юнацький рух не мав такого змістовного минулого, як на Україні, і цим теж у значній мірі виправдовується вихід нашої хрестоматії юнацького руху на Україні, яка має доповнити історію ЛКСМ радянського Союзу.

Через затримку в друці та обмежений розмір хрестоматія закінчується матеріялами з 1924 року (смерть тов. Леніна, ленінський призов).

Укладачі

Л. БАЛАБАНІВ

ДИТЯЧА ТА ЮНАЦЬКА ПРАЦЯ У ПРОМИСЛОВОСТІ [1])

Ціла історія фабрично-заводського законодавства царського уряду має переважно адміністративно-поліцайський характер — запобігати заколотів серед робітників. Що уряд уважав пролетаріят за суспільну „болячку", а ремесника — за баламутний та злочинний елемент, то це вимагало певних застережливих заходів, і промисловці, не спроможні піднестися до „вищих" державних інтересів, чинили иноді шалений опір. Не дарма до запровадження майже всіх фабрично-заводських законів споводувалися страйки та розрухи.

Отже й до першого закону, запровадженого року 1845, який обмежив працю малолітніх, спричинилися значні розрухи на великій Вознесенській бавовнопрядільні, близько міста Москви, коли вжили навіть збройної сили. Урядове обслідування виявило немилосердну експлоатацію дитячої праці. На 23 московських бавовнопрядільнях працювало 2.100 дітей, які робили й удень і вночі. Надмірне зловживання дитячою працею викликало закон року 1845, який заборонив малолітнім 12-літнього віку працювати вночі на фабриках. Проте жадних карних заходів на порушників цього закону не визначено, і не дивно, що закон не дав будь-яких практичних наслідків, і коли знову треба було зняти це питання, то за нього цілком забули.

Року 1859 через раз-у-раз нещасні випадки по заводах, здебільша з малолітніми, в Петербурзі складено було комісію оглянути петербурзькі фабрики та виробити правила праці малолітніх. Проєкта цієї комісії було за рік видруковано.

В основному правила були в тім, що заборонено приймати на працю дітей молодших за 12 років, обмежено час праці для дітей віком од 12 до 16 років і настановлено інспекцію переводити ці правила в життя. Цього проєкта передали до однієї з комісій міністерства фінансів, де він і застряв, не побачивши світу. Року 1870 з „найвищого наказу" організовано комісію на чолі з графом Ігнатьєвим розглянути всі питання що до наймання робітників. Комісія закінчила свою роботу через рік. (На ті часи дуже швидко).

За цим проєктом дітям до 12 років працювати заборонялося, малолітнім од 12 до 14 років на денну працю покладалося 8 годин, а на нічну — 4 години, і підліткам од 14 до 17 років на їхній робочий день

---

[1]) Статтю тов. Л. Балабанова взято, як характерну, що змальовує стан дитячої та юнацької праці на терені колишньої царської Росії. Прим. укладачів.

припало 10 годин. Але цього проєкта не затверджено, а передано до комісії на чолі з графом Валуєвим, яка не зробила будь-яких важливих виправок у попередніх проєктах.

Коли розглядалося питання року 1880 в державній раді, то пропозиції знову не затверджено. Думку державної ради ухвалено „найвищою волею".

Так рік-у-рік відтягалося запровадити закона, що врятувати мав життя та здоров'я десятків тисяч дітей і підлітків. „Законодавче втручання конче потрібне за всіх випадків, де слід запобігти передчасної смерти, однаково з яких причин траплялася-б ця смерть; і, звичайно, причини фабричні треба вважати за найжахливіший спосіб призводити до передчасної смерти". Це говорив доктор Фері, коли англійський парламент відтягав запровадити в життя закони про дитячу працю.

Бюрократичний уряд поліцайської Росії так само „ніжно піклувався капіталом" (говорячи словами Марксовими), як і англійська палата громад.

Що-року канцелярські тяганини сповнювали кешені експлоататорів дитячої праці новими прибутками.

Як-же ставилася „суспільна думка" тієї доби до праці малолітніх, та суспільна думка, яка являла собою думку бюрократії, промисловців і урядової інтелігенції? Здебільшого всі фабриканти, за винятком петербурзьких (причини „гуманности" їхньої ми розглянемо потім), рішуче ставили опір супроти врегулювання дитячої праці, посилаючись на принципи волі „народньої праці". (Читати: волі капіталу та експлоатації).

Коли-не-коли відбуваючись, з'їзди так само висловлювали свою думку. Всеросійський з'їзд торговельних промисловців року 1870 ухвалив резолюцію про бажання охоронити працю малолітніх, але й тут значна меншість висловилася проти резолюції. Один із них, відомий співробітник газети „Новое Время" Скальківський, говорив: „На Заході обмежити роботу малолітніх можна, в нас — ні... В Росії це завадило-б праці й зле позначилось-би на самій робітничій класі, яка надзвичайно бідна".

Більше дбайливости що до робітничих підлітків виявив з'їзд технічних діячів з машинобудівельної промисловости (року 1875). Він клопотався, щоб заведено закона про працю малолітніх, а також ухвалив резолюцію про заводські школи й тут-таки по звичці запросив урядової допомоги.

Тимчасом, очікуючи нового закона, „головні діячі промисловости" збиралися обігрітися коло субсидій та вираховань із заробітної плати. Піклування про робітників у панів буржуа збігаються з інтересами власної кешені.

Нарешті 1 червня року 1882 закона про працю малолітніх заведено. На творчість цього закону пішло 23 роки, коли брати від першої петербурзької комісії року 1859. Однак наслідки такої довгої праці численних комісій на чолі з особами високого стану були вельми незначні, нікчемніші навіть за пропозиції, зроблені від деяких фабрикантів. Закон визначив вік, до якого не можна було ставити на роботу (12 років), і робочий день для дітей од 12 до 15 років, по деяких виробництвах — 8, а по инших — 9 годин. Що до шкіл, то фабрикантам надалося лише права закладати їх.

Звичайно, цей закон не міг поліпшити на багато становище робітника. Утиски були ті самі, і капітал, як хотів, господарював на фабриках. Не дивно, що наприкінці року 1884, на початку 1885 вибухають серйозні робітничі розрухи в Московській та Володимирській губернях, після яких запроваджено закона 3 червня року 1885 про нічну роботу підлітків та

жінок. Перед ним точилася люта боротьба поміж інтересами петербурзької й московської промисловости. На початку 80 років стається промисловий застій. Надто бавовняної продукції. На ринку помічалося надпродукцію краму. Петербурзькі фабрики, мавши вдосконаліше технічне обладування, майже не користали з праці малолітніх. Але - ж нічні роботи не припинялися. Московська мануфактурна промисловість працювала й удень і вночі, широко експлоатуючи дешеву дитячу працю й надолуджуючи тим технічну невдосконаленість виробництва. Зрозуміла річ, це давало Петербургові замало вигідні умови конкуренції.

Отже, петербурзькі мануфактури подали свої міркування СПБ градоначальникові, що, щоб уникнути кризи перепродукції, треба скоротити продукцію, заборонивши працю малолітніх і нічну роботу. Вони так само зазначали, „оскільки нічна робота згубно діє на моральність робітників".

Прохання передано до Московського Відділу Ради Торговлі та Мануфактур, який склав докладну контр - записку, де, між иншим, говорилося: „С. - петербурзькі фабриканти зазначили, як один із найважливіших наслідків, запропонованих від них заходів, піднести продуктивність жінок та підлітків, що працюють по фабриках, але на це посилаються вони для того, щоб заховати свою головну мету, доволі нефілантропічного характеру".

Аргументи ці переконали уряд. Знову запитувано думки петербурзьких промисловців, розпочато листування, яке загрожує повернутися на безконечне. Але робітничі заколоти владно посувають справу. Міркування поліцайської безпеки перемагають усі останні доводи, і 3 червня року 1885 ухвалено постанову заборонити нічну роботу жінкам і малолітнім дітям до 17 років по бавовняних, полотняних та вовняних фабриках.

Проте, постанову цю ухвалено було, як спробу на три роки, і, впоравшись фабриканти з кризою, стали вони до енергійної боротьби проти законів, які обмежували їхні апетити. Реакційна преса вбачає в них майже чи не соціялізм. Коли міністр фінансів пан Вишнеградський одвідував Нижнєгородський ярмарок, то „всеросійське купецтво" подало йому прохання скасувати назручні закони. І справді, року 1890 уряд, немов - би відчувши, що перейшов межі, виправляє колишні закони.

Нічну роботу малолітнім знову дозволилося в скловій промисловості, ще й більше того, нічну роботу підлітків, заборонену законом року 1885, могли дозволяти „в особливих випадках" губернатори. Отже все віддано було на адміністративну сваволю.

„Що далі на Схід, то підліша буржуазія", — говорив перший маніфест нашої партії. І тим огидніших і хижацьких форм прибирає капіталістична експлоатація. У нашвидку позбиваних бараках, з машинами, примітивно устаткованими, під повсякчасною загрозою травматичних ушкоджень і професійних хороб, перші покоління пролетаріяту створювали надвартість російським плантаторам. Вже перші праці, присвячені робітничому питанню, відзначають нестерпні форми фабричного побуту. Робітники й навіть діти справляють надсильну роботу по 16 годин на день. Щоб охоронити здоров'я робітника, жадних заходів не вживається. (Флеровський — „Становище робітничої класи в Росії").

Звітом головного фабричного інспектора року 1885 констатовано: „Так само замало звертається уваги в промислових установах на потребу огороджувати небезпечні механізми, в наслідок чого виникають численні нещасні випадки з робітниками й надто з малолітніми. За причину таких нещасних випадків стають пустощі, коли мова йде за малолітніх".

Виразніше говорить за це фабричний інспектор Володимирської губерні Песков: „Надто-ж сказати це можна за малолітніх: майже нема такої частини машин, що від неї їм не довелося дістати будь-яких травматичних ушкоджень".

Яку ролю відограваля тут пустощі, видко з опису фабричного інспектора Янжула про обладування тодішніх заводів. „На мануфактурі № 31, в опальні або напильні, проміж двох машин із численними зубчастими колесами, що кружлять у різних напрямках, є прохід приблизно в $^3/_4$ аршина, яким протягом доби проходять безперечно сотні робітників, у тому числі й малолітні; найменша необачність... один непевний крок або рух — і людину моментально скалічить". Але не сама лише небезпека зробитися калікою висіла над головою підлітка, самий завод було побудовано немов-би на загибель його здоров'я. Приміром, київські гути (де, як ми пам'ятаємо, року 1890 дозволено нічну роботу молоди) було так побудовано, що отвір у дахові над пічкою і двоє настіж порозчинених воріт, дають постійний протяг.

Зрозуміло, що побудовані так заводи дуже шкодять, надто взимку, здоров'ю взагалі всіх робітників, а зокрема здоров'ю малолітніх, які здебільшого працюють у благому зодягу й босоніж". (Див. Пажитнов — „Становище робітничої класи в Росії", стор. 33). Надто характерні величезні Хлудовські мануфактури, що їхній чистий прибуток 80 років становив 45% річно. Там, серед загального числа робітників, 24,6% становили діти до 14 років, другу чверть (25,6%) — підлітки до 18 років.

Перевтома з фабричної праці була остільки сильна, що, із слів земського лікаря, покалічені діти засипали підчас операції таким міцним сном, немов летаргічним, що не потребували хлороформу. (Там-же — стор. 26).

На тій самій мануфактурі сталася пожежа. Фабрику з наказу директора було замкнено. В наслідок чого, після пожежі вивезли сім возів з трупами.

Але, проробивши 16 годин, підліток не мав спочинку: приміщень у робітників майже не було. Вони жили по казармах, спали на брудних нарах страшенно скупчено або заночовували по своїх-же курних майстернях, що їх часом насичували отруйливі випари. Зрозуміло, що являв собою підліток-робітник. „Я подибував малолітніх робітників, — пише фабричний робітничий інспектор, — вигляд їхній справляв жахливе враження: таких виснажених, воскуватих облич, з глибоко позападалими очима й цілком синім підочням, ви ніде не побачите". (С. Гвоздьов — „Записки фабричного інспектора". М. 1911 рік, стор. 52).

Як-же багато малолітніх і підлітків переварилося в фабричному казані, як ставилися вони до пролетаріяту дорослого, як одмінялося число їхнє за 80 — 90 років?

Розгляньмо ці питання.

Ми маємо точні дані Московської губерні („Збірник статистичних відомостей по Московській губерні", том IV), Петербургу (Бренштейн-Коган — „Численність та склад петербурзьких робітників". П. 1910). Харківської та Варшавської округи (Святловський — „Фабричний робітник". Варшава, 1899); що до загальних цифр, то їх визначив Андреїв: „Робота малолітніх у Росії й на Заході", але вони лише подекуди приблизні.

Малолітніх віком до 15 років по фабриках Московської губерні перед законом року 1882 було 11.630 чоловіка, що становило 11,5% усіх робітників, з них віком до 10 років було 158 чоловіка. Підлітків 15 — 17 р.

у цілому було 10.108 чоловіка, або-ж 10%. Отже, робітників, на яких поширювалася чинність фабричних законів про охорону праці молоди, було 21.738 чоловіка або 21,5%. Коли-ж ми візьмемо всю робітничу молодь до 23 років, то до цього числа треба додати 17-літніх робітників — 2.535, 18 років — 2.648, 19 років — 2.578, 20 років — 2.732. Коли порівняти всю робітничу молодь із числом дорослих робітників, то це становить 39,92%. Опріч даних Московської губерні, де є статистика кожного віку окремо, по всіх инших губернях брато на облік лише ту молодь, яку охороняли закони. Тому цифра 18,42% молоди 12 — 20 років доволі цікава. Слід відзначити, що ця цифра розкладається майже однаково, тоб-то чотири десятих на всі роки. Не зазначаючи розподілу дитячої праці на виробництва, ми пошлемось на висновок Святловського: „Діти здебільша прикладали свою працю на виробництвах шкідливих для здоров'я, як-от: сірникове, тютюнове, прядиворозчісувальне, друкарське, вовняне, хлібне то-що („Фабричный рабочий", стор. 19).

По фабриках Петербурзької округи року 1885 працювало 3.268 малолітніх робітників. Це число, по тому, як запроваджено було закони, зменшилося до 2.214 чоловіка. На бавовнопрядільних та ткацьких виробництвах року 1869 працювало малолітніх 11%, року 1900 — 5%. Цілком инше в дрібних виробництвах.

Виробництво	Малолітніх робітників року 1869	До 16 років року 1900
Вироблювання чоловічого вбрання	21,0	21,1
„ жіночого „	25,2	26,1
Вироби шапочників	29,9	31,8

Тоб-то по всіх дрібних потогонних підприємствах число дітей щоразу зростало.

Цікаво подати дані що до праці малолітніх до 16 років і робітничого юнацтва 16 — 20 років по виробництвах великих та дрібних.

Виробництво	Малолітні	Роб. молодь
Виробництво машин та знаряддя . .	6,5	21,9
Виготовлення одягу та вироблювання шкури	22,1	26,9
Оброблення дерева	13,9	24,3
Торговля одягом	24,5	28,6
Оброблення металів	7%	21,5
Поліграфічна продукція	10%	24,5

Ми бачимо, таким робом, з таблиці, що малолітні вкладали свою працю в дрібну продукцію: що більша продукція, то менше там малолітніх; що до праці молоди робітничої, то там цю тенденцію так само помітно, але значно менше.

Подамо тепер дані Андреєва з усієї колишньої Росії, вони обходять лише малолітніх перед законом року 1882.

Виробництво	Відсоток до числа дорослих робітн.
Вовнопрядня	31,19
Бавовнопрядня	12,78
Лляопрядня	16,70
Рогожня	29,30
Механічні та чавунно-ливарні	4,44

Ці дані, хоч і не різняться сильно з-поміж наведених уже, а все-ж доводять, що здебільшого малолітні купчилися на виробництвах, які обробляли волокнинне речовиння.

Вік	Робітники, які обробляють не волокнинне речовиння			Робітники, які обробляють волокнинне речовиння		
	Зріст метр.	Вага кіл.	Промір огрудня сант.	Зріст метр.	Вага кіл.	Промір огрудня сант.
17 років	1.598	50.99	79.55	1.652	48.53	78.33
18 „	1.629	54 74	82.41	1.614	53.02	81.12

Ми бачимо, що малолітні зосереджувались по найгірших що до здоров'я виробництвах.

Своїм здоров'ям та життям робітнича молодь накладала по фабриках за мізерну плату. Пересічний заробіток дорослого робітника на своїх харчах в 90 роках становив 14 крб. 16 коп., заробітна плата підлітків виносила 7 крб. 41 коп. або 52,33% дорослого робітника, малолітній заробляв 5 крб. 11 коп. або 36%.

Натурально, що за таких тяжких умов і злиденної заробітної плати серед робітничої молоди панувала темрява та неуцтво.

Року 1885 серед робітничої молоди було щось до 65% неписьменних (див. Мікулін — „История фабричной инспекции". Київ, р. 1906, ст. 37). Здобути-ж собі хоч будь-яку освіту підліток із фабрики жадної спромоги не мав. Адже-ж, це був той час, коли „міністр освіти" видав обіжника не пускати до гімназій „куховаркиних дітей". Але робітнича молодь і не пішла-б туди. А шкіл при фабриках майже що не було. З „права", наданого законом року 1882, фабриканти скористати не квапилися. Мікулін подає цифри, за якими на Московську та Володимирську губерні припадало лише 47 фабричних шкіл, де вчилося 1.756 малолітніх. На Московський повіт припадало 6 шкіл з 283 учнями, серед них — молоди 60 чоловіка, тоб-то 6 — 7%, і всього 5 дівчаток-робітниць, це-ж по фабричних школах! Але промисловці не вдовольнялися з того, що висмоктували з робітничої молоди останні сили, тримали її в темряві на законних підставах, — вони намагалися оминути навіть ті нікчемні закони, що їх запроваджував уряд. Вони обурювалися за самої тільки думки втратити хоч-би шеляг із мільйонних зисків.

„Я брав малолітніх, жаліючи їх, — говорить якийсь фабрикант, — щоб дати їм шматок хліба, важучи на слізні благання матерей, які, може, й робітників инших не мають. Я їх цілком не потребую... Звільнити негайно-ж малолітніх і вже їх не брати. Нехай жебрачать... (Гвоздьов — „Записки фабричного инспектора", стор. 49). Але, напевне, вигода примусила цього фабриканта малолітніх залишити. Так само намагались зробити й инші фабриканти, доходячи навіть до того, що ховали підлітків у мішки, коли приїздив на фабрику інспектор (ib. 42). Нестримно експлоатувати робітничу молодь фабрикантам допомагали... попи. Річ у тому, що багатьом підліткам не можна визначити було їхні літа, бо вони часто-густо замість метрики брали брехливі довідки. „Робітники в жадний спосіб не можуть їх дістати, бо попи вимагають за написання метрики карбованця, а до того ще й гербові марки, а це робітникові над силу" (Гвоздьов, стор. 50). А слід сказати, що згідно з законами оплачувати метрики не належало. Другий цікавий такий-же факт подає у подорожньому журналі київський фабричний інспектор: „У гутах Геца та Розенфельда, Новоград-Волинського повіту, багато малолітніх не мало метрик, бо піп села Сумці відмовляв давати їх, мотивуючи тим, що „метрики не повинно розкидати по жидівських конторах".

Навіть юдофобство було на-руч єврейським експлоататорам.

Так пригноблювано й обдурювано робітничу молодь. Здавалось, що вона мала би стати за мовчазну та покірливу капіталові робочу худобу. Якої-ж сили був класовий інстинкт, коли навіть у ці непроглядні часи робітнича молодь уже ставала до боротьби проти кріпацької праці?

Раніше вже говорено за порядки на Хлудовській мануфактурі. Робітники спробували там учинити заколот. Одразу-ж втрутилася поліція. „Заарештовані робітники, все молоді хлопці років 20, одсиділи 5 місяців тюрми, доки московська судова палата ухвалила передати справу мировому судді, за відсутністю у вчинках обвинувачених опору владі" (Пажитнов, стор. 24). Далеко цікавіше описані страйки робітничої молоди в Петербурзі, що за них молодий Плеханов згадує в кореспонденціях до газети „Земля й Воля" і які підставу дали йому зробити певний висновок про робітничу молодь у праці „Руський робітник у революційному русі".

Ось що сталося на фабриці Кеніг року 1878 [1]): новий директор звільнив жінок, які розгрібали „куряву" (посліди ниток), і примусив „задніх хлопчаків" сортувати її. 29 листопада ці хлопчаки числом 32 заявили майстрові, що вони не працюватимуть аж доки позбавиться їх цього обов'язку.

Сталося це о 12-ій годині вдень, коли робітники йдуть обідати. По обіді хлопчаки справді не пішли працювати й чекали господаря коло фабрики. Коли той надійшов, вони спробували йому поскаржитися, але господар без розмов заслав їх до дідька. Хлопчаки порозходилися додому.

Другого дня дорослі робітники підтримали молодих страйкарів. Страйк поширювався. До нього втрутився славетний III відділ, і на фабрику приїздив якийсь генерал умовляти робітників, але дарма. Страйк кінчився звільненням.

Другого разу робітнича молодь виявила себе підчас великих страйків на Новій Бавовнопрядні. Вчинено арешти. Серед заарештованих був малолітній робітник. „Його товариші, така-ж малеча, як і він, — пише

[1]) Плеханов — Збірник творів, стор. 17 і далі.

Плеханов, — пішли ранком числом до 50 чоловіка до участку й вимагали звільнити його. Пристав Бочарський відважно вийшов назустріч цим бунтівникам і за допомогою десятка поліцаїв та трьох-чотирьох майстрів погнав дітваків до фабрики; всі вони відразу-ж розбіглися". Страйк тривав далі. Більшість страйкарів позаарештовано. „Їх поділено на дві категорії Першу категорію, яку складали малолітні робітники, геть усю вибили різками й випустили, настрахавши вдруге вибити, якщо хтось із покараних не стане до роботи".

Отак ставала робітнича молодь на довгий шлях боротьби. І хто-б сказав, що за чотири десятиріччя „задні хлопчаки", яких городовики в поліцайських участках парили різками, будуть за наступників робітничої диктатури.

В. БУЛАХ

ДИТЯЧА ПРАЦЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Перед революційною добою питання дитячої праці в сільському господарстві нікого не обходили. Буржуазія уваги не звертала на загибель багатьох тисяч робітників по фабриках і заводах, не то щоб на дітей робітників. Менше того цікавилися працею своїх робітників поміщики, які гналися за тим, щоб визискувати як-найбільше робітника за час його строкового найму. Поміщики (надто за кріпацтва) вважали робітника лише за машину, за річ, і тому ані трохи не дивує оголошення в газеті якоїсь поміщиці, що вона продає „дівку і майже новий ридван". Річ і людина — то їй все однаково.

З найманої дитячої праці в сільському господарстві надто широко почали користати після того, як визволено селян од кріпацтва, що не тільки „визволило" їх від поміщиків, але й від землі. Згодом число найманих робітників у сільському господарстві що-раз зростало, становлячи 1893 року 2.000.000 чоловіка, а 1911 року — 3.000.000 чоловіка, до того загальне число селян, що жили на сторонні (опріч сільського господарства) прибутки, доходило 10.000.000 чоловіка. Сільсько-господарські робітники робили за дуже тяжких умов: 12 — 18 годин робочого дня, роботи вночі коло молотарок, на тютюнових плантаціях, мала заробітна плата, жахливі житлові умови, відсутність найпершої медичної допомоги — все це обертало життя сільсько-господарського робітника на постійні муки, мордування.

Оскільки тяжкі були умови праці, промовляє за те, хоча-б цей факт: „до нічних робіт ставали і чоловіки і жінки. Підчас спішної молотьби потомленим і виснаженим робітникам иноді давалося горілку, щоб приголомшити їхню втому і тим яко мога збільшити робочий день. Часом надавано бадьорости робітникам і добрими стусанами. Робили в „гарячу пору" і святами [1]).

От за таких обставин працювали діти. До широкого вживання в сільському господарстві машин діти та підлітки працювали здебільша як підпаски, свинопаси, хлопчики в господарстві, няньки то-що. Робота зморна тягнеться цілий день і не урвати вільної годинки навіть у свято.

Вживання машин у сільському господарстві викликало потребу праці підлітків та дітей, як доволі вигідної й дешевої. Число дітей і підлітків,

---

[1]) Хіжнєков — „Положение рабочих в сельском хозяйстве", стор. 16 — 17.

робітників сільського господарства що-раз то все збільшувалося, і на рік 1897[1]) дійшло такої цифри:

Вік	Хлопч.	Дівч.	Разом	% заг. до числа дорос. с.-г. робітник
До 12 років . . .	290.000	245.000	535.000	43
З 13 до 16 рок. .	821.000	542.000	1.363.000	108
Разом .	1.111.000	787.000	1.899.000	

Отже, близько 2.000.000 підлітків працювало в сільському господарстві.

Що машини спричинилися до піднесеного попиту на дитячу працю, то за це промовляє така цитата[2]): „Перше, коли машин не було на ринку та в економії визначали працю тільки дорослого робітника, жінок наймалося лише за куховарок, а хлопчаків брали за підпасків до овечих отар, доглядати телят та свиней. Тепер число напівробітників, дівчаток і дітей з 13-ти років, майже усюди (Новоросія) становить 50% загального числа робітників, підносячись місцями до 75% і навіть більше. У Каховці та по инших ринках найму бачиш силу підлітків і дітей, яких зараз-же наймалося. Машини велику спроможність дали користати з праці слабосилих, але дешевих робітників-підлітків".

Ця остання форма викриває причину через що так піднесено користали з праці підлітків. Вона далеко дешевша була, аніж праця дорослих робітників, а до того ще й від підлітків найменше сподіватися можна було організованих заколотів.

Це підтверджує і та доповідна записка „Товариства сільських господарів півдня", якою вони звернулися року 1884 до уряду. Там господарі пропонували видати закона, де накреслювали такий пункт: „Наймаючи підлітків, а також заміжних жінок з окремими посвідками на проживання, не питати згоди їхніх батьків, ні опекунів або чоловіків".

Цей закон давав-би найширші можливості поміщикам експлоатувати беззахисну дітвору.

Умови праці дітей-наймитів були надзвичайно тяжкі. Не говорячи за позначені вище роботи, які справляли діти та підлітки, робота і коло машин була доволі тяжка, а до того ще й небезпечна, для життя молодого організму. Робота коло парової молотарки для підлітків одна з найшкідливіших. Здебільшого вони одгребають з-під соломотрясу куряву та полову, а потім вивозять її, вдихують шкідливу куряву, а це споводжується до захорування на туберкульоз. Робота на косарках викликає серцеві вади. Що-ж змушувало дітей таким великим числом працювати в сільському господарстві? Найліпше відповідає на це В. І. Ленін, який пише: „Буржуазія намагається довести, що селянин — справжній і життєздатний „господар", а не раб капіталу, придушений, й як і найманий робітник, але більш звязаний, більш обдурений, аніж цей останній. Якщо серйозно й совісно шукати дані вирішити це спірне питання, то слід дошукуватися до систематичних і об'єктивних покажчиків що до умов

[1]) Цього року переписувано населення.
[2]) Шаховський — „Сільсько-господарські сторонні заробітки". 1896.

життя та праці в дрібному та великому виробництві. До цих покажчиків, і до того дуже важливих, належить ступінь вживання дитячої праці; тим безумовно гірше становище робітникове, тим тяжче його життя, чим більша експлоатація дитячої праці".

Значить, не що, инша як тяжке, скрутне становище селян змушувало їх посилати своїх дітей на заробітки.

Що це направду так, доводить таблиця розподілу землі батьків, які надсилали дітей своїх на роботу.

Вік	Дівчатка			Хлопчики		
	До 5 д.	5—10 д.	10 і б. дес.	До 5 д.	5—10 д.	10 і б. дес.
8 — 12 років . .	2,2	1,3	0,7	2,4	1,3	1,3
12 — 13 „ . .	10,2	7,3	6,6	17,6	13,0	17,2
14 — 15 „ . .	27,9	13,3	12,1	53,8	50,2	50,2

Робота на машинах, які здебільшого не мають нормальних застережливих пристроїв, споводжується до безпосередніх нещасних випадків.

Відсоток поранених дітей (до 15 років) до числа дорослих становив:

На Херсонщині . . 37%
На Полтавщині . . 29 „
На Донщині . . . . 31 „

Тут слід відзначити, що тоді, як у промисловості на 1.000 нещасних випадків припадало 25 смертей і з цілковитою втратою працездатности — 19, в сільському господарстві смертних випадків на 1.000 — 37 і цілковитої втрати працездатности — 55.

Отже виходить, що робота в сільському господарстві на багато небезпечніша була, аніж по фабриках та заводах.

За такої нещадної експлоатації дітей і підлітків, за кепського харчу та огидних житлових умов, заробітна плата підлітків (15 — 16 років) становила на Київщині:

Взимку . . . . . 10 коп. на день
По-весні . . . . 12 „ „ „
Влітку . . . . . 15 „ „ „
В-осени . . . . 12 „ „ „

Таким чином, у найтяжчий для роботи час — влітку — зарплата не перебільшувала 3 крб. — 3 крб. 50 коп. на місяць. Жити й працювати тяжко було. А поруч того лише незначне число дітей вчилося по школах. Та й сама наука далі „закона божого" та початкової письменности не йшла, а її супроводили раз-у-раз кари за провини й пустощі.

Світова війна, забравши з сільського господарства мільйони робочих рук, ще більше піднесла попит на працю дітей та підлітків у сільському господарстві, і лише Жовтнева Революція, знищивши своїм могутнім рухом поміщицькі садиби, подекуди припинила експлоатацію дитячої праці.

С. ГУРВІЧ

ПІВДЕННО-РОСІЙСЬКА СПІЛКА МОЛОДИ

Південно - Російську Групу учнів закладено в Ростові на Дону влітку року 1902.

Тоді - ж у Ростові була вже доволі значна організація Російської Соціял - Демократичної Партії на чолі з Донським комітетом партії. 19 лютого року 1902 комітет організував першу вулишну політичну демонстрацію. Тільки що партійна організація ладналась розпочати політичну агітацію серед мас, як за кілька місяців, 4 листопада, спалахнув відомий ростовський вселюдний страйк.

Революційний рух робітничої класи розбуркав молодь, і вона долучилася до громадсько - політичного життя, а крім того, притьмом вливаючись молодь - учні до партії, вже не відходила від своїх шкільних товаришів і ставила собі завдання організувати рух молоди й скористати з того руху, щоб навербувати серед молоди не лише тимчасових „спільників", але й відданих борців за робітничу класу. Так постала Південно - Російська Група.

Як і серед робітників, рух шкільної молоди почався з гуртків самоосвіти. Але тоді, як у робітничих гуртках року 1901 мало хто з членів вважав самоосвіту за найпершу мету гуртка, тоді, як робітничі гуртки обернулись вже на осередки революційної партійної організації, гуртки шкільної молоди самоосвіту вважали за чільне завдання гуртка.

Рух пішов не з ростовських гімназій і не з реальної школи. Дітей робітників по цих школах майже не було. Дітей службовців училося дуже небагато. Здебільшого учні належали до буржуазних і дрібнобуржуазних суспільних верств: царат чудесно розумів, як мала вплинути наука на нарід, і тому всіляко намагався не припускати дітей робітників до школи. Далеко демократичніший склад учнів був у чотирьохкласовій міській школі і в нещодавно закладеній середньотехнічній школі, що при ній містилася ремісничa школа, як підготовча. Тут училися діти напівпролетарських, а подекуди й пролетарських верств населення.

От саме в цьому оточенні й постали перші гуртки самоосвіти суспільно - політичного напрямку. Перед дев'ятидесятими роками з окремих замірів викристалізувалася велика група, яка мала близько 30 чоловіка членів і скупчилася навколо родини Плєскових. Ця родина складалася з трьох братів (старший студент Микола, середульший і менший — Володимир і Артур — техники) і з двох сестер (Клара і гімназистка Лідія). Родина Плєскових напівпролетарського походження. Діти дуже рано стали на власні ноги і з 14 років заробляли собі на прожиття. Найстарший, а до того років на десять старший і за середній вік членів гуртка, був найавторитетніший з усіх членів Олександер Костянтинович Скринників, він жив у тому помешканні, що й Плєсков — Середній проспект, 35. Це приміщення й правило за центральну кватирю, де відбувалися всі зібрання й робота гуртка.

Серед членів цього плєсковського гуртка за активного робітника Південно - Російської Групи, опріч Володимира, Артура та Лідії Плєскових, були Аркадій Зенченко, Павло Швейцер, Євген Житомирський і техник Андрій Кравченко. Поза своїм гуртком члени його активної пропаганди за самоосвіту майже не переводили.

На весні року 1901 по всіх університетських містах сталися відомі студентські розрухи, коли студентів за участь у сходках віддавано на

салдатську службу. Надто показна демонстрація відбулася в Харкові в день роковин визволення селян із кріпацької неволі, 19-го лютого. До цеї демонстрації долучилося багато робітників із харківських заводів. Слідомза нею 4-го березня відбулася демонстрація в Петербурзі коло Казанського собору, яку розігнали поліцаї, люто побивши демонстрантів. Університети позакривано. Студенти-ростовці повернулись до Ростова, докладно оповідаючи про молодий рух. Незабаром по своїй подорожі вони влаштували великі збори ростовської молоди, на яких присутніх було понад 60 чоловіка. Серебряков зробив доповідь про потребу організувати ростовську молодь, після чого всім присутнім запропоновано висловити свою думку за ті завдання, що їх мала поставити собі ця організація. Думки поділилися. Дехто з присутніх доводив, що на перші часи слід працювати лише над самоосвітою. Жадних конкретних наслідків зібрання це не дало.

Ще перед тим, як приїздили студенти, в Ростові об'явилися гектографні студентські прокламації з Харкова.

Перші прокламації потрапили мені до рук наприкінці лютого або на початку березня. А не пізніше ніж у квітні Браїловський запропонував мені й самому друкувати прокламації. Відбивали їх ми вдвох із ним на гектографі. Купували в бакалійній крамничці півфунта желятини, в аптекарському магазині — 1 фунт гліцерину і в пічці або-ж на машинці варили нашу мішанину. Коли вся желятина розтавала, мішанину виливалося на тацю, замість якої ми трохи згодом замовили спеціяльну чотирьохкутню бляху, трошки більше за розгорнутий аркуш паперу. Далі, не думаючи про якусь конспірацію, своєю звичайною рукою писав я текст відозви, користуючи з гектографічного атраменту, після того треба було тільки на кілька хвилин накласти папер на гектограф і робити стільки примірників, скільки витримував більш чи менш майстерно зварений гектограф.

Насамперед ми передрукували, здається мені, протест російських письменників, скерований тоді проти побиття, а далі Браїловський написав три метелики спеціяльно для шкільної молоди, виклавши тодішні події й висвітливши їхній зміст та значіння. Ці метелики ми друкували незвичайно мізерним числом, не більш як 10—15 примірників; напевне, за причину того було мале коло учнів, серед яких ми поширювали наші метелики.

За кілька день перед першим травня цього року в Ростові вчинено великі арешти. Заарештовано майже що всіх керовників партійної організації. Браїловський тоді вирішив, що конче треба довести жандарям, що заарештовані не являли собою керовників організацій, що арешти пройшли повз організації, — ми разом із ним, здається, на чвертці поштового аркуша, видрукували метелика застерігаючи населення, що поліція ладнається першого травня виступити погромом, і закликаючи триматися обачно та не здаватися на поліцайські хитрощі. Відозву, здається, підписано від імени Донського Комітету, і ми з Браїловським уночі порозкидали її вулицями Ростова.

Улітку систематично діставали нелегальну літературу. Л. Б. Грановський виїхав за кордон, але він, перед тим як мав виїхати, підійшов до мене на вулиці й доволі обережно запропонував мені доставляти літературу. Я, звичайно, зараз-же згодився, і через якийсь час Г. Я. Сегель передав мені з доручення Грановського першого пакета літератури. Здається, в цьому першому пакеті була й „Подпольная Россія" Степняка-Кравчинського, присвячена народовольцям. Можливо, що тепер,

після революції, вона вже й не справить того враження, яке справила на нас. Багатьом нам вона стала за ту книжку, яка назавжди і безвороття відірвала від старого світу, понищила в серцях наших усе, що до того часу виплекало наше оточення. Вона викликала лише одне прагнення, яке відтоді заволоділо всіма нашими думками й мріями: прагнення стати до лав того руху, що за нього наклали життям своїм Желябов, Перовська, Кибальчич, Халтурін.

Зима року 1901 — 1902 минула порівняно спокійно по цілій Росії. Роботу нашого видавництва не розпочиналося. Браїловський далеко відійшов од мене, — незабаром він зробився пропагандистом в робітничому гуртку, — і взагалі з головою увійшов у справи партійної організації.

По весні року 1902, здається, в квітні місяці, здибавши на вулиці Володимира Плєскова, я запропонував йому видати відозву до учнів середніх шкіл, які цеї весни кінчали школу й таким робом виходили на життьову ниву. Плєсков тоді-ж погодився на мою пропозицію. Відозва вийшла велика: вона містила три сторінки дрібно списаного аркуша. Надрукували ми її вдвох з Плєсковим кілька сот примірників, додержуючись суворої конспірації. Ми чудесно розуміли, що повинні були заховати не тільки нашу участь, але й те місто, де видрукувано відозву. Друкували відозву в помешканні Плєскових. Велике число примірників вимагало не раз переписати текста і так само нераз накласти його на гектограф. Текста писав я: на Ростов — друкованими літерами, на інші міста — звичайною рукою.

Відозву вирішили розіслати поштою. Для того ми роздобулися адресами учнів, які вже скінчили школу в Ростові, Таганрозі, Новочеркаську та по инших містах.

Член плєсковського гуртка й мій товариш Аркадій Зенченко виїздив до родичів на Чернігівщину. Ми сказали про наші заміри й дали йому коробку з-під капелюшків, куди поклали повно конвертів із відозвою. Ці конверти він мав у Харкові кинути в поштову скриньку. Зенченко їхав у вагоні з гімназисткою Довженко, сестрою члена плєсковського гуртка. На станції Лозова, коли Зенченко вийшов з вагону, він почув, що Довженко кличе його назад. У вагоні він побачив жандаря, що уважно розглядав коробку. „Це чия коробка?“ запитав жандар. „Моя“,—відповів Зенченко, і жандар пішов далі. Виявилось, що якийсь пасажир забув свою коробку з капелюшком у вагоні й телеграфував про те на Лозову. Коли-б Зенченко зрікся коробки, жандар узяв-би її і наш замір не здійснився-б.

У Харкові Зенченко кинув усі наші конверти до поштової скриньки, і відозва щасливо прибула до своїх адресатів.

Кілька примірників відозви ми переправили ростовцям, що жили за кордоном. За кілька місяців ми дістали першу книжку журналу „Жизнь“ що його наново почав видавати В. А. Поссе за кордоном потому, як його сконфісковано у Петербурзі. В цій книжці видрукувано було цілу нашу відозву.

У серпні місяці ми скликали з'їзд представників тих міст, з якими нам пощастило зайти у стосунки. Опріч ростовців були представники Таганрогу (Р. М. Залкінд), Новочеркаську, можливо, що ще від 1 — 2 міст. Присутній був на з'їзді також представник Петербурзької Спілки Учнів (ліберального напрямку); він випадково перебував тоді в Ростові. З'їзд доручив ростовцям скласти центрального комітета групи. До першого складу комітету обрано: В. Плєскова, А. Скриннікова, Я. Ємельянова,

А. Зенченка, Е. Баса та мене; серед нас відразу-ж виявилося два напрямки: Плєсков, Скринників та Ємельянов обстоювали лише самоосвіту й позапартійність, я доводив конечну потребу політичної роботи соціял-демократичного напрямку; Зенченко й Бас пристали до мене.

Щоб уникнути будь-яких перешкод від „культурників", ми не одного разу переінакшували свою структуру. То вони троє складали освітню колегію, а ми троє колегію політичну, то ми відокремлювались, як центральний комітет групи, а вони обертались на ростовський місцевий комітет. Надто палкі, але-ж і корисні суперечки серед нас викликав тест „маніфесту" якого написав я. Незабаром після з'їзду ми його й видали від імени центрального комітету. Цей маніфест закликав учнів стати під „гордо піднесені червоні прапори російської соціял-демократії". Наші культурники дізнались за цього маніфеста вже тоді, як він побачив світ, і виголосили найрішучий протест проти цього партійного гасла. Надто невдоволений був Скринників, який посилався на потребу, як-найобережніше ставитися до народницького руху. Культурники надумувалися було припинити розповсюдження маніфесту. Але справу вже зроблено було: маніфест видруковано — і це поклало край суперечкам.

Цього разу на всіх примірниках нашого видання пишався відбиток справжньої круглої печатки з написом: „Південно-Російська Група Учнів Середніх Шкіл", а посередині — „Центральний Комітет". Цю печатку я замовив разом із Зенченком якомусь різбярові на Миколаївському провулку, а за порадою члена тодішнього Донського комітету Я. Д. Драбкіна[1]) зробили так: ми прийшли одночасно до різбяра й замовили йому дві печатки. На одній він мав вирізати по горішньому обідкові слова: „Південно-Російська Група" і по нижньому — „Сільських Господарів" а всередині — „Центральний Комітет". На другій печатці згори мали бути слова: „Центральне депо форм", а внизу — „учнів середніх шкіл". Ми кілька разів настирливо відзначили, що обидві печатки мусять бути однакові на розмір. За кілька день печатки було зроблено. Я й Зенченко відібрали їх у різбяра, старанно поховавши всі відбитки їхні на папері, що поробив, показуючи нам справність печаток, різбяр, потім дома вже зняли від П„івденно-Російської Групи" „Сільських Господарів" і натомість поставили нижній обідець печатки: „учнів середніх шкіл". Печатка була прекрасна, — тільки трошки неоднаковий на обідцях був шрифт, згодом печатка пишалася на всіх примірниках наших видань.

Нашого маніфеста ми, звичайна річ, також надіслали за кордон. Наші ростовці надіслали його до „Искры",[2]) і та цілком видрукувала його за невеличким додатком від редакції. Нашу виразно політичну й строго соціял-демократичну думку поділяла й Харківська Спілка Учнів, що постала одночасно з нашою групою. Але до відозви критично поставилася київська організація учнів, яка обстоювала потребу працювати над „самоосвітою, не домішуючи жадного політичного відтінку". У відповідь на листа київської центральної філії ми року 1903, в січні видали брошурку, яку я написав під назвою: „К вопросу о программе". Ця брошурка, цілком іскровська своїм змістом і тоном, мала характер завзятого протесту проти того, щоб хилити голову перед „стихійним" рухом

[1]) Драбкін — С. І. Гусєв, видатніший та найстарший робітник нашої партії, за роки громадянської війни був за члена Реввійськради в кількох арміях, і нов разом із т. Фрунзе походом проти Врангеля, член ЦКК, тепер завід. від. преси ЦК ВКП(б).

[2]) „Искра" — революційна соціял-демократична газета, що виходила в 1900—04 р. р. за кордоном за участю Леніна, Плеханова та инш.

молоди, палко закликала до політичної роботи, і до того, лише під прапором соціял-демократії. Цю брошурку передрукувала „Искра“ (№ 36) з коротенькою увагою від редакції: „не завадило-б нікому з революціонерів повчитися від цеї молоди„. „Искра“ привітала нас, як своїх духовних вихованців.

Тоді, захищаючи киян і взагалі позапартійні організації учнів, виступив закордонний центральний орган партії соціялістів-революціонерів: „Революционная Россия“. І тільки що число „Революционной России“ зі статтею, присвяченою нашій полеміці, прибуло до Ростова, ми відразу-ж надіслали до „Искры“ відповідь „Революционной Росии“, яку написав я (в Ростові ми його не друкували). Цю відповідь, яка розгорнула все ту-ж нашу центральну ідею політичної роботи під партійним прапором РСДРП, видрукувала „Искра“ в числі 43. Проте наша літературна діяльність не стала на самій лише теорії. Від грудня року 1902 до кінця року 1903 ми систематично видавали (на гектографі) прокламації та метелики для шкільної молоди. У метеликах ми описували хроніку шкільного життя, наводячи всі знані факти, що змалювали, з одного боку, поліцайсько-казармові умови царської школи, а з другого — перші кроки молоди до свідомости.

Наші бюлетені давали відомості про життя середньої школи Ростова, Таганрогу, Новочеркаську, Новоросійську, Маріуполя, Харкова, Київа, Житомира, Херсону, Твери, Білостока, Вільна. З найближчих міст відомостями ми постачали наші організації, а про інші міста ми писали беручи за підставу кореспонденції по закордонних газетах, переважно з „Искры“ та „Последних Известий“ Бунда. Наші видання ми розповсюджували серед учнів середніх шкіл Ростова та в найближчих містах, користуючи з кожної нагоди, щоб надіслати їх до инших міст Росії.

За часи найбільшого нашого розквіту ми безпосередньо стосунки мали, опріч Ростова, з 11 містами. Поза Ростовом, за спогадами Володимира Плєскова, ми розповсюджували наші метелики в Таганрозі, Новочеркаську, Ставрополі, Катеринодарі, Новоросійську, Єйську, Маріуполі, Бердянську, Керчі, Феодосії та Вороніжі, дістаючи инший раз до Армавіру, Владикавказу та Баку. Незабаром ми пишалися вже з того, що діяльність нашої групи, а також тотожніх нам організацій инших міст Росії запримітили: не тільки старше покоління революціонерів, але й царський уряд.

„До міністерства все частіше надходили донесіння“, — писав міністр Зенгер у своєму обіжник, — „що серед учнів старшого віку помітно шкідливий напрямок думки, що серед них переводиться широку антиурядову пропаганду“. І Зенгер радив учителів „скористати з лекцій історії та російської мови, бодай учні засвоїли здорові погляди на те, що так брехливо висвітлюють зловмисні агітатори“.

Нашим метеликом 10 листопада ми дали міністрові „відповідь революційної молоди“: „Так, ми зацікавлюємо всіх товаришів соціяльними явищами і закликаємо вчити їх. Ми закладаємо гуртки й втягаємо в них своїх товаришів для того, щоб найліпше викувати ту зброю, якою ми змагатимемося з самодержавством. Перейняті одною думкою, об'єднані одним прямуванням, ми закликаємо своїх товаришів до самоосвіти і робимо їх здібними до пропаганди соціялістичних ідей, щоб віддати свої знання темній, ще несвідомій масі пролетарів і збудити в них жагучу зненависть до теперішнього ладу“.

У звіті про другий з'їзд групи взагалі доволі докладно позначено всю нашу діяльність серед молоди. Ми, звичайно, не обмежувалися самим

Львівська державна наукова бібліотека № 6495
10.755 Львів. Бібліотека АН. УРСР
БІБЛІОТЕКА ІСТОРІЇ АН 870

лише виданням прокламацій, — ми організували кілька гуртків щоб підготувати відданих та досвідчених робітників для робітничого руху. Поруч того ми намагалися, стримуючи молодь од суто шкільних протестів проти тих чи инших проявів шкільного пригноблення, притягти її увагу на прояви загальнореволюційного й надто робітничого руху. Багато зусиль приклали ми днями ростовського загального страйку в листопаді року 1902, коли пропонували членам наших гуртків відвідувати зібрання страйкарів, де Донський комітет партії переводив широку політичну агітацію. Наші члени збирали допомогу страйкарям.

В лютому року 1903, підчас похорону ростовського середнєтехника Холоднікова, члена якогось з наших гуртків, що застрелився на парадному ґанку в директора школи, ми організували демонстрацію учнів, на яку прийшло кілька десятків чоловіка. Спроба організувати маніфестацію на могилі Холоднікова на сороковий день по смерті з участю декого з робітників — не вдалася: поліція розігнала маніфестантів.

8-го вересня року 1903 ми впорядили за містом у степу, за залізничною колією, сходку молоди, на яку прийшло понад 70 чоловіка. На сходці я зачитав доповідь про незгоду проміж соціял-демократів та соціялістів-революціонерів, а робітник Петро Іванов встиг, здається, тільки привітати молодь від ростовських робітників, як раптом нашу сходку з усіх боків оточили кінні городовики, і всіх нас відведено до третього поліцайського участку. Приїхали жандарі, викликано шкільне начальство. Всіх учнів відпущено додому, а неучнів одведено до тюрми, звідки їх, між иншим, за кілька день випущено. Проте хтось обмовився, і ротмістр Карпов заявив мені, що він дуже добре знає тему моєї доповіди, і справді правильно назвав цю тему.

Взагалі ми обізналися із жандарами лише в травні року 1903. До того серед нас одного разу заарештовано було тільки середнєтехника Андрія Кравченка, якого незабаром і звільнено. Жандарі дуже довго не могли встановити, де-ж центральний комітет нашої групи, і що він собою являє. На жаль, головні матеріяли про нашу групу, які були серед документів ростовської охранки, понищили родичі члена нашої групи, який хоронив їх підчас перебування денікинського війська в Ростові. Але й тест телеграми та доповіди ростовських жандарів департаментові поліції промовляють за те, що вони викрили нас лише в травні року 1903, і то тільки через донесіння зрадниці, напевне, акушерки, що жила в тому-ж помешканні, де член нашої організації. Перед першим травня року 1903 серед членів нашої групи заарештовано Скриннікова, Володимира Плєскова й мене. Вчинено труса також у однієї ростовської гімназистки і знайдено багато нашої літератури. Цілий день вмовляв її Карпов, узявши на допомогу свою дружину, і нарешті гімназистка назвала ім'я Павла Швейцера, який приносив їй літературу. Її того-ж таки дня випустили, а Швейцера в день першого травня заарештував власноручно Карпов, викликавши його з лекцій реальної школи.

По тому, як звільнено заарештованих на сході, я виїхав до Харкова в університет. На початку зими мав зникнути з Ростова Володимир Плєсков. В Центральному Комітеті до праці стали Артур Плєсков, що зробився після мене головним ініціятором групи, Лідія Плєскова та Ілля Ліхтер, які працювали вже в партійній організації. Але чим-раз, то більше всіх найактивніших робітників нашої групи вабила робота в робітничій партійній організації, — робота серед самої молоди не давала вже задоволення. Робітників серед молоди чим-раз все меншало і ось

підчас різдвяних вакацій я дістав з Ростова від Лідії Плєскової листа, вона кликала мене в Ростов на з'їзд групи. Я, не гаючись, виїхав і, звичайно, не заперечував накреслених там рішень: розпустити групу, передавши роботу серед молоди загальнопартійній організації. З'їзд не відбувся. І на початку січня ми зійшлися на останнє засідання нашого Комітету, який постановив скасувати нашу організацію. За два яких місяці і Володимир Плєсков і я були вже за кордоном, в Женеві, де ми опублікували в „Искре“ (№ 62) останнє рішення нашого Центрального Комітету — розпустити групу.

Серед більшовиків я знав: Софію Бричкіну, що потім якийсь час керувала справами Центрального Комітету РКП, ростовського робітника Петра Іванова і Григорія Крамарова, який зробився більшовиком уже після Жовтня року 1917.

„Наша група“—писали ми—являє собою спілку молоди. Мета її підготувати себе до боротьби за волю: вона є ніби та школа для борців за соціяльну революцію, яка що-року дає все нові й нові кадри озброєних знанням і вірою в краще майбутнє людства“. Нашим завданням було: збудити борців і дати їм зброю, знання й відвагу ставати до бою. Здається мені, ми зробили все, що спромогу давало нам зробити наше життьове оточення.

„ИСКРА“ ПРО ПІВДЕННО-РОСІЙСЬКУ СПІЛКУ МОЛОДИ

(Року 1903)

„Привітаючи сердечно енергійний замір молоди, ми дамо їм таку товариську пораду. Пильнуйте того, щоб за головну мету вашої організації стала самоосвіта, щоб з вас вийшли випробувані, переконані, витривалі соціял-демократи. Розмежовуйте яко мога точніше цю до краю важливу й неодмінну підготовчу роботу од безпосередньої практичної діяльности. Пильнуйте, щоб, вступаючи (також і перед тим) до лав дієвої армії зайти в найгісніші (і ще на конспіративніші) стосунки з місцевими або загальноросійською соціял-демократичними організаціями, аби вам не припало братися до справи поодинці, тільки що розпочинаючи її. Ви маєте далі переводити розпочату перед Вами ще роботу стати відразу до лав, посувати рух, підносити його на вищий щабель“.

ГАВРІЛІН

РОБІТНИЧА МОЛОДЬ ЗА ПЕРШОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

(Харків)

Перед роком 1905 в революційному русі м. Харкова участь брала, головним чином, студентська молодь. Але на початку справжньої революційної боротьби робітнича молодь відразу виходить наперед, вливається до партії, стає до бою.

В листопаді року 1905 організовано пропагандистські гуртки по заводах, що їх складала майже виключно молодь. На заводах Гельферих-Саде і Паровозобудівельному гуртки мали біля 200 чоловіка членів.

А коли на Паровозному заклалася бойова дружина, то серед 400 чоловіка дружинників, молоди віком 17 — 20 років було там до 250 чоловіка.

Листопада 12-го, року 1905 в м. Харкові спалахнуло озброєне повстання. Головну ролю відогравала в ньому робітнича молодь. Студентські групи тримались пасивно.

По тому, як розстріляно робітників на Кінній площі, гельферіховці замкнулися в свому заводі (в старому будинку на Кінній площі) і вирішили боронитися. Старші розійшлись додому або поховались, а молодь ладналася зустріти непрошених гостей.

Частини харківської залоги були як „ненадійні", бо вони відмовилися стріляти робітників. З Курську викликано Козловський полк, і він оточив 12 листопада завод Гельферих-Саде. Військовим „для хоробрости" дали впитися, їм повидавано грошей по 3 карб. на кожного, і нові чоботи.

Атакувати почали з Безуглого провулку, де був низький паркан і дерев'яна брама. Але салдатів відкинуто бомбами, що їх робила молодь тут-же на заводі.

Згодом приїхав прокурор харківського округового суду та віце-губернатор, здається, на переговори, щоб піддалися. Але піддатися робітники відмовилися й вирішили змагатися до краю. Почала наступати піхота з Кінної площі, але її знову відкинуто, хоча саморобні бомби не всі вибухали.

Приблизно за годину з'явилась артилерія. Стріляла з трьохдюймових гармат шрапнеллю. Другий чи третій постріл влучив арку над головною брамою. Довелося піднести білий стяг і піддатися. Хто встиг, той утік або сховався в сумежному дворі (на вугільному складі). Але 130 чоловіка (переважно молодь) було заарештовано.

Ще підчас обстрілу Молочною вулицею на допомогу обложникам посунули паровозники. Козловці зустріли їх багнетами та кулеметами з Кінної вулиці.

Другої ночи по тому заклалися бойові дружини, яким доручилося захопити поліцію, і вони це виконали. Близько тижня дружини вартували місто. Харківська залога нічого не робила. Містом їздили козаки, розганяючи народ нагаями, инколи стріляючи, але не в натовп, а в повітря.

Щоб „приборкати" повстанців, викликано кавалерійський полк із Чугуєва. Повстання придушено. Почались арешти та заслання. Змушений був утекти і учасник та ватажок повстання тов. Артем. Робітничі організації знищено. Запанувала реакція.

Після того як революція зазнала поразки, настрій робітники мали пригноблений. І лише молодь ще палала, працюючи, як і раніше, в пропагандистських гуртках.

Тяжко було працювати, але працювали.

Завжди мусили стерегтися козаків та поліції. Щоб заховатися від них, гуртки збиралися десь за містом на масовки. Найчастіше на дачу Тюрина (біля ставка) або на беріг Немишлі. Про людське око брали гітари, балалайки, співали пісень, удаючи гуляшу молодь. Заздалегідь викопували ямки в землі, де можна було-б заховати нелегальну літературу на випадок, коли об'явилася, б поліція. Ці зібрання за містом звалися „масовки". Уряджували масовки в Помірках та Деркачах, але обидві не вдалися. Взимку влаштовували вечірки молоди і там переводили пропаганду.

В гуртках партійні керовники переводили бесіди з молоддю про революцію, про становище робітничої класи, зачитували нелегальні брошури, газети то-що. Докладно вивчали програм більшовиків, а також

програми инших партій. Багато віддавали уваги аграрним (земельним) питанням.

Наприкінці року 1907 занепадати почали гуртки. Допомагали тому й провокатори. Занепали майже всі гуртки. На заводах усунули мало що не всіх партійних і „підозрілих“ товаришів. Були студентські групи, але там засіли меншовики та есери. Робітнича молодь не бачила просвітку Вона збочила до крайности, за звичайні явища стали піятика, гра в карти, гульня.

Вже року 1910 позначилася зміна настрою робітників. Знову уряджено велику масовку (чоловіка 75) в Університетському садку. Про масовку довідались козаки й розігнали. Били гумою, кілька чоловіка порубали насмерть шаблюками.

А від року 1911 знову розпочато роботу серед молоди на паровозобудівельному заводі, де на цей час лишилося всього чоловіка 5 більшовиків. Доходилося того, щоб зацікавити молодь читанням партійних газет („Звезда“, „Правда“, „Луч“). Налагодили звязок з центром, щоб діставати літературу. Инколи надходили від товаришів із заслання листи, відозви. Але найбільше переводили пропаганду за економічну боротьбу, за поліпшені умови праці, за більший заробіток, то-що.

Зміна настрою робітників дала себе знати вже року 1912 численними страйками на харківських заводах. Страйки мали характер економічний. Перед вів Паровозобудівельний завод. Тут стався найбільший страйк (приблизно 66 день), за сильно піднесеного настрою, не вважаючи на голод. Робітники всі одностайно мали рішучий настрій, і їхній представник, член страйкового комітету тов. Гуров, заявив директорові, що коли не вдовольнити вимоги робітників, можуть статися криваві наслідки того, і, не вважаючи на це, все-ж страйк зірвали штрейкбрехери підо впливом колишніх членів „Союза Русского Народа“ — Наливайко, та инших. Тов. Гуров мав тікати. Керовників страйку заарештовано, але коли робітники на знак протесту знову покинули роботу, заарештованих звільнено.

Одноденним страйком протесту реагував Паровозобудівельний завод і на Ленський розстріл.

Страйки тяглися р.р. 1913 — 14. В травні року 1914 мав відбутися великий страйк під орудою паровозників. Готувалися і до збройної боротьби, коли-б виникла в тому потреба. Страйкові стали на заваді незгоди проміж партій.

У всіх страйках найактивнішу участь брала робітнича молодь.

Д. СВЕРЧКОВ

ТРИ ДНІ [1])

Широко розростаючись, робітничий рух року 1905, коли пролетаріят уперше в такому маштабі випробував свої сили, повів за собою робітничу молодь, яка з молодим завзяттям поривалася до нього. Ми — молодь — збиралися тоді в лісах, всі групувалися по гуртках різних партій, хоч і ніхто серед нас цілком не належав до партії, ми лише симпатизували їй.

Одного революційного дня проголошено загальну масовку. Зібралися, пильнуючи обережности, але нас все-ж викрили, і козаки, проскочивши крізь огороди, розігнали нас нагаями.

---

[1]) Страйки молоди на корабельно-будівельному заводі „Наваль“ в м. Миколаєві.

Усіх лісків пильно достежувала таємна і явна поліція — збиратися вже ніяк не можна було, і ми перенесли свою роботу на заводи, в цехи.

Становище учнів того часу зовсім не те було, як тепер, і навіть не те, як було року 1914. На нас абсолютно не вважали, обмеженого робочого дня не було, ми підпадали репресіям, яким не підпадали навіть дорослі робітники.

Не вважаючи на те, що до страйку ладналися давно, і виникав він з тяжкого становища, все-ж стався він, як завжди, якось раптово.

Першим розпочав страйк корабельний цех, за ним паровичний і так дійшло до механічного, який проголосив страйк за збільшених протестів учнів усіх цехів і дорослих робітників механічного цеху, останній нахвалявся розігнати всіх, коли вони провалять страйк.

Взяли й дорослі найактивнішу участь у страйкові, не то що стримуючи нас, а навпаки, заохочуючи, ставлячись до нашого руху доволі серйозно.

Зібралися ми на площі (тоді завод не такий був великий, і площа більша була) й виробили вимогу, її я докладно пригадую, а також обрали делегацію до директора. Директор делегації не прийняв, вигнав геть.

На другий день до нас пристали підручні, і тоді вже почали нас вважати за щось, оскільки деякі бригади дорослих, приміром, нютовальники, не могли працювати, бо за нагрівальників їм були підручні.

Завод терпів збитки. Видано було наказа, щоб перевірити чи всі підручні на своїх місцях, і страйкарів письменно позначити. Це розлютувало підлітків усіх цехів, і молодь проголосила страйк усіх цехів. На загальне зібрання прийшов завідатель заводу, прізвища я не пригадую, полковник. Він загрожував нам, але ми почували за собою міцну й грізну оборону дорослих робітників, які за нами стежили, не піддавались і твердо тримались своїх вимог.

Рух зосередився в корабельному цеху, де найбільше було учнів та підручних. Дорослі працювати не мали спромоги, і цех цілком став. Заводоуправління запропонувало робітникам скористати з відпусток, але робітники не захотіли.

За начальника корабельного цеху був тоді Єгоров — флотський офіцер, деспот, з робітниками поводився зневажливо й грубу, запровадив жорстоку дисципліну й тримав револьвера при боці; робітники його ненавиділи й вичікували випадку кинути в нього чимсь тяжким або спихнути з підмостків, але він досвідчений був у таких справах і без помічників не ходив по цехові, а в небезпечні місця цілком не заглядав.

Коли став цілий судобудівельний цех, почувалося, що надходить якийсь кінець. Бачучи, що розмовляти з нами не бажають, а минає вже третій день страйку, ми вирішили залишити по собі пам'ять.

Надіслали делегацію до начальника цеху для переговорів. Але він делегації не прийняв. Тоді ми надіслали її вдруге, але приховали відро в їдким суриком, вишикували учнів шерегою перед конторою, заховали відро й грізно вимагали, щоб той вийшов, нахваляючись зруйнувати контору, і, як доказ тому, повибивали скло. Тоді прийшов управитель заводу, він сильно налякався й умовив Єгорова вийти. Єгоров стояв, тримаючи руку в кешені, а під гам і свист учнів ми вилляли відро оливяної фарби на обличчя й одяг Єгорову.

Фарбою обілляло й помічників начальника, а, на жаль, і наших виборних. Єгоров вихопив револьвера та стріляти вже не спромігся, бо йому сильно пекло. Зчинилася тривога, ми-ж спокійно стали на свої

місця. Згодом надійшла поліція на чолі з Кашарою й забрала управителя й начальника під свист молоди.

Другого дня нас на завод не пустили й вимагали видати ватажків; ми, звичайно, відмовилися; тоді нас звільнено. А після вже брали назад під запоруку двох робітників.

Назад узято тільки місцевих власників, які тинялися по начальству місяцями, і, як завжди, зрадили справу. Але наш приклад не загинув марно, відтоді робітнича молодь активну бере участь у страйках дорослих.

БОЙОВА ДЕМОНСТРАЦІЯ

(Одесса)

...Люте побиття сталося на ріжкові Канатної та Еврейської. Тут з обох боків зібрався величезний натовп робітників, серед яких понад половину було дівчаток-підлітків з чайної фабрики Висоцького. Дівчаток щойно зняли з роботи. Радісні, сильно зворушені, вони вийшли з натовпом дорослих з фабрики Левінсона. Увесь натовп з гучними вигуками, страшенно розбурханий, рушив було Канатною вулицею. Назустріч їм швидко посувався загін городовиків. Передні лави з натовпу пробували повернути на Єврейську, але задні не бачучи городовиків, загукали: „Не йдіть, товариші, на Єврейську, там біля участка — чата". У цей саме момент почалося бойовище з двох боків: і з боку Еврейської, куди з участка, справді, вибігли городовики з голими шаблюками, і від Канатної, звідки вже щільно присунувся до натовпу загін городовиків. Почулася револьверна стрілянина, розпачливі крики розгублених дівчат (були по 13—14 років). Тут-же рубали і чоловіків і жінок, що впали. Рубали люто, по-звірячому. Кінець-кінцем — сила попобитих і до десяти сильно порубаних шаблюками. Одну дівчину порубали до смерти. Натовп, який спочатку був розбігся, тепер знову зібрався й почав зупиняти інші майстерні. У цей час стріляти почали з Преображенської вулиці. Тут поліція стріляла цілісінький день з відпочинком у дві-три години. Не вважаючи на це, натовп збирався що-разу й щільними масами рухався туди-сюди. Переважала робітнича молодь і зовсім молоді хлопчаки, які всюди перші виявляли бунтарський дух.

...Стрілялося з багатьох пунктів. Натовп кидався з улиці на вулицю, ні одного разу не розбігаючись більш, як на 15 хвилин. В п'яти-шести пунктах звели барикади, звалювали конки, вози, тягали дошки, але за перших пострілів зараз-же тікали. Коли зводилося барикади, то видатну ролю відогравали вуличні діти.

Цілком безбоязко купа хлопчаків у коло брала конку, висаджувала пасажирів і тут-же перекидала вагона на колію. Від півдня рух по деяких лініях цілком став[1])...

РОБІТНИЧА МОЛОДЬ В ОДЕСЬКОМУ ПОВСТАННІ

Цікаво відзначити ролю дітей пролетаріяту в Одеському повстанні. Підчас подій 14, 15 й 16 червня на вулицях виступали, як промовці

[1]) З газети „Искра" № 104 від 1 червня р. 1905).

підлітки-діти. Якийсь промовець років 13—14 сказав приблизно таку промову: „Багато хто говорить, що в русі участь бере чимало дітей та підлітків. Нехай так. Чи це так погано, що ми, діти пролетарів, станемо до боротьби? Хіба ми, діти пролетарів, не терпимо тих самих злиднів, що й наші батьки. Чи-ж ми не так само безправні й пригноблені, як вони? Чи на нас не чигає в майбутньому голодне життя? Хіба нас не викинуть на вулицю, коли висмокчуть усі наші соки? Нас, дітей тиснуть ще гірше, ще більше, бо ми беззбройні. Нас беруть на фабрики, бо нам можна платити як-найдешевше, а наші дорослі не мають роботи. І коли батьки наші виходять на вулиці й накладають життям своїм, ми теж повинні боротися. Змагаймося-ж, не шкодуймо життя свого і здобудьмо політичну волю, яка позбавить нас безправства".

Дорослі робітники й жінки, що стояли навколо хлопчика, цілували його, майже не плачучи. Взагалі діти найжвавішу участь брали всюди, і багато їх забито й поранено. Надто-ж завзято зводили вони барикади, перекидали конки, зачиняли разом із дорослими крамниці й магазини. Цілими загонами перебігали вони з ріжка на ріжок, ганяли вулицями й додавали жвавої охоти борцям.

СТРАЙК ТОРГОВЕЛЬНО-ПРОМИСЛОВИХ ХЛОПЧАКІВ

У місті Катеринославі проголосили страйк всі хлопчиська торговельно-промиєлових установ, хлопчаки з друкарень, хлопчаки-слюсарі і хлопчаки-постачальники. Найбільше вартий уваги страйк хлопчаків торговельно промислових установ. Замітка в „Пролетарии" № 13 за рік 1905 говорить за цей страйк так: „Вже третій день ці хлопчиська віком од 9 до 13 років сходяться до зібрання товариства прикажчиків числом не менш як 500 чоловіка. Головує 12 літнє хлоп'я, який дивує всіх своїм промовницьким хистом. Дивно було дивитись, коли 12 тилітній промовець розпочав засідання й виголосив промову, якою точно й виразно з'ясував той стан, що в ньому перебувають хлопчаки, а також прагнення їхні. „Ми, говорив він, нещасні діти пригнобленого пролетаріяту, насамперед повинні вимагати від своїх господарів дати нам вільний час за-для науки". Далі він зазначив, що навіть торговельній справі, служити якій їх взято, не вважають за потрібне вчити, а використовують для домашніх послуг, зазначив, що слід вимагати від господарів, а також старших прикажчиків ввічливого поводження до себе, збільшення плати та недоторканости страйкарів.

Говорили й инші хлопчиська. Наводилося конкретні приклади тої неволі та експлоатації, що під її гнітом доводиться їм жити. На третій день 12-літній промовець знову розпочав зібрання промовою, в якій він говорив про працю й капітал остільки популярно, що вона цілком не вирізнялась з проміж промов дорослих. Тут він зазначив потребу пристати до боротьби за конечну мету, якої прагне вся робітнича класа,— за соціялізм—і тут-же з'ясував, що то є. Зазначив потребу скликати установчі збори на основі рівного, безпосереднього й потайного голосування. По тій промові вироблено вимоги та обрано комісію з хлопчаків та прикажчиків. Хлопчаки вирішили страйкувати, аж доки задовольниться їхні вимоги.

ІВ. МЕРЕНКОВ

НА БРЯНСЬКОМУ ЗАВОДІ[1])

Серед цехів Брянського заводу найреволюційніший був ливарний цех. За базу нам була „божевільна палата", тоб-то прибудова до цеху, де працювала молодь на дрібному відливанні. Це, направду, одчайдушна була молодь, і часто-густо доводилося її стримувати.

На початку березоля робітнича молодь так званої „божевільної палати" ливарного цеху вивезла тачкою майстра. Адміністрація вимагала звільнити 23 чоловіка з палати. Я зняв питання на делегатському зібранні, щоб усі инші цехи підтримали ливарний цех. Делегатське зібрання погодилося на мою пропозицію й постановило не припустити, щоб звільнено було 23 чоловіка.

По довгих переговорах з дирекцією нашу вимогу задовольнено.

Г. І. ПЕТРОВСЬКИЙ

ПРАЦЯ МОЛОДИ В ГІРНИЧІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

(Промова на засіданні 4 Держ. Думи[2])

Панове! Поводження з робітниками по цілому Донецькому басейну грубе, майже що пуришкевицьке[3]). Чи-ж можуть терпіти робітники таке знущання? Як адміністрація ставиться до культурних завдань цих робітників? Ось що пишуть мені з копалень: Зійшлися якось робітники й почали просити заводоуправління, щоб їм дозволено закласти школу на копальнях. Управитель заводу говорить. „Коли ми всіх вчитимемо письменности, то не буде кому поганяти коні й возити санки в шахти". Як бачите, навіть з проханням учити дітей не можна звертатися до заводоуправління. Живучи в таких обставинах надсаджуючись з надсильної праці, шахтар що-хвилини ризикує своїм життям, а безмежна зажерливість капіталістів доходить найогиднішої злочинности.

На заводі Провіданс парує мідна труба. Робітники з досвіду знають, що трапиться нещастя. Але начальство вважає життя робітників за копійку, аби зиск був. Воно примушує хлопчиків чистити казан біля труби. Трубу розриває й ошпарює п'ять хлопчиків-учнів, з них двоє вмирає. Начальство, звичайно, жадної відповідальности не знає і дотепер доволі дістає прибутків і різних премій, але батьки ледве тільки домагаються нікчемної нагороди за те, що віддають у жертву цьому Провідансові свої діти.

На цьому-ж заводі видається наказа: мастити підойму підчас роботи. Оскільки підойми працюють з неоднаковою передачею, то змащувати на ходу дуже небезпечно. І от за малий час відриває кілька рук, вивертає кілька ніг, і тоді лише, як ці жертви принесено, начальство відступається свого наказу й дає розпорядження не мастити підойми підчас роботи.

Панове! Це лише маленькі рисочки з картини людської згуби на заводах та копальнях Катеринославщини та Донецького Басейну. Далеко

---

[1]) „Матеріяли до історії катеринославської організації РСДРП більшовиків".

[2]) Г. І. Петровського року 1912 було обрано на депутата до 4-ої Державної думи від Катеринославщини, до якої тоді належала більшість округ сучасного Донбасу.

[3]) Пуришкевич — чорносотенний депутат у Держдумі. Прим. укладачів.

ширшу картину цієї згуби ми змалюємо вам тоді, як подамо запитання про повсякчасні нещасні випадки, а тепер, панове, я маю розвернути ту ганебну й сумну сторінку експлоатації, яка становить безсоромнішу рису нашого політичного режиму та сучасного капіталізму: я хочу сказати за дитячу працю знову, таки в Донецькому Басейні.

Ви, панове, вважаєте себе за християнську державу, але гляньте на становище в цій християнській державі тих, про кого в євангелії сказано, що їхнє царство є царство небесне, погляньте ж-но, в якому царстві перебувають ці нещасні жертви — діти робітників Росії. Коли дорослі робітники не можуть чинити опір експлоатації, то становище дитячої праці в тисячу разів гірше. Почну від заводів.

Які там умови дитячої праці? Діти чистять казани. В казані, де підчас роботи доводиться сидіти дитині й відбивати накип, тісно, стоїть густа курява, і цю куряву вдихають діти, бо їй нема куди вийти. Панове, ця курява труїть здоров'я дитині, від неї хорують легені, діти ці виснажені, і ніколи ви не побачите хоч кровинку, хоч легеньку барву на їхніх обличчях.

Ваші прибутки, панове, дають вам ці молоді жертви лише тому, що ви пожадливі, і ці малолітні жертви осуджено на загибель. По багатьох заводах, панове, казани опалюється газом з домен або кокусових печей, і чистити ці казани для дитини дуже тяжко; вони чадіють і чадіють часто-густо на смерть. І до сього часу, я говорю, жадних заходів не вжито, щоб не губити так дітей. І чи хто з вас, панове, повстав проти цього непотрібного жертвування молохові дитячих душ.

Ні, ви, панове, не протестували навіть проти наказів фабричним інспекторам і округовим інженерам. де значилося, нехай їх не бентежать рямці закону фабрикантів, а фабрики, як ми всі знаємо, вивісили таблички на своїх підприємствах, що „входити стороннім особам заборонено", і роблять своє, експлоатуючи робітників і уникаючи суспільного контроля.

Панове, ваші діти не знають матеріяльного клопоту, їх забезпечено, а наші діти не встигають ще сп'ятися на ноги, як мають ставати до роботи. Ваших дітей доглядають сотні служників — наших дітей ніхто не пильнує і ви не можете видати закона, що оберігав-би наших дітей. На фабриках, заводах і шахтах наші діти з сьоми років стають за товар, вигідний капіталістам, і коли дітям нестерпно тяжко працювати на заводах, то погляньте — яка жахна праця дітей на копальнях, де їх немовби на каторзі прикуто.

Я пошлюся на маленьку кореспонденцію з Криворізьких копалень. У Криворізькому районі працюють діти, починаючи від своїх 7 — 8 років. На копальнях коло 80% робітників-дітей хорі. Вигляд вони мають пригнічений, жахливий, обличчя їм повкривane зморшками з надсильної праці, форми тіла потворні: працюють діти однаково з дорослими, з 5 годин ранку і до 6 год. вечора, не кидаючи праці й на хвилину. За найменшу загаяність у роботі, за найнікчемнішу провину дітей штрафується. Роботу діти справляють дуже тяжку: здебільшого їм випадає працювати під землею, у вузькому, тісному місці, де стеля цілком над головою і дитина має, рачкуючи, тягнути вагонетку, надсаджуючись, витягуючи м'ясні. Добірники — діти працюють під естокадами, біля вагонеток. Праця ця жахливо тяжка... жахливо тяжка... Коли діти роблять повагом, штейгер і десяцькі штрафують і карають дітей, а то й виганять з роботи.

Заробітна плата дітей незвичайно мала, дістають од 20 до 40 к. на добу: добірники — од 30 коп., а ті, хто одбирає камінці, має всього

14 коп. на день. За сприятливих навіть умов пересічний заробіток малолітніх робітників не перебільшує 5 карб. місячних. Діти-робітники здебільшого сироти, завезені з далеких країв Росії, або з середніх губерень: з Орловської, Тульської, Харківської; живуть вони вкупі з дорослими по землянках або в казармах і мають уносити по 5—6 карб. місячно до харчової каси, а коли їм не вистачає на їжу, то інші шахтарі або рудокопи складаються й додають своїх грошей.

От до чого доходить експлоатація селянських дітей 7—8-літнього віку. І ви, панове, на цю експлоатацію дивитесь доволі спокійно і цей лад хороните.

(„Правда“ 14 червня року 1913, № 133).

А. СИТНИЧЕНКО

ВІЙНА Й ПІДЛІТКИ

Вже другий рік точилася війна. З фронту відходили на південний захід, і штаби різних частин прибували до міста. Метушня швидких відступів і наступів далася в знаки робітникам. Знову почато мобілізацію, збільшено робочий день, втричі піднеслися ціни на продукти. А заробітна плата та сама. Злидні й голод — вірні товариші війни — оселилися по робітничих кварталах та, всмоктуючись п'явками в тіло виснажених, обідраних людей, гнали всіх на фабрики й заводи. Немов ненажерлива потвора — війна вимагала живого м'яса. І день і ніч курили труби, крутилися колеса машин та варстатів, розтягувалися напружені м'язні й, набираючись кров'ю від нічної роботи, обертали здорових людей на безсиле дрантя. Та-ж хіба тільки це? Що-дня од варстатів бралося людей і віддавалося в пащу хижого звіра. Люди з м'яса машинного обертались на гарматне. Бралося їх і по мобілізації, і за кожне необережне слово, сказане проти голоду, проти виснажної непосильної роботи, проти безглуздого пролиття крови.

На їхні місця ставали жінки, діти і за-ради проклятого шматка хліба терпляче за шеляги продавали свою силу.

Робітничі лави ставали все рідші й втрачали свою едність, а приборкані тим, що підприємець купив „відстрочку од мобілізації на фронт“,— мовчали. Ці відстрочки були добрими кайданами на язик, і хоч усе тіло тремтіло з обурення проти війни, та язик мовчав.

Робітничі організації — профспілки, клуби та інші — пересліджувано й розганялося. Соціял-демократів без краю заарештовувалося, вони не мали спромоги переводити серед робітників масової агітації і тільки иноді видавали метелики, закликаючи боротися проти війни. Проте оборонці працювали що-сили. Їх підтримувала та оберігала буржуазія, вони вільно виступали на фабриках і заводах. Мовчки слухали їх робітники, удавали немов-би співчувають і обирали на представників до військово-промислового комітету. Опріч оборонців обирати не було кого, жадний бо свідомий робітник не хотів засідати разом із буржуазією.

Перед кожним робітником поставало питання:

— Що-ж воно буде далі, до чого ми дійдемо отак, проливаючи кров, що-раз віддаючи все нові жертви?

І не знаходячи відповіди, ходили похмурі, збиваючи на комусь безсилу лютість.

Найбільше за всіх перепадало цікавим підліткам. Протягом довгого робочого дня ганяли їх безперестанно по фабриці та з усякими дорученнями до міста. Та жваві хлоп'ята втоми не знали й, коли випадала вільна хвилинка, присікувалися до робітників із своїми запитаннями:

— Никоноровичу, чом це робітники не хотять іти у військово-промислові комітети?

Або:

— Про яку то батьківщину голосують усюди? Чи не за ту, що продають німцеві на фронті?

У відповідь діставали штурхани та люті зацицькування:

— Мовчи, це тебе не обходить. Теж політик, носа втри.

А підліток міркував:

— Ну й життя пішло. Ні тобі до кого слова промовити. На фабриці, куди не плюнь, то все в начальство влучиш. Господар — раз, директор — два, управитель — три, майстер — чотири, підмайстер — п'ять, це що до стану, а так — усіх їх і на пальцях не перелічити.

— Додому прийдеш — мати фуркає:

— Чи швидко гроші дістанеш? Батько з фронту грошей просить.

— Гроші... фронт... війна... начальство... німці... руські... робітники... господарі... Звідки воно це все набралося?

— В голові крутилося. І щоб припинити важкі незрозумілі думки, з досадою думав:

— Царська армія, а трояка з дому дай. Теж іще армія.

Тяжко було дітям, а найбільше тим, що мали від 13 до 16 років, збагнути те все, що робилося навколо, і прокляті питання в'їдалися в голову. Але ось у лікарській робітничій касі „Допомога“ [1]) об'явилося оголошення про відкриття школи для дітей запасних вояків. Підлітки натовпом посунули туди:

— А коли ми не з тих, що запасні, а так собі — робітники просто — нам у школу не можна?

— Можна, можна, чому-ж ні? До школи можуть іти всі, хто з фабрики. Але як на теперішні часи, то зручніше писати, що школа для дітей запасних вояків. Ну, от і написали,— пояснював секретар лікарської каси, даючи адресу.

І збентежені незрозумілими подіями підлітки радісно посунули до школи.

ЯК ОРГАНІЗОВАНО ШКОЛУ

Школу заклав гурток з 15-ти чоловіка студентів та курсисток, які тримали звязок із київською підпільною організацією РСДРП.

Вони багато міркували над тим, яку-б користь принести робітничій класі, і вирішили закласти школу.

Думку про школу вони довго не могли справдити. Опріч перешкод від уряду, а так само від браку грошей, було ще багато такого, що слід було з'ясувати. Питання про те, яку користь дасть школа робітничому підліткові, — лишалося питанням.

Після багатьох нарад постановили дати підліткові загальну освіту і збудити інтерес до неї.

---

[1]) Лікарські каси організовано при профспілках і на відчислення з членських внесків давано медичну допомогу робітникам.

Таке позбавлення школи будь-якого духу та її ухил у бік самоосвіти, трохи дивний, як на соціял-демократів, але підхід цей у них цілком природний. Тоді вони не брали участи в організації соціял-демократів, мали лише з нею стосунки, і для них школа була першими кроками в напрямку до робітничої класи. Постановили закласти школу цілком легально. Виробили плана, зацікавили деяких пань-патронес і за їхньою допомогою дістали помешкання та двіста карбованців грошей.

Що інтеліґенція уряджала школи за допомогою паній-філантропок, то це не становило їхньої помилки, а позначало лише, що вони вміло підходили до справи. Це дало подвійну користь: дало кошти на організацію школи й поширило „благонадійну славу" що до поліції.

ОРГАНІЗАТОРИ ШКОЛИ

Перше, аніж узятися до організації школи, навчителі подбали за її програму, підготувалися до своєї роботи і, не за шаблоном середніх шкіл склавши програму, одразу стали на певний шлях.

Що бракувало педагоґічного стажу, то це не тільки не гальмувало справи, а, навпаки, мало деякі добрі наслідки. Кожний навчитель дивився на свою роботу в школі не як педагог, який обмежує свої обов'язки казенними рямцями, а як ідейна людина дивиться на мету свого життя — на громадську діяльність. Молоді, маючи добру марксівську підготовку, вони ставилися до роботи, як марксисти, і опріч знання вносили до неї силу ентузіязму й молодої витривалости. Старші — навчителі, молодші — учні, і тому, що ці й другі були молоді, одразу-ж взаємовідносини прибрали товариського характеру.

Тепер, коли чимало школярів з цієї школи вчиться на робфаках та по вищих навчальних установах, часто приходить на згадку та школа; чимало педагоґів дивиться на свою роботу, як на мету життя, а проте на робфаках життя не являє собою чогось цілого, спільного — тут два життя. Коли після роботи в голові постає сила невиявлених питань і ти сумно дивишся вслід за педагогом, то встають перед очима милі, добрі люди, які підбили тебе до свідомого життя.

От Маркуша — хлопчина 20-ти років; він викладає біолоґію. Його дисципліна — не книжка, з якої завчиш окремі місця, а наш живий організм, що складається з клітинок, і ті рухаються нервовою системою під орудою мозку. Сухі діяграми, картограми підчас роботи оживають і немовби самі за себе оповідають.

От його брат Пилип та Мусій Гершевичі; юнаки по 18-ти років; вони викладають політекономію. Мета їхнього життя — це вивчити марксівську теорію, — і вже тоді не було, здається, такої марксивської книжки, яку-б вони ще не простудіювали.

А от Пріся Спицина — дівчина 19-ти років; її справа дає фізику та астрономію. На диво енергійна, швидким рухом руки вона немов-би вганяла в наші голови трудну науку. І так само швидко, як і її рухи, вилітало з нас релігійне запаморочення про будову всесвіту. Пріся не обмежувалася лекціями, і ми часто впорядковували астрономічну гулянку, а домашніх своїх лякали досвідами з фізики.

Ось Франя Маршак (найдорослiша, 24 роки); вона викладає економгеоґрафію — це важка наука, та замість географічної мапи постають промислові райони кожної країни, чергуються уряди Західньої Европи.

Її брат Яків — wunder Kind [1]) — 18 років; він викладає політекономію. Яків немов-би народився спеціяльно для наукової роботи, його мозок спеціяльно припасовано для економіки, вже й тоді знав він її прекрасно й викладав дуже добре.

Ось Іда Амханицька 18 років; ми її дуже любили і як педагога і як людину. Несміливо, але надзвичайно чутливо підступилася вона до нас. Її лекції російської мови та літератури всі ми любили, і вже тоді знати було, що це буде талановитий педагог.

Рідний і близький нам Євген Едельштейн 18 років викладав історію культури, але на, превеликий жаль, відвідував нас не так часто, як інші, більш активна бо участь в організації РСДРП заважала йому робити його справу в школі.

Ось навчитель політекономії Новіков, математики Ісак Лазарович та Зіновій; вони хоч і не були організаторами школи, проте багато дали корисного підліткам своїми лекціями.

Це навчителі — молодь: Тетяна Говсеєва, Ліда Маршак, Надія Спіцина і Зинаїда Портний, що працювали з хлопчиками і переводили технічну роботу (бібліотека, буфет, приладдя до навчання й т. инш.) в школі. Тяжка й марудна робота лежала на їхніх плечах, але вони уважно і з любов'ю робили навіть свою маленьку справу.

ШКІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Ще й тепер, ідучи Велик. Васильківською вулицею у Київі повз будинок № 22 мимохіть підводиш голову і з любов'ю позираєш на вікна 4-го поверху.

10 років тому з фабрик і заводів поспішалися до цього будинку підлітки і, силкуючись не робити великого гамору, хутко підіймалися чорними сходами. Там, у трьох кімнатах, де стояли низенькі білі столи та кумедні стільчики для дітей трьох років запасних вояків, і містилася наша школа. Учнів поділили на три групи: перша група А, що починала своє навчання від 8-ої години вечора, складалася вона з друкарів, металістів та ювелірів; друга група Б — до неї входили виснажені з 12-тигодинної праці швачки, які починали вчитися від 8-ої год. вечора; третя група — „беки" — заводські діти від 10 до 12 років, вони вчилися від 6 до 9 години вечора.

Довідавшись навчителі, що підлітки живуть на краю міста й просто з роботи йдуть голодні до школи, влаштували на внески по 50 копійок з учня і по карбованцю від себе чай з булкою. Ніколи ще не їли ми такого смачного, бо майже всі на обід мали лише сухий хліб.

Відносини з навчителями відразу склалися хороші. Насамперед цьому сприяло те, що підчас нашого вступу до школи ми не тримали іспитів, а згодом то вже звикли до них. Кожний навчитель захоплено викладав свій предмет, і багато підлітків після навчання давали їм різні запитання. Страшенно всі раділи, коли були лекції російської мови, на них зачитувалися твори красного письменства та складалися питання. Велика користь була від читання вголос.

Іда читає нам книжку Бібіка „К широкой дороге". Перед очима постають знайомі картини заводу. В них яскраво проступає наше життя. Там, як і в нас, два покоління: старе, що позбулося сил за прокляту

[1]) На диво талановита дитина.

копійчину на власний будиночок, і молоде, з головою, збентеженою питаннями. Напружено хапаємо кожний рух підлітків Гната й Артема і, захоплені правдивістю викладу, переживаємо все разом з ними.

Гнатове запитання: чи є бог — наше запитання. Та от і невиразне, незрозуміле починає тривожити, бентежити нас.

З гуртка Гнат і Артем потрапляють до в'язниці, а тоді, що вони належали до соціял-демократії, висилається їх до Сибіру. Питання мутить голову, що несправедливо ставляться до героїв, то це викликає злість, і, раптом, радісно разом із ним переживаємо повстання проти гнобителів.

Так само радо складаємо писання. Кожний хоче вилити на папері свої тривожні думки, пригадати цікаві моменти з дитинства.

Перші писання: „Школа, як я ставлюся до неї і до шкільних товаришів" — дає силу матеріялу.

У всіх бринить один заспів: яко мога більше єдности та спільних бесід.

Для писання Іда приносила художні картки соціяльного характеру: „Наслідки війни", „Арешт", „Не сподівалися", „Не пущу" й т. инш., і з них кожний добирав собі теми. Що Іда уважно ставилася до кожного руху підлітка, то це вабило до неї всіх, погляд її лагідних очей заохочував писати як-найкраще. Виникла думка про часопис. Назву добрали швидко. Найрідніше та найкраще слово у школі — „товариш". Таку назву й дали своєму часописові.

Відзначалися писання Михайла Ратманського. Двоє з них були надто яскраві. Перше — „Мій день", день підлітка, якого виснажує надсильна праця; в житті його чільне місце бере господар, що підганяє його, мов худобу, яка не почуває втоми. І тільки в школі почуває він себе людиною і через неї сміливо та бадьоро дивиться вперед. Друге писання — з картки „Мушка". Грає скрипка, слухачів зачарувала мелодія, вони глибоко замислилися: кожен пережив щось своє. От юнак-студент кинув у далечінь задумано-бадьорий погляд. Все життя в майбутньому. І сумна мелодія не викликає пережитків минулого, а нестримно вабить і кличе вперед до красивого творчого життя. Поруч, схиливши голову, сидить старий. Життя його приходить на кінець, і він поринув у радощі та прикрості минулого. Це захопило його, і острах, що швидко не буде вже й спогадів, відбився йому на обличчі. Йому здається, що разом з останніми звуками мелодії завмре і його життя. Не рипатимуть струни, старий підведеться і скаже: „Не треба, я жити хочу. Я ще раз пережити молодість хочу".

Психологічно тонко та художньо хлопець 15-ти років, Михайло, передав словами красу музики, показав чого варта вона в житті людини [1]).

Велику й коштовну вкладку зробила так само і Франя, викладаючи економгеографію. Нам, що з дитинства зазнали гніту самодержавства, парламентарна монархія в Англії та Німеччині здавалася недосяжно гарною. Та Франя обережно, хитро й розумно всміхаючись, здерла красиву завісу й показала нам справжній голий західній демократизм. Прикладами з історії та з сучасних подій вона довела нам, що політичні права, які здобули робітники Заходу, є іграшка в руках буржуазії, і вона цю іграшку використовує для себе-ж. На все своє життя запам'ятали ми Франіни слова. Через неї нам пощастило легко розібратися в подіях року 1917, коли буржуазія за прикладом Заходу хотіла скористати з досягнень робітників Росії.

---

[1]) На жаль, всі числа „Товариша" погоріли на виставці і немає спроможности відновити писання.

Хоч як дивно, але гірше за все засвоювано політекономію.

Довго не могли зрозуміти, нащо вивчати таку ясну справу, що капіталіст багатіє коштом робітничої сили. Кожний випробував це на собі, а мертве викладання окрім нудоти нічого не давало, отже дехто то й зовсім перестав відвідувати лекції. Хотілося запитати:

Ви-ж навчите нас, в який спосіб краще визволитися від капіталістів?

ШКОЛА Й ПОЛІТИКА

Від самого початку в школі звернув на себе увагу своєю поважністю та єдністю гурток з ювелірної фабрики. Опріч С. Мальчікова, що стояв на чолі гуртка, туди входили Ратманський, Білокриницький, Меніс, Політієнко та друкарщиця Каганова. Мальчікову 18 років, його спритний розум реагує на всі явища. Нема такого питання з приводу якого він не висловлював-би своїх думок завжди логічно й ґрунтовно. Він єдиний проміж нас, що має уявлення про політичні партії.

Цікавився гурток найбільше політекономією, історією культури та економгеографією і відзначався з-поміж загальної маси здібностями своїх членів, розумними запитаннями на лекціях, серйозною роботою.

Підчас перерв, заховавшись у темну кімнату, вони про щось палко сперечалися з навчителями. Инша молодь не наважувалася підходити до них, а маленький Гербольд навіть весело посміхався:

— Знову бубонять. Ох, і завзяті-ж політекономіки. Вони її, мабуть, з хлібом їдять, в чаєві ложечкою розколочують і неням своїм у куліш класти наказують.

А гурток Мальчікова провадив свою справу. Довідавшись, що вчителі вважають себе за соціял-демократів, він зняв питання про напрямок школи й поступово в гарячих суперечках доводив їм, що вони неправильно підходять до молоди.

— Більше того зробити, як напутити молодь до самоосвіти за умов самодержавства—неможливо. Коли-б школа стала соціял-демократичною, то її зараз-же розігнали-б, — виправдувалися навчителі.

— Так, але тимчасом ви все-ж таки багато чому навчите нас.

— Ми й так даємо вам немало і, як бачите, невпинно здійснюємо нашу програму.

— Ну, а коли здійснете?

— Тоді розпустимо вас.

— А потім того?

— А потім того кожний з вас може вчитися сам, коли того схоче.

— І ви гадаєте, що це задовольнить молодь? Адже нам важливо знати не чотири дії з аритметики та правила граматики, а те, як ми маємо ставитися до війни, важливо знати причини війни, а головне, ті завдання, що їх має перед себе кожний робітник...

Ця суперечка, що точилася дуже довгий час, закінчилася перемогою гуртка. Навчителі переконалися, що підхід їхній не життьовий, і школа набула соціял-демократичного напрямку. Після того шкільні умови помітно відмінилися. Навчителі сміливіше висловлювали свої думки, самі наводили нас на питання і все більше зацікавлювали молодь. Часто-густо можна було побачити в кутках гурточки, які провадили розмову з навчителями на політичні теми. З тими, хто не справлявся з політекономією, переводилося додаткову роботу. Жадне питання не лишилося без

відповіди й молодь чимраз сміливіше порушувала ці питання. Машкару конспірації в школі було знято. Розмови супроти війни, капіталізму тривали до пізнього вечора. Ховатися не було чого і молодь усе щільніше гуртувалася навколо вчителів. Незабаром із школи виділилися два гуртки. До першого, яким керував Я. Маршак, увійшла група Мальчікова; до другого гуртка — Євгенового — увійшли швачки. Цей гурток тривав недовго, бо Євгена було заарештовано.

Гурток Якова розпочав свою роботу питанням про війну, питанням, що його зняла сама молодь. На зборах гуртка присутні були всі навчителі, і всі присутні ухвалили Цімервальдську резолюцію протесту проти війни, і ця резолюція лягла в основу всієї шкільної роботи надалі. В гуртку з пропагандистами склалися товариські взаємини, але вони на деякий час притьмарилися таким випадком.

На ювелірній фабриці Маршака, де батько Франін та Якова був за директора, працювало кілька підлітків із гуртка. Якось директор, зазирнувши до них, поспитав за якогось учня. Майстер показав того учня, додавши, що це дуже щирий та охочий до праці хлопець, працює два роки й т. инш. (Коли запитував директор, то за робітників завжди відповідав майстер). Директор наблизився до учня, узяв його похилену над варстатом голову, підвів її і сказав.

— Ти... ти молодчина. Мені говорено, що ти в вечірній школі добре вчишся. Старайся й надалі — з тебе будуть люди.

Від таких слів бідному хлопцеві душа втікла в п'яти, і не встиг директор зачинити двері, як учні збіглися в кімнаті для нарад — вбиральні.

Нарада тривала не довго.

Дехто вирішив покинути школу, де є діти директорів, бо вони розповідають все про школу вдома.

Та як його кинути ту школу, коли звик до неї як до свого рідного, коли вона допомагає зносити тягар життя?

Коли трохи відійшли, вирішили переговорити з навчителями. Виявилося, що сталося все дуже просто. Зазирнувши випадково до Франіної кімнати, батько почув прізвище учня, і на його запитання Франя відповіла, що він дуже добре вчиться граматики. Довідавшись Франя за першу постанову учнів заспокоїлася лише після того, коли переконала нас, що у неї вдома нічого не знають за роботу в школі. Після того випадку підлітки ще прихильніше ставилися до навчителів.

На зборах молодь завжди робила паралель між марксівською теорією та життям робітничої класи, що було на користь інтелігенції — учителям, яка знала теорію та не знала життя й психології робітників.

У школі часто відбувалися загальні збори, на яких розвязувано всі питання шкільного життя. Відразу-ж почалися збори ще й иншого типу. Коли-не-коли організація РСДРП надсилала доповідачів про політичні теми з сучасного моменту. Надто запала у тямки доповідь т. Котова, активного робітника соціял-демократичної організації, що виступав по всіх заводах, протестуючи проти війни. Його доповідь на довгий час збентежила й нас. Простим словом робітника розповідав він, як ще підлітком вивчився письменности, як вчився у наборному відділі, розкладаючи літери по скриньках, та як витягши з-під варстата, його бив майстер за знайдену книжку.

— Ви щасливіші за нас, старих, ви маєте своє царство — школу, але й час ваш тяжчий. Капіталізм стискається в міцний кулак, тисячами

кидає робітників у бій за-ради своїх інтересів. Та кров робітників, сльози жінок і дітей, спливаються в бурхливе море, і час, коли ми на удар відповімо ударами, надходить.

С. СІРКІС

МАСОВКА

(Київ, царське підпілля)

Серпневий вечір року 1916. Додержуючись усіх правил конспірації, ми виходимо з приміщення, де відбулося зібрання нашого гуртка. Задушно. Вирішили піти в сад. Там, посідавши на прогалинці, куди найменше могло зазирнути стороннє око, й ділилися враженнями від останніх подій. Хвилювало нас питання про війну, що брало тоді чільне місце в політиці. Ми один проти одного запитували тов. Мальчікова: як і що? Прибравши таємничого вигляду, пошепки, озирнувшись навколо, він заявив: „вирішили скликати загальні збори. Підпільний комітет доручив трьом товаришам, серед них і я, знайти безпечне місце для зборів. Доповідь про війну зачитає товариш, що приїхав із Москви. Але, — пристрашив він нас,— пам'ятайте, що шпики стежать за нами; хтось обмовиться і всіх заарештують. Будьте обачні".

Ми розійшлись. За яких дві години я заглянув до Мальчікова. Він сказав мені, що вишукано затишну прогалинку в Голосіївському лісі (за Демієвкою) і розказав за порядок гасла і всіх таємниць, потрібних, щоби дістатися до заповітного місця. „Увійшовши в ліс, здибаєш хлопця, який читатиме газету, сидючи під деревом (газету, звичайна річ, не революційну), у той бік куди триматиметься газету, ти йди: дійшовши до першої прогалини, ти знову здибаєш хлопця, який ходитиме тудисюди, розмахуючи патичком, що так саме показуватиме тобі шлях. І нарешті, останнє — це двоє, які безпосередньо покажуть тобі місце. Зібрання відбудеться завтра вранці" (було якесь свято, здається, спас).

Нетерпляче діждавши ранку, я одягся й вийшов на вулицю. Завітав до товариша, що жив близько мене. Напередодні трамвай переїхав його маленького братка. Його не пускали з дому, але він одягся і пішов разом. Зустрінули й наших хлопців. Але, пам'ятаючи, що шпики можуть бути й тут, ми тримаємся далеко один від одного. Підходимо до лісу. Зустрічаємо багато знайомих, всміхаючись випереджаємо їх. Ось і ліс, ось і перше гасло. Безжурно поглянувши на нього, йдемо далі, і поминувши усі наши залоги, виходимо на прогалинку. Там вже чоловіка сто. Призначили „коменданта", який поставив варту навколо прогалинки. Ось і Михайло (доповідач). Виступав, говорив за Цимервальд, за Ліб-кнехта, про зраду II Інтернаціоналу, за позицію революційних інтернаціоналістів, за нашу боротьбу з царатом. Раптом поклик нашого вартового: поліція... Михайло притьмом змовк. Почали говорити про годину, місця то-що. Але ми, стиснувши кулаки, хотіли кинутися на поліцію. Поліція поминула нас і пішла собі. Михайло хутенько закінчив свою доповідь. Навіть завжди урівноважений Лісов почав вигукувати революційні гасла: „Геть війну, хай живе революція!" І знову варта застерігає, що над'їздить уже великий загін поліції. Швидко розбіглися лісом. Здалека до нас надходила лайка надзирателів і пристава.

Я. МЕНІС

СТРАЙК ХЛОПЧИКІВ

I

На горбочку, що поріс високим бур'яном, за руїнами великої повітки фабричного двору зібралися підлітки (хлопчики, як нас звали, 1-ої Київської артіли). Обличчя незвичайні. Не чути безжурного сміху. Нашвидку уминаємо сухий обід.

— Не сила терпіти далі. Час робити щось,— це Михайлик Ратманський. Він заздалегідь обміркував „промову", але запнувся (хто не збивався, вперше публічно виступаючи?), 60 очей уставилося на нього.

— Треба нам усім, після роботи, піти до директора та побалакати з ним. Вимагатимемо поліпшити наше становище,— доказав, згадавши.

Слухаємо напружено, кожне слово переживаємо. Федір, наче шпик, стежить із-за кам'яної глиби за фабрикою. Умовний знак — моргає Михайлові: „Мовляв дуй — нема нікого".

Михайло на горбок. Виразні риси обличчя — рішучі. Запитання: „як же підемо?".

Вітерець повіває. Листя підслухало і шепоче. Так, так, так — б'ється серце — хоче вискочити.

— До самісінького Бялера,— вирвалося у Митра Малюка.

Щось обірвалось усередині. Перед очима страховище всіх — директор фабрики Бялер.

Злякано обернулися. Федір із-за каміння озивається.

— Не бійся. Що нам Бялер? — пробито дірку. Загуло, заґвалтувало все:

— Підемо.

— Що він нам батько?

— Бачили ліпших.

— Ладно. Після роботи зібратися усім коло конторки або-ж карбярні. Не базікати. Жодна людина не мусить знати нашого рішення,— додає Ратманський. Навшпиньки, обережно, наче боючись розбити коштовну річ, почали розходитися Михайло з Федором, а я за ними.

— Як воно буде? — питає Федір. — Зберемося біля контори, Бялер напевно вискочить. Я почну, а ви підтримаєте план Михайлів. Добре. Умовилися не казати старшим робітникам. Порадитися з Кутузовим та Сіровим.

II

Лагідно вибивають такт молотки. Стукотять штампувальні машини, гудуть мотори. Скриплять терпуги. Не чути крізь галас розмов. Підлітки розкидані усюди фабрикою: біля штампів, варстатів, вальців. Щось не робиться. Думки усіх на шабаш... Контора, вискочив Бялер. Усередині холодіє...

Майстри сякаються, ніхто не помічає. Робітники — нюхом: „Малюки щось таке затіяли" — розпитують. Відповіді непевні.

— Сьогодні після роботи — чутно слова Михайлові.

— Так,— цідить Кутузів. Доведеться нам на випадок чого самим, старі не підтримають. Побояться позбавитися відстрочення.

— Я так і гадав,— це Михайло Сіров дивиться на мене. В його очах „молодці, робіть!“. Нерви напружені. Кілька хвилин до шабашу. Замовчали мотори. Завмерли стіни, все. Тиша. Наче за командою зібралися, штовхають один одного. Пішли до контори. „Старі“ осторонь, не розуміють. Відчинилися двері, вискочив Бялер. Інстинктивно відійшли назад.

— Чого вам треба? — гримнув, виблискуючи чорними, як вугіль, очима.

— Ми хочемо з вами говорити про свій стан.

— Що? Ви хочете зі мною говорити?

Затупотів Бялер ногами, галасуючи.

— Геть! Геть! Геть, шмаркачі. Хай матері прийдуть. Геть, геть, геть. Ми — бігти. Він навздогін. Сходи, свист, галас...

В ухах: —„Геть, геть, хай матері прийдуть“.

На дворі опам'яталися, зібралися до купи.

Що далі робити?

— Подамо наші вимоги папером. Надішлемо делегацію. Не схоче балакати,— страйкувати.

— Страйкувать, так страйкувать.— Обличчя запальні. Очі горять. На все готові. Михайло виймає списаний клаптик паперу й читає:

1) Вимагаємо кращого поводження (бійка, лайки неприпустимі);

2) учнів посилати в справах фабричних, але ніяк не посправах майстрів;

3) зменшити речінець учеництва на один рік, тоб-то замість чотирьох, три роки;

4) збільшити заробітну плату підлітків на 200%, а тим, хто одержує 50 коп. на місяць, дати 10 карб.

5) В разі непогодження,— виголосимо страйк.

— Здорово вигадав,— підскочив Митро й зразу-ж замовчав.

Напружуємо мозки. Легко написати: „вимагаємо“ й таке инше. Бялер якої заспіває?

Страйкувати? А що буде вдома?

— Чи не занадто пересолили? Може там трішки пом'якшити і слово „страйкувати“ викинути? — це хлопчик із срібного відділу.

— Чого там викидати?

— Злякався?

Насіли на хлопця. Хвилина — обрали делегацію. Відокремлюємося: Михайло, Федір і я,— до контори. Серце калатається, тісно йому. Увійшли. Бялер сидить спиною до нас. Зачув кроки, обернувся:

— Чого вам?

— Михайло подав листок. Бялер пробіг очима. Зірвався з стільця та до нас: „Вимоги? Страйк? Бунтувати? Геть, мерзото! Геть!“.— Слина з роту. Очі ось, ось вистрибнуть. Ми — трохи назад та бігти...

— Як прийняв? — навкруги хлопці.

Розповіли.

— Нічого. Доб'ємося.

— До роботи жоден не ставай.

— Завтра зібратися біля фабрики. Натовпом із воріт та у різні боки посунули.

Вечоріє. Тротуари розпеклися, брук, будинки — палають жаром.

Офіцери, юнкери, сестри-жалібниці, гарно зодягнені пані,— всі вийшли на Хрещатик[1]). Газетчики шмигають вулицями. Дзвінко голосом: „Взяли Перемишль. Екстрені телеграми“.

[1]) Хрещатик — вулиця у Київі.

— Великі втрати австрійської армії.— Думська площа повнісінька. На столипінськім пам'ятнику офіцер земської спілки — товстий, кричить:

— Наша російська армія взяла Перемишль.

Слава!.. слава!.. це юнкери.

Офіцер носовичком лоба — далі.

— Панове! Німці висунули проти нас велетенські гармати, кулемети, отруйні гази. Наші російські велетні відкритою груддю з хрестом ішли проти них і Перемишль узято...

— Слава!..

— Хай живуть російські герої!..

— Слава!..

Натовп збільшився робітниками й посунув до царської площі. Де взялися портрети Миколи, корогви, попи... Побіля пам'ятника цареві „освободителеві" моляться „боже, царя храни", патріотичні промови.

— Ходім,— штовхнув мене Михайло.

Вирвалися з натовпу. Попереду йде Кутузів. Нагнали його.

— Бачили? — Кутузів на натовп біля пам'ятника.— Патріотичне почуття захопило й робітників. Вони там кричать „слава" та хрести кладуть.

— А ми вирішили страйкувати завтра, — каже Михайло.

Кутузів — до Ратманського — обличчя — усмішка, й обняв Михайла.

— Добре. Поспішати не слід. Завтра я ще спробую з ним поговорити, може щось і буде. Кутузів у бік товстопузих біля пам'ятника: — „Вони мабуть думають, що зовсім ми ручні. Завтра ви їм ще покажете". — „Царюй на славу"... догнали нас звуки площі. Кутузів і мене за руку притягнув. Пригнувся до нас. Зроду не бачили його отаким.—„Ні, не приручать. Ви занадто дикі, кажу, а ми старі, і нас тимчасово лише можуть піддурити... Завтра вам доведеться самим..."

Вулиця розбіглась праворуч і ліворуч... Кутузів зупинився. Я — праворуч. Завтра вранці побалакаємо. Приходьте раніше. Пішов.

Провели очима, мовчки, пішли. Бялер, фабрика, демонстрації, патріотичні промови — снує...

III

Побіля фабричних воріт — купками підлітки. Робітники проходять повз та зникають у хвіртку.

Майстер штампувального цеху зупиняється, іронічно:

— Страйкарі...

— Підлиза...

— Хазяйський попихач.

— Та не страйкар,— гордовито, і зникає. Загула фабрика, задзенькотіла сотнями молотків. Підлітки туляться до паркану, затихли. Михайло насупився — мовчить.

Митро до хвіртки.

— Ти куди?

Відскочив.

— Заскрипів засув. Кутузів. Всі до нього. „Із переговорів нічого не вийшло. Не згоден", сказав Кутузів, та уважно — на нас.

— Примусимо, — задирикуватий, молодий голос. Кутузів усміхнувся:

— Це так. Треба примусити. Ви, хлопці, не того... Старі зранку майже нічого не роблять. Може, ще й до вас приєднаються. Погуляйте день-два, а тоді подивимося.

Обернувся. Біля хвіртки сторож. Кутузів косо на нього: „Я піду. Купками не ходіть. Не балуйтеся,— дивись ще до поліції потрапиш".

Зробилося легко й радісно.

— А ну, до Дніпра, на Труханів острів.

Михайло попереду, ми слідком. Пригадали, зупинилися, стали подвох, пішли тихо. Сонце грає в шибках вікон. Дзвенять трамваї. Рота юнкерів пишається блискучими чобітьми по широкому Хрещатику та піснею:

Мне все равно, мне все равно...

— А-ау-ау... Це хлопці, що вже на тім боці Дніпровім.

— Ого-ого,— відповідаємо з човнів. Острів, пісок, верба, Дніпро і ми; і сонце нам ясніше, і небо блакитніше, і Дніпро чистіший. А може і завжди так? Відкіля дітям підвалів, вонючих вулиць, гнійних дворів знати? Весело, бризки, сміх, боротьба, пісні. Бялер, фабрика, майстрі, домівка — все з голови.

— А ну, хлопці,— в чехарду!

Низка спин, летиш через них, впадеш,— сміх і знов летиш. Ще раз купатися. Ходором Дніпро. Бризки в повітря, очі, рот — пирнаєш, заливаєшся водою і бризки.

Вечір. Минув день. Завтра збираємося на „Кукушкиній дачі".

IV

З Михайлом йдемо до школи. Різні школи бувають: такі, що вчать — бог на небі, цар з царенятами — на землі, вклоняйся їм, служи або абетку, карцер та лінійку нюхати. Ми — до школи, до незвичайної. І вона вчить, та не лише азбуки, — політекономії. Дресирує — у другий бік царизму, кує непримиренних ворогів капіталу. На вигляд і не схоже. Велика Васильківська вулиця, двір проходний на Малу Васильківську, четвертий поверх, напис на дверях: „Вечірня школа для дітей запасних". Усередині школи столи білі, ослінчики, п'ятилітнім дітям, дитячі малюнки на стінах.

Біля бібліотечної шафи Зіна й Надя, наймолодші з керовників школи.

— Чому так рано? — до нас.

— Не робили сьогодні.

— Візьміть книжку, почитайте...

Примостилися у куточок. Перед очима Бібіка — „До широкого шляху". Листуємо — не лізе у голову. Там своє: завтра. Кутузів, переговори, хлопці...

— Порадимося з Маркушею та з Мальчіковим, — з фабрики Маршака, иншим не казатимем,— тихо Михайло.

І знову листуємо Бібіка. Крутиться у мене голова та вся кімната. Михайло. Гнат. Стоїть він перед Бялером. Бялер грізно: „чого вам?" Гнат у вічі і мовчить. Бялер не витримує погляду, стає все раз меншим... белькоче „я все зроблю, що ви хочете".

Відкриваю очі. В кімнаті багато люду. Хлопці брудні, просто від роботи. Тут і друкарі, чеканщики, слюсарі, кравці, паровичники. Керовники — пропагандисти Київського колективу РСДРП. Маркуша, Пилип, Іда Амханіцька, Яша і Франя Маршаки й инші.

— Займайте місця.

Почалася праця. Маркуша розповідає про штучний добір, боротьбу за існування, витримання дужих.

Намагаюсь, не можу скупчити уваги. Перерва. Маркуша до нас.

— Що це з вами? Чи не хворі? — мацає мені лоба.

— Здорові. Нам треба побалакати з вами, — каже Михайло. Маркуша дивиться здивовано.

— Гаразд. Давайте.

Зібралися біля вікна. З нами Мальчіков. Михайло про все докладно розповів. Маркуша запитав:

— Чи витримають хлопці? Який ваш вплив на них? Як рідні?

— Це залежить наскільки зуміємо зорганізувати оці дні, зацікавити їх гулянками, не дати часу, щоб пхенькати, — відповідає Михайло.

Підійшло кілька чоловіка. Припинили розмову.

— Завтра я до вас прийду, — Маркуша.

Не витримали на лекціях. Додому. За два оці дні — виросли. Почуття відповідальности примушує бути серйозними. Навіть ходимо тихо, не підстрибуємо, як завжди.

Небо повне зірок, — ані хмарки. День буде ясний.

Що буде завтра, побачимо. Сьогодні спати.

V

„Кукушкина" гориста, напівдика, поросла місцевість. Тягнеться вздовж крутих берегів Дніпрових. Пісок білий — борошно, глина усіх кольорів, джерельні криниці, дика груша, ягоди... все береже, і сотні безпритульних дітей береже вночі. На білім піску м'яко спати, м'якше долівки ночліжної. Вранці — криничної води, і гайда в гори.

Ми всі зібралися.

Пісок — борошно, блищить на сонці та кличе: „сідай, я до берега одвезу".

Нам що: сідай на пісок — їдь униз. Приклалися до криниці і назад угору.

— Молодчина, Митро. Далеко луна котиться.

Митро, як кішка деревом, лізе сторчовою глибою над кручею.

Михайло малює березку.

З'явилася росла постать, хлопці — у різні боки. Михайло у бік постати — обличчя засяло: „Хлопці, це товариш Маркуша".

Зібралися до купи. Підійшов Маркуша. Могутні груди, широкі плечі обтягнуто синьою сорочкою, на ногах чоботи; і не скажеш, що він студент і що йому 20 років.

— Здорові, товариші, — гучним голосом. Далеко відповідь йому — відбиті звуки-хвилі. Маркуша — усіх очима весело: давай купатися, — головою Михайлові: Михайло, затверджуючи, хитнув.

Він клубком покотився піском, зробився не Маркуша керовник, а такий, як усі ми.

Дніпро. Тіло тіло наздоганяє, плескає у воду і ріже навідмах течії його. Скупалися і — в коло. Маркуша читає Горького „Песнь о соколе". Слухаємо. Берізка крива над кручею затихла. Слухає Кукушкине „Безумству храбрых поем мы песню" — слова над кручею й далеко в синяву далечини. Маркуша скінчив. Ніхто не поворухнувся. В ухах: „Безумство храбрых — вот мудрость жизни".

„Я-б хотів бути на місці сокола", — це Митро. Маркуша посміхнувся, посадив Митра біля себе і розповідає. Малює картини героїчної боротьби

робітничої класи Росії та Заходу. Слово по слову вбивається у клітини мозку перед нами картина майбутнього соціялістичного суспільства в усій своїй величі.

„... І ви сьогодні підштовхнете людськість до соціялізму...“ Заслухались. Забули й за їжу. Гудуть заводи, Кінчився робочий день. Ми додому. У голові — вражінь за все минуле життя.

VI

Кукушкине. П'ятий день. Час обіду. Сумні хлопці. Їсти хочуть.

Звістка про страйк дійшла батьків. Зав'язалася боротьба.

— Робив? — ввечері батько.

Мовчанка.

— Чому мовчиш? — кидається мати.

Зуби стиснуті, ані словечка.

— Мати з сил вибивається, хоче його людиною зробити, а він з страйкарями звязався.

Очі у землю. Німий.

— Ні. Я тобі розвяжу язика, розвяжу. — І починається бійка.

Де вже тут думати про їжу. Заб'єшся у куток і заснеш. Одягнений, голодний, побитий. Вранці вкрадеш шматок хліба, та до Кукушкиної. Прийдеш, не кажеш. Так усі.

Сміху дзвіночків, пісень задиркуватих наче й не було, посупились усі, зачепливі поробились.

— Хлопці з фабрики Маршака, кажуть вони, що делегація, — передає вартовий з головного шляху.

П'ять підлітків наближаються до нас. Поміж ними Мальчіков з Білокриницьким. Оточили їх.

„Учні та робітники нашої фабрики звеліли вам переказати, що вони дуже раді вашій непохитності, що вони — разом із вами... І у доказ солідарности передаємо... ось...“ Мальчіков подав загорнутий папірець.

Михайло розгорнув:

— Гроші, — показує кредитові.

— Це 18 карб. Наші підлітки зібрали на фабриці. — Радість обгорнула всіх. Ми, значить, не самі.

— Не самі...

Вмить — коло, і завертіли делегатів. Пізніше, домівка, голод, — все вилетіло. Пісні, гри, сміх. „Качать Мишку, качать“ — кинулися до нього.

— Постій, постій, їжу роздавиш, — пручається Михайло. Стоять вони (Михайло і Мальчіков) навантажені хлібом, ковбасою.

Де там хліб, Михайло, огірки, — все в повітря.

— Купатися, а потім їсти.

Делегація за роботу забула.

Схопились, — вже темніє. Притихли. Попереду домівка, знову допити, лайка, бійка.

VII

Прожили 10 днів. Час проходить у нас на Кукушкиній, Трухановім острові, Голосієвському лісі. Грошей ось не буде, як не вигадуй. Підлітки фабрики Бріль та Гершмана зібрали нам 7 карб. Через Кутузова та

Сірова узнаємо що-дня фабричні новини. Фабрика майже не робить. Робітники вимагають підручних: „без них робити не можемо". Майстрі притихли.

— Сам Бялер притих.

Прийшов Кутузів. Батьківським оком усіх: „Схудли, ну нічого: аби кістки, — м'ясо буде". Закурив. „Цікаву розмову підслухав", — випускаючи дим, — сиджу в уборній, чую як балакають старі з штампувальної: Стидав мене вчора Бялер: „що-ж ти, каже, сина рідного разом із дурисвітами посилаєш? Не можеш, як батько, на нього вплинути?" Мені-то як слухати отакі промови? Я от учора ледве його до смерти не забив, а він одне: „Не піду робити, не буду штрайкбрехером!" І відкіля у нього отакі слова? Вже мати відняла, а то забив би до смерти. Я йому, ледве чутно крекче старий, сказав: „ви-б, пане Бялере, поступилися, вони-ж діти". А він злісне на мене: „Знай свою справу".

Я не витримав, носа підняв та як чхнув. Вони розійшлися.

— А де-ж герой? — шукає Кутузів.

— Івасика також нема і Станіслава. Мабуть, прип'яв старий. Ви його тут подержите. Я піду. — Широкими кроками зник. Принишкли хлопці.

З'явився Станіслав, побитий, заплаканий. Всі — до нього.

— Що таке?

Сльози котяться. Крізь сльози:

— Як прийшов додому, вибили. Вже нічого не почував. Замкнули в комірчину. Вранці звязали й потягли до фабрики... Я виривався — не допомогло... Завели до контори. Там Бялер. Мати до нього та навколішки: „Збач йому й нам темним. Примусили його. Візьми його й прости нам. Я за тебе богу молитимусь". — „Не вартий він того, щоб його майстерству вчити, вже для тебе, матери, прощу на перший раз", — каже Бялер. Сам радий, крізь вуса сміється... Я у майстерні пробув небагато, втік...

... Слухаємо. Важке навіюється... Вибити-б Бялера, у лантух...

— А мене замкнули, — відкілясь узявся Иван — повітка така, пацюків там багато. Цілу ніч і день сидів. Пробив дошку й утік.

Загомоніли усі разом. Довго мовчали, терпіли, не балакали. Знімають сорочки, показують синяки...

Михайло пригорнувся до дерева. Великі очі вкрилися чимсь, на лобі зморшки.

— Треба поступитися. Далі не витримаємо, — тихо мені. — Підемо сьогодні до Кутузова, хай він від нас почне переговори... Ще можемо протягти день-два не більше — почнуться сепаратні виступи.

VIII

Дощ дрібними краплями б'є брук, паркан, лізе за комір підлітків, що позгиналися у три погибели біля фабричних будинків. Михайло — обличчя вистромив, і на дощ — ніякої уваги. Я підсів до нього.

— Сьогодні 14-й день, давай підрахуємо, що виграли, — запропонував я.

— Що виграли?

1) Показали хазяїнам, що змогли продержаться два тижні, — мокре обличчя до мене і очі блищать... Знаєш, я не гадав, що наші хлопці отакі тривалі будуть. Як-же з боку батьків насідали...

2) Робітники по-инакшому будуть ставитися до хлопців. Учора мені Сіров сказав: „Нам тепер у вас тривалости треба вчитись".

Намацуємо...

— З цього боку гірше. Бялер жодного пункту не задовольнить.

— Чому на дощ повилазили, — устряв Федір і заторохтів.

— А як Бялер скаже не хочу за них чути, що тоді?

— Не вигідно йому. Як відповість так — страйкувати й далі.

— Куди далі? і так 14-й день непівголодні... ночувати додому не пускають.

— Що ти пропонуєш? — злісно Михайло. Не встиг Федір відповісти. Хвіртка відчинилася, з неї Кутузів. Вмить — всі на ноги.

— Як, що?

— Чому поспішаєте. Встигнете, — спокійно відповів Кутузів: — ми полагодили отак: „Директор обіцяє прийняти вас усіх без винятку, заплатити за час гулянок і збільшити заробітну плату кожному зокрема — „по заслузі".

— Згідні! — кілька голосів.

Михайло мені на вухо: „Нам і не треба ставати до роботи. Завтра, пізніше через місяць він нас разом, або спочатку мене, а потім тебе, викине".

Дощ вщух. Сонце виглянуло. Гурьбою увійшли у ворота. Назустріч — робітники. Ласкаво, по-товариському: „здорові молодці".

Я. МЕНІС

ПЕРШИЙ АРЕШТ

Київ 1916 р. Вибори до військово-промислових комітетів розбуркали робітників. Дороге життя, зменшення заробітної плати, поразка та зрада на фронтах — робили свою справу. Приголомшений, розбитий, мовчазний робітничий рух знову, з більшою силою, почав організовуватись та рости.

Прокинулися профспілки. Спілки друкарів та кравців налічують уже кілька сотень членів. Там організовано фракції РСДРП.

Фракція шевців чимала і провадить працю: має гуртки, вивчають та керують (тон задають) партійним життям.

Металісти відстали. Профспілка налічує біля 100 членів (цікаво порівняти: після революції у червні — липні 1917 р. металісти мали більше, ніж 10.000 чоловіка). Більшість їхня — робітники дрібних заводів та майстерень; великих заводів, арсеналу, південно-російського машинобудівельного, Гретера і инших — одиниці.

На чолі профспілки — правління виключно з оборонців, з головою Криловим, робітником робітничої групи військово-промислового комітету.

Партійної фракції немає.

Праці мало.

Маємо від партійного комітету завдання (партгурток молодих робітників-металістів: Мальчіков, Ратманський, Білокриницький, Шаповалів, Меніс) погодитися з членами партії: Ханіним, Шаповаловим (старшим) та Єгоровим — зорганізувати фракцію РСДРП при спілці металістів.

Пішли. Тарасівська, поганенький будиночок, в ньому кімната профспілки. Увіходимо. Посередині стіл, біля нього правління. Вздовж стін — кілька членів спілки.

Кімната поволі наповнюється.

Сьогодні загальне зібрання.

Рідко зустрічаються робітники різних заводів. Мало місця, де можна посидіти, побалакати.

Як зійдуться розповідати та розпитувати — двох день і двох ночей не стане.

Хто за плату, хто за заводські порядки, роботу, ми — за фракцію. Зібралися в куточок. Шаповалів і Ханін з ними, складають попередній план. Прийшов Єгоров та представник комітету Михайло маленький.

— Товариші, увага! — це Крилов...

— Зібрання відкладається, зараз тільки одержали папірця від губернатора. На сьогодні загального зібрання членів нашої спілки він не дозволяє. — Пришпилив об'яву до стінки.

Вже зібралось чоловік 50.

Ніхто не хоче виходити.

— Ось тобі й раз. Чорт зна відкіля йшов. А він — відкладається, — голос з кутка.

— Ми тобі дозволяємо, відкривай, — другий.

— Відкривай, — чи раз батька вдарив, чи сім раз, — однаково відповідати.

Крилов не погоджується.

— Товариші, відкрити зібрання штука не важка — наслідки матимемо погані — закриють нашу спілку. Я й члени правління на це не можемо погодитися. Я відмовляюся. Хай, хто хоче, відкриває.

Всі повставали, загомоніли.

— Не бійся, Крилов, відкривай, — задирикуватий голос.

— Не треба. Хай сміливі поза містом улаштують собі зібрання, у нашому помешканні не дозволяємо, — горлянку дере, хоче усіх перекричати.

— Пусти, я відкриваю, якщо боїшся, — хтось продирається до столу. Забули умови з хазяїнами квартири — не порушувати спокою, казати пошепки. Шум росте.

Раптом — двері настіж, вскочив одутловатий дозорець з двома городовими та двірниками.

— А-а... Ось, де вони. Піймались голубчики? — рот розтягається, тре руки. Згадавши за тон, що їм годиться йому казати, закричав:

— Що за зібрання? Відкіля взялися? Хто дозволив? Я, чи що.

Крилов блідне.

— Ми лише зараз дістали від губернатора папірця...

— Що лише? Знаю лише, — встряв дозорець, — дайте список ваших... членів.

Крилов залазив по ящиках, Мальчіков відчинив двері чорного ходу, що її не помітили городові, і шмигнув туди, слідком Михайло Маленький, Ханін і ще кілька чоловіка. Двірники вгляділи — поставали біля дверей. Біля парадної городові. Спізнився.

Дозорець усівся біля столу і записує присутніх. Присікується до всього. Намагається сказати щось цікаве.

— Тихонов? Брешеш, певно... священе ім'я маєш, а куди сволоч забрався.

— А-а — Шлемович. Сруль, Берко, Янкель Шлемович? Шкода — треба перехрестити, — підвів на його морду. — Ач, жидюга поганий. Губи тобі салом намастити...

Записує Єрмакова (ми на це крізь пальці подивилися).

(Єрмаков після революції 1917 р. був заступником голови Київської Ради Робітничих Депутатів. Коли розібрали архів охранки, його знайшли у списках провокаторів). Уважно дивиться:

— Із арсеналу? А-а, згадав.

— Це ви у мене робили?

Єрмаков блідне. Обличчя пересмикнулося: „Ні, не пам'ятаю... А-да. Починяв я водопровод".

— Можна йти. Ні... Ну, йдіть, ви вільні.

Єрмаков — швидко до дверей. Зупинився. Закурив і став у куток.

Дозорець у його бік:

— Ідіть, ідіть...

Після революції ми дізнались, яку „роботу" та „водопровод" поправляв Єрмаков.

(Нема лиха без щастя. Як-би не наскочили городові, ми зорганізували-б фракцію і мабуть зразу-б всі — до кутузки).

Список готовий. Дозорець устав (від праці важкої), віддихався.

— Всіх заарештовано,— оголосив.

Крилов, а за ним слідком інші члени правління, книжки військово-промислового комітету з кешень дозорцеві у руки.

Той прочитав:

— Вас, вас і вас звільняю. Решта — слідком за мною! Викотився.

Ніч. Лихтарі мляво блимають. Вишикувалися. Попереду — дозорець, позаду — городові.

— Арш! — команда.

Посунули. Гора — розтяглися (навмисне). Прохідний двір — шмиг, і нема кількох чоловіка.

Цікаво й моторошно. Особливо нам молоді (нам одному 14 років, другому 15, третьому 16 років). Що вони з нами зроблять? Чим скінчиться арешт? Що дома думають?

Постають запитання. Всі голови поопускали, похнюпилися.

Нам наче-б то й весело: ходимо, сміємося, жартуємо, наче не до поліції, а на гулянку.

Либедський участок. Увійшли до канцелярії. За перегородкою пристав і чини менші.

„Наш" дозорець — до нього з докладом. Пристав щось сказав, „наш" вигукає всіх. Не стає багатьох. „Наш" злиться, до городових присікується:

— Де очі ваші були? У... у...

Поліцейські очі дико.

— Не винуваті, ваше благородіє. Темно — ваш-родіє. Пристав розглядає, шукає, палкою до нас:

— Також члени,— показує чинам „нижчим".

Іронічно до нас:

— Ач, також члени...

Білокриницький виймає квиток профспілки з кешені й читає: „Членом Київської професійної спілки робітників металістів може бути кожен робітник, незалежно від полу, нації, віри та віку"... і тикнув квиток до рук приставу.

Той розгубився... Розгорнув квитка...

„Статут Київської профспілки робітників металістів, затверджений"... забелькотав... І відразу як шпурне квитка долі:

— Що мені ваш статут. Я сам статут.

Городовим:

— Обшукати та відіслати до камери. — Узяли ножики, книжки, ремені.

— Дивіться, щоб жоден у мене...

Йдемо темними вонючими сходами, що ввесь час зигзагами. Здається, і кінця їм не буде. Зіткнулись один з одним, зупинились. Поліцаї грубі двері відчинили, і ми на „кватирі". Бруд, вогкість, блощиці, пацюки...

— Улаштовуйтеся, хлопці... Постіль царська. Не лякайтеся м'якости. Піл блощицями та вошами застелений.

Не вийшов жарт — збільшився тягар. Розійшлися хто-куди. Старі примостилися накарачки, думають. Думки їхні певно понурі, як і обличчя. Пацюки вже звикли, гуляють собі. Ратманський та Шаповалів захопилися написами по стінках.

— Давай заспіваємо,— грудний голос починає:

„Друг мой, брат мой,
Усталый, страдающий брат"...

Пісня лунає камерою... Сум та бадьорість. Всі на ногах, навіть старі.

„Пусть неправда и зло"...

Підхопили... залунала пісня. Б'ється об стінку, стелю, через віконечко з ґратами, на волю...

Городовий лютує...

— Тут співати не можна — чуєте?

Нуль уваги. Сумна пісня задирикувата.

Двері настіж. Дозорець з почетом.

— Що тут,— шинок? Співати не дозволяю, зразу мені замовчіть.

Два нулі уваги та фунт зневаги.

— Я наказую мовчати. Накажу вас посадовити по різних камерах.

Вплинуло. Замовчали.

Сіли накарачки, почались оповідання, фантазія, біль, горе, радість переплітається. Оповідання тягнеться. Хазяїн, дитинство, випадок, Дніпро, казка-дівчина. Один кінчає, инший починає.

Благословляється на світ. Нема оповідань — може світ завадив? За ніч помітно схудли.

Знову кожен за себе. Думки важкі гнітять...

Дзвін ключів. Коридором лунає...

— Виходь, гуляти!

Повнісінький двір. Тут і купці, що їх спіймано при обході, гольтіпаки з раклівськими рухами, селяни, якимсь чином привезені.

На нас косяка: „політичні". Минуло півгодини. Знову камера. У деннім освітленні вона ще огидніша: стіни опльовані, піл — клоповник, параша смердить.

Безсонна ніч почувається. Як хто — засипляє.

„Виходь"...

Двері, коридор, сходи. Ми в канцелярії. Допит. Запис. Відокремили нас: Ратманського, Білокриницького й мене; решту з дужим конвоєм надіслано до центрального розвідувального відділу.

Година, а може більше, минуло. За нас забули, а може нарочито держать.

— Що з нами зроблять?

— Солити не будуть, подивимося.— Згадали за нас. Городовий, папірець — рушили.

Вулиця, як і вчора. Люд туди-сюди, трамвай, ніщо не змінилося. Сонце теж. Купили насіння. Городовий трапився добродушний. Михайло його агітує. Каже за нерівність, за бідних, багатих, за війну, за що нас заарештовано.

Городовий байдуже слухає, иноді каже: „так, трапляється".

Поділля. Кирилівською вулицею — матері Ратманського та Білокриницького й моя сестра. Помітили. Сльози, голосіння, лайка...

Вони до нас.

Городовий: „Не можна", „політичні". Не пускає. „Куди вас везуть?" — питають наші.

Плоський участок. Навкруги родичів натовп.

Пристойно увіходимо. Городовий — папірець і нас. Віддав, той прийняв, дав розписку, наш проводар прощається з нами. Сидимо. Очі закриваються самі. За нас і не думають. Родичі — до околодочного.

Відпустіть їх.

— Не можемо,— відповідає.

Виявилось, що дуже просто. Зразу не втямили. Всунули взятку, й нас відпустили.

В. КЛИМЕНКО

ЮНАЦЬКА СОЦІЯЛІСТИЧНА СПІЛКА

За час імперіялістичної війни молодь, живучи спогадами про революцію року 1905, прагнула приєднатися до загального руху і з окремих груп товаришів поставали початкові організації, поволі об'єднуючись з иншими. На початок війни року 1914 вже була порівняно густа мережа цих організацій. Війна примусила всі організації щільно об'єднатися. Року 1915 в Харкові був уже ЦК ЮСС (Юнацька Соціялістична Спілка) Лівобережної України, а паралельно в Київі був Центральний Комітет Правобережжя. Харківський ЦК ЮСС складався з таких товаришів: Криворотченка М., Петренка М., Заливчого А., Ковалевського А. та инш.

За штабкватирю правила кватиря Петренка М., звідки тоді ми поширювали нашу літературу серед членів ЮСС, а ті розкидали її в робітничих районах (ХПЗ, Майстерень Південних залізниць і на Основі). Прокламації друковано двома мовами — російською і українською. Року 1916 члени ЮСС кинули гасло „Геть війну", „На фронт поліцію".

Якось улітку року 1915 групу найактивніших товаришів запрошено на засідання в конспіративне помешкання за участю Фелікса Кона. Фелікс Кон, поспитавши за роботу гуртка, висловив невдоволення з приводу недостатньої марксивської підготовки членів ЮСС. Засідання це не минулося без наслідку, бо на ньому був провокатор Козловський (його забито підчас Лютневої революції).

Року 1916 в Полтаві відбулася лівобережна конференція ЮСС.

Ось що пише жандармське управління про Милашенко М. П., медичку 18 років: „За агентурними відомостями Харківського Губерніяльного Жандармського Управління за жовтень, листопад місяці року 1916 Милашенко увійшла до Харківської Української Громади, а також до

складу Юнацької Спілки, вона закладає соціял-демократичні гуртки серед курсисток-медичок. 10 жовтня року 1916 Милашенко участь брала, як представниця від Харкова в конференції гуртків Лівобережної України, яка відбулася в приміщенні Полтавської Спілки Споживчих Товариств і де обговорювано багато питань що до українців. Вона кандидат до Центрального Виконавчого Комітету в м. Харкові".

Року 1917 в Полтаві відбувся губерніяльний з'їзд ЮСС. На 1 січня 1917 року приїхали з цілої Полтавщини представники від організацій ЮСС на місцях (Лохвиця, Миргород, Прилуки та инші).

Зроблено інформаційні доповіді про становище місць.

Усюди робота мала національний характер. Соціялістичного змісту майже не відчувалося.

З. Сало, представник з Харкова, невдоволено констатує перевагу національного над соціяльним у Полтавських організаціях тоді, як по Харківських гуртках перевагу мали соціял-демократи і по сільсько-господарських школах соц.-революціонери.

Ось деякі дані про окремі осередки ЮСС за спогадами товаришів.

Харківська організація. Спогади т. Пеця.

Самою своєю суттю Юнацька Соціялістична Спілка не могла в умовах царського режиму стати за школу якоїсь одної партії. Занадто кволі були українські партії, а до того ще й не однакові світогляди вирівнювали націоналістичні настрої, цілком зрозумілі на той час. Тому до ЮСС вступали прихильники с.-д. та с.-р., анархісти „самостійники" — просто „українці".

На чолі гуртка стояв голова, який і керував усією роботою, завідував бібліотекою і взагалі поширював українські ідеї в школі.

У Харківській І гімназії було в гуртку 15 чоловіка, книжки брало коло 40.

Найбільший гурток був у Деркачівській сільсько-господарській школі.

У ІІ чоловічій гімназії було до 17 чоловіка. На чолі гуртка стояв Іван Сувілов (лівий ес-ер), в ІІ жіночій гімназії переводили роботу т. Сало З. (УС-Д, тепер позапартійна) та Олесюк (тепер член КП(б)У).

Опріч учнів середніх шкіл, в організації ЮСС були й старші товариші. Так, приміром, у школі робітничого будинку була навчителька Ганна Хоперська, яка переводила роботу серед дітей і тримала звязок проміж ЮСС та Революційним Червоним Хрестом.

Більшість членів ЮСС входили до складу Харківського проф. товариства конторників та бухгальтерів і через нього тримали звязок із російськими С-Д. При цьому товаристві якийсь час була українська секція.

Умови роботи вимагали багато книжок, тому постала потреба друкувати їх гектографом. Було відбито: Крапоткін — „Листи до молоди", Толстой — „Невже так треба?",—„Програм роботи в гуртках", „Цимервальдовського маніфеста", відозву до студентів, збірник революційної поезії, — „До боротьби" (з фарбованими малюнками видано в Полтаві), „Не пора" та инш.

Через товариство конторників діставалося та поширювалося соціял-демократичну газету „Голос Праці", що виходила в Самарі.

Ще року 1914 на Харківщині, підовпливом ЦК ЮСС заклався гурток з 5 товаришів. Керував гуртком член УСДРП Калиненко-Калмиков, що вступив згодом (року 1917) до партії більшовиків.

Напочатку в гуртку були лише хлопці, а згодом увійшли й дівчата. Перед роком 1917 в гуртку було 18 чоловіка. Переводив роботу гурток

за програмою, виробленою від Харківського ЦК, але літературу діставав з Київа й Харкова.

Року 1915 гурток заклав свою філію на Костянтинівській цукроварні і вона участь брала в страйкові одної з економій. Року 1917 члени гуртка пішли працювати до партії, а згодом частина його перейшла до більшовиків.

Лютнева революція р. 1917 завершує існування ЮСС. Не являючи собою що до політики та ідей єдиного цілого, ЮСС розпалася — члени її приєдналися до різних політичних партій, що вийшли з підпілля.

ПАРОСТКИ

М. СКРИПНИК

VI З'ЇЗД БІЛЬШОВИКІВ ТА ЮНАЦЬКИЙ РУХ

Рух революційної робітничої молоди вже на перше півріччя революції року 1917, прибравши доволі значних розмірів, зняв багато таких питань, що боліли тоді нашим юнацьким робітничим організаціям. За час війни молодь сильно постраждала. Найсильніших та фізично міцніших її представників мобілізовано, і вони були за гарматне м'ясо в імперіялістичній різанині. Поступову свідому молодь, яка ще перед війною брала участь у революційному русі та могла дати відповіді на запитання неспокійних молодих душ, царський уряд усунув і кинув або до тюрми й заслання або на фронт, нові-ж представники молоди, що перші внутрішньою боротьбою дійшли відповідей на свої болісні запитання, зазнавали долі, що й попередники. І лише Лютнева революція дала спроможність широко впливати на робітничі маси. Слід відзначити, що на початку цей вплив був слабо організований. Наша партія, вибравшись із підпілля, організовувалась і реорганізовувалась для наступної тяжкої революційної боротьби. Але працювало саме життя. Вперше робітничій молоді об'явилася можливість вкупі з дорослими брати участь у мітингах та демонстраціях, лекціях та зібраннях, партійних дискусіях і т. инш. і т. инш., брали участь у всьому тому, що має назву революції. А за якихось півтора-два місяці з-за кордону прибули більшовики, які там були на вигнанні і з-поміж яких дехто брав енергійну участь у західньому юнацькому русі.

Тов. Володарський, Надія Констянтинівна Крупська-Ульянова, Харитонов та инші разом із місцевими петербурзькими товаришами розвинули широку агітацію і взагалі роботу серед молоди. До цього споводувалися вимоги й самої молоди зорганізувати свої лави. З цього прагнення почали користати і різні позапартійні „соціялісти", які гадали впливати на молодь, базуючись на її невизначених та неоформлених революційних пориваннях, щоб революційною фразеологією відтрутити її від пролетарської партії. Такі „позапартійно-соціялістичні" спілки були не тільки в Петербурзі, але й по инших містах, перебуваючи під значним впливом соціял-революціонерів, трудовиків і подібних угруповань дрібної буржуазії. Поруч них були й такі організації молоди, що на них впливали і оборонці, меншовики, есери як от, приміром, у Москві.

Різниця проміж цих двох фактично ворожих нам організацій молоди була в тім, що оборонці, меншовики закликали молодь братися до чистої науки — хемії то-що, виробити науковий світогляд, щоб надалі стати справжніми громадянами й учасниками політичного життя, відтручаючи

цілком робітничу молодь від участи в політичному житті класи в сучасний момент. Вони закликали молодь до політичної нейтральности і навіть до байдужости. Инші формації, позапартійні, революційні, навпаки, закликали молодь брати участь у революційному житті, але під прапором позапартійности, і фактично справляли на молодь дрібнобуржуазний та буржуазний вплив, обертаючи організовані спілки, що були під їхньою орудою на фактичних „підбрехувачів" угодовських партій. Всупереч цим юнацьким організованим формаціям, ворожим класовому пролетарському рухові, вже на початку революційного руху постають організації робітничої молоди під більшовицьким впливом; ці організації фактично поділялися на три типи.

В Латвії спілки молоди постали під назвою „Спартак" ще за часів війни і мали характер суто партійний. Це замкнені конспіративні нелегальні організації молодих більшовиків, які провадили пропагандистсько-організаційну роботу серед иншої робітничої молоди і які входили до складу загальної місцевої організації більшовиків.

Представник Латвії тов. Ланцман на VI з'їзді партії став на захист такої будови організації робітничої молоди і запропонував юнацьким організаціям надати назви „Спілка Молоди при РСДРП Більшовиків". Партійна організація поставилася до цієї пропозиції негативно. Лише представниця Москви Самойлова (Землячка) на підставі московського досвіду, а до того, ще підтримав її тов. Подбельський, разом з иншими москвичами вважала за потрібне закласти організацію партійних юнацьких спілок, але вона висувала завдання організовувати клуби при юнацьких спілках, які об'єднували-б молодь, що організовано до партії не входить. „Щоб спілки молоди організаційно були під орудою партії, VI з'їзд партії на те не погодився і визнав за потрібне, щоб робітнича молодь створила самостійні спілки, організаційно не підлеглі, лише духовно поєднані з партією". Цей стан з того часу є непохитний, що до взаємин партії і спілки молоди. Спілка молоди має самостійну організацію, на яку партія всіма способами впливає і якій допомагає, але лишає за спілкою молоди характер лабораторії, де виховуються молоді уми та молоді сили робітничої класи.

Поруч того, перед VI з'їздом партії постало питання, в який саме спосіб партія має впливати на спілки молоди. Не приставши на те, щоб спілки молоди мали примусово партійний характер, з'їзд, звичайна річ, повинен був визнати, „що втручання партії до організаційного будівництва робітничої молоди не повинно стати за опіку над нею".

Але, розвязавши питання про взаємовідносини партії і спілки молоди, VI з'їзд потрапив на нове питання, яке викликало завзяті суперечки та дебати серед самих юнацьких організацій: як ми, більшовики, що працюємо серед юнацтва, виступатимемо перед робітничою молоддю — чи одверто проповідуватимемо революційний більшовизм, ставлячи перед робітничою молоддю що-найширше завдання й засади революційної боротьби робітничої класи, повну й неврізану програму та тактику пролетаріяту, прилучаючи до великої пролетарської боротьби, як окремих представників молоди, як і всю організовану молодь, чи братимемо до уваги, що молодь ще дечого не пережила, що вже випробували дорослі товариші, які жили більше класовим інстинктом, аніж класовою свідомістю, і тому вважатимемо за потрібне, щоб спілки молоди організувались під загальним інтернаціоналістичним гаслом, не відтручаючи своєю визначеністю всю масу робітничої молоди від спілкових організацій.

Тов. Крупська, виступаючи на з'їзді, підкреслювала потребу надати спілці робітничої молоди назви „соціялістичної". Це значило-б відкинути від спілки молоди пролетарів, які ще не поробилися соціялістами, але які можуть у спілці без формальної назви „соціялістична" на ділі виходити на активних борців соціялізму. Завзятим прихильником цієї думки був тов. Смілга, який зрештою запропонував юнацьку організацію називати спілкою молоди, що стояла-б на класовій платформі.

До цієї думки прихилився і дехто з молоди доволі значним числом; ця прихильна молодь організовувалась у спілку з назвою „спілки робітничої молоди" або з назвою „спілка молоди III Інтернаціоналу". Як представники протилежної думки на з'їзді виступали тов. Харитонов, який працював серед молоди за кордоном, а так само енергійну переводив роботу в справі організації її в Петербурзі, і представник спілки соціялістичної молоди тов. Олексіїв. Тов. Олексіїв зазначав, що в їхній спілці невелике оборонче крило, але й меншовики й есери втратили вже вплив на молодь, і більшовики привернули до себе цілу спілку. Треба це оформити, треба виразно накреслити ті шляхи, якими ми закликаємо йти молодь. Назву „соціялістична"(назву „комуністична" ми прибрали лише згодом р. 1918) треба прибрати саме тому, що конче потрібно відмежуватися від позапартійно соціялістичних впливів на молодь, які революційною фразеологією на ділі розбещують її.

Тов. Харитонов своєю доповіддю на з'їзді підкреслював, що ввесь хід юнацького руху по західніх країнах, де його підчас війни, як революційно-пролетарський, організував тов. Карл Лібкнехт у Германії, а Хеглунд у Швеції, доводить нам потребу також оформлення юнацьких організації соціялістичної робітничої молоди, і до того визнав, що треба „прагнути, щоб організації ці вжена початку свого постання прибирали соціялістичного характеру, щоб майбутня соціялістична спілка робітничої молоди Росії від самого свого постання долучалась до Інтернаціоналу молоди".

Розгляньмо ще деякі питання, що постали, коли обговорювано доповідь про спілки молоди. Делегат тов. Коган пропонував невелику, але дуже значну змістом виправку, яку з'їзд відхилив; він запропонував з тесту, що його ухвалив з'їзд, — „місцеві спілки повинні мати за мету переважно розвиток класової свідомости пролетарського юнацтва" — викреслити слово — переважно. Це значило-б на ділі, що спілки молоди повинні мати виключно агітаційно-пропагандистський характер, зрікаючись цілком працювати над виробленням наукового світогляду своїх членів, над висвітлюванням та обізнанням „клятих питань" про розвиток світу й людства, питань, що стоять перед кожною людиною, коли та виробляє свої погляди. Навпаки, спілка молоди що до цього має допомагати своїм членам розвязувати й з'ясовувати болісні сумніви, що їх зазнає молодь, коли вона за перших кроків свого розвитку ставить собі питання про постання світу та людини, про життя та смерть, про основні причини буття, про взаємини проміж буття та свідомости і всі инші питання, які боліли й завдавали багато мук кожному з нас: допомогти своєму членові зрозуміти ці питання не на самоті, а вкупі із своїми товаришами, колективно дати спроможність їм розвязувати свої сумніви, користаючи з наукового досвіду — все це має становити завдання спілки молоди поруч безпосереднього завдання його — класово освідомлювати робітничу молодь.

Так само відхилено другу виправку тов. Преображенського, який запропонував „організувати при спілках молоди секції прихильних до партії з молоди старшого віку". Таку організаційну будову відхилено, як цілком невідповідну до неодмінних взаємин партії й спілки. Резолюція з'їзду про спілку молоди кінчалася ось якими словами: „Нині, коли боротьба робітничої класи переходить на стан безпосередньої боротьби за соціялізм, з'їзд вважає за невідкладне завдання класових соціялістичних організацій допомагати спілці робітничої молоди й покладає партійним організаціям за обов'язок віддати цій роботі яко-мога більше уваги".

Від того часу минуло чотирі роки. Партія пішла накресленим шляхом і ввесь час твердо додержувалася його, але попереднє завдання, визначене резолюцією VI з'їду, не втрачає своєї колишньої сили: допомагати від партії спілці молоди — це становить одне з її невікладних завдань.

З багатьох питань, висунутих за доповіддю про спілку молоди на VI з'їзді партії року 1917, згодом в юнацькому робітничому русі виникли нові несподівані незгоди та різнодумства. Майбутній історик революції, який секціюватиме резолюції, ухвалювані за тотожніми питаннями, протягом цілого революційного руху, зможе, мабуть, визначити певні звязки проміж суперечок у спілці молоди про класовість та масовість, право учнів вступати до комуністичної спілки, співвідношення комуністичної та загальноосвітньої роботи, про роботу спілки молоди та про багато инших питань, з приводу яких тепер сперечаються та дебатують наші енергійні пролетарі, звязок цих питань і резолюцій з тими, що стояли року 1917 на світанку нашого юнацького руху. Проте, гадаю, що ці порівнання корисно робити не лише майбутньому історикові, але й теперішнім робітникам спілки молоди, щоб, беручи до уваги досвід попереднього, будувати правильні взаємини спілки молоди, цього загону молоди, розвідувачів пролетарської армії та основної армії робітничоїкласи — комуністичної партії.

Я. МЕНІС

ІНІЦІЯТИВНА ГРУПА

Наприкінці березня року 1917 в університеті „Святого Володимира", де при дверях стояв швейцар у фракові з блискучими ґудзиками, зібрались робітничі підлітки, щоб організувати спілку робітничої молоди. Всього їх — 5 чоловіка, а загадали немалу справу: зорганізувати цілу робітничу молодь.

Звідки в них така зухвалість? Де вони чули про спілку молоди?

Року 1915 студенти та курсистки, пропагандисти київського колективу соціял-демократів (в Київі була єдина організація РСДРП), організували підпільну школу для робітничих підлітків [1]). Керовники школи поставили собі завдання: піднести класову свідомість робітничої молоди, втягнути її до робітничого руху.

В школі було чоловіка 40 — 50 учнів і 10 — 12 навчителів. Поліція почала стежити за керовниками. Та як і не стежити: часто біля школи можна було побачити таке: стоїть студент в уніформі, а навколо його

[1]) Про цю школу дивіться статтю т. А. Ситниченко „Війна й підлітки" в розділі „На світанку юнацького руху".

група нечупарих засмальцьованих дітваків і сперечаються та так, що й нікого не помічають. Школу перенесли до другого помешкання, трималися вже конспіративніше, і все-ж довелося цілком закрити її (і там шпики об'явилися). Од школи одійшов гурток, який прилучився до гуртків київського колективу РСДРП.

На якомусь засіданні керовник гуртка тов. Маркуша приніс журнал шведської соціялістичної спілки молоди. Заблищали очі слухачам: у Швеції є соціялістична спілка молоди, яка всупереч соціял-демократичній партії висловлюється проти затвердження воєнних кредитів, яка справляє вплив на робітничий рух...

... І виникла шалена думка — організувати соціялістичну спілку молоди. Царське підпілля спроможности не давало розгорнутися. Прийшла революція...

Коритарем ходять студенти, заглядають до авдиторій, зненацька кидають оком на дітваків у кутку, а в голові: „голодранці до університету затаскались". „Голодранці" — їх 5 чоловіка — пройшли підпільну революційну школу, чули про шведську й німецьку спілки молоди, мріяли про спілку, а взятися до неї не знають як. По заводах та фабриках їх вчено ставити труби, кувати різці, тримати штампи, лютувати, пиляти, але ніхто не вчив їх, як треба закладати спілки молоди.

Помацки, сперечаючись, розпитуючи, складали плани, переробляли, знову складали, і в квітні у куточку довгого коритара університету „Святого Володимира" 5 робітників-підлітків себе нарікли: „Київська ініціятивна група в справах організації соціял-демократичної спілки робітничої молоди".

ЗВЯЗОК ІЗ ПАРТІЄЮ

Хто з робітників Києва року 1917 не пригадує собі 14 авдиторії університету „Святого Володимира", де містився партійний комітет більшовиків. Вечорами там збиралися члени партії, читали, сперечалися, слухали доповіді. Партійні питання: як ставитися до меншовиків, війна, робітничий контроль над виробництвом, III Інтернаціонал, рада робітничих депутатів, — ось ті теми, що їх обговорювали всі члени партії.

А хто не знає „мешканців" 14 авдиторії — Зіну Красильщик, Євгена Едельштейна, Лавріна.

Зіна — секретар району, керує засіданнями більшовицьких колективів фабрик та заводів, наливає чай, гріє самовара, сперечається, дає вказівки і всюди встигає.

Євген і Лаврін — ватажки дискусій, суперечок, мітингів, читань.

З ними і нав'язала стосунки ініціятивна група.

Лаврін згодом був за „офіційного" представника партійного комітету РСДРП(б).

Роботу переводила ініціятивна група самостійно. Радилися часто з членами партійного комітету. По всіх організаціях є голова й секретар. Ініціятивна група (до складу її входили Мальчіков, Ратманський, Білокриницький, Ситниченко й Меніс) обговорювала: „а може можна без голови?" і вирішила: „з головою — краще". Обрали Мальчікова на голову, Ратманського — на секретаря.

Роздумувалась ініціятивна група і над печаткою, вирішила — буржуазна забаганка. Взаємовідносини з партією, просту і зрозумілу річ тепер, довго обговорювала ініціятивна група.

Історія робітничого руху років 1914 — 17, крах II Інтернаціоналу, розклад німецької соціял-демократії, її зрада робітничій класі змушували революційну молодь матися на обачності.

Може, революційне чуття властиве лише робітничій молоді?

Може, „старикам“ властиві угодовство та вагання?

Ініціятивна група вважала, що робітнича молодь не може бути нереволюційною, а тому вона повинна створювати свої організації так, щоб раз-у-раз підбивати партію на шлях революційний.

Якщо питання поставити виразніше (І. Г. його так не ставила), то виявиться, що є дві партії робітничої класи: „партія дорослих“ — с.-д. більшовики та меншовики — і „партія молоди“ — спілка соціял-демократичної робітничої молоди.

З цього питання постає друге: хто має право на члена спілки соціял-демократичної робітничої молоди.

Ініціятивна група ухвалила: членом спілки соціял-демократичної робітничої молоди може бути лише свідоміша частина робітничої молоди, яка свідомо ставиться до революційних подій, а малосвідоміша — вступає до клубів спілки і лише після підготовки стає за члена спілки.

КОЛЕКТИВИ

Революційні події посувались велетенськими кроками. Провалля проміж більшовиків та меншовиків все глибшало. Робітники цього не помічали й намагались перекинути через нього місток. Робітнича молодь швидше відчула незгоди. Сутички проміж дорослих та підлітків ставали що-раз частіше.

По заводах робилося таке.

Мітинг. Молодь купчиться окремо. „Промовляє“ меншовик. Тихо. А робітничий контроль, — пискне мале й заховається.

Промовець удає, що не чує. Провадить далі.

— А контроль, — гукне другий.

І відусюди: „А контроль“; „годі“.

— Ей, там, писклята. Заткніть пельку, а то заткнемо, — голова.

Або:

— Собі добавку і инше, а про нас і забули, — це найменший підліток.

— Комітетчики лише про себе, — другий.

— Цить... розгукались.

— Насиділись мовчки, — відповідь.

Стихійно, не маючи жадної допомоги, організовувалась молодь, висувала свої вимоги, обирала представників до фабрично-заводських комітетів. Це й були зародки колективів робітничої молоди.

По фабриках та заводах, де працювали члени ініціятивної групи постали колективи (назву колективи вони прибрали далеко пізніше) були вже організованіші. Дорослі робітники про них (членів І. Г.) говорили: „гострі на язик, не сперечайся, зіб'ють із пантелику“ і задовольняли вимоги молоди.

Колективи сами збагнули своє основне завдання — боронити економічні інтереси молоди. Належало зорганізувати їх у політичну силу.

Ініціятивна група вважала, що колективи — це і є та сила, яка підбиватиме робітничі класи на шлях революційний. Бюра колективів, складені з найсвідоміших підлітків, стануть за членів спілки й зуміють скеровати роботу.

ВІДНОШЕННЯ ДО УЧНІВ

Майже одночасно, у квітні, заклалася спілка учнів. До складу її входили гімназистки та гімназисти всіляких партійних угруповань: есери, меншовики, трудовики й инші.

Зарябіли газети яскравими оголошеннями:

„У суботу такого-то дня в будинкові Комерційного Інституту відбудеться зібрання членів соціялістичної спілки шкільної молоди. Запрошується робітничу молодь".

Спілка учнів поставила собі завдання навербувати й робітничої молоди. Вести „дипломатичні переговори" надіслали до ініціятивної групи делегатів. Прийшли й ультимативно запропонували ініціятивній групі увійти до соціялістичної спілки. Відмовилась ініціятивна група. Тоді вирішили сами орудувати.

Цікаво, що в них (у спілці учнів) робиться. Автора цих рядків ініціятивна група надіслала на збори. Прийшов. У залі чоловіка 100 гімназистів та гімназисток, чистенькі, білі. Став осторонь. Незручно якось. Вони кружляють по залі, цокочуть, сміються. Робітників — жадного. А в голові: „не заступити вам робітників". Розпочали збори. Говорили багато й красиво. Навіть прикро стало, що члени ініціятивної групи не вміють так красиво говорити.

На перших зборах ініціятивна група ухвалила, що за членів спілки соціял-демократичної робітничої молоди може бути т і л ь к и робітнича молодь.

„Єдина" РСДРП Київа, вийшовши з підпілля, розпалася на більшовиків та меншовиків. Керовники підпільної школи, згодом гуртка РСДРП, членами якого були члени ініціятивної групи, переважно інтернаціоналісти, передалися до меншовиків (об'єдналися з оборонцями), а учні (всі: і члени гуртка, і ті, що не попали до нього) перейшли до більшовиків.

Багато спільного було поміж керовниками (групою студентів та курсисток) й учнями (членами І. Г.), чимало вкупі передумали, пережили, чимало від них запозичали, і коли вони перекинулися до меншовиків — це нас сильно вразило.

В перший час ми гадали, що їх можна буде умовити перейти до більшовиків.

— Як вони не розуміють, що поміж інтернаціоналістів та оборонців нема нічого спільного, — говорив Ратманський.

Незгода проміж більшовиків та меншовиків ставала чим-раз більша. Керовники лишились меншовиками. Що вони пішли, то це примусило членів ініціятивної групи замислитися. Чи можна покладатися на інтелігенцію? Чи не зрадить вона під критичну хвилину робітничій класі?

Це перше.

Друге.

Спілка молоди — організація, де робітничий підліток має вчитися самостійно працювати. Учні більше розвинуті. Вони зуміють посісти провідні місця. І інтелігенція, що на ню не напевно можна покластися, керуватиме рухом робітничої молоди.

Ось основні причини, що примусили ініціятивну групу ухвалити ці постанови.

Цікава річ, — рекламувати свою роботу спілка учнів уміла прекрасно. Про збори учнів давалося кілька заміток. Про кожне незначне засідання давалося оголошення до газети.

Порівнюючи роботу спілки учнів до роботи ініціятивної групи, мимоволі згадується народнє прислів'я: „порожня бочка торохкотить гучно". Ініціятивна група про свою роботу не давала жадної замітки.

Коли тепер зважиш, то стає шкода.

Але тоді й на думку не спадало вихваляти себе в газеті.

ПЕРШІ ЛЕНІНЦІ КИЇВА

Квітневі „тези" тов. Леніна зворушили київську партійну організацію. Заговорили більшовики. Усюди: за варстатом, обідаючи, по дорозі обговорювали „тези".

Захопило і членів ініціятивної групи. Вдалися до дискусій. І за тиждень по тому, як „обізналися з тезами", члени ініціятивної групи — ленінці.

— С. Мальчіков обстоює божевільні тези Леніна. Невже і ви погоджуєтесь з ним? — запитав один з керовників нашого підпільного гуртка, тов. Маркуша.

— Мальчіков висловив думку цілої нашої групи.

— Але-ж перехід влади до рад — загибель Російської Революції — жахнувся Маркуша.

Не менше того „жахалися" і члени комітету київської організації більшовиків (т.т. Майорів, П'ятаков, Крейсберг, Бош та инші).

На загальноміських зборах 15-го квітня року 1917 скликаних обміркувати порядок денний Всеросійської Конференції РСДРП(б) та вибрати делегатів на цю конференцію, київський комітет не дав доповіди про „тези" тов. Леніна, а зачитав зборам ухвалену від комітету резолюцію [1]):

„Київський Комітет заслухавши та обговоривши „тези" тов. Леніна вважає їх загалом за неправильні і додержується попередньої своєї платформи та резолюції про війну".

(Тоб-то підтримує тимчасовий уряд „Керенського" постільки, оскільки й т. инш.).

Виступаючи, промовці зазначали, що збори не можуть ухвалити резолюції комітету, не обговоривши наперед „тез". Ухвалили таку резолюцію [2]): „Вважаючи питання, що їх висунув тов. Ленін, за дуже важливі та складні, загальні збори київської організації РСДРП не мають спроможности без докладного обговорення ухвалити певну резолюцію, виявити своє відношення до них, а тому найближчими днями призначити спеціяльні збори".

Делегатів на конференцію обрали. Обрали т.т. П'ятакова, Горбачова, Петрова-Савельєва (ленінець) і Майорова.

На зборах 19-го квітня комітет склав свої „обов'язки", бо збори не ухвалили резолюції комітету про „тези" тов. Леніна. Збори на „одставку" не погодилися й висловили комітету довір'я. Про „тези" т. Леніна встигло висловитися лише 4 чоловіка.

Делегати внесли заяву, що вони відмовляються їхати з тов. Петровим, який не стоїть на платформі київської організації. Збори ухвалили обрати замість т. Петрова — Євгенію Бош.

---

[1]) Видрукувано в „Голосі Соціял-Демократа", органі київської організації більшовиків від 23 квітня року 1917, № 17. Передруковано в Збірнику Істмола України „Юнацький Рух" № 1.

[2]) Те саме число „Голос Соціял-Демократа".

Члени ініціятивної групи й молодь, що купчилася навколо їх на цих зборах, витримали бій. Треба було підкреслити. Треба було підкреслити те, як ставиться молодь до найпекучіших партійних питань. Треба було підкреслити, що молодь стежить за кожним революційним рішучим кроком партії. Ініціятивна група вирішила надіслати тов. Леніну телеграму:

„Спілка молоди гаряче вітає т.т. Леніна й Зінов'єва, як ідейних керовників революційного пролетаріяту; вітає, як справжніх і витривалих борців за повалення гнобительства капіталу, за соціялізм; вітає через вас — революційних борців Інтернаціоналу.

Хай живе соціялізм!

Київська ініціятивна група молодих робітників у справах організації спілки соціял-демократичної робітничої молоди [1]).

Голова *С. Мальчіков.*

Секретар *М. Ратманський*".

НАЗВА СПІЛКИ

Основні завдання: активна участь у розростуваних революційних подіях, економічна оборона робітничої молоди, самоосвіта — ці питання й питання про те, що членом спілки може бути лише робітнича молодь, ініціятивна група вирішила.

А як назвати нашу спілку?

Перша назва ініціятивної групи: „Спілка соціял-демократичної робітничої молоди".

Деяке недовір'я до партії, яке було на початку Лютневої революції, життя відкинуло. Об'єднання молоди — членів партії та підготовлених вже до вступу до партії — сенсу не має. Треба змінити першу назву спілки, а так само першу постанову, хто може стати за її члена.

Налагодити звязки з організаціями молоди, посталими в Петербурзі, Москві й по инших містах, — не пощастило. Припадало самостійно розвязувати ці питання. По газетах коли не коли об'являлись окремі замітки.

І ініціятивна група перерішила свою першу постанову, ухваливши нову.

„За члена спілки можуть бути молоді робітники та робітниці, які жиють з продажу своєї робочої сили".

І нову назву: „Соціялістична спілка робітничої молоди „III Інтернаціонал".

Ініціятивна група вважала, що слід відокремитися від „взагалі соціялістів" і стати на шлях III Інтернаціоналу.

ЛИПНЕВІ ДНІ

Статут, програму, назв спілки ініціятивна група затвердила. Звязок із молодими членами партії та з деякими фабрично-заводськими групами (колективами) молоди налагоджено. Треба розгорнути роботу, треба розпочати прийом членів до спілки. Розробила ініціятивна група плана.

[1]) Її видрукувала „Правда" за вівторок, 16-го травня року 1917, № 58, відділ „Робітниче Життя".

Скликати делегатські збори всієї робітничої молоди м. Київа, обговорити на них програму, статут та назву спілки, записати молодь до спілки й обрати комітет.

Відозву до всієї робітничої київської молоди взявся написати т. Євген Едельштейн. Писав два місяці. Перешкодили йому та ініціятивній групі розгорнути роботу революційні події.

Загаласувала буржуазія тисячами газет:

„Повстання більшовиків 3—5 липня", „зрадники революції", „німецькі шпики". Повилазили чорні сили. Вирішили: час настав.

На Думському майдані 6 липня зібрались юнкери, повбирані пані, товсті пани. Мітингують. Більшовик не з'являйсь — попоб'ють. Вишукувались відважні (салдати з авіяційного парку), сходили на трибуну:

— Хто зрадник, ми, робітники, одягнені в салдатські блузи, чи отой товстий буржуй в окулярах?

Стягали, били.

Скаженіє юрба, б'є, вже не роздивляючись, більшовик чи меншовик.

На Думському майдані дівчинка років 16-ти з карими блискучими очима в добре прикрашеному кіоску продає літературу[1]).

І зухвалости скільки. Тут б'ють усіх більшовиків, німецьких шпиків, а вона продає „шпигунську" літературу. Насунула юрба на кіоск.

— Та-ж там жінка, що ви робите? — одбивається група підлітків, що охороняє Шуру.

— Тягни її.

Просовує до отвору юнкер руку і, діставши по руці палкою, відсмикує.

— Валяй!

— Праля якась, — одвертається прикрашена пані.

Тріщить кіоск, хитається. Піддержують його хлопці, підпирають. Тиснуть що-раз сильніше. Падає. Шура виплигує.

— Ура!.. — гукають „бойові" юнкери.

Витягли літературу, запалили.

Наскочив, захекавшись, голова комітету більшовиків Юрко П'ятаков.

— Що ви, кати, ро... — Не закінчив. Накинулись на нього.

— Я член виконавчого комітету ради робітників...

Побили і потягли в міліцію.

Палають газети, брошури, книжки.

Товстий буржуй кидає „Голос Соціял-Демократа" в огонь.

— Так її, шпигунську на німецькі гроші".

— Ось на чиї, — плачучи говорить підліток, показуючи буржую засмальцьовані мозолясті руки. Буяють чорні сили.

Вночі на сьоме зруйнували помешкання комітету РСДРП. Знищили кілька кіосків, де продавалося літературу. Побили більшовиків. Були сутички з робітничими дружинами.

Перейшли більшовики на напівлегальний стан.

КОРНІЛІВСЬКЕ ПОВСТАННЯ

Меншовицька рада робітничих депутатів на спільному засіданні з фабрично-заводськими комітетами обирає за свого голову більшовика П'ятакова.

---

[1]) Шура Ситниченко — член ініціятивної групи.

Інстинктивно відчула робітнича класа: боротьбою з генералом можуть керувати лише більшовики.

Перемогли Корнілова.

Знову взялася ініціятивна група до роботи.

Написано відозву (лише видрукувати). Вироблено норму представництва на делегатські збори робітничої молоди.

— „Від 5 до 15 надсилають одного представника і на кожні 15 чоловіка по одному".

Друкування відозви відсунуло збори ще на кілька тижнів.

Зміст відозви (скорочено) такий:

До всієї робітничої молоди м. Київа.

Віками пригноблює буржуазія робітничу класу. В лютому скинув робітник царські ланцюги. В недалекому майбутньому скине він найтяжчі ланцюги — гноблення буржуазії.

Робітнича молодь перебуває в найтяжчих умовах. Утискують її не тільки фабриканти, але й старші робітники — майстри.

На Заході робітнича молодь бореться за свої інтереси. Вона заклала Соціялістичну Спілку молоди, яка й обороняє її.

Треба і нам, київським підліткам, об'єднатися в Соціялістичну Спілку робітничої молоди.

У неділю 22-го жовтня о 10-ій год. ранку в будинкові жіночого медичного інституту, Олександрівська лікарня, відбудуться перші делегатські збори всієї робітничої молоди м. Київа.

Всі на делегатські збори.

Хай живе Соціялістична Спілка робітничої молоди.

Ініціятивна група в справі організації
Соціялістичної Спілки робітничої молоди.

На звороті відозви статут спілки, що його затвердила ініціятивна група, а внизу: всі хлопчики й дівчатка, всі юнаки, дівчата, що працюють по фабриках і заводах, обирають на делегатські збори робітничої молоди м. Київа: 5 і 15 обирають одного делегата, а на кожні 15 підлітків — 1.

Кілька день і відозва розповсюджена по всіх фабриках і заводах, переведено зібрання, обрано делегатів.

ДЕЛЕГАТСЬКІ ЗБОРИ

Делегатських зборів протягом шости років нашої революції було багато, і навряд чи можна їх всі запам'ятати. Перші делегатські збори робітничої молоди м. Київа виразно пригадують собі всі учасники.

Олександрівська лікарня і глибоко в дворі вищі жіночі курси. До 10 годин до світлої авдиторії набралося понад 100 делегатів, які ще боязно ступали по склизькій долівці, але які почували себе господарями.

Обирається президію; голова — секретар загальноміського комітету РСДРП (б) тов. Крейсберг, а секретар — Ратманський.

Робітнича класа поволі стає на бік більшовиків. Рада робітничих депутатів ще напівменшовицька. Робітнича молодь уся на боці більшовиків.

Ухвалено порядок денний:

1) Сучасний момент (доповідає тов. Крейсберг).
2) Про рух молоди (тов. Віра Бухарцева).
3) Затвердження програми, статуту спілки.
4) Назва спілки.
5) Вибори до комітету.

Про сучасний момент говорить тов. Крейсберг. Делегати — увага. Хапають кожне слово.

Меншовики — що попали випадково, і представники спілки учнів. Партійний комітет меншовиків на збори своїх представників не надіслав, хай більшовики морочаться з малечою. Наша справа „державою правити". Їхній виступ — дитяче белькотіння.

Одноголосно ухвалено резолюцію.

„Всю владу радам робітничих, салдатських і селянських депутатів".

Молодь за більшовиків. За ними майбутнє.

Доповідь Бухарцевої. Дискусій нема.

Представники спілки учнів виявили все своє красномовство, обстоюючи право на членство спілки не тільки робітничої молоди.

— А Ленін хіба не інтелігент? А Троцький — не інтелігент? — репетував один із представників учнів, Орлов.

Молоде хлоп'я з корабельні, тов. Н., відповідав йому: — Де тобі, грішному, про Леніна говорити. Якщо ти справді хочеш працювати з нами в спілці, то тобі не треба бути членом. А ти хочеш не працювати, а заправляти.

Зазнали поразки представники спілки учнів. Гучно провалились і меншовики, запропонувавши „маленьку виправочку": викинути „III Інтернаціонал".

Затверджено вповні програму й статут, що його подала ініціятивна група, а так само й назву: „Соціялістична спілка робітничої молоди „III Інтернаціонал."

О 3-ій годині перерва.

Голова:

— Підчас перерви записуватимуть до членів соціялістичної спілки робітничої молоди „III Інтернаціонал".

Записують всі члени ініціятивної групи. Більша частина делегатів — члени спілки.

Після перерви голова:

„Оголошую, що загальні збори членів соціялістичної спілки робітничої молоди „III Інтернаціонал" розпочато. На порядку денному одно питання: обрання комітету.

Називають кандидатів. Принцип — щоб були представники всіх великих заводів. Після обговорення обирається комітет, до складу якого увійшло 11 товаришів, представники арсеналу, корабельні, фабрики Маршака, фабрики Цивкіна, електричної станції, артилерійського відомства, друкарів та инш. До складу членів 1-го комітету ввійшли — Мальчіков, Ратманський, Ситниченко, Меніс та инш.

Зробила своє ініціятивна група, заступив її перший комітет.

Пролетарі, всіх країн єднайтеся!

ДО РОБІТНИЧОЇ МОЛОДИ [1])

Товариші! Перед трьома місяцями, на початку червня, по Петербургу йшла величезна процесія, чоловіка біля 50.000: співаючи проходили вулицями міста хлопчаки, дівчата, діти робітників. Попереду несли прапори: „Спілка Робітничої молоди", „Вимагаємо шостигодинного робочого дня", „Потребуємо вселюдного неплатного навчання". Коли вони надійшли до Марсового Поля, до могил загиблих за революцію, виголошено промови: говорили про боротьбу, про спільну справу і останній промовець — років 15-ти закінчив свою промову так: „Не віддамо тої волі, що її здобули наші батьки". Що-ж це за спілка, товариші? Що за спільна справа? Про яку боротьбу йшла мова?

Товариші! вже восьмий місяць, як ми маємо революцію, вже восьмий місяць точиться люта боротьба, клекоче гарячий бій проміж робітників та їхніх гнобителів — експлоататорів, капіталістів. В цій боротьбі пролетаріят Росії виказав свою силу: одним рухом, за три дні скинув він царя Миколу і його всіх прибічників, за малий час звоював він восьмигодинний робочий день, підвищив свою заробітну плату і примусів фабрикантів виконати всі інші свої вимоги; але боротьбі ще не кінець, ще багато треба звоювати, треба закорінити всі свої здобутки, слід упоратися з дорожнечею, треба визволитися від майбутнього голоду, треба край покласти проклятій війні, і ми маємо стати нарешті до рішучого бою за нашу конечну мету, за соціялізм, коли працюватимуть усі, коли кожний житиме із своєї праці, коли цілий світ буде немов розквітлий сад і кожна людина — могутнім, вільним і щасливим царем землі, маємо стати ще до довгої й тяжкої боротьби, і перший ворог робітника в тій боротьбі — війна. Війна, та кривава різанина, що до неї затягло цілий світ, точиться вже четвертий рік.

Війну цю розпочав не пролетаріят; нічого доброго робітникові вона не дала, його грабують так само, як і перед нею. Але її потребували капіталісти, крамарі та фабриканти. Тісно їм стало кожному в своїй країні, треба було загарбати побільше землі, награбувати побільше грошей, щоб ще дужче експлоатувати пролетаріят. Їм треба було, опріч того, розбити робітничу армію цілого світу, не припустити пролетаріят усіх країн об'єднатися на загальне повстання проти буржуазії, їм потрібно було нацькувати робітників один на одного на фронтах і в цьому капіталістам старанно допомагали уряди всіх країн — їхні лакузи, вони десятки років витрачали великі гроші на озброєння, десятки років готувалися до цієї війни: вони зробили тисячі гармат, мобілізували мільйони людей і нацькували народи в цій вселюдній різанині на братовбивство. Щоб обдурити народ, щоб не дати йому зрозуміти все безглуздя, всю злочинність цього обопільного винищення, його переконували, що ця війна для нього потрібна, що цю війну провадиться за чиюсь волю, за краще майбутнє, а дурити їх, напускати туману в голови допомагали їм люди, що стояли в лавах робітничих партій, соціялісти, які зрадили свій червоний робітничий прапор. Найвидатніші проводирі соціялізму — Плеханов у Росії, Гіндерсон в Англії, Тома у Франції, Шейдеман у Німеччині —

[1]) „До робітничої молоди" — перша відозва київської ініціятивної групи в справі утворення київської спілки. До складу І. Г. входили виключно робітники, які не відважувалися самі писати відозву. Написав її член партії Є. Едельштейн. Прим. уклад.

зробили так: вони увійшли до буржуазних міністерств, допомагали капіталістам воювати й допомагали їм обдурювати народ.

Але, в міру того, як тяглася війна, що-раз більше лилося крови, що-раз більше гинуло людей, що-раз більшало вдів та сиріт, що-раз більше зростала дорожнеча, призводячи до голоду, — це шахрайство почало виходити на світ. Мільйони людей зрозуміли, що війна не потрібна, що вона злочинна й шкідлива, замислювалися про те, як-би впоратися з війною та тими, хто її викликав. Заговорили про те у Франції, розпочались страйки в Англії, демонстрації проти війни в Німеччині, вибухла, нарешті, революція в Росії. Цілий світ віджив, усюди ладнаються до рішучого бою. Капіталісти та їхні лакузи, ошуканці пролетаріяту, і тут не дрімають: вони намагаються загальмувати рух, врізати його здобутки, нацькувати одну частину трудового народу на другу, не попустити пролетаріят до влади, вони хотять придушити революцію. Але річки гребле не зупинити, всесвітнього руху не затримати. Почалися заколоти в Америці, йдуть страйки в Англії, вже чути про повстання в Німеччині, розпочинається нова революція в Росії. Всесвітній пролетаріят прямує до влади, він хоче захопити все на землі до своїх рук, встановити свій, соціялістичний світолад: наближається Велика Соціяльна Революція, останній і рішучий бій проміж праці та капіталу. І в цій боротьбі повинні взяти участь ми, робітнича молодь. Лави бойців тануть, на місце загиблих старших товаришів мають стати молоді, сміливі, рішучі, які вміють боротися.

Ми повинні бити буржуазію її-ж зброєю, її владу розтрощити нашою владою, з її рук видерти фабрики та заводи і прибрати до своїх, супроти її сили поставити свою. Але буржуазія має ще одну, найнебезпечнішу, страшну зброю: знання. Цею зброєю капітал, заволодівши цілим світом, так вперто тримає його в своїх руках, так вміло розбиває наші лави, так вміло війною та контр-революцією, голодом та холодом, розрухою та саботажем душить нашу революцію. І він цінує свою зброю, не дає її з рук, не дає нам світла. Товариші, капіталісти намагаються зневолити не тільки наше тіло, виснажуючи нас по фабриках, але й нашу думку, не дати нам знання, або ошукати нас, затуркати голову вже змалку. Капітал хоче розвивати культуру лише для себе, запровадити знання лише серед своїх лав і з цього скористати, щоб ми довічно перебували в його неволі темними, затурканими, несвідомими. Цьому треба також покласти край, ми й тут повинні бути при повній зброї. Треба об'єднатися, треба вчитися, треба набути точних знань, щоб знати, як боротися. От чому — надбати знання — і допомагають спілки робітничої молоди: вони закладають школи, влаштовують клуби, книгозбірні, читальні, упорядковують читання лекцій та доповідей з найпотрібніших наук; спілки організовано вже в Петербурзі, Москві, Севастополі й по всіх великих містах Росії; за кордоном вони вже давно існують, маючи тисячі членів, і усюди являють собою значну силу, яка по багатьох країнах непохитно й вперто, не вважаючи на всі утиски й наклепи буржуазії та її услужників, боролася й бореться за мир цілого світу та братерство народів. Треба закласти спілку молоди і в Київі. Отже, швидше до справи, товариші учні й робітники до 20 років, збирайтеся по заводах, обирайте на 15 чоловіка одного, надсилайте на наші перші делегатські збори, у неділю 22-го жовтня року 1917, о 10-ій годині ранку. в помешканні жіночого медичного інституту (Олександрівська лікарня). Ми певні, що всі робітничі організації допоможуть нам.

Ініціятивна група

О. ФОМІНИХ

РОБІТНИЧА МОЛОДЬ ДОНБАСУ

Перед Жовтневою революцією Донбас являв собою живий шмат тяжкої промисловости. Через свій цілком американський темп розвитку, ступінь концентрації капіталів та монополізацію продукції, через вживання найновіших форм техніки та капіталістичної організації Донбас був зразком, що на нього поглядала вся російська промисловість.

Цілком природно, що на другому полюсі цей поступовий капіталізм створював, дисциплінував та організував передові загони робітничої армії. Донецький пролетаріят (надто великих металургійних виробництв) здавна став за огнище „революційної зарази" і фортецю більшовиків. Лише по літописах Донбасу можна подибати сторінки, подібні до героїчної боротьби луганських робітників за добу громадянської війни.

Що зростала промисловість Донбасу, то це збільшувало число робітників у промисловості та число робітничої молоди. За часів імперіялістичної війни, коли поширена промисловість подибала обмежений ринок робочої сили, то питома вага робітничої молоди в промисловості незмірно побільшала. В Росії року 1915 картина була така: „протягом року загальне число дорослих чоловіків у промисловості зменшилося на 5,7%, число-ж робітників-підлітків та малолітніх піднеслося на 1,9% до всього числа робочих рук" (дані „Вісника Центрального Воєнно-Промислового Комітета" за 1916 рік, вид. 2).

В Донбасі цей процес позначився найбільш виразно, надто в кам'яновугільній промисловості. За даними вугільної секції спеціяльної наради в справі палива, число робітничих підлітків в Донбасі від січня до жовтня року 1916 збільшилося від 8.566 чоловіка до 18.133, тоб-то протягом 9 місяців більше, аніж удвічі, тоді як загальне число шахтарів піднеслося порівняно замало: 213,5 тисяч до 252,7 тисяч чоловіка.

Року 1920, тоб-то вже за умов Радянської влади, жадних істотних змін у цій царині не сталося. Робітників-підлітків, у кам'яновугільній промисловості Донбасу року 1920 було близько 10.000, але при тому загальне число робітників, порівняно до року 1916 зменшилося майже вдвічі (близько 130 тисяч) (збірник, присвячений II з'їздові гірничих робітників років 1920 — 21), тоб-то відсоток робітників-підлітків навіть трохи піднісся, приміром, від 8% року 1918 до 9% року 1920.

Наведені коротенькі цифри яскраво висвітлюють становище робітничої молоди в Донбасі. Збільшені кадри робітничої молоди створили й поширили базу, на якій року 1920 постав виключний що до своєї широти та розмаху юнацький рух і зріст комсомолу.

ОРГАНІЗАЦІЯ КОМСОМОЛУ

Природно, що робітнича молодь Донбасу дістала в спадщину всі революційні традиції донецького пролетаріяту. Багато пекучого матеріялу набралося серед мас робітників-шахтарів, бо загальні тяжкі умови експлоатації кам'яновугільної промисловости своїми найгострішими формами скеровані були насамперед проти робітничої молоди. Відомо, що середній вік потерпілих (покалічення, поранення, інвалідність) в гірничій та кам'яновугільній промисловості перед війною був 19 — 20 років,

тоб-то в своїй масі переважно припадав на молодші верстви робітників. Звідси зріст невдоволення, активна участь робітничої молоди в страйкові та політичній боротьбі.

Перші спроби організувати рух робітничої молоди в Донбасі, як деяку самостійну частину єдиного загальнопролетарського фронту, зроблено безперечно раніше, аніж про те звикли думати.

Ще року 1919 в Луганську закладено невелику (юнацьку) організацію. Вона здебільша провадила читання політичної літератури, обговорювала її. Немало уваги організація звертала на те, щоб висвітлити причини страйків, вибухлих перед війною, та мету війни. Згодом Луганський страйк примусів узяти ближчу участь у ньому, і діти сами, часто-густо не маючи досвіду, керовництва старших товаришів, провадять свою роботу: складають прокламації, розкидають їх, прислухаються до вимог робітників і агітують за страйк.

Без сумніву, подібні, дуже непевні, боязкі та поодинокі спроби були і по инших містах, але тимчасом вони кінчалися невдало.

Там-же, в Луганську, на половині року 1917 ми бачимо замір закласти широку організацію молоди при РСДРП (об'єднаної). Як кожна „межиумочна" форма — ця організація мала в собі зародки розкладу. Коли загострилася класова боротьба, надто-ж після жовтневого перевороту, вона розкололась, але вже було запізно, бо наступало окупаційне німецьке військо, і більшовицьке крило організації одступило з загонами т. Ворошилова.

Кінець року 1918 і початок 1919 (коли повернулася радвлада) слід вважати за період, коли закладено справжню комсомольську організацію в Луганську. З ініціятиви активних т.т. (Поплавського, Смокіна, Золотухіна) постала організація „Комуністична Спілка Молоди III Інтернаціоналу".

За малий час вона мала понад сто чоловіка членів і нав'язала стосунки з найбільшими підприємствами Луганська. Проте й ця спілка проіснувала лише кілька місяців. Коли на Луганськ рушила денікінська біла армія, комсомол відступив разом із червоним військом, взявши діяльну участь у славетній обороні Луганська наприкінці травня року 1919.

Оце коротка історія постання й боротьби комсомолу в найбільшому металопромисловому центрі Донбасу. Але цеї доби Луганськ уже не був „щасливим" винятком. Подібні-ж заміри ми спостерігаємо і по инших великих промислових центрах Донбасу. Юзівка з її величезним заводом колишнього Новоросійського товариства, року 1917 дала зразок викінченої класової організації: „Спілки молодих трудовиків", та єдиною хибою її було — недостатній досвід.

Промислове місто Костянтинівка майже цілком наслідувало історію Луганська. Тут року 1917 постала широка, політична, не зовсім оформлена організація „Маяк". Року 1918 її заступило товариство „Просвет", яке спиралося на революційну робітничу молодь пляшкового заводу. Так само, як і в Луганську, року 1919 покладено підвалину комсомолу. Безперечно, що подані тут факти числом своїм не всі. Спроби самоорганізуватися робітнича молодь за цеї доби робила і по инших містах та копальневих районах Донбасу. Але цілком зрозуміло, що на чолі руху була випробувана, політично свідома робітнича молодь великих металургійних центрів Донбасу.

Аж до року 1920 ці окремі струмені та струмочки не могли збігтися й закласти міцні підмури єдиної агітації. Цьому перешкоджали політичні

умови, раптова зміна влади та режимів. Самі організації робітничої молоди на той час тільки-но зав'язувалися, не доволі міцно вкоренившись серед робітничих мас. Значіння цих перших організацій було в тім, що вони набували досвіду, викликали певний настрій серед маси робітничої молоди.

Сприятливі умови комсомолу розвиватися склалися лише від початку року 1920, коли радвлада міцно закорінилась в Донбасі. І справді, починаючи від цього моменту, рух робітничої молоди в Донбасі спалахнув і розіллявся піднесено й широко. Основна заслуга тут справедливо належить тим першим піонерським загонам комсомолу, які поставали, боролися серед конвульсій громадянської війни, вмирали, щоб знову постати.

М. ГРІНЧЕНКО

БІЛЬШОВИЦЬКА СПІЛКА

I

Після лютневої революції Херсон, як і ціла Росія, заворушився. Звільнені з тюрми політичні робітники організовують раду робітничих депутатів. Робітники розпочинають активну боротьбу зі своїми підприємцями, щоб поліпшити свій матеріяльний стан. Вже запроваджено 8-мигодинний робочий день, збільшено заробітну плату.

Лише робітничі підлітки, як і давніше, животіють, не беручи активної участи в політичному житті. Надто гостро це дає себе знати на великому заводі Гуревича, і молодь починає ворушитися. Ще свідомости закласти свою організацію нема, але потреба обстоювати свої інтереси примушує робітників-підлітків вимагати місця в заводському робітничому комітеті.

Опір завкому ще більше переконує молодь, що потрібно активно боротися, щоб поліпшити свій матеріяльний стан, а свідомішим спадає на думку закласти спілку підлітків.

Перше організується лише група (по теперішньому — осередок) підлітків на заводі Гуревича. Вона переводить здебільшого економічно-правову роботу. Відсутня політична письменність швидко дає себе відчути, та й події, що розгортаються, закликають, збуджують до свідомого життя, вимагають орієнтуватися. Це наводить на думку групу робітничих підлітків, що їм потрібна організація.

Після довгої тяганини пощастило одвоювати в ради робітничих депутатів приміщення, на зібрані серед підлітків гроші придбати печатку, і от оголошуються перші організаційні збори робітників-підлітків. Підлітки охоче йдуть на заклик, плавом пливуть до спілки. Надходять так само молоді службовці, споміж яких є доволі розвинені політичні робітники з деяким підпільним стажем.

Обраний на перших зборах (присутніх біля 300 чоловіка) комітет з 5 членів, з причин цілком зрозумілих, не міг переводити своєї роботи. Роботу накинуто на плечі голові Борисові Михайловичу[1]). Знаменитий

---

[1]) Б. Михайлович — року 1919 — 1920 працював у денікінському підпіллі в Одесі, його заарештовано, віддано під суд по процесу сімнадцяти й розстріляно. На суді перед смертю тримав себе надзвичайно мужньо.

організатор, гарний товариш, з тонким класовим чуттям, молодий революціонер — він майже один виніс на своїх раменах увесь тягар організації спілки і її дальшої діяльности. Він днював і ночував у спілці, даючи вказівки членам комітету та членам спілки, беручи участь, як представник спілки, на зборах ради профспілок та инших організацій, промовляючи на мітингах і зборах підлітків, пропагуючи ідеї спілки.

Що більшість соціялістичної молоди байдуже ставилась до спілки, коли політично розвинених робітників бракувало, то Борис Михайлович і инші робітники спілки неприязно ставилися до інтелігентної молоди. Ця ворожість тяглася майже протягом усього часу, як існувала спілка [1]).

Комітет спілки підлітків збільшеним темпом розвиває роботу. Він бере участь в карнавкових зборах, улаштовує екскурсії на острови, випускає відозву до робітничої молоди, розповсюджує літературу, упорядковує мітинги по заводах і фабриках і вечори-вистави. Культурноосвітній відділ комітету організує книгозбірню, драматичну студію, а організаційний відділ закладає колективи по підприємствах. Робітничу молодь міста зворушено, і вона виявляє активність. Молоді чинбарі закладають районову спілку й нав'язують стосунки з загальноміським комітетом. Членські внески надходять доволі великим числом, і в касі комітету збирається чимало грошей, які дають спроможність робити значні витрати. Діяльність спілки поширюється. Ця справа набирає поважного вигляду офіційної пролетарської організації.

Комітет спілки розпочинає боротьбу, щоб запровадити 6-тигодинну працю для підлітків. Рада робітничих депутатів, профспілки та инші пролетарські організації, бачучи молоду силу на розрості, важать на спілку, всіма способами допомагають їй. Боротьба за 6-тигодинний робітничий день закінчилась перемогою. Робітнича молодь має спроможність учитися, набиратися політичних знань.

II

Тимчасом, вище поверхом, у тому самому будинкові ради робітничих депутатів тулився соціялістичний гурток молоди, що мав у себе 16 член. Гурток існував від 1916, від царського підпілля, коли його заклали учні 5—6 класи 2 міської гімназії. Членами гуртка були буржуазні й дрібно-буржуазні юнаки, які працювали над самоосвітою й переводили невеличку практичну роботу серед учнів.

Здебільша вільнолюбні, революційно настроєні (і тільки), вони брали лише пасивну участь в політичному житті міста, підтримуючи звязок з бувшими політичними в'язнями, які працювали того часу по пролетарських організаціях. Проте, споміж членів гуртка були й такі, що прагнули активної боротьби, здатні до неї й ладні на саможертву. Героїчна смерть Івана Шульги на денікінському фронті й мученська смерть Георга Полякова на шибениці білих дияволів — найкращі докази того.

Першого поранено й забрано в полон. На пропозицію денікінців перейти до них на службу він категорично відмовився, за що його на місці й розстріляно.

Другий в серпні року 1919 лишився в Херсоні переводити підпільну роботу й підготував збройне повстання. Напередодні виступу його зааре-

[1]) Це слід пам'ятати, щоб далі зрозуміти, чому так надовго затяглися переговори про об'єднання спілки з гуртком соціялістичної молоди.

штовано. Від арешту він відбивався збройно. Наступного дня, коли його везли вночі автомобілем на страту, він, коли проїздили базарем, виплигнув з автомобіля із звязаними руками й сховався під рундук. Пострілом услід його поранило. Нічна сторожа, запримітивши його, виказала на нього, скривавленого, білогвардійцям, і його повісили на найближчому лихтареві.

Майже всі инші активні члени гуртка звязали свою долю з пролетаріятом та з його героїчною боротьбою, і тепер всі провадять комуністичну роботу. Тої доби гурток здебільшого працював над самоосвітою, віддаючи практичній роботі дуже мало уваги. Проте, життя владно вимагало свого.

Набуті знання не прикладалося на ділі, і це у членів гуртка викликало прикре почуття невдоволення. Поза тим, що-раз нові й нові політичні кампанії закликали до активної участи, а це справдити можливо було, перебуваючи в організації могутнішій та ширшій, аніж гурток.

Спілка підлітків не могла, звичайно, задовольнити всіх вимог, проте вона у всякому разі являла собою поважну базу, щоб створити міцну юнацьку організацію. Довго члени гуртка обговорювали це питання; вирішити його було доволі тяжко з багатьох причин. Перешкоджало їм і товариство підлітків, якого вони майже цілком не знали, і сильне небажання позбутися своєї інтимної обстанови, і ще багато дечого иншого. Але питання про об'єднання стало остільки актуальним, що в гуртку та в спілці тільки й було мови про це.

Спілка вагалася: боязко було пускати до своїх лав дрібнобуржуазну інтелігенцію, дуже вже не хотілося позбутися своєї назви, до якої так симпатично ставилася робітнича молодь.

Але переговори розпочато. Обидві сторони мобілізували свої сили задля остаточного бою, він і стався на одних зборах в серпні — вересні року 1917. Питання про об'єднання вирішили позитивно. Спілку названо: „Соціялістична Спілка Молоди", і на других спеціяльних зборах обрано виконавчий комітет у складі 25 чоловіка. Гурток передав свої кошти й книгозбірні до спілки, і пішла гаряча організаційна робота.

III

Перше засідання виконавчого комітету спілки присвячено двом питанням: по-перше, конституції виконкому, по-друге, планові дальшої роботи.

Обидва питання надзвичайно важливі для майбутньої спілки, і тому члени виконкому майже всі взяли активну участь в обговоренні їх. Виконавчий комітет, як відповідальний провідний орган спілки, серйозно й діловито поставився до розвязання питань, забезпечивши і політичну стійкість, і працездатність. Виконавчий комітет мав цілком виразне політичне обличчя, і за партійною приналежністю члени виконкому поділялися приблизно так: 6 більшовиків, 3 лівих есери, 2 меншовики й решта прихильні до більшовиків та лівих есерів.

Отже, політична лінія виконкому, то була лінія ради Р. і С. Депутатів, під орудою місцевих комітетів більшовиків та лівих есерів. Спілка в цілому поділяла політичну лінію виконкому й через нього брала активнішу участь в політичному житті Херсона[1]).

[1]) Анархістські ідеї хоча й пропагувалося в спілці, проте неуспішно.

Напочатку виконком розвинув велику організаційну та агітаційно-пропагандистську роботу. Заклав секції молоди при профспілках: кравців, чинбарів, службовців, торговельно-промислових підприємств та инш.; випустив кілька відозв до робітничої молоди, нав'язав тісні стосунки з культосвітніми організаціями. Виконком узяв участь в організації центрального революційного клубу й переніс туди свою освітню роботу, бо в клубові з'осереджувалися маси молоди. У правлінні клубу був постійний представник від виконкому спілки, який через правління переводив усі потрібні заходи. Велику роботу в клубі розгорнула драматична студія спілки, яка постачала учасників на концерти й навіть підготовлювала серйозну революційну п'єсу. Але наступні політичні події поклали край на деякий час усій цій роботі спілки.

IV

Німецьке окупаційне військо наближалося до Миколаїва. В Херсоні було неспокійно. Нещодавно складена Раду Народніх Комісарів без перерви засідала, намагаючись розвязати питання: ставати чи ні до бою з німцями.

Невідомо, як вирішили-б питання, як би внутрішнє становище Херсону не створило умов, за яких радянська влада лишатися надалі не могла. Спілка фронтовиків [1]) м. Херсону, яку складали салдати з фронту, за малий час досягла поважних розмірів і почала претендувати на політичну ролю. Не задовольняючись представництвом у раді, фронтовики вимагали одну третину місць у виконкомі, останній на те не погодився. За допомогою своїх збройних сил він міг-би ліквідувати спілку фронтовиків, але зовнішня загроза примусила не ставати до бою з фронтовиками, а піти геть, зберігаючи червоногвардійські загони.

Коли Раднарком вийшов, спілка молоди стала перед питанням: що робити — покинути місто чи залищитися й перейти на стан нелегальний? Меншовиків та инші ненадійні елементи з виконкому усунуто. Кілька день і ночей питання запально обговорювалося, доки вирішили перейти на нелегальний стан.

Я пригадую ту ніч, коли на березі стояли, готові відійти, останні радянські пароплави. Херсонські наркоми, поспішаючи, кінчали останні справи. У місті фронтовики заарештували декількох відповідальних робітників, а в долішньому поверсі „білого будинку" (будинок ради) ще світиться. 10 чоловіка виконкому ліквідує справи спілки молоди. Архівні папери кидають у вогонь, гроші підраховують і передають одній особі, а так само й печатку. Книгозбірню розбирається на частини, і кожний бере частину книжок, щоб переховати. Червоний прапор спілки урочисто знімають з держалка й доручають заступникові голови спілки.

Все злагоджено, все зроблено, але ніхто не наважується йти. Раптом двері, грюкнувши, розчиняються, вбігають т. т. Г. і К. (наркоми) і схвильовано наказують гасити світло. Стає темно. Всі поспішають вийти.

Цілу ніч десять юнаків, відповідальних за долю організації, стійко несли варту, ховаючи доручені їй святощі соціялізму. Наступного дня дехто з них члени РСДРП (більшовиків) покинули місто. Решта скупчила біля себе найкращі елементи робітничої молоди й готувалась до підпільної спілкової роботи.

[1]) Спілку фронтовиків використовували монархічні елементи, вміло ховаючи свої монархічні тенденції за революційні фрази.

Два тижні влада в місті була в руках „ради п'ятьох", обраної на загальних зборах фронтовиків, два тижні революційна стихія боролася з німецьким імперіялізмом, і молодь брала в цьому активну участь.

Нарешті, німецький залізний кулак занісся й над Херсоном. Чимало членів заарештовано й заслано до Німеччини в концентраційні табори за участь у повстанському рухові фронтовиків. Життя в місті прибирало „нормального вигляду", мала запанувати буржуазія.

Поруч закладеної підпільної більшовицької організації, на чолі якої стояв голова спілки Б. Михайлович, решта членів виконкому спілки розпочинає роботу — формує юнацьку організацію. Тримаючи щільний звязок з радпрофом, яка легалізувала всі профспілки, президія виконкому спілки так само взялася виробляти статута Спілки Робітничої Молоди, щоб зареєструвати його в округовому суді. Коли вироблялося статута, то у виконкомі спілки знялися палкі суперечки про те, яку спілку закладати: легальну чи нелегальну. І питання вирішено в суто більшовицькому духові: скористати зі всіх можливостей для легальної роботи, створивши офіційну організацію, і персонально притягти найкращих членів спілки до активної підпільної партійної роботи, а так само спілці в цілому брати участь в підпільній роботі, розповсюджувати прокламації, літературу, агітувати за страйки то-що.

Протягом двох місяців президія виконкому марно домагалася формальної легалізації спілки, тричі переписувано статута, додавано до нього належних виправок — все дарма. Але поруч заходів в округовому суді йшла одверта робота спілки. На початку травня випущено відозву до робітничої молоди з закликом об'єднатися під прапором спілки, щоб змагатися з капіталом, і скликано перші організаційні збори Спілки Робітничої Молоди.

Наші збори відвідав агент інформаційного відділу, але учасники поводили себе стійко й сміливо. Доповідачі одверто говорили про наші заміри, резолюції приймалося одностайно. Збори обрали комітет, який наступного дня взявся до гарячої роботи.

Маленьку кімнату Спілки Робітничої Молоди на Ганібалівській вулиці обернули на штаб підпільної більшовицької організації, де розподілялося літературу, щоб розповсюджувати її, упорядковувалося засідання й инш.

В. ЛІР

НА СВІТАНКУ КОМСОМОЛУ

Ще перед березнем року 1917 в Харкові були юнацькі організації певного політичного напрямку: вони заховувались в тісних рямцях середньої школи й жадних стосунків з робітничою молоддю не мали. Серед них треба відзначити „Гурток молодих марксистів", з якого потому вийшли молоді меншовики, і доволі міцні єврейські (сіоністські) організації. Відразу-ж після лютнево-березневої революції року 1917 постає „Соціялістична Спілка Молоди"; вона складається виключно з учнів і являє собою картину „соціялістичного" різнодумства. Керували меншовики; багато було „народніх соціялістів". Проте в тій саме спілці була й невеличка група більшовиків, яка згодом стала за підвалину для організації робітничої молоди в Харкові.

Соціялістична Спілка Молоди не раз вирішувала притягти до себе молодь із заводів. Але дарма: робітнича молодь не йшла до чужого їй товариства. Більшовики не мали чого робити в цій спілці. Наближалося питання про розрив.

Робітнича молодь своєї організації ще не мала. Що правда, на Петинці (паровозному заводі) меншовики заклали гурток молодих робітників, але він швидко завмер.

Влітку того самого року 1917 харківський комітет соціял-демократів (більшовиків) вирішив організувати робітничу молодь. Організаційна комісія вибрала до 100 робітників, які й склали Соціялістичну Спілку Робітничої Молоди. Працювали в спілці т.т. Лернер, Ароштам, завзята більшовичка Івга Понтус, Височиненко та інші. Соціялістична Спілка Молоди на той час свою діяльність припинила. В грудні замість неї заклалась соціялістична спілка учнів.

Протягом трьох-чотирьох місяців Спілка Робітничої Молоди зросла приблизно втричі. На перших зборах обрано тимчасовий комітет, який мав завдання організаційно вкорінити спілку, але протягом усього часу вкорінити спілку не довелося. Осередків не було, а тому спілка замало охоплювала робітничу молодь. Ця організаційна неусталеність згодом призвела до того, що спілка розпалася.

Своїм складом спілка була різноманітна. Що правда, там була майже виключно робітнича молодь, яка йшла за більшовиками; останні керували роботою, але сторонні елементи, хоча й незначним числом, усе-ж були. Було кілька анархістів, які формально не належали до спілки, але брали участь на всіх зборах, були ліві есери, ліві меншовики й т. ин. Навіть меншовики із соціялістичної спілки учнів настирливо домагалися ввійти до спілки.

На зборах спілки часом розгорталася завзята боротьба, але завжди успішна для більшовиків. Надто часто доводилося змагатися з меншовиками, які спершу пропонували об'єднатися з Соціялістичною Спілкою Молоди (що формально існувала до осени року 1917), а згодом, як постала Соціялістична Спілка учнів, домагалися, щоб членів останньої приймалося до Спілки Робітничої Молоди. Цим вони прямували розкласти класову спілку й перетворити її на безформно „соціялістичну".

Щоб покласти край цим дискусіям і домаганням, на зборах Спілки Робітничої Молоди (в грудні, здається), тимчасовий комітет запропонував назвати спілку: Соціялістична Спілка Робітничої Молоди „III Інтернаціонал", а за членів брати до неї лише тих, хто стоїть на платформі III Інтернаціоналу. Не зважаючи на шалений опір меншовиків (членів спілки учнів) і почасти анархістів, цю пропозицію ухвалено (здається, проти одного голоса; анархісти не голосували). На цих-же зборах обрано й постійний комітет виключно з більшовиків.

Меншовикам вхід до спілки зачинено. Якщо згодом і доводилося з ними здибатися, то лише поза спілкою: на різних мітингах, в Наркомосвіті Донецько-Криворізької Республіки, в соціялістичній спілці учнів-інтернаціоналістів, що її заклали т.т. Лернер та Ароштам всупереч старій спілці учнів. Від січня року 1918 Спілка Робітничої Молоди працювала вже без внутрішнього тертя. Робота спілки поширюється. Спілка часто впорядковує політичні вечори (диспути), лекції, мітинги. Видатні робітники Донецько-Криворізької Республіки — більшовики т.т. Рухімович, Магідов, В. Межлаук, Жаков та інші — допомагали цій роботі, часто відвідуючи спілку (надто тов. Магідов).

А в той саме час члени спілки майже чи не всі були в робітничих дружинах (загони Червоної гвардії). Політичні кампанії так само не минали спілки. Приміром, підчас виборів до установчих зборів члени спілки енергійно агітували за список ч. 3 (більшовиків).

Звязок з партією ввесь час спілка мала найщільніший, хоч формально питання про взаємини з нею, здається, в спілці не знімалося. Партійні директиви виконувано.

В березні року 1918 (здається, 24) в Харкові відбулася нарада спілок робітничої молоди Донецько-Криворізької Республіки. На ній харківська делегація, стоячи твердо на більшовицькій позиції, давала енергійну відсіч меншовикам, що приїхали з Катеринославу (з „Маяка").

На цей час спілка вже зросла, маючи понад 500 членів. Закладалися перші осередки (колективи) по заводах, політично-освітню роботу налагоджено, за „налагоджену" роботу, звичайно, можна говорити лише відносно. Харків тоді був вогнищем бандитизму, і боротьба з ним відбирала чимало сил членів спілки. Наступ німців викликав організацію нових загонів і полків, які поповнювалося з охотників, а переважно з робітничої молоди і членів ССРМ — насамперед.

9 квітня німці ввійшли до Харкова. Спілка раптово припинила вся у роботу. Частина членів спілки відступила з радянським військом, решта, що лишилася, розпорошилася. Соціялістична спілка учнів знову пропонувала об'єднатися, але без наслідків.

Голова комітету ССРМ тов. Лернер, який лишився переводити підпільну роботу в Харкові, намагався зібрати членів спілки, але його надіслано на роботу до Одеси. Тов. Івгу Понтус, яка добулася з Росії, розстріляли на станції гайдамаки Із членів комітету був лише тов. Височиненко.

Спілка завмерла. Постала вона під назвою „Комуністична Спілка Робітничої Молоди" вже на початку року 1919, коли Харків звільнено від петлюрівців.

Г. ЛАРСЬКИЙ, А. МАКСИМОВ, О. ТАРХАНОВ

КОЛО ДЖЕРЕЛА

Після першого невдалого повстання одеських робітників у грудні року 1917 влада в місті перейшла до рук Української Ради або, певніше, до рук контр-революційного офіцерства української дивізії, розташованої в Одесі. Хоча рада робітничих депутатів номінально ще існувала, проте не тільки всіма справами, але й палацем Воронцова-Дашкова, де містилася рада, заправляли гайдамаки.

Наша спілка на той час, не вважаючи на внутрішню боротьбу, стояла на безперечно революційних позиціях. Надто характерний ось такий факт. 9 січня, за закликом РРД мала відбутися демонстрація під гаслами радянської влади. На засіданні комітету ССРМ, який обговорював питання про те, під якими гаслами ми маємо взяти участь в демонстрації, одні пропонували гасло „Хай живе радянська влада", а інші — „Хай живуть ради" (компромісова пропозиція), меншовики-ж щось белькотіли про розгін установчих зборів. Проти двох голосів ухвалено першу пропозицію, і ціла спілка вийшла на вулицю під гаслами радянської влади. За півтора місяці після першого невдалого повстання, робітники Одеси знову протягли руку до влади.

Бойова дружина нашої спілки, що вже мала бойове хрещення грудневими днями, коли вона виказала себе, зробивши хвацький наскок і полонивши загін гайдамаків, обеззброївши дві роти сербів і взявши під кулеметним вогнем телефонну станцію,— ця бойова дружина знову стала до перших лав одеського пролетаріяту, відогравши, безперечно, значну ролю в повстанні 15 січня року 1918.

У ніч на 15 січня бойова дружина ССРМ без бою захопила урядові установи й військові склепи Одеси, обеззброївши гайдамаків, але вже наступного дня реакція мобілізувала всі свої сили, і наша дружина натрапила на активний опір гайдамаків та білогвардійців. Проте, тої ночи ми захопили артилерійську та піхотну школи. Коли піхотну школу взято то білогвардійці підвезли артилерію і взялися розбивати будинок, де засіло кілька дружинників. Білі запропонували дружинникам, але тов. Златопольський і сім дружинників рішуче відмовилися. Школу добуто приступом, і Златопольського та його групу розстріляно. За цих боїв дружина втратила понад півсотні чоловіка забитих та поранених.

Це й був доволі малий період радянської влади, підчас якого завдання будівництва, звичайно, відійшли назад, уступаючись перед завданням безпосереднього бойового характеру.

Найжиттьовіше завдання радянської влади в Одесі було тоді, звичайно, обробити ґрунт, щоб пересадити на нього перші паростки соціялістичної державности, а так само зібрати сили проти реакції, на яку в Одесі треба було чекати з дня на день після Берестейських переговорів. Робота в напрямку здійснити ці революційні завдання, звичайно, не минула нашої спілки, не могла не відбитися негативно на єдності нашої тоді ще загальносоціялістичної організації.

Тоді наша спілка значно вже зросла й зміцніла. Ми об'єднували в місті близько 500 чоловіка молодих робітників, і надто сильні були ми по таких спілках, як от металістів (біла бляха), чинбарів, кравців. Спілка поділилася вже на райони, організаційно зформувалась: на чолі стояв місцевий так званий центральний комітет. Добре працювали на Молдаванці, слабше на Пересипу. Міський район, що напочатку складався з учнів, зробився жвавіший, коли там заклались перші робітничі осередки: кравців, чинбарів, ювелірів, службовців то-що. Ми вже виразно виявили для себе суть юнацького руху, як масової організації, хоча були ще окремі хоробливі одголоси. Приміром, дискусія — „СРМ або ССРМ“ — 31 січня року 1918.

Культурноосвітню роботу спілка налагодила дуже добре, і зацікавили нею ми навіть дорослих партійних діячів. Вже на першій культурноосвітній конференції пролетарських організацій Одеси (2 — 4 лютого року 1917) у програмі роботи її стояла доповідь нашої спілки: „Культосвітня праця й робітнича молодь“. Ми мали щільні стосунки з Наркомосвітою й переводили там, в затишному окремому будиночку, чималу роботу.

Були спроби переводити й широку економічну роботу. Ми мали представника в центральній раді фабзавкомів, але фактично поза осередками систематичну економічну роботу не переводили. Серед найбільших досягнень економічної роботи того періоду слід вважати боротьбу відстояти працю молоди на виробництві. Неузгодивши з нашою спілкою, виконком ради видав декрета про звільнення всіх підлітків з виробництва, очевидно, маючи за мету боротися з експлоатацією їхньої праці. Підлітки переполошилися. Наша спілка скликала з цього приводу широкі збори робітників-підлітків, і на них прибуло 2.000 підлітків, що вперше

за своє життя присутні були на зборах. Через шалений галас та гомін збори зійшли на нівець. Але після того за нашою вимогою декрета скасовано.

Усю цю роботу, проте, за невеликими винятками виконувала лише меншовицька частина спілки. Всі-ж більшовики із спілки цілком віддалися гарячій роботі зміцнювати й надалі формувати дружини та виконувати ті термінові бойові завдання, що їх дружині давали органи влади. Дружина мала до 200 чоловіка й була найдисциплінованішою й та найміцнішою частиною Червоної гвардії. Отже, хоча організація формально й була єдиною, проте її інтереси, робота, активні сили двоїлися: меншовики провадили „культурну", більшовики — партійну та бойову роботу. Це розмежування в живій практичній роботі реальніше загрожувало єдності спілки, аніж усі теоретичні різнодумства. Виразно позначилося, що дружинники живуть своїм особистим життям, що їхніх вимог вже не зможуть задовольнити лекції на тему: „Жінка й соціялізм", що вони з головою пірнули в загострену боротьбу. Їх вже обстріляно, вони вже скуштували пороху, і меншовицько-есерівські пташенята, звичайно, не могли вже впливати на них.

На загальних зборах спілки в блакитній залі Воронцовського палацу виразно почувалося тенденцію до розколу. Ніколи перед тим провалля проміж політично-активного робітничого юнацтва, що прагнуло до бою, до практичної роботи, і проміж меншовицької інтелігенції не було таке глибоке. Найактивніші молоді робітники на цю пору покинули спілку й зосередили всі свої сили в дружині, тримаючи звязок із спілкою лише через відвідування зборів.

І. ШУХМАН

СПІЛКА МОЛОДИХ ТРУДІВНИКІВ

Організації молоди в Юзовці були ще року 1917. Вперше в квітні місяці організовано „Спілку молодих трудівників", а після жовтня закладено „Організацію пролетарської молоди" за організатора якої був молодий більшовик Маєрман.

І перша, і друга організації охопити широкі верстви робітничої молоди Юзівського заводу і близьких до нього копалень не спромоглися, бо не було підготовлених керовників, сили були розпорошені, звязку з центром не трималося, і радянська влада перебувала в Донбасі протягом недовгого часу. Обидві організації об'єднували переважно ремесничу молодь і підлітків фабрики взуття..

Організації не мали певної виразно викладеної програми, але завдання їхні загалом сходили на економічну оборону та культурноосвітню роботу.

Політичні питання перша організація знимала, але дуже невиразно; друга організація останніми часами ставила собі й політичні питання, як от: про відношення до партії, до влади, про вступ учнів до організації то-що.

Всі-ж політичні питання виразно не ставилося, не зважаючи на те, що обидві організації підпадали впливові РСДРП (більшовиків). І коли Спілка молодих трудівників зазнавала впливу перші часи есерів (червень, липень року 1917), то останніми часами на чолі спілки стояв член партії РСДРП(б) — тов. Бабенко.

Відсутність виразного політичного напрямку пояснити можна тим, що партія не могла віддавати нам належної уваги. А до того питання про юнацькі організації було ще новим. Стояли-ж на чолі товариші, надто молоді й недосвідчені (13 — 14 років, а в другій 16 — 17 років).

Матеріяльно допомагав нам Центральний Штаб. І тут уперше переконалися, що об'єднати обидві ці організації конче потрібно. Але цьому перешкоджав зростовий склад організацій.

Спілка молодих трудівників об'єднувала підлітків 13 — 14 років, включаючи й 16-літніх, а організація пролетарської молоди приймала до членів од 16 років.

Виходячи з того, перша організація дала згоду на об'єднання з умовою: скасувати статутний пакт що до віку, механічно включити всіх членів до організації й дати два місця в комітеті.

Дальша робота проходила самостійно, ідея створити об'єднаний клуб не справдилася. Наступ німців року 1918 усю роботу організації припинив.

Чимало членів „Пролетарської Молоди" билося в лавах Червоної гвардії й відступило з нею до Царицина, серед них і керовник спілки тов. Бабенко, який загинув на царицинському фронті.

На тому й припинила організація свою діяльність до року 1919.

АРІН

ЗАБУТИЙ З'ЇЗД

І дотепер ще не висвітлено добу від початку року 1918, коли в Харкові скликано І крайовий з'їзд ССРМ „ІІІ Інтернаціонал" Донецько-Криворізького Басейну.

Політичну обстанову перших місяців року 1918 (коли скликано цей з'їзд) напевне мало хто забув: нашвидку збита радянська влада, жахні меншовицькі подвиги, сваволя націоналістичних пристрастей, переддень лихої німецької окупації. Свої „молоді" місяці радянська влада покладала на небувало героїчну самооборону та на уривкове бойове будівництво в умовах малого досвіду та таборового життя.

Юнацький робітничий рух на той час ще перебував у лещатах гурткових рямців і ледве-ледве виходив з них за межі кустарництва.

Рух робітничої молоди м. Катеринослава становив тоді типовий приклад такої розмаїтої гуртовщини. Було 4 організації: 1) „Труд і Свет", 2) Єврейська Юнацька Робітнича Організація (ЄЮРО), 3) „Маяк" і 4) ССРМ „ІІІ Інтернаціонал".

Натуральна річ, що від теплого проміння лютневої революції посходили й викохалися не самі лише політичні левенята більшовицької породи: такою була лише Спілка „ІІІ Інтернаціонал". Всі инші організації являли собою добрий врожай політичної мошки, яка з сліпими очима кублилася в каламутній течії меншовизму („Маяк") і по брудних струмочках незграбної „позапартійщини" з яскравим домішком націоналістичної жовтої вохри (ЄЮРО та „Труд і Свет").

Що до культурної роботи всі ці три небільшовицькі організації, взявши очі в шори „позапартійности" й натягши на себе шати „оборонців демократії", сильніші були за ССРМ. Але в міру того, як активність ССРМ зростала — ці спілки напочатку вже року 1918 віддавали свої

позиції ССРМ. Часто-густо знималося питання об'єднати під прапором ССРМ всі організації, але воно так і лишалось питанням. Всі три некомуністичні організації висловлювались, не без деякого лицемірства, звичайно, за об'єднання, але кожна серед них не хотіла вилазити із свого тепленького курника „позапартійности".

Саме напочатку березня року 1918 за період найбільшого розквіту цих самостійницьких настроїв, що їм товаришували заличковані, неостаточні розмови про об'єднання, несподівано приїхав представник Харківського ССРМ (тов. Жезмер), пропонуючи взяти участь у наступному з'їзді робітничої молоди Донецько-Криворізького Басейну в м. Харкові.

По довгих суперечках встановлено принцип рівного представництва по три від кожної організації.

Від Катеринослава поїхали такі особи: Гольдбрайх-Орловський, Фрайберг, Шпіндяк (ССРМ), Перцов, Агей, Ришін-Арін (ЄЮРО), Гольдін-Червоний, Арфов, Примаченко (Маяк). Бирбраер-Смольний (Труд і Свет).

Найстарший серед делегатів мав 17 років.

Делегати їхали в потягові Командарма тов. Антонова-Овсієнка разом з кількома видатними більшовицькими діячами, що їхали на VII з'їзд партії (Квірінг, Гопнер і инші). Вони поставилися до малолітніх „теж делегатів" надзвичайно сердечно, здивовано оглядаючи нас. Коли ми в Харкові виходили з вагону, вони всім нам по черзі міцно стиснули руки, а Серафіма Ільковна Гопнер лагідно кудовчила волосся якомусь дуже вже патлатому делегатові. Спогади молодости живучі: це закон пам'яти для молодого, малообтяженого мозку. Саме тому запала багатьом з нас до пам'яти ця зустріч представників двох поколінь, коли вони їхали на свої з'їзди Для декого з позапартійних делегатів ця зустріч не минула марно що до розвитку більшовицьких настроїв.

У Харкові на нас очікували не вельми приємні відомості. Перед днем нашого приїзду роз'їхались делегати деяких районів Донбасу.

На нараді з харківцями вирішено було розпочати з'їзд і за наявного числа представників Харкова (8 — 9 чоловіка) та Катеринослава (10 чол.).

Матеріяльно з'їзд підготовлено не дуже-то добре. Першу ніч ми перебули на долівці в кімнаті ради робітничих депутатів. Дехто влаштувався на паках з літературою.

Там серед поточних агіток ми натрапили на приємну несподіванку: ми знайшли брошурку Пілацької „Про рух робітничої молоди"; це був перший друкований твір про рух молоди, опріч старої статті Майського в „Соврем. Мире". Що до змісту брошурки ми не сперечалися. І лише по кількох довгих місяцях ми зрозуміли, як сильно ця брошурка пройнялася гнило-меншовицькими міркуваннями про культурницький характер руху робітничої молоди.

З'їзд розпочався 9 чи 10 березня в приміщенні Купецького Клубу на Сумській. Тяжко пригадати точно порядок денний з'їзду. До пам'яти засіли лише такі питання:

1. Теперішній момент.
2. Про економічну роботу.
3. Про соціялістичне виховання молоди.
4. Про об'єднання юнацьк. роб. організацій м. Катеринослава.

Вже з першого-ж питання зав'язалася гаряча боротьба проміж меншовицько-прихильного „Маяка" та ССРМ. В переміжку, як роздвоєне „болото", стояли ЄЮРО і „Труд і Свет".

„Маяківці“ разом з иншими організаціями, боючись розвити політично-позапартійний вінок,— запропонували не обговорювати далі теперішній момент, виключивши його з порядку денного з'їзду. Пропозицію цю провалено. Меншість обурилася й навіть інсценувала залишання з'їзду (правда, негайно повернувшись назад; стався типовий бунт на колінах). Сподівалися, що доповідатиме про теперішній момент тов. Артем або Межлаук. Але ні той, ні другий не прийшли, підхоплені очевидно вихорем важливіших політичних подій. Доповідав тов. Лернер, обраний на голову з'їзду. Цьому товаришеві, безумовно, належить не останнє місце в історії юнацького руху. Він був за фактичного керовника з'їзду, поступово й непохитно переводячи на ньому більшовицьку лінію. Серед инших делегатів, молодих, недосвідчених, політично головусих і неписьменних він вигідно визначався тим, що був витриманий, принциповий, широкоглядний політично й не з аби-яким організаторським хистом. Спокійно й поважно доводив він потребу Берестейського замирення, що є щабель в процесі збирання революційних сил. За цею доповіддю розпочалися надзвичайно завзяті дискусії. Найгаласливіше заперечував Берестейському миру, оскільки пригадую, товариш з табору, який запропонував зняти з обговорення „Теперішній момент“.

Пригадую, як бешкетував тов. Примаченко. Більшість делегатів од Катеринослава були проти Береста. Тут багато причин: і молоде завзяття, і схильність до „лівої фрази“, і меншовицькі науськування. Серед ССРМ'івців надто сильно хорував на антиберестейські настрої, здається, тов. Шпіндяк, його згодом забито на Григор'ївському фронті.

Настрій делегатів остільки розпікся в напрямку ворожому до Береста, що керовники з'їзду на чолі з тов. Лернером мали підстави побоюватися за наслідки голосування. Вйручив той-же товариш Лернер. Перед голосуванням він виголосив перерву, взявся індивідуально обробляти делегатів, впорядив навіть таємну нараду з прихильників Берестейського миру і... долю резолюції вирішено. Більшістю, хоча незначною, ухвалено резолюцію, прихильну до Берестейського миру.

Дальше питання порядку денного: „Охорона економічних інтересів робітничої молоди“. Делегати не могли похвастатися своїми знаннями в цій справі. Організації молоди тоді поділялося на дві категорії:

1) політично-активні, втягнуті до бурхливого виру політичних пристрастей та штурму партійної баталії;

2) аполітичні, культурницькі, що „похвально“ старанно орієнтувалися на „програми всіх соціялістичних партій“. Були, звичайна річ, і проміжні форми, але рідко, і першого і другого типу організації були доволі далекі від питань економічного характеру. На з'їзді відчувалося це тим більше, що не було доповідача на цю тему. Довго вишукуючи, ми нарешті знайшли доповідача тов. Гольдіна-Червоного. Він доволі жваво доповідав за потребу захистити інтереси робітничої молоди, за охорону праці і... все. Конкретні пропозиції не посувалися за рямці с.-д. програми, яка, відомо всім, що до юнацької праці, то говорить лише про зменшений робочий день. Дискусій, здається, не було. Ухвалили резолюцію доволі невиразну, щоб цілком гармонувати із стилем доповіди.

Дальшу доповідь про соціяльне виховання робила тов. Валік, яка справляла враження пролетаризованої навчительки. З нашого недавнього знайомства на з'їзді, я зробив висновок, що це типова народоволка, але вже новішої формації: схильна до ідеалізації, страшенно несмілива, поруч готовности до індивідуального героїзму. Пригадую, як вона змішано

говорила в доповіді про потребу переводити культурну роботу по спілках молоди в духові розвитку класової пролетарської самосвідомости. З приводу цього питання були незначні дискусії, що не виходили за... (забув. Нехай моє безпам'ятство, стане за стимул до того, щоб хтось з учасників взявся написати свої спогади).

У всякім разі ці дискусії переводилося холодно, по-діловому, протилежно цілком до палких дискусій про Берести. Проте, коли обговорювалося останнє питання про об'єднання всіх юнацьких організацій Катеринослава в єдиний ССРМ „III Інтернаціонал". „Маяківці" заявили, що вони, мовляв, не знають, яку ролю відогравали Інтернаціонали, що треба, мовляв, ще повчитися, дізнатися, а потім уже прибирати такої назви й т. инш. Тоді Лернер виступив дати відповідь на такий підхід до справи. Він змалював ганебну ролю II Інтернаціоналу, його крах напередодні війни, потребу створити новий Інтернаціонал, з яким мають піти й поступові верстви робітничої молоди. Таким робом, він хутенько загітував молодь за те, щоб прибрати назви „III Інтернаціонал". Взагалі тов. Лернер доволі тонко переводив що до питання про об'єднання організацій своєрідну тактику „єдиного фронту", притягаючи на свою руч так званих „чесних позапартійних" делегатів, тримаючи кермо на зфорсування потягу об'єднатися серед цих мас, організацій, борючись з прихильними до меншовиків, маневруючи, призвичаюючись, але ні на крок не відступаючись твердої більшовицької лінії.

Щоб керувати роботою крайового маштабу та зміцнити об'єднання, обрано Крайком ССРМ „III Інтернаціонал" Донецько-Криворізького басейну складом — 7 чоловіка, до нього ввійшло четверо від Харкова (опріч Лернера — хто саме не пригадую) і троє від Катеринослава (Орловський, Червоний і Арін).

Ця трійка, приїхавши до Катеринослава, мала перевести фактичне об'єднання, що йому самі катеринославці не дуже-то вірили, пам'ятаючи про недавні спроби, дуже нещасливі, об'єднати юнацькі організації.

Делегати повертались додому за обставин розгорнутого наступу німецьких окупантів: вони наближались вже до самого Катеринослава. Що відступала Червона гвардія, силу взяла гетьманська реакція, гіркість свідомости поразки, організаційна порізнь і анти-більшовицькі виступи, то все це негативні мало наслідки в справі об'єднання. У ЄЮРО почався конвульсійний рецедив гуртовщини. У „Маяку" засіли незгода з приводу назви спілки іменем „III Інтернаціонал". Розмови про об'єднання знову притихли. Тоді ССРМ, переводячи в життя постанови з'їзду, прибрав назви III Інтернаціонал ще на початку гетьманського підпілля.

Але вплив цього з'їзду ввесь час позначався що до раз-у-раз збільшуваного наближення мас усіх трьох юнацьких роб. організацій до ССРМ „III Інтернаціонал". Єдиний фронт пішов од низу: в „Маяку", що за гетьманщини поспішився легалізуватися, виникла ліва група з прихильних до об'єднання, із ЄЮРО члени повалили до ССРМ, „Труд і Свет" з'єднався остаточно з ССРМ, ЄЮРО, як підпільна організація, давала ССРМ своє помешкання для нелегальних сходок.

Принадність гетьманської реакції так само сильно сприяла зростові більшовицьких настроїв.

Першотравнева демонстрація року 1918 остаточно виявила, що в багатьох „позапартійних" немовлят прорізалися зуби.

А. СИТНИЧЕНКО

ГЕТЬМАНСЬКЕ ПІДПІЛЛЯ

Не минуло й двох місяців окупації, як німецькі монархісти навіть владу Центральної Ради визнали за революційну. Наприкінці квітня німецький головком Айхгорн скликав з'їзд хліборобів — великих землевласників України — і з пропозиції німецького командування обрав на гетьмана „Всієї України" генерала царського Павла Скоропадського.

Весняного дня, в травні, на Софіївській у Києві площі українсько-німецькі кати розіграли комедію — надали влади одному з найбезглуздіших генералів, що не був здатний ані на мить правити країною. Тоді-ж, за розпорядженням німецького командування, міністрів Центральної Ради заарештувалося, а саму Раду скасовано, і щоб розігнати цей опереточний уряд, досить було лише одної сотки жовнірів під орудою лейтенанта.

Першими часами гетьманського підпілля наша спілка працювала над відновленням своєї організації. Спілка хоч стала менша що до численности, та проте що до якости не змінилася, бо звязок до того часу з фабриками та заводами налагоджено, і молодь, яка ніби трохи відійшла від спілки, знову посунула до неї. Організація так зміцнилася й поширилася, що наприкінці травня почала ладнатися до загальноміської конференції.

Що гетьманська влада переслідувала ССРМ „III Інтернаціонал", то вона не мала свого клубу й містилася в маленькій кімнатці „Колегії Павла Галагана", де професійні спілки приховували спілку молоди. Коли-ж після першого з'їзду профспілок України (третина його ухвалила наші резолюції про повстання) гетьманська влада розігнала з переляку робітничі організації, спілка молоди перейшла на Хрещатик, 38. Невеличке нелегальне помешкання, де можна було збиратися порівняно рідко, та й то за цілковитої тиші й порядку, нас не вдовольняло. В червні нам випало переводити аби-як в тому-ж помешканні загальноміську конференцію.

Конференція, що змінила назву спілки на комуністичну, пройшла гарно й під дружнім гаслом нерозривного звязку з комуністичною партією, там-же зазначалося, що в роботі партії комсомол має стати за головного помічника її, чому всі питання з порядку денного скеровано було на допомогу партії переводити її завдання. Лише питання про назву спілки викликало деякі суперечки, які кінчилися на тому, що один з товаришів вийшов із складу комітету. Київський комсомол що до зміни назви спілки попередив навіть партійну організацію, яка ждала вказівки з центру.

Конференція дуже добре знала, що зміна назви викличе лють німецько-української зграї, примусить останню важити на комсомол, як на організовану пролетарську силу, і призведе до кривавої розправи.

Після конференції праця комсомолу набула цілком організованого характеру і значно поширилась. Що місто поділено було на райони, то це поглибило й поширило працю на фабриках та заводах, а обібраний загальноміський комітет, до якого здебільша увійшли члени гуртків року 1915, вміло керував справою. Наприкінці липня можна було вже скликати ширші збори, влаштовувати диспути, бесіди й читання, що й дало нам спроможність поширити освітньо-пропагандистську працю серед комсомольців та позапартійної робітничої молоди. В їдальні кооперативу „Життя" (Констянтинівська ч. 22) ми умудрялися під великий гамір говорити за всі свої справи, аж до плану озброєного повстання на Україні.

Щільніше, аніж будь-коли, спілка звязала свою роботу з партією, виконуючи всі партійні завдання.

Приміром, першотравневу демонстрацію, яка повіяла на робітників свіжим здоровим вітерцем, переводила молодь під орудою партії. Молодь перевела доволі велику технічну роботу, поширюючи заклики, готуючи червоні прапори, втягуючи робітників до демонстрації то-що.

Всередині травня відбувся Перший З'їзд Профспілок України, а коли з'їзд кінчився, тт. Мальчіков, Меніс, Ратманський і я всеньку ніч працювали на ротаторі, друкуючи „Відозву до делегатів", і ранком-же його розповсюдили. Роботу свою комсомол переводив за щільного звязку з партією, чому тяжко відмежувати її від партійної роботи.

Зранку до вечора переводили ми (опріч тих, хто працював на фабриці) завдання партії, а увечорі працювали в клубі або комітеті, де в одній кімнаті вирішувалося військові справи й питання організаційного характеру, а в другій розглядалося „12" Блока або журнал „Мистецтво", в третій сперечалися що до переведення збройного повстання, примушуючи бентежитися члена Крайкому, який не встигав відповідати на всі запитання, в четвертій — говорилося за помилки Паризької Комуни, в п'ятій — про перспективи Радянської Республіки й т. инш.

Часто-густо невеличкими гуртками „прогулювались" ми по бульвару чи плавали по Дніпру. На темносиній воді ми чули себе цілком вільними. Не було тут запродажніх шпиків, тут можна було говорити за що завгодно, співати Інтернаціонал, і любі звуки його голубили нас, і, доходячи берега, викликали безсилу лють п'яної зграї в „купецькому садку".

Коли прибула мирна делегація на чолі з Раковським та Мануїльським, то це надзвичайно піднесло настрій робітників і селян України, а надто нас — молоди. Чулося частенько фразу: „Коли вони вже з нами говорити почали, то це значить, що їхній пісенці кінець; та воно й час, бо вже руки порядком сверблять". А молодь все частіше навідувалася до бульвару, де над готелем „Марсель" пишно маяв шовковий червоний прапор із золотими літерами в кутку — „РСФСР" і кожний думав: „Добре-б перенести цього прапора на шпиль міської думи".

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ПРАЦЯ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ

В серпні — вересні місяці, коли пролетарські організації на перше місце поставили роботу підготовляти повстання, і коли немов гриби після дощу почали виростати самостійно по селах і повітах ревкоми, при

комітеті партії організовано військову розвідку. Розвідка складалася з десяти чоловіка: М. Ратманського, Меніса, Мальчікова, Семенова, Аронової, Ситниченка, Білокриницького, Сидоренка, Л. Дембовської та тов. Бориса Занько — члена Ревкому, як військового спеціяліста, що керував працею військової розвідки. Що ця розвідка народилася, то опріч членів Ревкому про те мало хто знав, і роботу там переводилося таємно і від партії, і від комсомольського гурту. На кожний район призначено один чи два розвідача та двоє обслуговувати околиці: Дарницю, Волинський Піст і інші.

Перше завдання — розподілити райони дільницями, обдивитися горища в будинках, помітити прохідні подвір'я, а головне, обслідувати українсько-німецькі частини, з'ясувати, як вони узброєні, як численні, які склади зброї та яка варта — розвідка виконала дуже добре. Проходячи в найнебезпечніші місця, аж до помешкань військових частин, відгороджених колючим дротом і сильною вартою, розвідувачі на певний термін давали відомості про число війська на терені Київа, як узброєно воно, адреси й навіть характеристики командирів. Також добувалося плани районів з розподілом на бойові дільниці, пункти до фортець і варти. Всі молоді розвідувачі справляли свою роботу спокійно, хоробро, знаючи й розуміючи її. Засідала розвідка двічі на тиждень. Часто, коли керовник загаювався, ми, настановивши варту, тихо виспівували „Марш анархістів", його ще наприкінці року 1917 дуже любили комсомольці, і „В лесу родилась елочка". Цю дитячу пісню співали ми за мелодією, що її склав М. Ратманський, вона мала дуже гарні, сумні переливи й закінчувалась так:

„Теперь же ты нарядная,
На праздник к нам пришла,
И много, много радостей
Буржуям принесла".

Коли приходив тов. Занько, ми відразу-ж кидали співи й так само залюбки бралися до військової роботи.

Часто-густо ми, дістаючи військові завдання, вироблювали плани, як переводити їх один перед одним. Люба Аронова не раз скаржилася нам, що вона й над силу не може залицятися до тої українсько-німецької погани.

„Я не година звикнути до того, що на обов'язку члена партії лежить вміння усміхатися та кокетувати з офіцерами. І тоді, як хочеться харкнути їм у пику, я маю вдавати веселу дівчину, і з виглядом задоволеним слухати тих нахаб" — оповідала Люба з чистим і світлим поглядом дитини. „Чи не можна якось инакше?" — запитує було Люба. Але инакше було не можна, і на Любині муки доводилося дивитися крізь пальці. Я була щасливіша за неї. Говорячи українською мовою, я вбирала український одяг, вдавала з себе прислужницю або пралю і цілком сходила за просту селянську дівчину. Що в неї питати за політику? А тому кожна нісенітниця з рук сходила мені. Я познайомилася з кількома козаками та унтер-офіцерами (звичайно з тими, що говорили російською мовою). Дістаючи потрібні відомості від офіцерів я перевіряла їх у козаків (бо унтер-офіцери, щоб вихвалитися, завжди прибільшували і за військо, і за зброю, козаки такої звички не мали). Дехто з козаків, відпроводжаючи мене з Печерську, цікавилися більшовиками, хвалили їх, називали наслідям К. Лібкнехта, але, на жаль, мої обов'язки розвідувача не дозволяли мені переводити серед них пропаганду.

Буваючи у військових частинах, я відразу-ж знайомилась із козаками і, як особа цікава, тут-же починала розпитуватися про те, про се. Унтер-офіцер виводить, припустімо, коня із стайні, щоб похвастатися мені, а я, здивовано показуючи на вартових, запитую, чом вони вдень ходять із рушницями, скільки їх, що в них за зброя, і так без кінця, аж доки довідаюсь, що треба.

Чоловіча частина розвідки працювала не гірше за дівчат. Завдання свої вони виконували точніше, бо підходили до німецької маси серйозніше, без усяких залицянь та зайвих балачок. Вони ставали на шлях гарних, приятельських відносин.

Німецькі жовніри не любили дорослих, але добре ставилися до молоди. Як я пригадую, корисніше й краще за всіх працював Сьома Мальчіков.

Молоде приємне обличчя Сьоми викликало довір'я німецьких жовнірів.

— Адже-ж ти більшовик,— говорили деякі німецькі жовніри Мальчікову,— бо робітник-же не може не бути більшовиком.— А Сьома чухав потилицю, лаючи тих, серед кого він сам стояв у перших лавах.

Дуже серйозну й важливу роботу перевів тов. Я. Меніс. Демієвський район перед війною вважалося за село і тому його не заведено до плану міста. І Меніс наперед, аніж узятися обслідувати частини, мусів був кроками вимірювати Демієвку. На запитання: „А де-ж Яшка?",— хто-небудь усміхаючись відповідав: „він гуляє".

Увечері, сірий від пороху, змучений, але бадьорий приходив до товаришів. Сильно здивувався керовник, коли за малий час Меніс подав точного плана Демієвки.

Не було подвір'я в районі, куди-б не зазирнуло пильне око розвідувача.

РОБОТА КОНТР-РОЗВІДКИ

Повстання, що пішло з повітів, закінчилося невдало, а тому повстання в Київі також відтягнулося.

Тоді молоді розвідувачі, не спускаючи з ока військові частини та місця, куди вони пересувалися, взялися активно працювати в так званій контр-розвідці. Наша контр-розвідка працювала ще від того часу, коли почалося підпілля, її зорганізовано було проти гетьманських розвідок, і вона мала собі завдання: викривати гетьманські розвідки і стежити за їхньою роботою, стежити за арештованими товаришами, а також стежити за нашими „явочними" помешканнями та партійними робітниками, бо на обов'язку контр-розвідувачів було попереджати їх про небезпеку. Ми-ж, військові розвідувачі, перед тим, що довелося відтягнути повстання, справляли тільки частину тої роботи, а вона була в тім, щоб стежити за в'язницями району.

Роботу в контр-розвідці переводили виключно комсомольці і переводили її чудесно...

Подам один приклад. Якось ідучи до дому, я відчула, що хтось іде слідом і дивиться на мою спину. Я хутенько завернула за ріжок будинку й підійшла купити собі яблука, оглядаючись навколо. Раптом я побачила тов. Я. Шейніна, активного комсомольського робітника. Радіючи, що слідом ішов не шпик, а свій товариш, я, сміючися, сказала:

— Ну й дурень, перелякав. Адже ти, здається, давно йдеш слідом і не догадався гукнути. Ти-ж до мене йдеш?

Тов. Шейнін зніяковів, немов чимсь вражений, далі щось незрозуміле буркнув собі під ніс, попрощався й пішов. Я довго стояла, роздумуючись, чи не скривдила я Шейніна, який, може, хотів поділитися зі мною новинками. Приблизно за місяць мене викликано до крайкому з тим, щоб відрядити до Орла, бо за мною стежили й мали заарештувати. Там я довідалась, що тов. Шейнін протягом кількох тижнів ходив по п'ятах за мною з наказу крайкому, стежив, чи нема за мною де шпиків і мудро водив за носа не тільки що їх, але й мене. Бувало воно й так, що „своя своїх не познаша".

Я. МЕНІС

РОЗКЛЕЮВАННЯ ПРОКЛАМАЦІЙ

Сонце сіло. У вогкій кухні темно.

Ратманський, нагнувшись над маленьким столиком, мастить гумою прямокутні аркушики відозви до німецьких салдатів. Одяг його завсігдишній — синя, трохи вицвіла сорочина, чорні побруджені штани, що вилискували немов шкіра, та стоптані чоботи.

Мальчіков розкладає аркушики, щоб просохли; не кваплячись, бере кожну відозву й старанно кладе одну поруч другої.

— Ти скорше, — підганяє його Ратманський.

— Скорше помер, є тільки його молодший брат — не поспішай, — відповідає, всміхаючись, Мальчіков.

— Завтра розводитимеш філософію.

— Ти вже там? — запитує Мальчіков, одхиляючи двері до комірчини.

— Вже, — відповідає він, наливаючи водою пляшку.

Поділили прокламації, взяли по пляшці з водою й пішли слідом своїх подорожніх.

Темна ніч. Ледве блимають лихтарі. Ситниченко стоїть на Великій Васильківській, коло призначеного місця. Вона у вишиваній українській сорочці, синій селянській спідниці та червоній хусточці. Побачивши мене, пішла назустріч.

— Добривечір.

— Добривечір, — відповідаю.

Поблискує дівчина очима під бровенятами, енергією віє від її молодого обличчя.

— Куди підемо? — запитує вона, всміхаючись.

— На „Нове Строєніе".

Мовчки ступаємо Великою Васильківською. Замикаються кав'ярні; люду меншає. Поблизу — нікого... Я бризкаю водою на телеграфні стовпи, а Ситниченко спритно наклеює відозву.

Ось хтось наблизився до стовпа, читає... Серце тьохнуло, сильно заколотало...

Повертаємо на Марино - Благовіщенську, оглядаємось. Нікого... Бризкаю Шура клеїть відозву.

Нам щастить; кожна наліплена відозва надає нам все більшої відваги.

— Дві тільки, — говорить Ситниченко, сміючись.

Підходимо до німецьких казарм. Влучивши хвильку, коли вартовий пішов до протилежного кінця будинку, хутко наліплюємо відозву.

— Стук, стук, стук... — перегукуються вартові, — трах, трах, трах...

Тихо. Пробіг робітничий трамвай, зробивши світлий слід.

Кінець роботі.

Ратманський і Семенов ступають темними провулками Лук'янівки. Йдуть вони поволеньки, немов гуляють. Часом стають, оглядаються, і коли близько нема нікого, Семенов бризкає на дошку паркану або на телеграфний стовп, а Ратманський наліплює відозву.

Павло Семенов член групи підпільної організації соціялістичної спілки робітничої молоди, до групи потрапив несподівано, немов з неба впавши.

За кілька день перед німецькою окупацією міста Київа, він зазнайомився з Михайлом Ратманським і відразу-ж вони затоваришували. Це приятелювання було якесь несподіване. Михайло не полюбляв інтелігентів і не йняв віри їм. Семенов на ту пору служив молодшим чиновником державного банку, мав урядового зразку кашкета з двома гербами, крахмальовий комірчик і старенького піджака; говорив, як справжній типовий інтелігент. Не вважаючи на це, Михайло через кілька місяців спільної роботи запропонував кооптувати його як члена загально-міського комітету ССРМ. Через місяць Семенов, здерши з себе краватку, герби, закинув їх геть.

Ось вам моя колишня величність, — сказав він, сміючись.

...Вони наблизилися до в'язниці, звернули за ріжок і пішли уздовж мурованого довгого паркану. Замаячили Луцькі казарми.

— Стій! Хто йде? — почувся поклик.

З-поза казарми вийшли узброєні люди. Семенов став, поглянув у їхній бік і пішов назад. Ратманський слідом. Вони зробили кілька кроків. Назустріч — гайдамаки. Ратманський і Семенов пішли геть і знову потрапили на гайдамаків.

— Ви хто такі? Куди йдете? — питали гайдамаки, оточивши Павла та Михайла.

— Я — співробітник державного банку, — говорить Семенов.

— А цей — карбівник, — кивнув він на Ратманського.

— Ми були в знайомих хлопців, підпили там трохи, пограли в карти, а тепер йдемо додому. Наша хата тут недалечко — на Дячках.

— Ходімо до штабу, — сказав високий гайдамака.

— А то чого я маю піти?

— Не розмовляй, ходім! — штовхнув їх гайдамака.

— Відпусти, мати самі вдома, не знатимуть куди ми поділись. Відпустіть, будь-ласка, — жалісно, тоном невинної дитини просився Семенов.

— А, може, це ви відозви розкидали? — запитав молоденький гайдамака, підозріло оглядаючи їх.

— Які відозви? Ми тут живемо близько, — знов своє Семенов.

— Гайда, — озвалось двоє гайдамаків, одійшовши від инших і беручи рушниці.

Пішли.

„Амба, — не викрутитися нам" — думає Семенов. Запекло коло серця, занудило. „До дідька" — голосно промовив Семен і, витягши з кешені папери, непомітно кинув. Папери вдарились об землю... Стукнуло серце. Дріж перебіг поза плечима...

— Ну, хвала богові, не помітив, прошепотів він. „А до чого тут бог?" — подумав і розлютовано плюнув...

— Викинув свої? — ледве чутно запитав Семенов.

— Не можу їх видобути.

Жалісно скрипнула фіртка тюремного двору, на якій написано: „Штаб Сердюцької дивізії", і причинилася за ними.

— Викинув?

— Ні.

— Кидай, не гаючись.

Папери ляпнули в калюжу. Ратманський здрігнув, насунув шапку на лоба. „Нічко темна, визволяй" — спав на думку уривок улюбленої пісні.

Гірко посміхнувся.

— Сюди,— впхнули їх гайдамаки, розчиняючи двері тюремного будинку.

Семенов і Ратманський опинилися на мурованих, брудних, яскраво освітлених східцях.

— Я піду скажу, а ти тут гляди, — буркнув гайдамака, йдучи праворуч.

— При мені тут статут спілки, — пошепки сказав Ратманський.

Семенов здрігнувся й поблід. Потім витяг із кешені папіросу й звернувся до салдата.

— Будь ласка, дайте сірника, бо я свої забув.

Гайдамака повернувся до Семенова. Ратманський в мент всунув зібганого папера проміж східців.

— Веди,— почулося голос першого гайдамаки. Вони вступили до великої, погано освітленої кімнати. При столі сидить невиспаний хорунжий. Обличчя наркотика: ніс, немов буряк, очі попухлі. Позіхає...

Гайдамаки розповіли хорунжому, де затримали Павла й Михайла.

Хорунжий підвівся, пильно озирнув Семенова й Ратманського та, зсунувши брови запитав по-російському: „Вы кто такие?.. Куда ходили?"...

Семенов сказав, що й перед тим гайдамакам.

— Отведи их, — показав на двері хорунжий, позіхаючи.

— Відпустіть — вдома мати самі,— почав просити Семенов.

— В холодну,— наказав хорунжий.

— Будь ласка, мати не знають де ми поділися, — знову запросився Семенов, тикаючи тому чиновницьке посвідчення.

— Обшукати,— знехотя промовив хорунжий.

Салдати взялися їх обмацувати.

— Зброї немає, — сказав салдат, що обшукував Ратманського.

— А це що? — запитав гайдамака, витягаючи пляшку з бічної кешені.

Семенов зблід.

— А ну, покаж, — гукнув хорунжий.

Гайдамака подав пляшку.

— Це що? — звернувся він до Семенова.

— Це свята вода, матері мав занести,— відказав він, спустивши очі додолу.

— А чего она бензином воняет? — знову запитав хорунжий, ганяючи носом коло пляшки.

— Иншої не було, мати мили, мили, а вона все смердить.

— На бутылку. Иди и больше не попадайся, — промовив хорунжий.

Семенов і Ратманський пішли мерщій з кімнати. Салдати відкрили їм фіртку, і ось вони на волі...

Темна ніч узяла їх у свої обійми, вкривши незримими шатами. Вітерець обвіяв їхні лиця.

— Добре справилися, — промовив Ратманський і, взявши Семенова під руку, пішов із ним сміливою ходою...

Хмари вкривають небо. Зірочки майже всі поховалися. Вулиці порожні. Де-не-де поспішає, забарившись, мешканець.

Із-за гори вийшло троє, стали коло великого сірого паркану. Потупалися коло нього й пішли далі. Це Мальчіков, Аронова[1]) і Ципенко. У Мальчікова в кешені пляшка води, а у Ципенкових кешенях повно відозв. Здалека вони скидаються на маленьких дітей, що втікли з дому.

— Руки вгору, стій на місці! — чутно поклик.

Не встигли обернутися, як їх оточив загін варти (поліції).

Почався обшук...

— Це що? — гукнув начальник, витягаючи німецькі відозви й розглядаючи їх.

Моторошна мовчанка...

— Це що? — запитав він знову, витягаючи пляшку.

Мовчанка.

Трах-х-х... дзвінко пролунав ляпас, збуджуючи нічну темінь, потім ще і ще...

Підштовхувані вартовими, Мальчіків, Аронова й Ципенко ввійшли до канцелярії палацового участку поліцайського.

— Де дістав ці відозви? — звернувся черговий по варті до Ципенка.

— Не знаю, — відповів той.

— Як то не знаєш? — зарепетував черговий і вдарив кулаком в лице.

Кров линула з носа й рота. Трах.. Трах... посипалися ляпаси...

Голова обертом іде, ноги підгинаються, от-от Ципенко впаде, але він випростовується й крізь сльози знову каже: „не знаю".

— Говори, бо застрелю, як пса, — галасував офіцер, тикаючи в рота Ципенкові дуло револьвера.

Зціпивши зуби, Ципенко мовчав...

— Де взяла відозви? — звернувся черговий до Аронової.

Мовчанка...

— Кажи, стерво, — загаласував черговий, хапаючи її волосся.

— Не скажу, — заявила вона рішуче.

— А... не скажеш...

Бив кулаками, нагаєм по обличчю...

Мальчіков прихилився до стіни, дріжить. Лице йому бліде, очі палають. За кілька цих пережитих годин він схуд, змарнів, постарівся. Шалена лють, зненависть, помста — глибоко запали йому в серце.

Він хотів рухнутися з місця, ноги не слухають. „Надто вже розвинутий інстинкт самоохорони" — подумав він, гірко посміхаючись. Раптом він кинувся, зціпив зуби, затиснув кулаки і став між офіцерами та Ароновою, гукаючи не своїм голосом: „бийте краще мене".

Офіцери стрибнули геть, постояли хвильку, роздумуючись, і всі кинулися на Мальчікова; він одскочив до стіни. З усіх боків простяглися до нього руки, перевернули й почали топтати ногами, галасуючи: „Захищати?.. Будеш захищати..."

Аронова й Ципенко кинулися до Мальчікова. Їх вхопили, кинули, топтали ногами, піднімали, знову кидали і все били. Заболять одному руки — другий б'є...

У вогкому підвалі — в карцері. Темно... Сморід... На брудній, мокрій, кам'яній долівці сидять Мальчіков, Аронова й Ципенко. Обличчя

[1]) Люба Аронова — 17-літня дівчина, жвава, енергійна, сильної волі, загинула з комсомольським загоном під Трипіллям.

попухли, під очима синці, тіло ниє, руки, ноги немов не їхні... Мальчіков піддає духу Ципенкові й Любі і вчить як триматися та що говорити на допиті. Ципенко заснув. Люба, поклавши голову на коліна Мальчікову, також заснула. Мальчіков задумався. Перед ним проходить останній день волі, дні перед тим, товариші... Прийшов на думку колектив робітничої молоди з цвяхарні: енергійні, відважні обличчя; один хлопчина стає за одним, а перед цими обличчями обличчя вартових, офіцерів стають маленькими, нікчемними... і зовсім зникають...

Очі скліпилися, і він заснув.

Г. ЛАРСЬКИЙ, А. МАКСИМОВ, О. ТАРХАНОВ

МОРЕВІНТ

Червня та липня року 1918 перші наскоки реакції примусили революційну частину Одеської спілки руба поставити питання — „що робити?" Більшовики, ліві есери та анархісти, які належали до спілки, вимагали, щоб спілка негайно-ж встала до активної революційної боротьби супроти окупантів і нової поміщицької влади, а, значить, і пішла у підпілля. Меншовики та есери, як і раніше, схилялися більше до освітньої роботи і змагалися проти підпілля, обстоюючи легальність. Відносини проміж революційної та опортуністичної частини спілки незвичайно загострились. Ставало очевидним, що розколу не обминути, що стара спілка доживає свої останні дні. Скликане червня 30 — 31 в „Критих Ринках" загальне зібрання організації мало дати відповідь на ці питання. Дискусії роспочалися доволі палкі, але австрійська патруля розігнала зібрання, не давши йому закінчити роботи...

Другого дня група товаришів, що присутня була на зібранні в „Критих Ринках", вирішила зібратися в приміщенні нашого товариша (Хинського). Прийшло чоловіка 25 добре знайомих проміж себе; вирішили, щоб кожний товариш сповістив 2 — 3 товаришів, і призначили нове зібрання. На це зібрання прийшло кілька активних робітників спілки (більшовиків, лівих есерів, анархистів). Постало питання про створення революційної організації молоди, яка мала об'єднати всі направду революційні елементи, зайти в стосунки з нелегальними партіями й розпочати боротьбу проти влади окупантів та поміщиків. У найближчий по тому зібранні час уже обговорювалося назву спілки. Більшовики пропонували назву: „Ком. Спілка Молоди", ліві есери та інші — „Молодий Революційний Інтернаціонал", — анархисти — „Спілка молодих робітників і селян". На одному зібранні питання проголосувалося і 8 голосами проти 7 ухвалено другу назву — „Моревінт". Один із комуністів вийшов із складу групи і взявся організовувати нове об'єднання — „Спартак", яке, одначе, своїм складом створило суто інтелігентську організацію. Але більшість присутніх на зібранні більшовиків чудесно розуміли, що далеко вигідніше погодитися на єдиний фронт з лівими есерами, здобути впливу серед організації і відколоти всіх робітників, хто йде за ними. Тому більшовики не покинули організацію.

Керувати організацією обрано „трійку", а згодом „п'ятку".

Молодий революційний Інтернаціонал (Моревінт) заклався всупереч тенденції ССРМ, яка переважала в бік виключно виховавчої роботи.

За основне гасло Моревінт'у було — об'єднати всі революційно-радянські угруповання на боротьбу з реакцією, що тоді насувалася, до того цю роботу мислили собі, насамперед, як боротьбу озброєну, як боротьбу, до якої треба ставати, маючи „револьвера, рушницю та бомбу в руках".

Ось що ми могли читати в № 1 „Факела", органу Моревінта, що його видала організація на передостанньому місяці перед своїм кінцем (лютий, р. 1919). „Визнаючи, що теперішня громадянська війна сталася через поступовий рух російської революції, що взагалі на кінець прийшов процес диференціяції населення, що питання про владу можна розвязати позитивно лише для диктатури трудящих мас, організація М.Р.І. вважає за конче потрібне та доцільне переводити боротьбу за найскорший і успішний кінець соціяльної революції в спосіб поглиблення та загострення класових суперечностей" („Хто ми такі". Тимофій).

Політичний рух нової організації можна добре відчути вже через таку цитату: „диктатура трудящих мас" (а не диктатура пролетаріяту)... Цю фразу слід пояснювати тим, що на чолі організації, як її головні керманичі, стояли ліві есери. Це була та платфрма, що за її деталізації в період радянської влади, організація, звичайна річ, мала розпастися. Але тимчасом з неї можна було користати для мети об'єднання, оскільки ставилося її супроти „жовтої" позиції.

Основне тактичне гасло говорило: „единий революційний фронт". За цим лозунгом видано й газету.

В момент, коли контр-революція тріюмфує, концентрувати революційні сили конче потрібно, щоб революційний рух дійшов остаточної перемоги...

„Симпатії пролетаріяту майже що однаково поділяються на обидві партії (на партію лівих есерів і на партію більшовиків), що обидві стоять на платформі диктатури праці; всі зусилля наші ми скеровуємо на те, щоб вони як-найскорше наблизилися до себе" („Хто ми такі". Тимофій). „Лише єдиний революційний фронт врятує революцію від натиску єдиного фронту імперіялізму" (Віктор).

Саме життя виправдувало це об'єднання остільки, оскільки воно було об'єднаним, опозиційним. Не більше того. Визнати-ж його за постійну форму організації робітничої молоди комуністи не могли, і перед ними мало постати питання про створення своєї спілки. Але ще перед тим, у вересні, Моревінтові пощастило організувати чоловіка 150 і правильно поділити їх на бойовоі „десятки". Моревінт почав збирати зброю, виконував різні завдання, псував залізничні колії, організував волосні ревкоми, висаджував у повітря мости, звільняв заарештованих і переводив агітаційну роботу.

Роботу Моревінту не повинно розглядати, як роботу специфічно юнацької організації. Багато в чому він був простою, загальноробітничою бойовою революційною організацією. Моревінт справляв доручення Ревкому. Перше таке доручення — перервати телеграфний звязок від Одеси Малої до Гнилякова, пошкодити семафор, а також попсувати залізничну колію. Організація виконала це доручення, як висловився Ревком, чудесно, перешкодивши таким чином діяти карним загонам проти повсталих селян.

Згодом, знову-ж через селянське повстання, Моревінт з доручення комітету КП(б)У надіслав 10 товаришів на села організовувати ревкоми, і вони прекрасно справилися з тим дорученням. В якійсь волості Одеського повіту організований від Моревінту ревком звільнив з в'язниці політичних в'язнів, по инших місцях ці ревкоми орудували повстанським селянським рухом. Моревінт мав власну друкарню, де майже щоденно

друкувалося відозви, метелики. Опріч окремих терористичних груп, організація мала до 200 баґнетів, які згодом кинуто на поміч повсталим селянам.

Ось характерний епізод, що змальовує бойову здатність організації на той час. Якось наказано зібрати дружину протягом двох годин, щоб учинити їй огляд. Всім десяткам загону наказано зібратися в клубі бундовців імени Гроссера. У визначену годину зібрався всенький загін і нагнав жаху „бундовцям", які раптом побачили в свому клубі до сотні молодих робітників, що таємничо про щось шепотіли в кутках.

Перед серпнем, коли організувався Моревінт, ССРМ фактично вже не існував, бо всі робітники та всі революціонери, що складали його лави, пішли до Моревінту й до більшовицької партії.

Але й Моревінтові, як революційному об'єднанню молоди, довго не судилося існувати. Вже в 20 числах серпня року 1918 кілька товаришів узялося до організації КСМ. Перше засідання обрало революційну трійку в складі Учителя, Ларського й Міронова. На зборах, що відбулися на другий і третій день, остаточно виявилося, що до КСМ увійшло багато членів, частина яких цілком не належала до Моревінту, а саме зерно організації склалося з групи робітників ССРМ, що повернулися до Одеси, як німці розбили бойову дружину спілки в Херсоні. Першими-ж днями колективи при профспілках кравців, чинбарів та ювелірів у цілому ввійшли до КСМ.

Перша конференція КСМ відбулася у швальній майстерні. Конференція обрала комітет з т. т. Ларського, Учителя, Міронова та ще двох товаришів. З партією встановили щільний звязок, і робота закипіла. Організовано два „десятки" на роботу в партрозвідці, розповсюджувати партійну літературу в провінції, купувати зброю то-що. „Явка" комітету містилась на Французькому бульварі 29 серпня австрійські жандарі оточили профспілку кравців, захопили всі 200 примірників відозви, яку видала спілка до робітничої молоди й виготувала її щоб розповсюдити, а також заарештували 9 членів спілки. Ці товариші відсиділи в тюрмі аж до німецької революції.

Всередині вересня відбулася друга конференція КСМ. Своєю доповіддю комітет відзначив розвиток організації, яка втягувала що-раз більше число молодих робітників. В молдавському районі КСМ твердо став на ноги, скориставши як можна було широко з бундівського клубу ім. Гроссера. Тут що-вечора збиралися члени комітету та робітники КСМ. Звідтам поширювалося партійну літературу, і взагалі цей клуб чудесно приховував усю нашу нелегальну роботу. Придбано трохи зброї, яку хоронили на Французькому бульварі, закопану в землі. Якось уночі дачу на зазначеному бульварі, де було наше помешкання, оточила охранка, зробивши дуже уважний трус по всіх помешканнях. Тоді в помешканні лежали піроксилінові шашки, що їх не встигли взяти, та номери газети „Комуніст". Тов. Шуб ухопив газети й запхав їх у димар, але що робити з піроксиліном? Тов. Мірончик не розгубився, загорнув піроксилінові шашки в папір, узяв пакета під пахву та й пішов собі з хати. Пройшов спокійно воротьми на вулицю, повз вартових, насвистуючи веселу пісеньку. Вартові жадної уваги не звернули на нього та й на його пакет.

Всередині жовтня стався величезний провал партійної організації, який відбився й на нашій спілці. Уночі на Французькому бульварі в помешканні заарештовано було кілька чоловіка членів КСМ, що працю-

вали в партійній розвідці вкупі з Мірончиком. Тов. Шуб щасливо втік, вистрибнувши у вікно майже в самій білизні. Що партійну організацію дезорганізували арешти та спустошення в друкарні, то, зрозуміла річ, це позначилося на роботі КСМ, тим паче, що майже всім членам комітету КСМ довелося ховатися протягом кількох тижнів, бо їх шукала охранка, яка дістала відомості від провокатора. Спілка, що й партія, протягом цих тижнів зазнала цілковитого організаційного розпаду.

Проте більшовики, які працювали в Моревінті, і далі підготовляли ґрунт для розколу. Поведінка лівих есерів лише допомогла тому, бо вони ввесь час намагалися видобути Моревінт з-під впливу компартії і тим підбурили проти себе молодих робітників. Вплив лівих есерів та анархістів що-дня все слабшав. Найперше спричинилося до розколу питання про експропріяції, які впорядковував Моревінт через гостру потребу в грошах для роботи. Щоб уникнути нарікань від комуністів, ліві есери постаралися обрати до п'ятірки одного комуніста, який керував „ексами". Комуністи зняли питання про експропріяцію принципово, і це сильно сприяло партійному одмежуванню Моревінта.

Кінець-кінцем комуністи запропонували на конференції реорганізувати Моревінт. в КСМ. Питання це вже наперед обговорили й ухвалили окремі групи моревінтців (приміром, завод Вальтуха). Ліві есери, звичайно, завзято ставили опір. Але за спільну роботу однаково говорити вже не було чого. Гасло „єдиного фронту" фактично не мало сили вже підчас лівоесерівського повстання в Москві й що-раз більше вистарювало. Ґрунт з-під єдности зник, і напочатку вересня року 1918 розкол стався на ділі. Моревінт по тому кожного дня все більше занепадав і кінець-кінцем спокійненько помер. Товариші з Моревінту зайшли в стосунки з окремими товаришами з першого КСМ і загарливо працювали, щоб відновити КСМ.

А. БІЧМАН

ДІВЧАТА В ПІДПІЛЛІ

Політичний Червоний Хрест був губерніяльною організацією. Складався він з представників Крайового Комітету Партії всіх районів і КСМ. Коли я прийшла в Політичний Червоний Хрест, як представник комсомолу, робота там була гаряча. Адже-ж у в'язниці „відпочивала" не одна десятка товаришів.

Тодішні провали та арешти примусили не одного робітника Червоного Хреста участь взяти в роботі. Уся робота Червоного Хреста сходила, головним чином, на організацію допомоги заарештованим товаришам. З тюрми Одеської втекти майже неможливо, і кілька спроб до втечі, що підготував Червоний Хрест, не вдалися. До тюрми часто-густо потрапляли приїжджі товариші, яких хапалося просто на вокзалі. Звязок, що його ми тримали з в'язницею, давав нам спроможність довідатися за них.

До роботи Червоного Хреста втягнуто було кілька товаришів, переважно членів спілки молоди, і вони з молодим завзяттям і сміливо виконували завдання комітету Червоного Хреста. Вони доходили того, що не лише дозволялося їм бачитися з заарештованими товаришами з метою виявити їхню справу, але инколи вони провадили переговори із слідчими в межах „легальних" можливостей, включаючи сюди й хабар.

Коли підготовлялося повстання, то на долю Червоного Хреста припала велика робота. На його обов'язку лежало закласти санітарні загони. Роботу все розгорталось. Я мала стосунки не лише з КСМ, але з бойовою дружиною ім. П. Старостіна, а також з робітничою дружиною. Треба було зібрати товаришів, непридатних безпосередньо взяти участь у бою, але які могли-б справляти роботу санітара. Зібрано коло 40 чоловіка дівчат і хлопців, які здебільша були або члени спілки, або дружинники. Треба було вишукати нові помешкання й притягти до роботи надійних медиків, що навчили-б наших товаришів елементарних правил дати першу допомогу. Нашу групу поділено на десятки, на чолі кожної стояв організатор-десятник. Ми пошили кожному санітарні торбини й поклали туди потрібні медикаменти, перев'язки, а дівчатам і хусточки.

Робота тоді була найцікавіша; якось особливо захоплювали й зворушували несподівані перешкоди і все те випадкове, серед чого проходила наша робота.

Повстання, призначене на 18 грудня року 1918, не вдалося. Того-ж таки дня висадився французький десант і взяв Одесу. По кількох днях за постановою Крайового партійного комітету дві десятки із санітарного загону мали виїхати до Тирасполя (Одеськ. губ.), де вже протягом кількох днів польське військо натискало на червоних. Довелося їхати нарізно, щоб не накликати собі якої біди. Але й тут на нас чекала невдача; коли ми приїхали, в місті стояли поляки. Частина товаришів поїхала на розвідки, куди відступили червоні повстанці, решта повернула до Одеси.

Французи взялися запопадливо працювати на користь контр-революції. Почалися масові арешти. Заарештовано було багато комсомольців, як найактивніших учасників повстання.

Червоний Хрест знову став до старої роботи, організував допомогу заарештованим. Робота, що її перевів політичний Червоний Хрест у справі організації санітарних загонів, не загинула марно.

Коли 4 квітня року 1919 червоні повстанці взяли місто, Червоний Хрест організував санітарні пункти, де працювали вивчені в підпіллі комсомолки.

М. ГРІНЧЕНКО

НА ШЛЯХУ ДО КОМСОМОЛУ

I

Минув лише місяць по тому, як німці взяли Херсон і запровадили „лад", а більшовики, що мали піти з міста підчас страшного терору, повернули назад і взялися створювати підпільну організацію. На чолі її стояв голова ССРМ, яка тимчасово перестала існувати, — Борис Михайлович. Великі організаційні здібності, що він виявив їх на спілковій роботі, відразу поставили його над усіма тими, хто лишився після розгрому партійної організації більшовиків, і от він узявся стягати підпільну організацію уперто, по людині. Відважний, рішучий, ладний сам накласти життям, він, натурально, почав насамперед вербувати до підпільної партійної організації подібних до себе серед товариства активної молоди, яка змагалася пліч-о-пліч з ним перед німецькою окупацією. Заклав невеличкий осередок більшовиків і, діставши від агента підпільного

крайового комітету „явки", Борис Михайлович вирядився до Одеси по директиви, по літературу і взагалі встановити звязок з одеською організацією. Маючи силу партійних справ, Борис і на хвилинку не забував за потреби комсомольської організації. Саме в цій справі ми говорили обоє цілими днями, складали плани та відшукували реальні шляхи до розвитку роботи серед молоди. Кінець-кінцем вирішено було, що виїздимо вкупі до Одеси: він у справах партійних, а я обізнатися із станом спілкової організації та її перспективами. Протягом кількох день ми побували по всіх районових організаціях Одеської ССРМ, зазнайомилися з активом і пробували вдатися в ту роботу, яку на перший погляд переводилося доволі широко. Але головного, що ми шукали, не знайшли. В Одесі тоді саме змагалися два напрямки в юнацькому русі: меншовицько-реформістський та більшовицький революційний. На превелике нещастя губбюро, обране на Херсонському з'їзді спілок молоди, складалося з меншовиків і тому, збуваючи свої позиції серед організації молоди, яку до того часу майже цілком звоювали більшовики, бюро жадної роботи не переводило, щоб обслуговувати провінціяльні організації. Я добре пригадую, як вулицями Одеси раз-у-раз проходили гуртки молоди, жваво про щось сперечаючись. То молодь кінчала свої змагання в справах спілки, які точилися протягом кількох зібрань. На вулиці-ж я вперше звернув увагу на товстенького червоновидого хлопчика в кашкеті учня комерційної школи, який найзавзятіше обстоював свій лівий погляд. Це був тов. Югов, згодом активний робітник юнацького руху на Україні. І Югов, і інші керманичі революційної більшости Одеської спілки й слухати не хотіли про губбюро, вбачаючи в ньому меншовицьку забаганку. Таким робом, Борис поїхав далі, а я повернувся, вирішивши власними силами будувати юнацьку організацію, що її робота відповідала-б наявній політичній обстанові. На нашу думку, ця робота мала бути двоякою: з одного боку, легальною, з ухилом до культурно-освітньої діяльности, з другого боку, нелегальною, з ухилом до царини воєнно-революційної. А до того, за директивами підпільного партійного комітету, ми виходили з того, що насамперед спілка не повинна позбутися свого робітничого й масового характеру, а це можна було тоді справдити, коли бути легальною організацією. Та поруч того ми вважали за потрібне, щоб спілка правила за підготовчу школу до партійної роботи, що за тодішніх умов вимагало конспірації та старанного добору людей. Всі ці моменти комітет спілки визнав за доцільні. Тоді комітет складався з самих лише більшовиків і прихильних до них. Я не пригадую гаразд, чи виносилося якісь рішення принципового характеру. Скорше за все, що формального рішення й не ухвалено, просто ми в своєму товаристві договорились, не почувши ні від кого заперечень.

II

Не пригадую вже, хто з хлопців обмилував кімнату у дворі синагоги на Ганібаловській вулиці (кімната належала до синагоги). Була ця кімната в приміщенні прислужника синагоги, і все, що робилося в кімнаті, чутно було до прислужника. Це призводило до всіляких незручностей часто-густо навіть практичного характеру, так, приміром, не можна було довго сидіти й голосно розмовляти або проказувати вночі ту чи иншу постанову, бо „його світлість" синагогальний прислужник не міг спати, коли гомін у хаті. Але найгірше було те, що в цій кімнаті не можна було

провадити конспіративних розмов про справи. Доводилося тут просто вигадувати різні нові способи, як перевести нелегальні збори або як віддати хлопцям наново видруковані в партійній друкарні прокламації. Все-ж роботу розгорнуто широко. І навіть, коли ми втратили й цю кімнату й цілком не мали приміщення, робота не то що стала, а, навпаки, набула ще інтенсивнішого темпу.

Що-ж ми робили тоді, як, можна сказати, сам Єгова [1]) „благословляв" наші помисли й діли. Це останнє щось та значило. Ні, справді, — що на каждоденні молитви ходило доволі порядне число „непорядних" євреїв, то це нам дало спроможність довго під „захистом правовірного Ізраїля" переводити свою революційну роботу. Роботу нашу, як таку, хронологічно розподілено було так: удень драмгурткові репетиції, видавалося книжки з книгозбірні, читалося газети та журнали і, нарешті, переводилося бесіди політичного й загальноосвітнього характеру; увечорі — конспіративні засідання, роздавалося відозви на розповсюдження, вербувалося до партії вже заздалегідь „обработаних" хлопців. Наче живі стоять перед очима ті вечори, бо молода наша активка (по-теперішньому) нетерпляче завжди очікувала їх. Приходить на думку, як Яшко Яблонський (замордований бандитами року 1919, підчас Григор'євського бунту) цілком таємно, так, що навіть жадна душа не знала, тільки він та Борис Михайлович, приносив велику паку відозв і, стоючи в темному коридорчику, роздавав їх пакуночками кожній парі, яку заздалегідь формовано, і вони розбігалися по всіх куточках та провулках і встелювали сощі, тротуари, паркани, двері допіру видрукуваними аркушиками, що закликають робітників та салдат до боротьби за радянську владу. Надто звертали увагу на район Забалки, де отаборилися наші й чужоземні салдати (німецькі, а згодом французькі та грецькі). І, як осадник „забалканський", я по черзі то з Сонею, то з Катрею Плоткіними чорними безпросвітними ночами друкованим словом компартії збуджував свідомість обдурених робітників та селян у салдатській уніформі. Опріч того, наш актив участь узяв в агітації за загальний страйк, за організацію ради робітничих депутатів, за волю профорганізацій. Дорослі контр-революціонери, чи то пак — меншовики, глузували з того, як юнацтво розпалюється, вдирається на фабрики та закликає на вулиці (це було на тютюновій фабриці Лермана, де працювало близько 300 чоловіка), а ми на славу виконували бойові завдання партійного штабу й не хотіли витратити навіть і п'яти хвилин на розмови.

Надзвичайно розважливе відношення до дорученої справи, самовідвага та самопожертва — ось характерні риси спілкового активу на той час. Звичайна річ, не обходилося й без ексцентрики, це що до самопожертви. Приміром, кілька товаришів присікалися до комітетчиків спілкових, які тримали звязок з партійним штабом, щоб їм доручили зробити замах на Пищевича (губернатора). Надто обстоював за це молодий серед нас Ілько Поль (тепер учиться в державному інституті журналістики, член РКП), який вважав чомусь себе цілий рік 1917 та й початок 18 за меншовика, а влітку долучився до підпільної організації. Він був одним з організаторів спілки підлітків; хлопчина взагалі енергійний, гарячий. Багато праці поклали ми, доки переконали його, що такі заміри недоцільні. Фантазія його працювала остільки піднято, що він, що-б там було, вирішив підкласти адську машину під будинок губернатора, і лише кате-

[1]) Бог.

горична негативна заява партійної організації стримала його зробити такий крок. Загалом-же наша бойова робота ще більше об'єднала справді революційні елементи спілки, притягла до лав наших нових активних юнаків і відтрутила випадкових товаришів, які шукали в нашій організації „культурки". Злютована в одне ціле комуністичною роботою, маючи поперед себе виразну мету — стати за активних робітників партії — наша організація, яка мала на той час близько 50 чоловіка, поруч бойової роботи розпочала пильну роботу над політичним вихованням своїх членів, щоб передати партії не лише ентузіястів, але й теоретично підготовлених комуністів.

УКРАЇНА НА ПЕРШОМУ ВСЕРОСІЙСЬКОМУ З'ЇЗДІ СПІЛКИ

Підчас першого Всеросійського з'їзду РКСМ в жовтні року 1918 на Україні були німці. Усі комуністичні та робітничі організації загнані в підпілля. Таким робом, українські організації спілки молоди спроможности не мали взяти участь в роботі з'їзду.

Єдиному представникові від Київської Комуністичної Спілки Молоди тов. Клосовському пощастило вибратися і взяти участь у з'їзді.

Тов. Клосовського обрано на кандидата до членів ЦК РКСМ.

Подаємо його промову:

РАНКОВЕ ЗАСІДАННЯ 30 ЖОВТНЯ РОКУ 1918

Голова — Слово на позачергову заяву належить тов. Клосовському.

Товариші, ви, напевне, вже знаєте про те, що робиться тепер на Україні. Сьогодні в „Известиях ВЦИК'а" я прочитав ще одне жахливе повідомлення: білий терор гуляє по Україні що-сили; він дійшов чогось небувалого. Сьогодні-ж опубліковано протеста тов. Мануїльського[1]) з приводу терора. З газет ви, напевне, знаєте, що в Київі цими днями, невідомо куди, зник тов. Ситін, що за містом знайдено замордованого трупа тов. Потьомкіна. Його поспішилися забити. Я пропоную вшанувати вставанням пам'ять усіх жертв української контр-революції. (Зібрання встає).

Товариші, буржуазія не гидує жадними способами, щоб дійти своєї мети, але надходить уже той час, коли робітники та селяни України повстануть боронити свої здобутки. Ми знаємо, що на Україні раз-по-раз вибухають повстання. Можливо, що в даний момент уже й сталося те повстання, за яке я говорю.

Ви десь, певне, читали, що всіх партійних робітників Одеси заарештовано; що з ними зробили потім, я не знаю. Знайте, товариші, що всі робітники та селяни України разом з вами.

Я пропоную надіслати до молодих товаришів робітників і селян України привітання від імени з'їзду. Нехай вони знають, що вони не самі, що ви пам'ятаєте про них, що ви протестуєте проти вчинків ворогів їхніх. (Гучні оплески).

[1]) Т.т. Раковський та Мануїльський провадили мирні переговори з гетьманським урядом від імени уряду РСФРР.

Голова пропонує з'їздові доручити президії виробити привітання українській молоді. (Бурхливі оплески).

ДОПОВІДЬ ТОВ. КЛОСОВСЬКОГО

(За порядком денним „доповіді з місць")

Київ (тов. Клосовський). Я — єдиний представник тут від України, і буду говорити не лише за київську організацію, але за всі спілки, що про них маю відомості.

Київську організацію заклала група ініціяторів, які скликали перед тим загальноміську конференцію, що наслідком своїм мала створення спілки. Округовий суд відмовив я зареєструвати наш статут.

Тоді в Києві Раддеп містився в палаці й дав нам кілька кімнат. Незабаром до нас прийшли загони Центральної Ради й хотіли нас вигнати з помешкання. Ми заявили, що скорше вмремо, та помешкання не віддамо. (Оплески). Нам на деякий час дали спокій.

Ми не боялися одверто показати і свою політичну платформу ; не боялися ухвалити резолюцію, де одверто зазначали — боротися до цілковитої перемоги радянської влади. (Оплески).

Ми боролися й далі. На той час Центральна Рада обеззброїла більшовицькі частини. Нам пощастило заховати 115 рушниць і кілька кулеметів. В момент повстання ми вели перед. Серед загону в 300 чоловіка багато було членів спілки молоди.

За добу перемоги радянського війська на Україні ми заклали бюро звязку і взагалі за цей малий час ми зуміли широко розвинути справу. У залі Київського театру, де відбувалися наші загальні збори, не годні були вміститися всі ті, хто бажав участь узяти в зборах.

Відтоді, як німецьке військо взяло Київ, ми переводимо підпільну нашу роботу й не забуваємо наші гасла — поширювати по цілім світі наші ідеї. Нас всіляко пересліджувано. Доводиться працювати в неможливих умовах, цілковито без грошей.

Нарешті, в момент панування Скоропадського, коли всі зібрання, не зареєстровані заздалегідь від влади, заборонено, ми одверто скликали загальні збори, не виконуючи наказу влади.

Повстанське бюро всюди надіслало своїх представників, у наслідок чого сталися масові арешти наших керовників. До цього часу 15 наших товаришів нудить світом у Лук'янівській тюрмі. Ми не переривали нашої роботи і як раніше збиралися, відходячи за 10 — 20 верстов за місто. Наша діяльність знову почала поширюватися ми поділили місто на п'ять районів.

Нам доводиться зазнавати утисків не лише від влади, але й так званих „соціялістів". Наше бюро містилося в помешканні центрального бюра професійних спілок. Центральним бюром керували меншовики. Вони вимагали, щоб ми пішли геть.

В Одесі наша спілка (300 чоловіка) організувала повстання, але зроблені ар шти стали на заваді нашим замірам.

В Катеринославі працювали дві ворожих нам організації. Молодь прихильна була до нас.

В Полтаві, Харкові так само організовано підпільні спілки. Про їхню долю я нічого не знаю. Взагалі по багатьох селах наші товариші останніми часами переводили пильну роботу, організовуючи революційну молодь. Найперше гасло — то боротьба до остаточної перемоги радянської влади.

ПРИВІТАННЯ ТРУДЯЩІЙ МОЛОДІ УКРАЇНИ

(від І Всеросійського з'їзду РКСМ)

Заслухавши Перший Всеросійський З'їзд Російської Комуністичної Спілки Молоди повідомлення представника Київської Комуністичної Спілки Молоди протестує супроти білого терору скоропадщини, шанує пам'ять замордованих на Україні товаришів і заявляє, що близько той час, коли до єдиної родини трудящої молоди Росії долучиться революційна українська молодь.

Хай живе Влада Рад на Україні!

Хай живуть Українські Спілки Молоди!

І. ОСІПОВ (Бриль)

ЦЕНТРОГУРТ

(Гуртки самоосвіти молоди)

Другої половини року 1917 повстала організація молоди „Дім Юнацтва", до правління якого ввійшли синки фабрикантів і капіталістичних орударів Кременчуку (Володарський, Вайнштейн, Кисін).

Робітнича молодь поринула не до „Дому Юнацтва", вона пішла просто в огонь революції.

Не дарма, коли в раді Р., С. та Сел. Д., меншовицьких „кунделів" запитувано: „чом ви не даєте жадної людини боронити революцію", вони беззубо шамкали: „серйозні люди не підуть до вашої Червоної гвардії, яка складається з сімнадцятилітніх хлоп'ят".

І справді, до 50% Червоної гвардії становили підлітки та юнаки від 16 до 22 — 23 років.

Проте червоногвардійські дружини не втягнули всієї робітничої молоди. Решта її поривалася до самоорганізації, і значна група товаришів, які вчилися на вечірніх курсах, закладених від Ради Р., С. та Сел. Д., вирішила увіллятися до „Дому Юнацтва", щоб поволі забрати його до своїх рук.

Що вступили до „Дому Юнацтва" робітники, то це справило таке враження, немов-би поллято на іскру цівкою гас. Розгорілась боротьба, боротьба не проміж окремих поглядів з приводу якогось деталю, а класова боротьба, що ніби просякла крізь стіни з вулиці, де палав вогонь революції.

Пролетарська група на чолі з тов. Заславським (тоді меншовик, нині комуніст) і меншовиком Печеним, об'єднавшись у боротьбі супроти „правих", розпочала енергійну кампанію по фабриках та заводах, щоб робітнича молодь вступала до „Дому Юнацтва". Гасло було звичайне — витиснути з правління буржуазію та опанувати організацію. Жваво підхопила цей поклик робітнича молодь і масою поринула до „Дому Юнацтва". Дійшовши незабаром переваги своїх сил, вона на одному із зібрань, в лютому року 1918, в наслідок одностайного натиску, справляла перемогу. Правління переобралося. З „Дому Юнацтва" випхано буржуазну частину молоди з її орударями.

Та і нова організація, яку молодь створила своїми руками, тривала малий час, але вона й не могла довго існувати, бо обмежені дуже

завдання, суто культурницькі, що їх ставив собі „Дім Юнацтва", не відповідали тій добі та загальним завданням пролетаріяту. На правду, яке значіння мало замінити Туган-Барановського Богдановим в гуртку політекономії в момент загостреної боротьби клас, боротьби не на життя, а на смерть.

Гарматні постріли німецької артилерії та стрілянина з рушниць „жовтоблакитної" гайдамаччини пролунали немов-би випадкова яса на могилі історично-померлого „Дому Юнацтва". Робітнича молодь розбіглась бурхливими струмочками по Червоній гвардії. Проте хутко роля „Дому Юнацтва" дала себе знати. Ця роля полягала в тім, що пролетарська молодь запозичила ідею самостійної юнацької організації.

Останніми числами травня місяця заклався гурток ім. Карла Маркса в складі 25 членів. До гуртку входили самі лише „гурарійці" [1]). За ініціяторів його стали робітники тютюнової фабрики Гурарія — т. т. К. Непомняща (комуністка), Мишко Козлов (тоді позапартійний) та инші.

Прибравши належних організаційних форм, гурток ім. Карла Маркса (він і перший пролетарський гурток) розвинув роботу над самоосвітою. Гурток збирався конспіративно двічі на тиждень. Заслухувалося читання, доповіді та обговорювалося зачитане. За основну науку вважали історію культури за Ліпертом, але опріч того за часту тему бесід ставав поточний момент, що сильно хвилював тоді молодь.

Трохи згодом, тоб-то на кінець червня, організувався гурток, що опісля мав назву ім. Карла Лібкнехта. За членів у ньому були робітниці тютюнової фабрики Рабіновича; серед них було три товариші, вони згодом відзначилися своїми відважними подвигами, набувши собі невмирущої слави: вони належали до славної „шістки", яку розстріляли кати ген. Денікіна. Це були: Валя Готліб, Женя Лознер і Сара Гальперін. Гурток загалом мав 14 — 15 чоловіка.

Як перший, як і цей гурток ставили собі за мету соціялістичну освіту. Важливішу частину науки становило читання розділами „Економічних нарисів" Баха. Вчилися ввесь час підпільно. Влітку збиралися на березі Дніпра або переїздили човнами на острівець, а взимку наймали спеціяльну кімнату для вечірньої роботи. Звичайна річ, для того потрібні були кошти, а їх от і не було майже. Вони складались із членських внесків, які збирав гуртковий скарбник. На ті часи внесок великий, здається, півтора карбованці на місяць. Проте всі сплачували старанно, навіть охоче.

Перегодом постало ще кілька гуртків. Серед них відзначався той, до якого входили т. т. Шарф, Петя Митник та инші. Цей гурток приблизно мав 20 членів. Він видавався не досить чистим соціяльним складом (частина членів — не робітники) та меншовицьким ухилом.

ЕСЕРІВСЬКІ ІДЕОЛОГИ

Тоді-ж до Кременчуку приїхав старий есер Тур, що відбув 12 років каторги. Дуже розвинений, вмілий пропагандист, він хутко зайшов у стосунки з гуртком ім. Карла Маркса, а згодом і з гуртком ім. Карла Лібкнехта, і взявся там викладати політекономію, історію культури та зачитувати епізодичні лекції з инших питань. За малий час він завоював симпатії всіх робітників по цих гуртках.

[1]) Робітники махорочної фабрики Гурарія.

Проте, характерно, окрім того, що він фактично передавав знання, йому не пощастило жадного з товаришів (опріч одного товариша) перетягти на шлях есерівський. Робітничу молодь застерігав від есеровської ідеології самий вже її соціяльний стан, чого, ясна річ, не розумів і не міг зрозуміти талановитий організатор і пропагандист, але не марксист — Тур.

Третій гурток (Шарф — Митнік), маючи гарне приміщення, незабаром організував читання лекцій із історії соціялізму. Лекції зачитував двічі, на місяць молодий інтелігент, есер Юрій Панібратцев. За згодою ці лекції почали відвідувати, коли того хотіли, товариші із всіх гуртків. Це перший момент був проміжгурткового єднання.

В листопаді місяці, з ініціятиви „Першого пролетарського гуртка" заклався особливий пропангадистський колектив. Його завдання полягало в тім, щоб підготовити керовників для гуртків і пропагандистів для агітації на фабриках та заводах.

До пропагандистського колективу мали ввійти найсвідоміші та активні товариші із всіх гуртків. З цього приводу розпочалися переговори, але, поки договорювалися, пропагандистський гурток склався переважно із членів „Першого пролетарського гуртка" й „Гуртка ім. Карла Лібкнехта" та й розпочав свою роботу. Відразу він взявся ніби-то до енергійної роботи, але через загальний захват ідеєю створити об'єднану організацію — „Центрогурт", ніхто навіть і не помітив, як колектив занепав і цілком завмер. Що гуртки наблизилися до себе через загальне відвідування лекцій із історії соціялізму, через переговори про вступ до пропагандистського колективу і, нарешті, через спільну спробу притягнути навчителів викладати загальноосвітні науки, то це стихійно висунуло думку створити орган, що мав об'єднувати діяльність гуртків і регулювати відносини проміж них. За щирого прихильника цього об'єднання став Тур.

По всіх гуртках із приводу цього почали обговорювати питання про статут і програму. Тур пропонував свої тези. Обговорювали бурхливо. Він пропонував вважати „Центрогурт" за організацію робітничих гуртків, ми-ж хоча й не вміло, але обстоювали за тим, щоб організація була організацією молоди.

Однодушний одсіч у „Гуртку ім. Карла Лібкнехта" дано спробі Туровій легалізувати рух. Він запропонував не більш, не менш, як... зареєструватися в повітового старости (за петлюрівщини). Не пригадаю, чи мав він хоч один голос за свою ліквідаторську пропозицію.

Після попередньої дискусії в гуртках другої половини січня року 1919 кожний гурток виділив товариша, які й утворили правління—„Центрогурт". Звідси згодом і пішла скорочена назва цілої організації. На той момент об'єднання мало до 8 гуртків. Правлінню мало довелося працювати в підпіллі. 1 лютого року 1919 до міста прийшло радянське військо, і історія „Центрогурту" перегорнула нову сторінку.

Одначе, ще за останні тижні перед тим, як звільнено Кременчук від петлюрівців, члени „Центрогурту" встигли виявити себе за сміливих революціонерів, беручи участь у підпільній раді РД, через що їх (Козлова, Сокольського, Винокурова та инш.) заарештовано та побито шомполами представниками петлюрівської „української демократії".

Прийшла Радянська влада й принесла весну для розвитку „Центрогурту". За якийсь місяць повиростали нові гуртки (ім. Рози Люксембург та инші) й відновилися старі. По авдиторіях ремесничої школи відбувалися загальні збори всіх гуртків, осередогурткова робота притихла. Всі

сили (опріч участи в загальній радянській та партійній роботі комуністів) зосередилося на роботі поширювати та усталювати організації.

В театрі мініятюр „Центрогурт“ впорядив величезний мітинг. Театр сповнили молоді робітники й робітниці Кременчуку. Тут виступали з привітаннями на адресу „Центрогурту“: Ліберман, (меншовик), Рохкін, що тоді вже прихилявся до комуністів, Панібратцев (есер) та инші.

Що добре перевелося збір пожертв карнавками, а також виступалося на мітингах, то це притягнуло ще більше молоди до наших лав. Організація на той момент мала до 200 членів. Але швидкий процес зросту виявив те, що не раз за того чи иншого випадку давалося в знаки і що завжди притаювалося по гуртках — саме своєрідний робітничий синдикалізм, який виявляв себе жорстокою ворожістю до учнів та інтелігентів.

Що то було боротьби, доки молодого Юрія Панібратцева, який викладав нам у підпіллі лекції, прийняли до членів „Центрогурту“. Робітнича молодь, побачивши полохливу, прислужницьку суть переважної більшости учнів за добу реакції, виказувала здорове почуття класового призирства до них. Звичайно, найменше знала це почуття меншовицька частина „Центрогурту“.

Однак, політичні події, які сприяли швидкому розвиткові організації, принесли із собою й „антитезу“ його — внутрішні суперечності, які й не загаялись виявити себе.

Річ у тім, що фактично „Центрогурт“, як це вже раніше зазначалося, був доволі різноманітний. Тут, кінець-кінцем, було два напрямки, один поривався наперед разом із комуністами, другий вважав за ліпше по-меншовицькому тупатися на тому самому місці, позираючи то праворуч, то ліворуч. Проміж цих напрямків точилася люта боротьба. Загальні зібрання ставали все бурхливіші й що-раз то менш продуктивні.

Опріч того, часті загальні збори й завмерла всередині гурткова робота поволі нищили колишню гурткову замкненість.

Молоді робітники й робітниці звикали до ширшої громадської організації. Це саме виходило і з потреби економніше користуватися пропагандистськими силами та приміщенням.

Після тижнів захвату легкими перемогами надійшли „революційні будні“, вони вимагали пильної практичної роботи, але тут саме й виникли всі суперечності: політичні конфлікти, застій гуртkового життя, невміння їхнє призвичаїтися до легальних умов. „Весняні“ настрої потроху підупадали.

Всередині „Центрогурту“ наближувалася криза, якої уникнути йому не судилося.

ПОСТАННЯ КОМСОМОЛУ

Наприкінці лютого, року 1919 за участю паркому складено ініціятивну групу організувати комсомол. Ініціятивна група відразу-ж увагу звернула на „Центрогурт“, ходила на його збори, де виступала, роз'яснюючи суть та завдання Комуністичної Спілки Робітничої Молоди. Напочатку березоля року 1919 в залі „авдиторії“ скликано широке організаційне зібрання в справі створити спілку. На зібрання мали прийти всі члени партії віком до 20 років і прихильна позапартійна молодь.

Ліві „центрогуртівці“, віддані всією душею революції та компартії, стали на роздоріжжі — куди йти? Кидати „Центрогурт“ було надзвичайно

тяжко. Занадто міцно об'єднала нас славна традиція підпілля. Не йти до комсомолу, сама лише назва якого нестримно приваблювала до себе, так само не було легко. І молоді пролетарі вирішили поєднати, по суті, непоєднуване — належати до комсомолу і в той самий час участь брати в роботі позапартійної організації — „Центрогурт".

Нема де правди діти — і я належав до числа цих безхитрих „хемиків". Бувши ще перед „Центрогуртом" членом КПУ, я в той момент лише мовчазним (та чи тільки мовчазним) був ворогом її рідної дитини. На організаційному зібранні під головуванням тов. Камінського, де присутня була більша частина членів „Центрогурту", обрано перший комітет Кременчуцької організації „КСРМУ". До комітету першого складу ввійшли: т.т. Рєзніков, Яммольський, Левін, Липа, Д. Кунін і інші.

І від того моменту в місті поруч на „Вулиці молоди" зажили дві організації — новий комсомол і вже „старий" „Центрогурт".

З причин цілком натуральних першими часами комсомол шкутильгав. Сил замало, форми роботи не усталилися ще. Тоді як у „Центрогурті", коло якого припадали есери та інші дрібнобуржуазні елементи, що до цього було далеко ліпше.

Відкривши гарний клуб, „Центрогурт" знову розвинув свою роботу. Віджили гуртки. При них заклалися ще спеціяльні гуртки мистецтва та природознавства. На той час справді в організації більшав ухил до культурництва.

За апогей останнього піднесення „Центрогурту" слід вважати перші числа травня, коли йому пощастило дуже добре урядити пролетарське свято. Однак, історично це були його передсмертні корчі. Піднесення це тривало дуже малий час. Від половини травня починається хронічна кволість, що призвела „Центрогурт" до смерти.

Цілком иншу картину являв собою комсомол на той час. Тим міцніша ставала організація КСРМ і тим виразніше виявлялися її переваги, чим більше загострювалася громадянська війна (григор'ївщина, денікінщина). І справді, КСРМ здивував всіх молодих робітників своєю політичною й бойовою силою. Від другої половини червня комсомол стає за єдиного керовника робітничої молоди.

Л. ЧЕРНЯКОВ

БЕЗ ГЕТЬМАНА, АЛЕ З ПЕТЛЮРОЮ

Повалено гетьманщину. Харків до своїх рук взяли петлюрівці. Вчора зібравшись нишком, обережно, навколо оглядаючись, робітники сьогодні скликали одверто вже свій мітинг, бо-ж влада прозиває себе республіканською.

Театр „Мусурі" повним повний. Уся авдиторія — виключно робітники.

На кону при столі сидить чоловіка 6. Це — лідери, наші та лівих есерів.

Кожному промовцеві робітники, встаючи, роблять овації...

Промову говорить лівий с.-р. Карелін. Промовець допіру, як то кажуть, розійшовся, коли раптом вдирається чоловіка 12 озброєних гайдамаків. Гамір.

— Розійди-и-сь! — лунає поклик відразу кількох, і тут-же оглушливий постріл у стелю. Метушня.

Хто сидів при столі на кону, тих нема: вони десь серед натовпу, їх не знайти. Колотнеча, хвилювання, гамір... Повиходили з театру. Люду не менш, як 8—10 тис. Не розходяться.

За яких десять хвилин шосе порозкопувано, в руках каміння.

Чути вигуки.

— Кровопивці!

— Наймити фабрикантські!

Натовп клекоче, лютує. Здається, ще мить, і, здається, що загін гайдамацький не тільки проженуть, а в порошок зітруть.

— Рота... плі! — Залп.

... Не наважились стріляти в натовп — стріляють у повітря. Шикуються. Пішли. Юрба за ними. Починають пісні, і тисячі радісних зворушених голосів підхоплює „варшав'янку". По Катеринославській загін кілька разів зупиняється, стріляє вгору в бік натовпу. Нічого не допомагає. Це вже не натовп, а величезна робітнича демонстрація.

Після кожного залпу — нова пісня, нові гасла проголошують демонстранти, і громом лунає „слава". На Павлівській площі демонстрація стає. Моментально затихає. Слухають промовця.

... Рота... плі!

Знову гайдамаки. Нагаї. Лемент. Хотять розійтися. Пісня. Демонстрація рушає далі. Помітно, що хвилюється ціле місто. З усіх боків суне люд на Миколаївську площу. Все робітники, робітники. Лунають гасла. Проміж них чути: „Хай живе соціялістична спілка робітничої молоди". Це вигукують молоді, дзвінкі голоси.

Коло Бурсацького спуску знову мітинг. Промовець на руках. Говорить голова Харківської ради т. Олександров. І знову:

Розійди-и-сь!.. Плі... Плі...

Другого дні — вселюдний страйк у м. Харкові.

А ще день — і Харків позбувся і... Петлюри і його „славних" гайдамаків.

* * *

Через два дні — загальноміське зібрання робітничої молоди відбувається в „присутственных местах".

„Розійдись!" вже не лунає: над Харковом має червоний прапор.

На зібранні чоловіка 150. Є представники від більшости великих фабрик та заводів. Промови ініціяторів. Дискусії. Яку спілку створити: комуністичну чи соціялістичну?

Висловлювався якийсь товариш із колишньої (перед гетьманщиною) Харківської соціялістичної спілки молоди. Гімназист пропонував відновити ССМ.

Загальна думка, одноголосно — КСМ. Обрали організаційний комітет.

На Куликівській, 6 (там міститься місьрайком партії), організований комітет зайняв помешкання і для секретаріяту і для клубу.

Місто поділено на райони, організувати останні доручено членам комітету.

ІВАНІВКА

Вагонні майстерні

Перші збори робітничої молоди в головній залізничій „зборній" у вагонних майстернях. Присутні й дорослі робітники, майже що третина. Всього — чоловіка 250.

Говорить тов. Алексакіс, потім я. Кінчили. Виступають один, другий — дорослі робітники, завкомці, потім і молодий „свій".

„Ми буржуїв розбили, тепер мусимо сами організовуватися. Сами будуватимемо своє життя"...

Запис. Несміливо підходять, купчаться, виводять „каракулі". Записалось до 60 т.т. Обирають бюро осередку, секретаря. Радіють. Уважні. Запитують про клуб. Обіцяють сьогодні-ж прийти. Що-б ми літературу приготували.

Бюро енергійне, завзяте. „Коли-б ви не прийшли, — заявляють, — ми самі-б організувалися..."

Головне депо південних залізниць

Розташувалося проміж варстатів чоловіка 45. Є кілька поважних. Слухають уважно. Промовець кінчив. Сила запитань. Виступає два-три молодих і один поважного віку чоловік.

Останній так сердечно говорив, що наддав охоти цілим зборам. До спілки вступає чоловіка 35. Обирають бюро, накреслюють роботу... Кажуть, що зібралися організовуватися сами...

ХОЛОДНА ГОРА

Якийсь театрик, де, із слів наших „нових" комсомольців із майстерень вагонних, збиралися щоденно злодії, п'яниці та повії.

Там організовано клуб робітничої молоди. Через день збори робітничої молоди, вони сами організовують свій Холодногорський підрайон.

На збори запросили представника Харківського комітету. Доповідь. Палкі промови, виступають дівчата-робітниці. Робота горить.

Закладають Івано-Холодногорський райком. За секретаря обрано Кубасова. Заворушилась робітнича молодь Іванівки.

Зібрання, концерти-мітинги, запис до спілки — життя вирує.

ПЕТІНКА

Паровозобудівельний завод і завод „Загальна компанія електрики"

На перший пішов т. Стам, на другий — я. Робітники „Загальної комп. електр."—майже всі латиші, яких евакуовано з Риги підчас війни. На зборах чоловіка 50. Розуміють російську мову зле, розмовляють ледве-ледве. Говоримо якось. Тільки дехто з них вміє читати. Літературу, яку я приніс, хапають пожадливо, охоче.

Записується 32 т.т. Вертаючись, заходжу на паровозобудівельний.

Там вже зібрання закінчилося. Записалося 40 чоловіка.

„Гельферіх-Саде" й „Мельгозе"

Туди пішов т. Елькін. За яких три дні на обох заводах закладено осередки по 20 — 30 членів, а далі й на цвяхарні. Усюди цікавляться, розпитують, обирають бюро...

Як радієш із стихійного революційного настрою...

Дальші дні — дні звязку на Куликівській, 6 — щоденно кілька чоловіка з кожного утвореного осередку. Розмови, наради, плани. Створено райком із представників найбільших осередків. Тимчасом знайшли собі пристановище на Петинській вулиці, 66.

Стали до роботи...

МІСТО

Організовували т.т. Яшиш та Рипільська.

Тут — більшість дівчата-робітниці з фабрик Кромського, Жоржа-Бормана, різних дрібних майстерень.

За тиждень скликано позапартійну міську конференцію робітничої молоди. Хутко й добре відбувається.

Пригадується суперечку, яку завів хтось із робітників, здається, т. Рипільська: як зватиметься спілка — КСМ чи КСРМ? Ця суперечка гальмувала навіть організаційну роботу. Потім усе обійшлося після доповіди на цю тему.

Так минув січень, лютий р. 1919.

Харківський комітет розвинув свою роботу. Райони були вже значні, виключно з фабрично-заводських осередків. Відбулися дуже добре 2 загальноміських концерти-мітинги. Виступали: т.т. Затонський, Алексакіс, Клопцов та інші.

Т. Алексакіс був нашим керманичем. Він був також членом міськкому КП(б)У. Партія, також наросвіта (позашкільний відділ) всебічно нас підтримували.

Через місяць у березолі Харківська організація мала вже до 1.000 членів. Відбулася незабаром І загальноміська конференція, а за нею мобілізація „на Григор'їва".

На цю мобілізацію пішла більшість організації [1]).

---

[1]) Т. Кубасова, який пішов тоді в армію, забито, коли денікінці наступали на Курськ.

МОЛОДЬ У БОРОТЬБІ ЗА ВЛАДУ РАД

Ф. ЯРОШЕВСЬКИЙ і Б. ГАРІН

БОЙОВЕ ХРЕЩЕННЯ

Це було тими днями, коли одеський пролетаріят, збуджений підземним гуркотом контр-революції, ладнався боронити революцію.

Поступова робітнича молодь Одеси поставила собі за мету допомогти пролетаріятові захопити владу, та не лише в спосіб словесної агітації, а і в спосіб узброєної боротьби за цю владу.

Це було мокрого, туманного вечора. До спілки СРМ, що містилася тоді на Ст. Портофранківській вулиці, надходили молоді робітники, знаючи, що цього вечора має вирішитися їхня дальша доля.

Цей вечір — зворотний пункт до діяльности тих перших п'ятидесяти, які ввійшли до складу дружини ССРМ. Уперше старі червоногвардійці не дуже приязно зустріли молодих, і багато хто, а серед них і т.т. Чижиков і Сліпов вагалися якийсь час — чи давати рушницю до рук молоди. Нарешті, дістали „найновішого зразку" „скоропальні" рушниці, які, десь певне, захопили козаки за російсько-турецької кампанії. Доволі показні з себе ці „берданки" мало відповідали вимогам „збройної боротьби".

Дисциплінованість молоди, безсуперечне виконання всіх розпоряджень командування Червоної гвардії та ентузіязм за малий час відмінили відношення червоноармійців, і нас визнано за рівноправних членів Червоної гвардії.

Це було перед кількома днями до грудневих боїв року 1917. Дружина молоди тої ночи чатувала коло Червоної гвардії і, коли глупої ночи пролунав заклик взятися до зброї, то в руках молоди були ті славетні однонабивні „гармати", що за них говорилося перед цим. Схвильований тов. Урицький сказав, що зараз ми маємо взяти перше бойове хрещення, і що тому має вийти 20 охочих. Охочі були всі, а через те т.т. Урицький та Вчитель обрали сами 20 чоловіка. Завдання було таке: гайдамаки, відчуваючи наступні події, ховаючись за кінноту, перед носом Червоної гвардії, узброєні до зубів, пробували вивезти з гаражу по Софіївському провулку автомобілі. Ці автомобілі треба було відібрати назад від гайдамаків. Розбігшися ланцюгом, ми побачили на ріжкові Софіївської та Кінної рухливі тіні автомобілів. Немов електричний прут вдарив усіх дружинників, і без змови із всіх 20 грудей залунало могутнє: „стій"!

Поклик цей остільки був рішучий та несподіваний, що майже визначив кінець нашої справи. Поторопілі було спершу гайдамаки хутко опам'яталися і, повискакувавши з автомобілів, намагалися ставити опір, але що їх оточили дружинники, то гайдамаки не змогли нічого вдіяти і змушені були піддатися. Приходить на думку, як у запалі обеззброювання деякі дру-

жинники віддавали всю зброю на руки т. Урицькому і в того на руках і за спиною було дуже багато зброї. Через це „узброєння" т. Урицький мало не загинув.

Якомусь гайдамаці пощастило заховатися за автомобіль, і, коли т. Урицький, запримітивши його, хотів обеззброїти, останній замість того, щоб віддати зброю, націлився з рушниці йому в груди. І тільки те, що в це діло втрутилися ми та т. Вчитель, врятувало його.

Наслідок сутички — 26 полонених гайдамаків і офіцер, стільки-ж трьохлінейних рушниць та шаблів і декілька „наганів"; гайдамацька-ж кіннота, що їхала позаду, хвацьки накивала п'ятами.

Так само важливе значіння для Червоної гвардії, яка мала зробити виступ, мали автомобілі на коркарні Арпса; їх вартувало дві сербських роти, які мали чудесну зброю, а до того вороже ставилися до виступу робітників. Штаб Червоної гвардії вирішив зараз убити двох зайців: захопити для бойових операцій автомобілі й обеззброїти ненадійні військові частини.

Група з 7 дружинників, серед них і забитий згодом т. Вігман, рушили до Слобідського району міліції, де жив старик Трофімов, звідти пішли до Слобідського району КПУ, де чекали на шофера Румчероду та кількох червоногвардійців на чолі з тов. Пшебильським (нині робітник І Державної гарбарні). Далі всі пішли на Городську вулицю, на Сл. Романівці, на завод Арпса. Крадькома наблизившись до вартового, дружинники Вігман і Смірнов обеззброїли останнього. Слід сказати, що „страшна зброя", яка налякала вартового, то був револьвер „лефоше" і бомба без капсулі. Ця сама бомба не менше вражіння справила і в приміщенні, де спали серби.

Вдершися туди, наші товариші кинулися до рушниць, поставлених козлами, а т. Вігман, високо тримаючи бомбу, примушував сербів виконувати всі розпорядження червоногвардійців. За яких 15 хвилин все зроблено, забрали зброю до своїх рук і взяли в полон двох офіцерів та дві роти салдат, це яких-небудь десять неозброєних чоловіка.

І лише після цієї операції прийшла допомога з дружинників і червоногвардійців, вони докінчили операцію, вивізши 46 автомобілів, 4 мотоцикли, 485 рушниць австрійського зразку й 15 ящиків набоїв.

Ці незначні самі по собі події стали за ту іскру, з якої виникла пожежа грудневих днів. У наслідок її гайдамаччина, перемігши, гуляла, як знала. Саме тут, цими тяжкими критичними днями, робітнича молодь довела свою революційність і додержала обіцянки молодого дружинника, яку давала, вступаючи до дружини. День, коли вбито т. Кангуна, був днем, що тяжко позначився на старих червоногвардійцях, збентеживши їхні лави. І лише молодь була спокійна й розсудлива Найвідповідальніші бойові завдання за ці тяжкі дні для пролетаріяту покладено на молоду півсотку. На початку боїв дружина з усіх боків хоронила від наступу штаб гвардії, а потім її кинуто в саму гущу бою Дружинник був і біля телефонної станції, дружинника можна було здибати й коло вокзалу. Серед глупої ночи його можна було зустрінути як розвідчика ззаду гайдамацьких куренів.

За цих боїв дружина остаточно прибрала певної форми, і об'єднана кров'ю загиблого дружинника т. Вігмана та ранами багатьох инших, надалі виявила себе як найздатнішу бойову одиницю.

Увесь час від грудневих до січневих днів дружина використала для військового навчання — попеременно з роботою в спілці.

Груднева поразка, звичайна річ, не то що загальмувала пориви пролетаріяту захопити владу, а, навпаки, висунула це на чільне місце. Дні грудня й початку січня стали за підготовчі етапи до цього захоплення.

Фактично захоплено владу безбільно, на ранок усе місто було в руках рад РД, за винятком деякої території.

Того самого дня підозріла поведінка гайдамаків змусила пролетаріят бути на почотові — і недаремно. Коли перед 12 годиною 16 січня дружина одібрала варту від червоногвардійської частини, яка охороняла телефонну станцію, гайдамаки зчинили стрілянину на ціле місто. Поставивши на дахові будинку Пташникова, на ріжку Олександрівського пр. та Успенської вулиці, заходились обстрілювати вокзал, пробуючи Поліцайською вулицею наблизитися до станції панцерником. Тоді-ж друга частина дружинників з бою взяла юнкерську школу на Італійському бульварі. Уночі гайдамакам пощастило знову туди вдертися й постріляти забраних у полон 6 червоногвардійців, серед них був і дружинник т. Олекса Злотопольський.

По тому, як Червона гвардія захопила всі головні пункти, дружина дістала наказа взяти казарму одного з гайдамацьких куренів на 3 станції, супроти єврейського цвинтаря. На чолі з т. Вчителем найдобірніша частина дружини, вкупі з групою моряків, рушила з Румчероду на місце призначення; т. Вчитель вказівки про дії діставав безпосередньо з штабу гвардії. Взявши пости та настановивши варту коло магазинів із набоями та коло панцерників, ми пробули кілька годин у самісінькій паші гайдамацькій, затримуючи на всякий випадок надісланого від сумежного куреня представника. Уночі нам із штабу передано, що гайдамаки знову натискують, і щоб ми негайно відступилися. В той самий час на нас з усіх боків почали стріляти з рушниць і кулеметів, і ми, відповідаючи їм, відходили до великого вокзалу, звідки наша група дістала наказа взяти й охороняти Одесу-головну. По деякім часі т. Чижіков зняв нас і надіслав до штабу гвардії, звідки частина дружини знову пішла в бій під вокзалом і під штабом округи. Підчас цих боїв наклав життям дружинник т. Олянкін.

Грудневими й січневими днями бойова робота дружини молоди не скінчилася. Не менше того славні сторінки вписала вона до історії боротьби робітничої класи та робітничої молоди на румунсько-німецькому фронті, пройшовши шлях від Одеси до Донецького басейну й давши чимало бойців до Червоної армії, що тоді організовувалася.

Багато кращих товаришів із лав дружини загинуло на різних фронтах і в підпіллі, та не менше їх дала вона, як активних будівничих радянської держави.

І. КУЛИК

ЩОДЕННИК ЧЕРВОНОГО ПАРТИЗАНА

Січень року 1918. Перший радянський уряд України, перебуваючи в Харкові, вже розпочав узброєну боротьбу з національною контрреволюцією, але перші жертви загинули не серед бою. Київські газети подали жахливі відомості: 5 січня в Гумані, в моєму рідному місті, п'яні офіцери-полуботківці підчас засідання ради забили — не розстріляли, а тут-же в приміщенні ради забили — двох найцінніших видатних

партробітників: т. Олексу Піонтковського, члена ВУЦВК'у й т. Урбайліса — члена Гуманського парткому.

Я добре знав обох, здавна працював вкупі з ними. Відомості за їхню загибель цілком порушили моє життя, позбавили працездатности.

У мізок вп'ялася одна думка, поглинувши й знищивши всі мої інші думки:

— На фронт!

Я розпочав переговори з Народнім Секретаріятом Військових Справ про зформування загону, гадав повести його на Київ, що його тоді штурмували Коцюбинський та Муравйов. Але із складу загону я не був вдоволений: здебільша салдати одного з харківських полків старої армії; дуже вже покладатися на них не можна було, бо вони вже доволі здеморалізувалися й не здатні були до бою, як і всі фронтовики того часу.

Щаслива несподіванка виручила мене із цього становища. До мене прийшло кілька членів Київської соціялістичної спілки робітничої молоди: Сьома Мальчіков, Сьома Сіркіс, Мотя Шейнін, М. Аронський.

— Ми чули, тов. К., що ви на Київ ладнаєтеся, візьміть і нас до свого загону, бо ми приїхали до Харкова з тим, щоб на фронт, а нас тут охороняти місто тримають...

З цією роботою впораються і без нас, а на фронті ми корисніші будемо.

Я дивився на зворушені, освітлені пориванням до подвигу обличчя, на неміцні ще молоді руки, які невміло, але якось то впевнено стискали рушниці, і два почуття змагалися в мені. Я знав, що ці юнаки самовіддано, не вагаючись підуть у вогонь і воду, але-ж взяти їх, — значить, завідомо повести їх на смерть, втратити, і може бути цілком марно, цих майбутніх будівничих комуністичного суспільства.

— А чи-ж ви вмієте стріляти?

В юнацьких очах спалахнув вогник обурливого завзяття:

— Нічого, дамо собі раду, хоча в армії ще й не були. А не захочите взяти нас, ми самі підемо на фронт. Нас тут десятків із півтора киян та полтавців із п'ятеро. Хлопці все дружні, роботу на фронті знайдемо.

Я хутенько заспокоїв ображених молодих товаришів.

— Ну, гаразд, ідіть до відділу постачання взяти одяг. Сьогодні переночуємо в казармах, а завтра вирушаємо на фронт.

Залунали дзвінкі, зраділі голоси:

— Що там за одяг? До фронту й так дістанемось, аби набоїв побільше та паротяг добрий, щоб до позиції скоріше.

Я пригадав собі, що фронтовики, вступивши до загону негайно-ж вимагали зодягу та плати, і зрозумів, як цінно, що до загону вступила київська молодь. Тепер ми мали кадр, що на нього можна було не роздумуючись покластися, що він не схибив-би й не віддав на поталу хоч за яких труднощів.

А труднощі мали пережити ми не аби-які.

23 січня року 1918. Урочистий, незабутній день, коли вирушали на фронт. Загін вишикувався коло тодішнього приміщення народнього секретаріяту та президії ВУЦВК'у — колишньої редакції буржуазної газети, на Сумській. Товариші: Скрипник, Затонський, Коцюбинський, вийшли на ґанок напутити нас. І думалося: для багатьох з нас це останнє відряжання. Але веселі, зворушливо самовпевнені обличчя юнаків не давали думати про наступні втрати та удари.

— Схиліть прапори перед робітниче-селянським урядом!

Велично, лагідно похилилися багряні полотнища і тут-же руки молодих хорунжих зняли їх високо вгору, немов-би бажаючи розповісти нам про заховану мрію, прекрасну своєю недосяжною могутністю: цим-же відважним рукам історія судила поставити червоний прапор комунізму на верхівці Ейфелевої башти.

Хтось з юнаків хотів сказати слово. Але він зміг лише промовити:

— Товариші, ми йдемо вторувати ваш шлях... разом із вами... І жадні слова вже не вийшли з горла юнака, зворушеного величчю моменту.

Але і цих слів було задосить. Вони надали нам більшого ентузіязму, запалили наші серця, аніж-би те зробили сотні промов найкрасномовніших промовців.

І мимоволі спадало на думку: ми помилялись, недооцінюючи робітничу молодь, вважаючи її лише за майбутній резерв борців комунізму. Цей резерв уже прийшов, уже вп'явся до наших лав. І не ми второвуємо шлях для молодого покоління робітничої молоди — молодь утоpовує шлях до комунізму разом із нами, а часто-густо й попереду нас.

Нас надіслали не на Київ, а на Кременчук, що його захопили на той час чотири полки: Орловський, Брянський, Сєвський та Єлецький — українізовані та з гайдамацьким командним складом. За найскромнішими обрахунками вороги мали понад 6.000 багнетів, а червоні загони, наступаючи на Кременчук, мали ледве що 300: по сотні в кременчуцькому та полтавському загонах та близько сотні в нашому, що взяв собі тимчасово назву „Добровільного загону Червоного козацтва".

Повагом посуваємося ланцюгами від станції Потоки до Кременчуцького вокзалу. Неохоча, безладна стрілянина. Раптом хтось серед кременчуцьких (випадково потрапили до нашого загону) подає божевільно зухвалу пропозицію:

— Товариші, киньмо цю тяганину, виділимо частину загону й вскочимо в місто, в тил гайдамакам, хутором Чередничок.

Я хочу заперечити: тодішня примітивна тактика „ешелонної війни" майже не знала ще маневрів та обхідних дій, перемога за тим була, хто захопив залізничу станцію. Але молодь радісно приєднується до привабливої пропозиції кременчуцького товариша, і відібрати її революційного запалу за першого-ж бою не відважуєшся. Більшість загону з ад'ютантом т. Я. Львом на чолі рушила в обход, а ми, 30 — 35 найнадійніших товаришів, вдираємося в місто хутором. Напочатку ворог, не сподіваючись того, сильно бентежиться, і ми беремо кілька вулиць, але хутко вороги виявляють наші сили й роблять заставу на Троїцькій площі. Нас обстрілюють з-поза всіх парканів, з дахів, навіть із соборної бані. По недовгім бої, коли наша купка відважних, але недосвідчених бойців втратила 2 забитих та 6 поранених, нас оточено навколо дитячого притулку Чуркіна. Переводимо дітвору в льох, де їм безпечніше, а самі відповідаємо з вікон на постріли, знаючи, що загинути нам тут неминуче, коли вчасно не прийде допомога. А молодь не хоче вичікувати, вимагає вилазки.

Перша вилазка не вдалася, і ми, маючи втрати, знову замикаємося в притулку. Панцерника, який прийшов на допомогу нам, вороги ушкодили розривними кулями, пошматувавши шини.

Але молодь не губить відваги й робить нову вилазку, останню: ліпше загинути в одвертому бої, аніж нас мають перерізати гайдамаки, коли здобудуть притулок. Видираємося стрімголов на вулицю, стріляємо... і ворог, не витримавши нашого отчайдушного натиску, приголомшений не силою і числом, а впертістю та шаленою відвагою молодих червоних

вояків, біжить. Вокзал на той час вже взяли червоні загони. Після десятигодинного впертого бою — місто наше.

Мене в цьому бої було трохи поранено двічі, я мав лишитися в лавах, бо на моє місце стати не було кому: перед нами мали стати нові складні бойові завдання, а серед бувших у загоні старих салдат що-раз виразніше виступала дезорганізація.

І всі поранені юнаки відмовилися піти до шпиталю, а залишились в ешелоні, підпадаючи не раз до свого видужання небезпекам бойової обстанови, позбавлені потрібного догляду й харчування.

Салдати-фронтовики, що вийшли з загоном із Харкова, скоро після спроби викликати в загоні бунт, повтікали з війська. Бунт цей відразу-ж паралізувала київська молодь. Нас лишилося 32 чоловіка, включаючи мене й ад'ютанта.

Тимчасом загін дістав бойовий наказ, виконати який можна було, навіть на тодішні часи, лише з кількома сотками досвідчених вояків: взяти місто Гумань, де стояв тоді гайдамацький полк, охороняти заводи Гуманського та Липовецького повітів, звільнити від ворога та охороняти залізничу лінію Цвітково — Вапнярка.

Ради на це не було, треба було спробувати бодай частково виконати наказа, користуючи для того нікчемним числом багнетів у загоні.

Перше, непевний що до поспіху, я звернувся до загону. Оголосивши наказа, я сказав:

— Товариші, виконуючи цього наказа, ми йдемо на неминучу загибель. Я надаю право кожному, хто того бажатиме, лишити загін тепер-же.

І жадного зневіри. Дехто навіть обурювався з приводу цього питання:

— Як лишити гайдамакам Гумань, за це навіть говорити не варт, коли нема допомоги — дамо раду й сами.

І дали таки раду. Робили чудеса, яких не збагнути навіть у ті дні, коли подвиг був явищем масовим. Тепер ледве віриш сам, що молодь тоді перевела таку героїчну роботу. Три десятки відважних із 4 кулеметами, відірвані від иншихч ервоних частин, обеззброїли гайдамацький полк у 700 чоловіка, захопили 12 кулеметів, арсенал, де було 10.000 рушниць, підтримували без жадного розстрілу цілковитий порядок у цілому повіті, узброївши робітників, організували варту двадцяти цукрових заводів та ґуралень, охороняли довгу залізничу лінію, виїжджаючи туди коли-не-коли дрібними групами.

І тут-же їм вистачало часу переводити партійну й пропагандистську роботу: гуманська парторганізація пожвавішала й виросла за той час, коли перебував там загін.

Наш загін тримався в Гумані, одірваний од центрів і майже всюди оточений ворогами, ще три дні навіть після того, як відступила вже Радвлада з Київа під натиском німців. Відважна впертість доходила майже до абсурду: всенький загін (не виключаючи, каюсь, і командного складу) відмовився виконати наказа лишити Гумань, хоч його тричі передавав Головковерх т. Коцюбинський.

Від неминучої загибели врятувала нас трагічна випадковість, що стала нам, між иншим, за щастя: другий радянський загін (Сіверса 2) напав на наш загін і силоміць вивіз його з Гумани.

Наш загін трохи поновлений за назвою Гуманського загону ВУЦВК'у перебуває на Бахмацькому участку фронта, керує ним т. В. Примаков[1]).

[1]) Потім командир корпусу Червоного козацтва.

Дістаємо бойове завдання : вибити „вільне козацтво“ із станції Крути. Великого опору не чекаємо, їдемо виспівуючи, навіть не взявши достатнього числа набоїв.

Т. Сьома Мальчіков, взагалі кволий, занедужав. Проте, не зважаючи на мої заперечення, їде з нами. Раптом, не доїжджаючи станції Пліски, ми здибуємося з червоним загоном, який відступав із бойовища цілком розбитий. З переговорів виявлено, що по лінії наступають великі німецькі сили, що на них тут не сподівався ніхто так хутко.

Штаб участку фронта цілком не повідомлено про таку небезпеку. Справа зрозуміла — потрібно що-б там було затримати німців, доки наш штаб вживе належних заходів. Инакше ми втратимо цілий участок фронту.

Але т. Мальчіков ледве тримається на ногах, і пустити його до бою, значить, безглуздо загубити його. А він надто потрібний нам. Пробую переконати його, щоб повернув на Бахмач, але дарма.

Тоді я берусь на хитрощі :

— Конче потрібно передати негайне й таємне донесіння тов. Примакову ; опріч вас — ніхто не може те зробити.

І бачачи, що він вагається, я вживаю останнього способу й прибираю начальницького тону, незвичайного між нами.

— Не забувайте, що ви в строї. Я вам наказую й вимагаю коритися.

Це, нарешті, вплинуло, і тов. Мальчіков їде з першим ешелоном до штабу.

В завзятому бої, який тривав усього лише годину, ми вистріляли всі набої і втратили силу товаришів : з 86 чоловіка, що були в розстрільні, живих повернулося лише 18. Але ми затримали німців, аж доки прийшла підмога — 4 чехословацький полк (чехи, вириваючись з України до Сибіру, тимчасово допомагали нам боротися з німцями). Загальними силами пощастило відбити німців і взяти станцію Пліски.

Я, на жаль, не міг бути на позиціях до кінця бою і змушений був, передати командування т. Логінову й повернутися до Бахмачу, бо мене поранено в руку.

Тов. Мальчікова я побачив у ліжку з сильною гарячкою. Побачивши мене, він сказав :

— Я ніколи вам не вибачу того. Ви позбавили мене змоги взяти участь у бої... в першому бої з німцями...

Щоб віддати належне цьому настроєві молоди, треба згадати ту метушню, яка опанувала більшість наших загонів, коли наближувалися німці.

Найтяжчими днями, коли становище було майже цілком безнадійне, безпорадне, київська молодь із нашого загону була бадьора, життєрадісна, певна в своїй перемозі.

Проте, Радянська влада і Червона гвардія зазнавали нових поразок. Сильний моральний удар був для багатьох нас Берестейський мир, справжня суть якого була багатьом незрозуміла. Загони почали розпадатися, керовники що-раз більше переймалися песимізмом. „Померти з музикою“— такий був настрій більшости. Пригадую, в такому самому дусі я промовляв на якомусь загальному зібранні нашого загону.

— Революція гине. Нам, останнім купкам, які здатні ще віддати життя своє, один шлях — померти в бої „з музикою“, як вмирали паризькі комунари.

На які завзяті заперечення натрапили мої слова. Перший, звичайна річ, накинувся на мене мій звичайний опонент т. Мальчіков. За ним инші. Заїдливо, навіть жорстоко, розбивали мене просто на голову.

— Чи-ж може революція загинути? Це лише один із закрутів. Загинемо ми, але революція переможе, мусить перемогти!

І свідомість, що тебе бито, не викликала почуття неприємности або невдоволення. Мимоволі схиляєш голову перед цею непорушною, гарячою вірою в революцію, яку не можуть знищити тимчасові удари, хоч які-б тяжкі вони не були. Почувалося, що джерела цеї віри не в юнацькому пориванні заховано, а в непереможній силі тої класи великої, що з її лона вийшли ці молоді борці.

І проймався все сильніше їхньою певністю: революція не загине. Яскрава молода віра, невпинне, відважне поривання цієї молоди до дальших перемог — ось запорука її майбутнього.

Був у ті часи такий неприємний порядок запроваджено — після щасливих боїв їхні учасники діставали грошову нагороду. Я говорю „неприємний порядок", бо він розкладав маловитривалих бойців, викликав користолюбні бажання. Але, з другого боку, за цілком відсутнього регулярного постачання (харчувалися тим, що перехоплять на фронті) „нагорода" ставала иноді бойцям у великій пригоді, полегшуючи їхній матеріяльний стан.

По одному з боїв, де наш загін надто виявив себе, командування фронта дало мені трохи грошей, як „нагороду" для бойців. Припало 50 карб. на кожного, на тодішні часи, правда, немало. Почали роздавати гроші, але, як тільки черга дійшла до київської молоди, вони вперто відмовлялися взяти гроші:

— Ми не за гроші билися. Це нас ображає.

Це становище загрожувало тим, що можуть попсуватися взаємини в загоні проміж тих товаришів, що взяли гроші, і проміж тих, що відмовилися взяти. А незгоди всередині загону позначаються на його боєздатності. Припускати це не можна було. Переконуючи так киян, я примусів їх, дуже неохоче, взяти гроші.

Але гроші ці вони на себе не витратили. Проїжджаючи Київом, багато хто з молодих вояків залишили свою „нагороду" місцевим товаришам:

— На потреби спілки знадобиться. Ми їх взяли, як бойову нагороду. А витрачати їх на себе, як гроші, ми не бажаємо. Ми не за гроші на фронт пішли.

Наш загін набув собі слави одного з ліпших загонів на Україні. Йому найчастіше доручалося дуже небезпечні, ризиковані завдання. Звичайна річ, славу свою загін набув не через своїх керовників, не через командний склад, сильно недосвідчений у справах військових, а виключно через безмежну відвагу та самовідданість київської робітничої молоди, що складала основний кадр загону.

Слава загону, як „запеклого", що на жадні перешкоди не важить, не раз полегшувала йому виконати бойові завдання, справляючи психологічний вплив на ворога. Так було і в Таганрозі, куди загін прийшов без командира, супроводячи український радянський уряд та державну скарбницю, що евакувалися. Ось цю скарбницю наважились „відбити от більшовиків" ліві есери, пануючи тоді в Таганрозі.

Вони надіслали на вокзал свій партійний загін, що числом своїм переважав наш утричі, оточили ешелон, вимагали видати скарбницю.

Розбити розкладені гайдамацькі полчища, які складалися з неохочих до війни селян-фронтовиків, справа нетяжка: далеко складніша справа, коли випадає битися з таким самим партизанським загоном, та ще „ідейним", що складається з членів партії, і вони претендують на „революційність".

А наші хлопці не розгубилися. Ад'ютант став правити за командира.

— Вивозь кулемети. Це вам не жарти з гуманським загоном загризатися. Київська молодь постоїть за себе. Не таких есерів били.

„Гуманський загін, київська молодь"— ці слова справили чародійний вплив на есерів. Вони помітно завагались. А коли з дверей визирнули наші кулемети, лави есерівські порідшали й потроху розійшлися цілком.

— А нехай їм аби-що, з цими шибениками-киянами справу мати. І направду за скарбницю не варт заводитися.

Те саме сталося, коли цілком розкладений Катеринославський загін вирішив заарештувати в Таганрозі свій виконком.

Лише своїм виглядом, а певніше — назвою, наш загін переполошив зарозумілих катеринославців.

Есери, правда, не втихомирилися, і клопоту з ними було ще доволі в Таганрозі. Надумався їхній військовий комісар Родіонов вимагати, щоб всі наші вояки взяли від нього дозвіл носити при собі зброю. Спосіб — виявити наші справжні сили. Але нас, партизан, тим нечувано ображено.

— Коли наші хлопці зустрінуть ваших, і ті не матимуть дозволу, — говорив мені Родіонов, — то обеззброять їх.

— Раджу вашим хлопцям не зустрічатися з нашими, — відповів я: — бо инакше погано вашим буде.

Мої слова справдилися. Есерівська патруля обеззброїла нашого кулеметника „товстомордого"[1]), зустрівши його одного на вулиці.

І кияни, навіть без відома мого, моментально обеззброїли всю нікчемну есерівську патрулю. А есери не відважилися хоч будь-як реагувати на це.

Товстомордому-ж добре намняли чуба кияни, бо як він міг припустити, щоб якісь то есери відняли його висвячену боями зброю.

Проте, в Таганрозі ми мали зліквідувати свій загін. Нові товариші, взяті з Катеринославу, цілком здеморалізувалися, а воювати супроти німецького війська групкою юнаків-киян не мало рації.

Дехто з вояків витриваліших увійшов до загону Червоного козацтва т. Примакова. І лише київська молодь, як раніш трималася вкупі, мабуть, замір маючи колективно скористати із своїх сил, своєї бурхливої енергії, не збутої, сильної, не зважаючи на величезні труднощі, яких зазнала за добу боїв та відступів.

— Куди-ж ви тепер підете? — запитав я киян якось.

— А куди-ж ми?. Ми всі — назад на Україну, в підпілля: там ми найбільше можемо придатися.

Прощаючись вони говорили:

— Незабаром побачимося в червоному радянському Києві.

Я дивився на їхні осяяні, одверті і сміливі обличчя, з якими вони ставали до бою — і вірив, не міг не вірити тій швидкій зустрічі.

* * *

Я накреслив лише кілька рисочок героїчного епосу маленької купки київської робітничої молоді. Але ці юнаки не скидалися на казкових, романтичних героїв. Вони робили свої подвиги просто, сердечно, сами не помічаючи свого героїзму: инакше бо вони й не могли робити.

[1]) Двох наших кулеметників кияни назвали: „кацомордий" і „товстомордий". Прізвиська остільки прищепилося, що ми забули їхні справжні ім'я.

І це вміння повертати подвиг на побут, це будівництво яскравого барвистого побуту комуністичної революції — найцінніша найкрасивіша їхня риса.

Тим самим вони змушують нас сильніше вірити, що не може не перемогти класа, яка породила таку молодь, яка має такі резерви.

От чому такі незабутні, невитравні спогади про них.

Х. РАКОВСЬКИЙ

СТВОРІТЬ ДОБУ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

(Витяг із промови на І Всеукраїнському з'їзді КСМУ 26 червня — 1 липня року 1919 в Київі)

. . . Теперішній момент є критичний не тільки для України, але й для цілої Росії.

Буржуазія всього світу із зброєю в руках намагається задушити ідеї Радянської влади.

Буржуазія Заходу, покінчивши з Німеччиною, береться до нас. Минулого року Радянська влада переживала час, коли, здавалося, що всі шляхи їй перерізано. Англійські та французькі робітники пробили в себе стіну. Вони добилися того, щоб їхній уряд не втручався в справи російські.

Але антантовський імперіялізм не покинув тої думки, щоб приборкати нас, користуючи для того з контр-революційних дрібних національностей Польщі, Румунії, Чехії та з допомоги Колчака й Денікіна.

Поруч успіху на колчаківському фронті, Денікін, скориставши із втоми наших військових частин на північному фронті, стягнув усі свої сили і, взявши на допомогу свою кубанську армію, прорвав наші лави в багатьох місцях.

Допіру ще дістали звістку, що піддався Катеринослав. Ми доволі успішно переводимо зараз мобілізацію робітників, а, крім того, слід також дати на підмогу фронтові робітничу молодь.

Цей момент — момент неспокійний. Тому потрібно тепер, як ніколи, *напружити всі свої сили, щоб зорганізувати яко-мога більше число робітників і селян, щоб сотворити добу Радянської влади.*

Переводьте скорше свою роботу і, приїхавши на місця, киньте поклик: Всі на фронт, все, щоб врятувати всесвітню революцію.

Резолюція на доповідь т. Раковського на І Всеукраїнському з'їзді КСМУ

„Беручи до уваги небезпеку, яка загрожує Радянській республіці, з'їзд пропонує місцевим організаціям удесятеро піднести енергію з усіх галузей праці.

Надто пильну увагу слід звернути на мобілізацію робітничої молоди.

Усюди треба запровадити військову муштру членів спілки, що можуть стати до зброї".

С. БІЛОКРИНИЦЬКИЙ

НІЧНА РОБОТА ПЕРШОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО З'ЇЗДУ

Перший Всеукраїнський з'їзд спілок робітничої та селянської молоди: в день — засідання, вночі — за рушницю.

Серед тиші червневих ночей, за стінами колишнього інституту благородних панянок, де чатував І Комуністичний полк, обговорювалося основні питання й накреслювалося дальші кроки юнацького руху. Він був ще цілком молодий.

Голосується поправки. Засідання приходить на кінець. На кінець цей чекають всі делегати, і тому мало хто дбає за цілковиту тишу. Президія співчуває делегатам. Серед неї також шепотіння.

До рампи на кону підходить член президії, кличе мигами київських комітетчиків і про щось тихо з ними говорить.

— Ми маємо двадцять рушниць, — відповідають ті.

— Хто має ще поправки або додатки? — почулося голос голови.

Делегати встають, дивлячись на вихід.

— Пождіть, товариші, — говорить т. Воробйов-Семенов, — слово для нагальної позачергової заяви даю товаришеві Ривкіну.

Всі делегати колом скупчилися коло рампи.

Настала тиша.

— Даремно дехто з вас товариші поквапився виходити. Сьогодні ви не почуєте, що „зібрання закінчено". Надійшли тривожні відомості, які вимагають серйозних заходів; влучний наступ Денікіна надав духу нашим внутрішнім гадюкам.

— . . . Увага! . . Недріманість! . . — були останні слова заяви.

За дві хвилини у великій високій залі комерційного зібрання стільці звалено в куток, а порожню залю немов приготувалося для танків.

Поки київські комітетчики в сусідній кімнаті лагодили рушниці, луною йшли голосні звуки призначеного від президії тимчасового командира т. Кримського.

— По черзі відчислись!!!

— Перший... другий... четвертий...

— Стоп!

Знову перелічуються шереги — всього 70 чоловіка. Вже смеркалося, коли, трохи обізнавшися з військовою муштрою, з'їзд вийшов подвоюваними лавами на Хрещатик, прямуючи до штабу полка, випереджаючи по дорозі негайно викликані з районів окремі роти й загони. У дворі, де стояв полк, розташувалися майже всі батальйони, деякі цілком узброєні.

Двір інституту являв собою військовий табор.

З'їздову роту перебрав помічник командира полку і знову віддав під оруду призначеного від президії командира.

Вподовж старої кам'яної стіни, які взагалі бувають по казенних будинках, вишукувалася довга черга комунарів до цейхавзу із зброєю: одна рота брала зброю, друга підходила, а позаду тягнувся цілий хвіст, загинаючись на східцях і виходячи в двір.

Спереду в руках, що дістали вже зброю, невпинно клацали затвори, позаду стояв голосний гомін.

— Тут веселіше, аніж в залі засідань.

— Тепер матимемо чим голосувати, показуючи багнета говорить одеський делегат.

Тов. Кримський любив пояснювати й безконечно мотивувати свої слова, що цілком неприпустимо підчас стану облоги. На це він не зважив, і делегати почали перебивати його, забувши, що він тепер не простий собі товариш, а нічний голова з'їзду.

— Куди підемо, не чув?

— Зараз дві роти Шулявського та Подільського районів пішли на Дніпро... та під Бориспіль. Банда Зеленого туди підступилася.

— Добре вночі на Дніпрі... — зідхає представник катеринославської організації.

— Та ще коли вогники від пороху виблискують це ліпше за ракети.

— Шикуйсь!

— Праве плече вперед... руш!

— Припинити розмови!

— Ми тепер не делегати, а салдати, — додав, ступаючи з першою шеренгою член президії.

Мовчки посувалися представники робітниче-селянської молоди України по шосе стародавнього історичного Києва, тоді червоної столиці України.

Всі затямили слова „делегати-салдати".

Сказали стати.

— Чотові командири поділіть на ланки!

До начальників ланок потрапляє Ривкін, що з особливою гідністю взявся справляти нові командні обов'язки.

— Ривкіна призначено. Ривкіна призначено. Передайте шерегою.

— У чім справа? Куди призначили? Коли?

— Я начальник ланки, — жартуючи напівголосно вигукує він сам.

Здалека чутно часті постріли. Десь, напевне, сталася сутичка. Усі насторожилися, намагаючись розібратися, де стріляють.

— Як-би серед боротьби з українськими бандитами не постраждав ЦК РКСМ, — піклується якийсь делегат.

— Україна — країна славних пам'яток. Приїхав на три дні — встигну обізнатися з українськими гайдамаками. Це корисно й цікаво для Великоросії, — пишаючись говорить Ривкін.

— Боюсь, що ЦК РКСМ виголосить через тебе війну Україні, доведеться, опріч з'їзду, цілий Союз мобілізувати, — озвався до веселих делегатів Кримський, але, помітивши комбатальйона, завів своєї: — лівою... лівою...

Війна з бандами, їхня раптова поява, перемога та ліквідація... відступи й наступи... Все це нагадує фантастичні стародавні війни і, коли-б не були ми учасниками, то майже й віри не пойняли.

Становище швидко одміняло не тільки настрій, але й політичну обстанову. Зухвала буржуазія почала штурмувати нас із середини, саботувати що-кроку. Повлазивши (нехай буде нам соромно!) до всіх установ, вона фактично використовувала їх для своєї мети; а саме: відгородившись подвійною бронею — аршинними мандатами, спокійно вночі мріяла про Денікіна.

Радянська влада вирішила нагадати про себе місцевій буржуазії.

— Ми маємо доручення вчинити трус у цілому кварталі. По всіх буржуазних районах сьогодні те саме буде.

— Підозрілих затримувати й надсилати до штабу, з будинків нікого не випускати, настановити навколо варту, — розпорядок давав товариш із комскладу. Трусом керує агент чека, по приміщеннях переводить трус

начальник ланки, — говорив він далі, тепер вже звертаючись до молодого комскладу.

— Оце й усе? Ліпше не додумалися, як нас використати? — вихопилося серед тиші.

— А цього тобі не досить? — відповів той, хто дав наказа. ВУЧК знайшла кінці великої контр-революційної змови, її повинно викрити. З цим можна довіритися лише комуністам.

Розпочали справу.

Товстосуми сильно занепокоїлися. Дами в нічних халатах казилися, називали нас обдуреними дітьми, звертались до нашого сумління.

— Ну, чи-ж можна турбувати трудящих вночі, адже ми завтра на посаду не зможемо піти...

— Хто господар цій квартирі? — запитує Ривкін. — Знаємо ми, як працюєте, коли навіть на посаду ходите.

— Я — аташе китайського посольства, ви не маєте права вчинити трус.

Вигляд цього „китайця", високого вгодованого буржуа, що нагадував типового російського купця першої гільдії, викликав ще більшу зацікавленість.

— Який-же ви китаєць? Товаришу, зробіть трус!

— А вашого документа ми тимчасом візьмемо до себе, доки довідаємось, звідки до нас прибули такі вельможні китайці, - роздратовано сказав Ривкін.

До штабу приводять то одного, то другого, яких затримано не зважаючи на аршинні мандати. На ранок усі зійшлися до полку. Наслідки нічної роботи були прекрасні, — заарештовано близько 1.000, забрано багато зброї то-що.

Серед того всього надто цікава знахідка одного нашого ланкового: в помешканні попа — ящик з новісінькими револьверами системи „Наган", по-заводському запакованими.

— Ми цього отця благочинного відокремили не тільки від школи й держави, а навіть і від церкви, — оповідав учасник трусу.

На ранок становище значно поліпшало. З'їздові дозволено піти на засідання. Делегати, не зважаючи на втому, працювали, як звичайно. Увечері знову пішли до полку. Перспективи були ще більш мирні, аніж учора. Половину делегатів надіслано за місто, як залогу... Решта несла варту всередині полку.

З казарм, де були делегати-салдати, чулося голосні суперечки в з'їздовських питаннях. Багато чого, що мали вирішити завтра на засіданні, з'ясували тут у своєрідній обстанові.

Центром дискусії була суперечка з Ривкіном про склад спілки та про роботу серед учнів. Одеські делегати заперечували киянам, обстаючи за тим, що спілка не має обмежуватися робітниками, і тому пропонували з проєкту київського статуту викреслити слово „робітник". Коли, відбувши варту, я ввійшов до палати, де сперечалися, Семенов запитував Ривкіна:

— І ти голосуватимеш за київський проєкт?

— Я з українського досвіду переконався, — відповідав Ривкін, — що ви праві, і цілком підтримую визначення першого пункту статуту оргбюра й київського комітету.

Суперечка тривала довго... Мова йшла вже про світову революцію, майбутнє суспільство, соціялізм то-що.

Згуки ріжка, що грав зорю, перервали дискусію.

На другий день з'їзд демобілізовано.

Після того, як обрано Центрального Комітета на засіданні по обіді 1 червня, проспівавши „Інтернаціонала", делегати, стоячи протягом 10 — 15 хвилин, виголошували гасла на честь об'єднаного юнацького руху України й перемоги пролетарської революції. Було близько 5 годин. Надпоривний настрій, що пощастило закінчити роботу з'їзду. Коли з'їзд мобілізувався, багато думало, що це зламає роботу з'їзду і що не так вже скоро пощастить його скликати. Не хотіли розходитися. Протягом п'яти хвилин в залі, де відбувся з'їзд, панувало бурхливе зворушення.

Відразу-ж підхопили кинуту пропозицію пройти, як демонстрація, Хрещатиком, показати буржуазії посталу нову силу пролетаріяту.

Поквапливо здерли довгого вузького стяга (його замовлено до з'їзду, і він висів увесь час, коли з'їзд засідав), приладнали два патики, вишикувались і пішли Хрещатиком на Левашівську.

Дорогою демонстрація з 80 чоловіка сильно зросла, і по тротуарах скупчувалися здивовані мешканці.

До демонстрації вийшов на ґанок т. Раковський, який звернувся до делегатів із сердечною промовою.

Від імени з'їзду тов. Ривкін запевнив представника робітничо-селянського уряду, що з'їзд прийшов для того, щоб сказати: „робітничо-селянська молодь України всі, як один, візьмуть зброю".

М. СКРИПНИК

ТРИПІЛЬСЬКА ТРАГЕДІЯ

Трипільська трагедія — явище серед багатьох і багатьох явищ громадянської війни на Україні, де гинули сотні й тисячі молодих борців робітничої класи, які творили історію в кожній губерні, в кожному містечку, в кожному селі.

Трипільські події року 1919 мають дати нам тільки образи загиблих і не тільки приклади героїзму, але й урок боротьби. Бо Трипілля, немов верцадло, відбиває в собі цілу історію революційної боротьби українських робітників і селян.

Трипілля — це містечко Київського повіту, 60 верстов за Київом. Розклалося на високому березі Дніпра, який тут широко розливається, лишаючи на протилежному березі багато болотяних острівців і притоків, порослих очеретом та осокою. Населення загалом малоземельне й жило з річки. Господарські розрухи боляче вдарили населення, позбавивши його заробітку. Років 1917 — 1918 Трипілля настрій мало вельми революційний та активний. Але цю революційну активність від самого початку революції вхопили під своє керовництво представники лівого крила української партії соціялістів-революціонерів, що вміло скористали з цієї революційности для своїх партійних цілей.

Вміла демагогія майстерно скористала з більшовицького гасла землі й волі, влади рад, підставляючи замість гасла диктатури пролетаріяту подібне, що немов-би тільки одягом своїм одмінне — „влада трудящим!" Есерам пощастило об'єднати довкола своїх гасел і наймитів, і малоземельних селян, і заможне селянство Трипілля: не протиставлячи сільський пролетаріят і напівпролетаріят до сільської буржуазії, а навпаки,

об'єднуючи їх під спільними гаслами, що являють інтереси саме заможного тамошнього селянства.

За добу гетьманщини, а згодом петлюрівщини, українські ліві есери боролися вкупі з більшовиками. Представники більшовиків були в повстанському комітеті, і ними керували українські ліві есери. Коли Радянська влада взяла гору на Україні, українські есери спершу намагались перехопити владу через узгодження з більшовиками, але, зазнавши в тому поразки, вони вирішили діждати слушного моменту й виступити. І той момент прийшов. Повстав Григор'їв, повів наступ Денікін, і це спроможність дало повстати супроти Радянської влади. Загроза столиці радянської України була остільки серйозна, що уряд радянський, наспіх склавши загони комсомольців-партійців та долучивши ті невеличкі загони, що мав в своєму розпорядженні, кинув їх на Трипілля.

Як і в багатьох инших загонах того часу, в імпровізованому наспіх загоні, комуністична дисципліна, відданість і безоглядність мали надолужити недоскональність військової організованости, постачання та озброєння. Одверто скажу, і партійна організація, і спілка молоди, і всі мобілізовані члени комсомолу, і члени партії — всі вони наперед знали, що мають життям своїм накласти. Так. ці молоді, прекрасні душі, ці юнаки й дівчата, бачучи безпорадне становище республіки й сильну небезпеку для радянської столиці, свідомо йшли померти, щоб своїм життям врятувати життя влади робітників і селян.

І цей імпровізований загін — зле озброєний, майже цілком не маючи постачання, складений із людей, що вперше озброєні ставали до бою, але з людей, захоплених і охочих врятувати робітничо-селянську республіку, розбити й відігнати велелюдного, звиклого до повстанських дій ворога, взяв звільнене від бандитів Трипілля.

Взяв, щоб там загинути.

Вони перемогли. І їм здалося, що трипільське населення, яке не відступило з бандами, а лишилося в Трипіллі і яке немов-би так добре до них поставилося, що це — друзі або, в крайньому випадку, люди, що на якийсь час заблудилися й тепер ладні зрозуміти й приєднатися до Радянської влади. Але то були куркулі, які за машкарою добрих душ ховали свою лють, це були прибічники бандитів, що лишилися для шпигунства і зради. Недосвідчений начальник загону замалу поставив варту й дозволив членам загону розійтися на ніч по хатах. А молодь, радіючи із своєї перемоги, довго сміялась і жартувала цієї теплої української ночи.

А серед темної ночи зрадники вже підвозили до містечка бандитів, які повернулися назад. І раптом з усіх боків містечка бандити люто почали вбивати, захопивши розполохом беззбройних членів комуністичного загону. Дарма було змагатися. Довго ще аж до ранку поодиноко й невеличкими купками билися комуністи й комсомольці, але до містечка надходили все нові й нові сотки бандитів. Лише один був шлях відступити — до Дніпра. І на березі Дніпра відбулася остання дія трипільської трагедії.

Молодь на багнетах скидалося в Дніпро, з прицілу вбивалося пострілом тих, хто хотів врятуватися плавця, полонених та позахоплюваних у хатах бралося на нелюдські середньовічні тортури: били й вирізували на лобі червоноармійські зірки, знущалися з жінок, кого в землю закопували живими, кому робили безліч ран. Небагато їх живих лишилося. Лише декому пощастило вплав дістатися до иншого берега Дніпра. Декого й там захопили бандити й повбивали. Лише дехто з них протягом

кількох днів тиняючись по очеретах та болотах, змучені, напівмертві, дiставшись до Київа, принесли товаришам звістку про Трипільську трагедію.

Сильно обурилися й розлютилися всі київські робітники. Всі організації поривались до бою стати негайно-ж, щоб помститися за погиблих. Київська партійна організація знову зробила мобілізацію багатьох десятків партійних товаришів, повкроплюваних до ударних загонів боротися з бандами.

В боях під Трипіллям, що точилися кілька день, банди розбито на голову. Трипілля звільнено ще раз.

В. ФАСТОВСЬКИЙ

КРИВАВА БАТАЛІЯ ПІД ТРИПІЛЛЯМ

Мобілізовано всього комсомольців близько сотні чоловіка, серед них шість дівчат. Нас приєднали до 2-го Київського полку, розподілили по ротах, і за кілька день ми порушили з полком, по кидаючи місто під звуки бойового маршу.

Нас надсилалося ліквідувати грізну банду, на чолі якої стояв „батько“ Зелений. Наш полк складався з несвідомих, темних червоноармійців — мобілізованих селян, більшість яких раніше була в бандах та не крила навіть свого неприхильного відношення до Радянської влади й до комсомольців, що були тут-же, поруч їх. Було й так, коли, приміром, в першій роті, яку складала банда відомого Григор'єва, що передався на наш бік, з одного комсомольця на фронті здерли зірку й сильно його побили за те, що він мав комуністичну ознаку.

Коли кинуто нас між цю темноту, ми відразу відчули, що справа кепська, але не підупадали і всіма силами намагалися агітувати та роз'яснювати їм, що вони неправі. Пригадую Михайлика Ратманського, як він кожного постою бігав по всіх ротах, збирав червоноармійців і завзято доводив їм, що Радвлада є справжня робітничо-селянська влада. Я певний того, що, коли-б з нами не було иншого інтернаціонального загону,— ми навіть до Трипілля не дійшли-б.

Ми ще не дійшли до містечка Обухова, за 10 — 12 верстов під Трипіллям, як побачили, що до нас летить на конях 8 чоловіка запорошених кавалеристів, і ми почули першу страшну звістку: радянський загін, складений із 150 чоловіка кінних, в'їхав до Обухова і, не зустрівши бандитів, розмістився по хатах на ніч, не знаючи, що на площі містечка великою розстрільнею заховано близько 200 чоловіка бандитів, узброєних з голови до п'ят. Під ранок залунало голосне „слава!“ по цілому містечку, і червоноармійців, що не встигли вдягнутися й вискочити, майже всіх перерізано. Лишилося тільки цих 8 чоловіка з цілого загону.

Ця звістка нас страшенно розлютила, і ми заприсяглися не милувати бандитів. Упіймавши близько Обухова 3 чоловіка шпигунів, ми негайно їх розстріляли.

Ми переспали ніч в Обухові, а ранком прокинулися від сильної гарматної стрілянини. Це стріляли гармати нашого бронепотягу, що підійшов з боку Дніпра.

По кількох годинах безперервного бою ми наблизилися до Трипілля, тиснучи зеленівців, які відступали крок по крокові. До села дістатись

було тяжко, бо з хат і звідусіль бандити сильно відстрелювалися. Година стояла жарка, сонце пекло, і хутко від куль та набоїв почали займатися хати. Бандити, десь певне, зрозуміли, що небагато до того треба, щоб вигоріло ціле село і, немов змовившись, скоренько вийшли з нього. Там запанувала непевна тиша.

Додержуючись різних військових застережень, ми ввійшли в порожнє село, порожнє, бо з нього не тільки всі бандити, але й до одного чоловіка всі селяни вийшли. В Трипіллі лишилися старі, хорі та діти, та й ті поховалися в льохи та клуні. Так страшенно боялися селяни Червоної армії. Селяни під впливом провокаторів есерів та петлюрівців вважали Червону армію за грабіжників і насильників, що ними керували „жиди", комуністи.

А далі почалося.

Почалося з того, що нас повідомили: харч з Києва не довезено, і ми маємо його сами добути; серед червоноармійців засіло невдоволення.

Коли-б до цього села прийшла банда, то селяни дали-б їй попоїсти, бо вважали-б її за свою, але на Червону армію вони дивились, як на своїх ворогів. Куди-б не прийшли червоноармійці й попросили поїсти, всюди одна відповідь: нема нічого.

Вимучені, голодні червоноармійці, розлютовані тим, що ніхто з селян не хотів дати їм їсти, почали самі робити старанні труси, які мало чим різнилися від грабунку. З'явилися кабани, курки, розпалено багаття.

Трипілля лежить в долині, а навколо нього похмурі гори, і дві наших роти надіслано в ці гори на залогу.

Наша рота розташувалася на лівому фланзі. Година стояла чудесна. Ми всі були веселі, і нікому нічого поганого й на думку не спадало, лежали й стріляли, не маючи мети, а коли-б нам і показали мету, ми не завжди потрапили-б, бо за кілька день муштри ми до пуття не вміли поводитися з рушницями.

Потім стрілянина з правого й лівого флангу. Вона що-раз сильнішала. Раптом передали розстрільнею, що звязок із правим флангом перервано. Зчинився переполох.

Кулі дзижчали за нашою спиною; прибіг до нас червоноармієць і, захекавшись, приніс нам кумедну й страшну звістку, що зеленівці вже на селі й немилосердно розстрілюють і вбивають наших...

Як виявилося згодом, сталося так.

Правий фланг побачив розстрільну зеленівців, що сунулись на череві. Наші почали стріляти без ладу. Коли розпочався бій, командира не було, і це викликало відразу-ж переполох: збентежений напівротний пробував був командувати, наказуючи стріляти в бандитів, що йшли посувом, але ті обрали собі добрі позиції і, ховаючись за горбки, все ближче й ближче підсувалися.

Кінчилося на тому, що напівротний вихопився з окопів і вдарився назад до села, пориваючи за собою збентежених червоноармійців.

В селі коло вогню сиділи наші, нічого не знаючи про те, багато хто пішов собі шукати їжі. І тут від гори, де містився правий фланг, бігли натовпом червоноармійці, а слідом зеленівці, але вже не лізучи на черевах, о, ні, і не біжучи, а на конях; з льохів та горищ повилазили заховані бандити, діди з сокирами та вилами, а інші то просто з патиками, і всі вони надбігали з різних кінців, об'єднані страшними звірячими вигуками „слава" (їхнє „слава" було страшніше за все); цей вигук переймали жінки, діти, що, стоячи коло хат, на все горло дерли цю

„славу". Під ці страшні вигуки почалася жорстока, шалена різанина. Хто потрапив до них у той момент, того буквально розривано, нікого не милувано.

Комсомольці, що були на той час в окопах і на селі, не тікали, звичайно, і помилувати їх нікого не просили, їх усіх безжально перебито.

Аж до вечора точилася дика розправа. З різних місць витягали червоноармійців, які хотіли сховатися, волікли їх вулицями, катували.

У нас на лівому фланзі хоч і почалася невеличка метушня, але ми ще нічого того не знали. Голосне „слава!" від села збільшило нашу тривогу, і ми зрозуміли, що в Трипіллі не все гаразд. А коли прибіг червоноармієць і розказав про різанину в селі, ми зрозуміли, що загинемо.

Настав вечір; мовчазні й похмурі повилазили ми з окопів, налагодили рушниці й ланцюгом пішли... до Дніпра. Навколо літали кулі: то тут, то там загориться вогник пострілу, падають поранені й забиті. Ми зійшли з крутого берега й пішли до затоки Дніпрової під Трипіллям. Там вже було багато наших. Вони стояли по коліна в воді. Ми ніяк не могли зрозуміти, що-ж саме сталося. Один за одним кидались на човни і вплав червоноармійці; на човен, куди можна було сісти 8 чоловікам, сідало 15 чоловіка, з усіх боків чіплялися инші, човен відпливав трохи, хитався, хилився набік, і всі червоноармійці падали у воду.

Вже стало цілком темно, коли на березі об'явилися якісь люди... Почулося провокаційний вигук: — Це наші! — Ми підійшли ближче, бачимо: бандити, довкола кулемети...

— Піддавайтеся, бо инакше всіх перестріляємо!

— Кидаємо документи у воду. Назад не можна, та й свої червоноармійці не пустять. Один за одним виходимо з води на беріг Бандити оточили нас і, нещадно б'ючи прикладами та нагаями, повели в село.

Ми йшли сплюндрованим Трипіллям. Була ніч, і місяць освітлював зруйновані селянські хати, які ще потроху жевріли. Усюди лежали трупи, скривавлені й розшматовані, усюди стогнали поранені й смертельники; попереду, ззаду і по боках нас, бранців, ходили звірі в людській подобі, жадаючи крови, ще не впившись нею. Лайка, штурхани, бійка, стогін, постріли, чудова літня ніч — все змішалося до купи... Смерть справляла свою страшну роботу. Нас вели на нові страждання й муки ці сірі, сп'янілі від крови люди... Було моторошно. Ми йшли...

Всередині села на площі міститься базар, там є кілька великих мурованих крамниць і склепи. Нас повели туди і упхали, як оселедці в бочку. Розпочалась перша ніч, як ми „гостювали" в зеленівців. Що-хвилини розчинялися двері, і до нас групами вштовхували скривавлених бранців. Минуло вже доволі часу від тоді, як в кімнаті не можна було не то що сидіти, а й стояти. Прокльони здорових, стогін поранених, крики смертельників — отак цілу ніч.

Ранком у селі зчинилася тривога; вдарено на сполох, чулося невпинний гуркіт гармат.

Це від Дніпра наступали наші панцеровані пароплави, що підійшли до самісінького Трипілля й безжально палили в бандитів. Розчинилися вікна й двері, і нас вигнали геть дула револьверів і рушниць. Десь певне, стан зеленівців став гірший, і вони гадали, відступаючи, перестріляти нас усіх. Це тривало малий час, але нам здалося, що вічність. Потроху все втихомирювалося, не били вже на ґвалт, і стрілялося десь здалека — небезпека минулася. Наші відступили. Тяжку ніч припало нам пережити.

Ранком нас усіх виведено на площу. Вишикували шерегою, і почулося згубну команду:

— Москалі, жиди, комуністи, п'ять кроків наперед!

Ми майже всі вийшли; тих-же, хто лишився позаду, червоноармійці наші відразу-ж викрили, і зеленівці порубали їх тут-же на місці. Всіх нас понад сотню чоловіка, де близько половини було комсомольців, одведено в окреме помешкання. Як потім виявилося, всіх, хто лишився після „лекції" самого „батька" Зеленого, того самого дня випущено на всі чотири вітри й видано їм навіть відповідні посвідчення. Нам-же готували щось гірше.

Ми про це знали, але духом не занепадали. Я, що чудом видерся згодом із пазурів смерти, гордий із того, що можу розповідати, як вмирали наші комунари. Тут розповідали про героїчну смерть Михайлика Ратманського. Коли його оточила юрба озвірілих бандитів, він випустив усі свої кулі й останньою застрелив себе.

Ось лежить т. Бурштейн (із міського району). Куля йому влучила трохи вище над серцем. Він, ще живий, але який спокій, усмішка на схудлому обличчі.

Ось М. Полонський. Куля пробила йому руку в лікті, рука неймовірно спухла й посиніла; він довго терпів, а потім заплакав. Не від страху, ні; дивлячись на його обличчя, відчуваєш, що йому страшенно боляче.

Ось підводиться бородатий, мабуть, мобілізований. „Товариші,— говорить він,— молімося богові". У відповіді ми лише пробували сміятися: „Коли сюди йшли, не вірили йому, а тепер і подавно не віримо".

До нас ввели командира полку й нашого військома. Ось вони говорять до вартового[1]). „Поведіть нас до Зеленого, я йому покажу, де закопано замки від гармат", говорить командир. „Я йому покажу де заховано прапора, і дам список комуністів", додає воєнком.

Тоді встає тов. Шейнін і говорить: „Негідники, ви не можете навіть подати нам, молодим, приклад; ми вам його подамо". Зрадників повели; серед нас не було жадного зрадника, жадного страхополоха. Ми всі знали що нас не помилують, але ніхто не шкодував, лише одного хотіли, щоб скорше цей кінець прийшов.

Як проминула ніч, не знаю, бо я змучений, не спавши кілька ночей, заснув дуже міцно. Прокинувшись ранком, я довідався, що чоловіка 30 вночі кудись узято. Брали групами. Куди?..

Ранком всіх, хто лишився, повели в маленьке село Халупи за 4 версти від Трипілля й заперли в просторій хаті „волосного правління".

Прийшов до нас якийсь бандит, видко есер, і протягом години читав нам лекцію про шкоду від комуни. Ми знали, що нас мають постріляти, і нас, звичайна річ, мало обходили його лекції.

Серед нас були: Шейнін, Л. Полонський, Димерець і інші комсомольці.

Над вечір розчинилися двері, і почулося команду: „виходь!" Вийшло чоловіка з вісім, тоді зачинили двері. Їх кудись повели.

Минуло трохи часу. Знову так само. Тоді ми скорше відчули, аніж зрозуміли, що їх повели назавжди.

Потроху брали ще. Дожидатися ставало нестерпним. Скорше-б кінець. Я став біля дверей, і, коли почулося грізний поклик, відкрилися

[1]) За відомостями до окрвійськомату, до т.т. Богданова та П. А. Павлова ходила делегація від загону, яка зазначила непридатність, на думку загону, командира. За підставу була кепсько поставлена справа в полку. Проте командира чомусь не усунено. (Прим. від редакції збірника „Трипільська Трагедія", видання 1923 року).

двері, і я перший вийшов. За мною випустили ще п'ять товаришів. Нас поставили біля стіни й почали звязувати по-двоє рука з рукою. Поруч мене стояв Володя Димерець. Я знав, що нас поведуть до Дніпра. Вода — це моя стихія: як прекрасний плавець, я певний був, що вона мене врятує. Мене й Димерця звязував селянин з рудою бородою. Не знаю чому, але я, мало не плачучи, просив його, щоб він не звязував руки дуже міцно, говорячи, що вона мені болить.

Нас було три пари, звязаних рука з рукою. Першою парою йшов Льова Полонський, звязаний з якимсь мад'яром. Другою йшли двоє червоноармійців, яких я не знав, а третьою парою — я і В. Димерець. На кожну пару був один бандит-зеленовець. Ми йшли мовчки, але й не було вже про що говорити.

Сутеніло. На закруті перед нами розіллявся Дніпро. „Ну, комунарики, тепер ви попливете", — зашипів позаду нас зеленовець. Передчуття перейшло на певність. Я ні про що не думав.

Наблизилися до берега. Я і Димерець мали ще верхній одяг, і бандит наказав нам роздягтися. Тоді, як я одною рукою, що дрижала від хвилювання, знімав штани, я бачив, як інші двоє зеленівців скидали прикладами у воду наших товаришів. І, коли ті борсалися в воді, вони в них стріляли.

Роздягнувшись ми не ждали наказу свого бандита, а кинулися бігти у воду, розвязуючи по дорозі телефонний дріт, яким звязано наші руки.

Ми обидва добре плавали. А в воді ми вже не були звязані. Зеленовець не поспішаючи підійшов до берега; приклав до плеча рушницю й почав у нас стріляти. У мене з'явилися якісь нелюдські сили. Я більше пірнав, аніж плив. „Фастовський, мене поранено!", гукнув поруч мене Димерець, якому з вуха лялася кров. Не встиг він це сказати, як друга куля розбила йому потилицю. Я побачив тільки струмінь крови й відчув, що мене в лице вдарили шматки його скривавленого мозку. Він спустився на дно. З усіх шости згори був я лише один.

Всіх перестріляно.

Зеленівці стріляли вже тільки в мене, але було темно: прицілитися вони не могли, а течія встигла далеко мене занести...

Кулі свистали навколо мене; в той момент, коли я пірнув, голова була під водою, а спина згори, навісна куля вихопила мені із спини шматок м'яса... Я тільки почув, що мене неначе опекло...

Я довго плив... Мав одну мету — протилежний беріг Дніпра. Зеленівці вже не стріляли, не бачучи мене по-темному, а може вважали, що я так само, як і всі, потонув. Тяжко було пливти, а, до того, на мені була білизна. Вже сили мої цілком підупали, і я гадав, що не дістануся на той беріг. Коли раптом відчув ґрунт ногами.

Вимучений, майже без сил вийшов я на беріг. Я довго-б пролежав на піску, але нічна вогкість, сильний холод від мокрої білизни та невеличкий дощ підняли мене. Це була страшна ніч...

Я біг, вимахуючи руками, щоб хоч трохи зігрітися. Лазив на дерева, щоб звідти побачити вогонь у якому-небудь селі, але всюди було темно... Дощ вже лляв, неначе з відра, попереду неосяжна далечінь серед чагарнику й трави, вогких після дощу. І отак цілу ніч... Як вона минула, я не пригадую. Ранком я опам'ятався. Натрапивши якусь стежку, я пішов нею наперед.

Ішов я, напевне, довго, поки прийшов до якогось села. Я увійшов до першої-ліпшої хати. Побачивши мене лише в самій скривавленій

білизні, селянка — господарка хати, налякалась. Я попросив щось попоїсти. Вона дала й просила мене відразу-ж піти собі геть. З двох запитань, на які вона неохоче відповіла, я довідався, що попав до Полтавської губерні. Вона мені розповіла, яким шляхом треба йти на Бориспіль, де було червоне військо, і додала, що навколо бандити, і йти небезпечно.

Взявши собі півхлібини, я пішов селом на той шлях, за який говорила селянка. За які дві верстви од села я зустрів двоє селянських возів із дядьками, вони побачивши мене, стали. Здоровезний селюк, оглядівши мене, промовив: „Ага, комуніст із Трипілля втік, ну сідай із нами, поїдемо в штаб". Він був такий здоровезний, а я маленький, кволий. Я сів... Коні рушили, і я не роздумуючись вискочив і кинувся тікати з усієї сили.

Дядько зупинив коня, побіг за мною, але не наздогнав. Я довго біг і, нарешті, падаючи з утоми, сів спочити.

Немов із землі з'явилося двоє молодих хлопців. Один мав здорового патика. Недовго розпитуючись, вони мене повели. „Куди?", питаю, і, як відповідь, дістаю доброго штурхана. На звороті дороги стояв віз, і якийсь дядько немов лагодив того воза. Мої супровідники нагнулися до нього й почали щось говорити, показуючи на мене. Моментально добродушне лице дядькове зробилось хиже, бандитське. Він витягнув з-за пояса бравнінг, якого, мабуть, забрав у мертвого комуніста, і з насолодою прицілився в мене. „Ех,— заскреготів він: — шкода, що маю лише дві кулі, підстрелив-би тебе". Я зрозумів, що бравнінг порожній, що в нього й одної кулі не було. Вони ще про щось говорили, і я почув, що „штаб" кудись виїхав.

Довго радились дядьки, що робити зі мною, і, нарешті, щось вирішили. Дядько й віз лишилися на місті, а двоє повели мене далі. Ми повернули до річки. Там стояла якась рибацька халупка.

Один пішов туди і зараз-же вийшов, тримаючи в руках сокиру і стару поржавлену шаблюку. Чи розумів я, в чім справа, не пригадую. Я просто втратив здатність розуміти й мислити. Я зовсім одеревенів. Я йшов попереду, а позаду йшло їх двоє. Один тримав сокиру, другий шаблюку.

Ми йшли високим берегом, а в долині річка. Раптом я почув страшний удар в голову і відразу-ж шаблюкою по лиці. Я впав, але інстинктивно відчув підняту сокиру і, зібравши останні сили, скотився у воду...

Вода — це найліпший бальзам і цілитель. Вона спинила кров, яка лялася з рани. Річка була нешироka, і я, перепливши на той бік, поліз в кущі. Тут кров забила струменем. Коли ті двоє пішли собі, гадаючи, що я однаково згину, стративши багато крови, я поліз назад до води, вимив рану, розідрав сорочку й майже цілу її всунув в діру на голові. Спочивши, я пішов.

Шляху я не знав, але приблизно прямував у бік Дніпра, звідки мені легше було-б дістатися до Київа. Так я тинявся три дні. Коли я бачив село, я вже туди не ходив, а обходив його. Віддалік я побачив Дніпро, а далеко, далеко на обрії, дим пароплава.

Я притьмом кинувся до берега. Пароплав надходив. Я побачив на ньому червоний прапор. Це був ранцерований пароплав № 6. Я виліз на високе каміння, кричачи й вимахуючи руками, щоб мене помітили.

З пароплава побачили. Він підійшов до берега. З пароплава спустили довгу дошку. Я хитаючись пішов нею на палубу, і тут після таких страждань, мук, втрати крови сили мене покинули, і я впав непритомний.

В такому стані я перебував понад добу. За цей час мені промили рану й зробили перев'язку.

Через день я був у Київській гавані. Коли ми приїхали, була ніч, і я спав. Прокинувшись ранком, як всі ще спали, я вийшов на беріг. Вигляд я мав жахливий: в білизні, скривавлений, з перев'язаною головою. Додому страшно було йти. Недалеко гавани — на Спаській вулиці, ч. 12, містився наш Подільський райком комсомолу. Звідси ми пішли під Трипілля, сюди я й прийшов . . .

Було ще дуже рано, і там — ні душі. Я увійшов у парадні двері, сів і дивився у вікно. Раптом серце радісно застукало: йшов член комсомолу, маленький, тов. Коваленко. Я його гукнув. Побачивши мене, він оторопів: всі гадали, що я загинув.

„Біжи до мене, принеси щось одягти", попросив я.

Він бігця подався зробити, що я просив.

Пролетарі всіх країн, єднайтеся! 1923

БАТЬКОВІ КОМСОМОЛЬЯ — КИЇВСЬКОМУ ГУБЕРНІЯЛЬНОМУ КОМІТЕТОВІ КОМУНІСТИЧНОЇ СПІЛКИ МОЛОДИ УКРАЇНИ [1])

ГРАМОТА

В день четвертих роковин „Трепільських подій" підносимо Вам цю грамоту.

Шановні брати!

Тепер ми знаємо, що в Революції на Україні було багато випадків, коли селянська біднота, не зрозумівши класових своїх інтересів, віддавали свої сили й життя не революції, а її ворогам.

Ми — Трепільська біднота не минули цього лиха і замість того, щоби віддати свої сили на Алтар Революції, ми попали в криваві пазурі куркулівської контр-революції, і наші чисті, світлі прагнення боротьби за краще будуче бідноти було ними скористоване проти Революції, проти наших цілів і інтересів і 30-те червня 1919 року було днем, який надовго зоставив у наших серцях тягарь болючого жалю за пролиту братню кров.

Вклонюючи низько свої голови над могилами побитих і замучених комсомольців в Трепільську трагедію, шлемо свої прокльони, призирство і ганьбу всім тим націонал-контр-революціонерам, що на протязі революції раз-за-разом утворювали такі братовбивчі вчинки, що упивались, як павуки нашою кров'ю і гріли на пожарі бідних селянських осель свої криваві руки. Тим-же ще ще зістались та й досі провадять своє гнусне діло підриву Радянської Влади, де-б вони не були — на Україні чи за кордоном, кажемо: „що при перших їхніх нахабних кроках на міць робітниче-селянської влади, першим, хто підніме на них страшний меч помсти — це буде селянство комсомолья".

Ми — селяне Комсомолья прохаємо Губерніяльний Комітет КСМУ аби дозволили нам іскупити свою вину перед Революцією тим, що ми систе-

---

[1]) Додержано ортографії оригіналу.

матично будемо поповняти кіш червоного козацтва Примаченка свіжою молодою силою з села Комсомолья, які будуть боротись за Революцію, як класово свідомі борці, і вмирати за неї також, як зуміли вмерти комсомольці під старим Трепільем.

Ми також запевняємо Вас, дорогі товариші, що нове Комсомолье в протилежність старому Трепілью стане центром боротьби з шовінізмом і націоналізмом. Наше гасло сьогоднішнього дня: „ні одного націоналіста в Комсомольї, і ми це переведем в життя.

Хай живе Комуністична Спілка Молоди, що на кістках своїх упавших в борні братів, старі Трипілья перетворює в Комсомолья!

Хай живе єднання села й міста!

Хай живе світова Комуністична Революція!

Хай живе Третій Комуністичний Інтернаціонал!

Президія сходу села Комсомолья

ІВ. ЗАРВА

З ОБРІЗОМ ПРОТИ БАНД

Роки 1920—1921. Бандитський рух на Україні не вгавав. Професійні грабіжники подекуди перефарбувались на політичні коліри й руйнували народнє господарство: зривали залізничі шляхи, пускали в провалля потяги з хлібом та людом, палили зсипні пункти та грабували селян. Але вплив банд на сільську молодь не можна було вже порівняти до впливу 1919 року. Селянство та молодь потомилися за роки війни та зневірилися в брехливих гаслах отаманів. Лише невелике число молоди підо впливом гнилої романтики висвячування зброї проти „гнобителів“ прав „української козацької вільности“ виступала проти Радвлади. Незаможники, а, насамперед, молодь незаможницька, що пішли в наступ на куркулів, виступили також і проти бандитизму, складаючи для боротьби з ними свої окремі загони. Не одну банду знищили комнезам та комсомол, та й не один комсомолець загинув за справу комунізму з обрізом у руках. Майже що-дня надходили до газет дописи про забитих від бандитів комсомольців, або про знищені вщент комсомольські осередки, але про більшість нічого не було писано. Комсомолець, узятий у полон, не здавався на підлесливі обіцянки отаманів, що поважали завзятих вояк. Йому вирізали на лобі п'ятикутню зірку, відрізали вуха, викололи очі, його розстріляли. Не один комсомолець упав від куркульської кулі з-за тину. Добре далися в знаки панам отаманам та куркулям комсомольці. Це була нещадна боротьба. От що писав, наприклад, „батько“ Махно в посвідченні, яке видав отаманові Савченкові від 10 липня року 1921.

„... Пред'явник цього т. Савченко Мефодь дійсно уповноважений штабом рев. повстанської армії України махновців формувати загін махновців у Гуляй-Полі, Чаплині, Гришині та Святодуховці. В звязку з призначеним завданням т. Савченко обов'язаний:

1) Поскорити формування загону.

2) Руйнувати залізничі шляхи, телефонний та телеграфний звязок.

3) Знищувати в радянських установах усі документи, що сприяють зміцненню Радянської влади.

4) Розганять і до коріння знищувати міліцію, чеку, продовольчі загони та інші радустанови.

5) В корені підтяти організацію та діяльність комнезамів та комсомолу.

6) Розстрілювати всіх свідомих та відповідальних робітників, що стоять та провадять роботу на ґрунті збройної боротьби з революційною махновщиною.

Командарм *Батько Махно*
Начштарм (підпис)"

За прикладами революційного героїзму комсомольців, які боролися проти банд, виховуватимуться комсомольці пізніших років. Боротьба з бандитизмом — це найзвабливіша доба з історії розвитку комсомолу на селі. Вони зробили глибокий слід у психології кожного комсомольця, учасника тих днів. Ліпший спогад комсомольця за перебування та працю в комсомолі — це спогад за минулу боротьбу проти банд із обрізом у руках.

Останньою спробою політично перефарбованої на жовто-блакитний колір банди, що виступила проти Радянської влади, був виступ отамана Тютюнника в листопаді року 1921; його надіслав з-за кордону Петлюра та інші польські пани.

Коли знищено цю банду, то й отаманщина перевелася, впала до кримінальних рямців, фарби її політичні злиняли.

Агітаційна кампанія, яку неоевів комсомол серед сільської молоди, мала великий поспіх і вбила осиновий кілок у груди затрухлявілій войовничій петлюрівщині.

Х. ГАКОВСЬКИЙ

НА БОРОТЬБУ З ПАНАМИ

(З промови на II Всеукраїнському з'їзді КСМУ 14 травня року 1920)

Кінець боротьби, що зав'язалася з польською шляхтою, заздалегідь вже визначено. Народня мудрість гострозоріша, аніж західня дипломатія, не вірить у міць польського панування на Україні. „У білих — танки, у більшовиків — санки", говорить прислів'я, що склалося цими часами. Нехай польські легіони наступають — загинуть вони неминуче. Ми відступали перед Радою, перед німцями, перед Директорією, перед Денікіном, а де-ж всі ці володарі України? Їх розбили на голову радянські армії. Вдумайтеся гаразд у ріжницю проміж настроїв Червоної армії та буржуазії підчас наступу Денікіна й зараз. Поляки на Україні не мають за собою нікого. Правда, в польському хургоні нас має відвідати „генерал" Петлюра, Симон.

Але від Петлюри відцуралися тепер усі. Навіть Винниченко та Грушевський, навіть українська соціял-демократія відвернулася від свого вчорашнього товариша. Бандитам — і тим не до смаку єднання з панами. Тютюнник говорить, що, коли чутки про спілку Петлюри та Польщі певні, то він проти Петлюри. Петлюрівсько-польська ярмаркова прикраса пошита білими нитками, і жадний дурень не повірить, що поляки йдуть визволяти, а не поневолити Україну.

Україна вільною може бути лише за Радянської влади (оплески). Минулого року українська буржуазна інтелігенція мріяла про Денікіна, а, коли прийшов Денікін, впевнилася, як ставляться білогвардійці до народніх низів. Нехай вони не кохаються в мріях про поляків. За державну мову України підчас панування Пілсудських буде польська, а не українська.

Безперечно, ми переможемо. Але слід пам'ятати, що, де пройдуть всі ці пілсудчики, познанчики, галерчики, там трава вже не росте.

Ми лишили на Правобережжі сотні пудів цукру, що підуть до варшавських цукерень. Ми лишили мільйонне селянство, яке знову потрапить під панський чобіт. Тоді, як ми взялися до спокійної роботи, на нас наскочила розпусна, що ніколи не знала праці, польська буржуазія. Вона гниє, як гниє труп від доступу повітря, вона отруїть повітря України, і ми повинні викинути геть звідци це падло.

Справа не в тім, щоб забезпечити перемогу. Справа в тім, щоб здобути її негайно-ж.

Мені випадає не вперше промовляти до молоди. Товариші, ми стоїмо на межі величезних подій.

Буржуазія відчуває близьку загибель і „тривогу вином заливає". Але ми не сидимо, склавши руки.

Я знаю, що ви — активна робітнича молодь, і маєте бути тепер на фронті. Ті-ж, що лишаться тут, повинні вдарити на ґвалт по містах і селах.

Ви маєте видерти селянську молодь із цупких лабет петлюрівських шептунів.

Селянська молодь повинна підтягтися. Ми мусимо, не покладаючи рук, працювати, щоб перемогти, і тоді ми спроможемося повернутись незабаром до спокійної роботи.

РЕЗОЛЮЦІЯ З ПРИВОДУ ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ

II Всеукраїнський з'їзд КСМУ, що заслухав доповідь товариша Раковського „Про теперішній час і завдання молоди", ухвалив:

1) Всіх членів КСМ Правобережжя від 18 років перевести на стан казармовий.

2) Доручити ЦК проголосити мобілізацію членів КСМ по цілій території України.

3) Закликати всю робітничо-селянську молодь до боротьби з польськими панами.

2.000 НА ВРАНГЕЛЯ

До всієї трудящої молоди України

Денікінський вишкрібок — барон Врангель, вихопився з Кримського кубла.

Він захопив уже хлібні райони, він посувається на Донбас — Всеросійську кочегарку, намагаючись захопити вугілля, він висажує десанти на Кубані, щоб підбурити козаків до повстання, позбавити нас нафти.

Кримський барон хоче відібрати від робітників та селян хліб, вугілля, нафту. Барон хоче, щоб стали заводи, а робітники голодали й мерзли.

Він хоче порушити той мир, що його здобули робітники протягом трьохрічної війни, він хоче батогом та нагаями приборкати їх.

Кримська гадюка намагається боляче вкусити робітників і селян, але їй того не вдасться.

Врангеля треба стоптати, розбити, знищити. На терені радянської республіки до зими не повинно бути й одного клаптика землі, де сиділи б білі генерали й барони, ладнаючи нові армії, нові шибениці, нові втрати й муки на робітників, нові фронти. Крим має бути радянським. Останню перепону до втихомирення — Врангеля, треба знищити, контрреволюцію добити. Від робітників і селян вимагається ще одного, останнього зусилля. Врангель користує з того, що Червона армія всю увагу свою зосередила на західньому фронті, де вона добиває панів.

Коли проти нього кинути на південний фронт нові сили, коли до армії стануть нові вояки, його знищиться. Сили Врангеля далеко менші за сили Колчака, Юденіча, Денікіна. поляків, але й їх розбито. Тепер черга баронова. В тяжкі хвилини робітники й селяни завжди звертались до молоди. Вона повинна прийти на підмогу й тепер.

Передовий загін робітниче-селянської молоди — молоді комуністи на посту. 2.000 членів КСМУ за першим покликом Радянської влади мобілізовано й надіслано на фронт.

Вони кличуть і нас.

На всіх фронтах молодь р перших лавах ішла в наступ. На заклик прийти з доброї охоти молодь завжди відгукувалася сотнями й тисячами. Тоді, як перемога загальними силами була за нами, вишкрібок Врангель пробує піднести голову Відповіддю буде новий вибух ентузіязму. Сотні й тисячі молодих червоних добровільців зберуть усі сили свої, щоб зрубати кримському ханові голову.

До останнього бою!

На Врангеля!

Робітничо-селянська молодь вперед!

Центральний Комітет Комуністичної Спілки Молоди України

П. СЕМЕНОВ

МИХАЙЛИК РАТМАНСЬКИЙ

Загинув Михайлик Ратманський... Рука хижої куркульні вихопила з лав наших ідеолога комуністичного руху робітничої молоди на Україні.

Тепер, коли згадуєш Трипілля, особливо відчуваєш втрату Ратманського, цього палкого поборника за визволення робітничої класи, огнистого співця пролетарського мистецтва.

Злидні та голод женуть батька Ратманського на заробітки до Америки, а десятилітній Михайлик, щоб не загинути з голоду, йде на фабрику.

Капіталістична експлоатація надто сильно позначається на підлітках, і всім своїм страшним тягарем вона впала на молодого Ратманського. Через глузування дорослих робітників, через сваволю господарів, через стогін родини він проймається зненавистю до капіталістичного ладу.

І дитяча голівка з темними очима й невимовно тужним зором схиляється над книжками, руки беруть олівець, глину, різець і починають ліпити,

рисувати гравюри. Невтомне жадання знань, тривожне шукання правди пече, перепалює на попіл душу...

І от до цієї душі потрапляють ідеї марксизму, міжнароднього руху робітничої класи, проповідь класової боротьби. І Михайлик Ратманський з безпорадної дитини обертається на могутнього пролетаря, готового до рішучої боротьби зі старим світом.

Тоді, на початку року 1915, група марксівської інтелігенції відкриває підпільну школу на 50 робітників-підлітків із друкарень, заводів, майстерень.

Михайлик вступає до школи і робить великі успіхи в політичній економії та економічній географії.

Року 1916 підпільна група соц.-демократ. партії, яка склалася з учнів цієї школи, обирає Михайлика Ратманського до установчих зборів парторганізації, яка розпалася напочатку війни від натиску царського режиму. Він радо справляє партійну роботу, бере активну участь в масових нелегальних зібраннях робітників, переводить агітацію серед робітників, щоби ті вступали до профспілок та кооперативів і бере участь в будівництві останніх, чому і підпадає частим арештам. За ту добу він стає витриманий революціонер-марксист.

Коли надійшли чутки про Лютневу революцію в Петербурзі, Михайлик іде з групою есдеків на підприємства і закликає робітників до страйку, щоб підтримати повсталий пролетаріят.

За два яких місяці після Лютневої революції Михайлик Ратманський секретар ініціятивної групи, яка має закласти соціялістичну Спілку Молоди. Активна робота висуває його серед ініціяторів Спілки Молоди, і по малім часі Михайлика Ратманського обрано на секретаря Спілки Робітничої Молоди, а далі й на голову.

Року 1919 робітники з фабрики Цивкіна надсилають його до Київської Ради Робітничих Депутатів, і той делегує Ратманського на 3-ій З'їзд Рад України.

Комуністичній Спілці Робітничої Молоди України, серед фундаторів якої одним із перших був Ратманський, він віддає всі свої сили, працюючи там і дві і три доби підряд.

Боротьба з контр-революцією та бандитизмом стала за актуальніше завдання, і на це пішли ліпші сили. Пішов і Михайлик Ратманський.

Улітку року 1919 на березі Дніпра, разом з иншими членами Спілки, загинув і Ратманський.

З. ТОЛКАЧОВ

ЛЮБА АРОНОВА

Під Трипіллям, серед звірськи забитих комсомольців, була мало заана членам нашої юнацької організації, маленька 17-літня дівчина з великими блакитними очима, непохитна, рішуча Люба Аронова.

Люба — робітниця-кравчиха, з 12 років працювала в дрібних господарів, родина її — ремесники.

Гетьманське підпілля. Люба — член підпільного партійного комітету, міського Новоросійського району, організаторка колективу робітничої молоди (вона заклала найліпший колектив робітничої молоди на Київській цвяхарні, що міститься на Кузнечній вул.).

Потрібні були робітники поширювати літературу і тримати звязок із німецькими салдатами, і Люба береться до цієї роботи. Приходить иноді, скаржиться: „Не можу, не годна я, до німців треба залицятися, а я не вмію".

І ми вчили її „залицятися".

Не зважаючи на труднощі, Люба все ширшу роботу переводить серед німців, пропагуючи та випитуючи всі потрібні для організації відомості.

Одної ночи, коли члени нашої підпільної організації розклеювали прокламації німецькою мовою, Любу разом з иншими товаришами заарештувала гетьманська варта.

Її люто побито в Лук'янівській тюрмі, більше як усіх инших, але спроби варти дізнатися про щось даремні.

Кінець гетьманщини. Люба на волі, вона енергійно й активно береться до роботи в Спілці Молоди.

Ми бачимо її на „Новостроєнії", на Деміївці, в загальноміському комітеті Ком. Спілки Робітничої Молоди.

Люба виїздить на роботу до провінції, організовує там спілку: вона невідмінний член загміському і секретар міськрайкому.

Загальноміська конференція КСРМ 15-го червня. Мобілізується цілу організацію на боротьбу з ворогом.

Любу за постановою конференції пропонують залишити на місці далі переводити роботу.

Вона енергійно заперечує. Ганьба — лишатись у місті, коли на фронті кожна бойова одиниця щось варта. І разом з иншими йде на фронт боротися з бандами.

Серед тих, хто пішов у бій, було п'ять дівчат: Люба Аронова, Бетя Палей, Елена Бірк, Орлікова, Заверуха, всі вони члени спілки й партії.

Поруч инших вони стають до бою.

Забрано їх в полон. Їх тримали, як заручників, з думкою поміняти на своїх бандитів, що попали в полон до червоних.

І, люто знущаючись над ними, забили.

Б. ВАД

ОЛЕКСІЙ ЗЛАТОПОЛЬСЬКИЙ

Олексій Златопольський — це найдорожче і найнезабутніше ім'я для кожного одеського комсомольця.

Родина його міцний звязок тримала з революційним і робітничим рухом, починаючи з часів „Народной Воли", де Златопольський був за активнішого робітника військової організації. Сам Олексій розпочав роботу ще в підпільних соціял-демократичних гуртках за війни.

До спілки Олексій увійшов улітку року 1917, коли керували заводами робітничі групи. Златопольський працював тоді в трамвайних майстернях. Провідну ролю він почав відогравати відразу-ж — став за фактичного голову комітету

Високий, плечистий, уже більш-менш дорослий, спокійний — він являв собою центральну фігуру спілки, його думка завжди переважала. Навколо бурхало й клекотіло, спілка об'єднувала найрізноманітніші групи, до неї входили і есери, і меншовики, і анархісти, і більшовики різних

відтінків. Спілка — це був великий казан. Кожна розмова прибирала характеру справжньої баталії. в комітеті тягли в різні боки, проте Златопольський об'єднував цілу спілку, авторитет його був безсумнівний.

Лінію Златопольський тримав тверду, — поширення спілки тільки коштом робітничої молоди, ближче до заводів.

На той час Олексій стає за „трамвайного короля" Одеси — за голову завкому всіх службовців трамвая й майстерень.

Скоро організовується дружину робітничої молоди, Златопольський бере найактивнішу участь в її роботі.

Коли починається боротьба за владу Рад, він твердо повертає кермо: спілка має всі зусилля прикласти, беручи участь у цій боротьбі.

Січневими днями він стає до бою з гайдамаками, де й накладає своїм життям.

Спілка зазнала найтяжчої втрати.

Коли члени спілки згадують своє минуле — ім'я Златопольського найперше встає в їхній пам'яті. Його подвиг виховав не одну сотню молодих комунарів Одеси.

Ім'я організатора одної з найстарших організацій спілкових має стати незабутнім і шановним для кожного комсомольця України.

Денікінське запілля

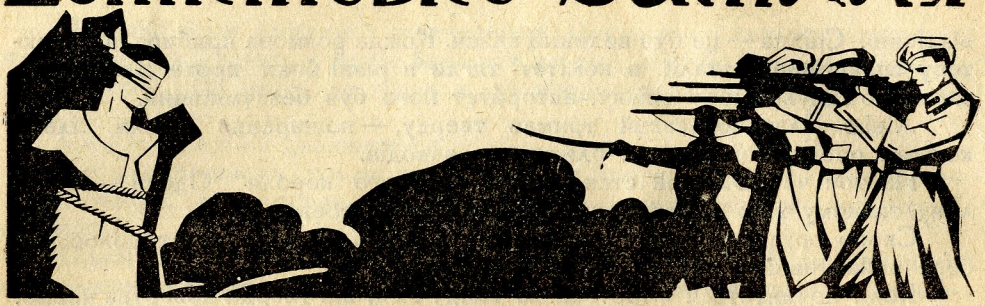

ВОРОБЙОВ - СЕМЕНОВ

ПАРТІЯ ТА КОМСОМОЛ У ДНІ ДЕНІКІНЩИНИ

Перший Всеукраїнський З'їзд КСМ закрито. Перший ЦК, не зважаючи на те, що лещата денікінщини що-раз вужчали, енергійно розвиває роботу. Провадиться ознайомлення з організаціями, щоб очистити спілку від не досить вихованих і не витриманих елементів, здібних „похитнутися" в першому-ж бої з Денікіном.

Як виявилося опісля, організації, що провадили це ознайомлення — чистку (Київська, Волинська, Миколаївська та інші поруч з Одеською), виявились найміцнішими в підпіллі, тим часом як Харківська організація не перевірена, яка нараховувала в самому Харкові 1200 членів, у перший-же день підпілля розсипалась.

Перший ЦК розробив був інструкції й засади про прийом до спілки, про взаємини з партією, про членські внески, про структуру комітетів, їхню роботу в справі організації селянської молоди. Заведено було всеукраїнський інститут інструкторів.

Як тяжко місцям доводилось провадити роботу на селі в період денікінщини, свідчить той факт, що навіть інструктори ЦК часом мали сутички з бандитами й рятувалися або „хрестиком", заздалегідь прихованим у кешені, або знімали з себе одіж, щоб установити своє точне національне походження.

І що тяжчі були обставини, то швидше збільшувався темп роботи. Підсумки-ж фронтової боротьби з Денікіном складались що-раз невигідніше; території, а з ними й організації КСМ, одривались од живого тіла республіки і йшли в підпілля. Кімнати ЦК були забиті архівами й членами спілки, що евакувалися; це створювало ще нервовіші й гарячковіші обставини. Кожний день приносить вісті про героїзм юних комунарів, що боролися й вмирали на фронтах лавами й поодинці.

Визнавши, що становище загрозливе, ЦК КСМ нелегально заклав підпільні групи й апарати в Кременчузі, Полтаві, Херсоні, Миколаїві, Житомирі та Київі й готував перехід КСМУ в підпілля.

У 20-х числах липня 1919 року ЦК спілки офіціяльно поставив перед ЦК КПУ питання про роботу КСМУ в підпіллі. Схема така: ЦК КПУ із членів ЦК КСМУ та членів спілки виділяє центральний орган для керовництва підпільною роботою. В губернях виділяється уповноважених, що створюють губернські та повітові „трійки", і, таким чином, централізується всі підібрані з найвитриманіших членів спілки підпільні осередки. Всі уповноважені налагоджують звязок із партійними підпільними центрами і, з бажання останніх або за постановою ЦК КПУ, входять

до них з ухвальним чи з дорадчим голосом. Постанови партійних підпільних центрів безперечно обов'язкові для спілки. Розроблено було інструкції й засади про роботу в підпіллі, паролі, намічено явки, склади літератури та зброї, друкарні, ротатори, було складено обрахунок видатків і список обмундирування, щоб конспірувати робітників переодяганням.

Раптом, як грім з ясного неба, ЦК КПУ виставив інші засади. Всеукраїнський, губернський і повітовий центри КСМ, не зважаючи на їхню цілковиту підлеглість безпосереднім партійним центрам, скасовано. Коштів не видано. Роботу ЦК КСМУ в справі переведення організації у підпілля визнано за фантазерство. У підпіллі партробітники на свій погляд можуть скористати ту або иншу групу членів КСМ в міру потреби. Все це мотивувалося потребою мати максимально централізований апарат у підпіллі без усяких відтінків організаційного самостійного існування КСМ. Фактично КСМ постановою ЦК ліквідовано. Природно, що ЦК КСМУ на ліквідацію спілки погодитись не міг і порішив апелювати до ЦК РКСМ та ЦК РКП, сподіваючись там дістати піддержку.

ЦК РКСМ визнав позицію ЦК КСМУ в питанні про підпілля за цілком правильну. Але оскільки ЦК КПУ вважав неможливим зберегти КСМУ на Україні в централізованому стані, було вирішено замінити ЦК КСМУ на бюро. Схему організаційного побудування в губернях та повітах, програму робіт, словом, техніку, запропоновану від ЦК КСМУ, було прийнято в ЦК РКСМ без виправів. Постанова ЦК РКСМ потрібувала потвердження від ЦК РКП. Що скаже він?

З немалою тривогою автор цих рядків, разом з т. Ривкіном, уступали до залі засідання бюро ЦК РКП. Після виступу т. Стасової, що навела дані про героїзм молоди в боротьбі з контр-революцією, т. Каменев сказав: „Ну, що-ж, дамо ЦК РКСМ змогу бити білогвардійців разом із партією і в підпіллі. Ствердити постанову ЦК РКСМ про створення „Зафронтбюро ЦК РКСМ Дону та України. Кошторис ствердити". Члени ЦК РКСМ дуже зраділи. Але... в цей час Денікін обступив Київ.

Через два тижні після розвязання в ЦК РКП питання про КСМ у підпіллі, два члени Зафронтбюра ЦК РКСМ Дону та України, як відділ при „зафронтбюро ЦК КПУ", працювали у Брянському, а три члени роз'їхались по великих центрах України. На місцях організації партії й спілки щільно сконтактували свою роботу. Агітація, політосвітня робота, страйкова, підривна, розвідування, формування повстанців, звязок і Червоний Хрест заповнили історичні сторінки щільно стиснутих кривавими лещатами світової контр-революції лав партії та спілки молоди в глибокому денікінському підпіллі.

І. РАЙЧЕНКО та А. І. ГРАНОВСЬКИЙ

ІЗ ПІДПІЛЛЯ В ПІДПІЛЛЯ

(м. Миколаїв)

ВПЕРШЕ ПІД ПРАПОР ЛІБКНЕХТА

Листопадова революція в Німеччині піднесла наші сподівання, а в умовах тягару окупаційного німецького чобота це було надто радісно. Було організовано раду салдатських депутатів (німецьких), але в ній верховодили офіцери. Військовий стан зберігся. Більшовики залишилися в підпіллі,

зате й самі німці вже не являли колишньої слухняної салдатської маси; дисципліна підупадала, випадки непокори начальству траплялися дуже часто. За допомогою більшовиків почала формуватися спартаківська група.

В січні малося на думці влаштувати загальне зібрання безробітних, що повинне було закінчитися під гаслом — хліба й праці! І ось, коли ми готувалися до демонстрації, радіо принесло звістку про вбивство Карла Лібкнехта та Рози Люксембург.

Комітет Соціялістичної Спілки Робітничої Молоди ухвалив організувати демонстрацію з плакатами й піти до німецької Ради депутатів.

Наш Комітет випустив листівку до робітничої молоди, закликаючи взяти участь у демонстрації.

Хтось приніс листівку з написом „Лібкнехт".

З любов'ю обклеїв палітурник листівку на кордоні червоним і чорним папером, прикріпив до палиці, і ми задоволені, що в нас є портрет К. Лібкнехта, побігли до клубу „Земля та Воля". — Всі розглядають портрета. Н. Мандельштам, колишній об'єдиненець, пояснює нам, що це не Карл Лібкнехт, а Вільгельм — батько; розчарування й сором обхопив нас, що не знаємо К. Лібкнехта.

Мітинг відбувся під знаком протесту проти вбивства проводирів.

Струнками лавами, співаючи: „Ви в бої нерівнім", — рушили всі, що були на мітингу. Буржуазія, виглядаючи з вікон, не знала, як це розуміти... Німецькі салдати з кулеметами стояли на дорозі в позах готових дати опір.

Спинилися біля німецької Ради депутатів. Вийшов офіцер, голова Ради, і звернувся до нас із промовою; т. Соколов переклав її. Виявилося, що він не поділяє поглядів Лібкнехтових, але що він все-ж обурений з такої розправи й жалкує за Лібкнехтом; при цих словах він узявся руками за груди: це справило враження щирости. Коли підійшли до нелегальної квартирі нашої спілки, то спинилися. Деякі товариші звернулися з промовами до позапартійної молоди про значіння Спілки Молоди Товариш Александров наприкінці промови сказав, щоб по всі пояснення приходили на цю квартирю (цеб-то на нелегальну). Його штовхнули, він схаменувся, але вже було пізно, і нашу квартирю було провалено.

Політичні обставини почали змінюватися. Червоні насувалися з півночи. Окупанти німці думали, як-би їм як-мога швидше вибратися з України. Час і нам був по-комуністичному визначити і роботу, і назву. Почали говорити про реорганізацію в КСМ. На засіданні комітету було ухвалено про це В лютому скликали загальне зібрання, наче безробітних. На порядку денному — питання про перейменування спілки.

Тільки двоє заперечувало: т. Ліїн принципово, покликаючись на Плеханова (докладно заперечень не пам'ятаємо), т. Гроза через те, що робітничі маси ще не підготовлені до цього. При одному проти й одному, що утримався, прийняли пропозицію перейменувати на КСМ.

ДНІ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

В березні червоні повстанці наступали на Миколаїв. У місті робітничі загони, партійці та комсомольці готувалися до бою. Наші бойові десятки дістали завдання обеззброїти офіцерів добровольчої армії в с. Варварівці, відділенному річкою від Миколаїва. Через кілька день уперше було влаштовано легальне загальне зібрання в помешканні місь-

кої думи. Стояло питання про звіт підпільного комітету і про мобілізацію спілки. Ухвалено було організувати окремий комсомольський загін. Вся спілка перейшла в казарми Одначе, життя виявило доцільність і потребу перебувати в червоноармійській масі. На той час прибуло розпорядження піти з казарм і виділити кращих комсомольців на піхотні командні курси до Київа. Організація виділила 53 товаришів.

Другу частину членів було відряжено до Миколаївського караульного батальйону. Тих, що лишилися, було поділено на три райони: міський, вокзальний та слобідський Найшли для всіх районів помешкання, устаткували читальні, влаштували бібліотеки, відкрили клуби — і робота закіпила. КСМ мала велику популярність; про це свідчить слобідський район, що дуже розрісся; там була переважно робітнича молодь. До міського району йшло багато учнів, так що довелося тимчасово припинити прийом заяв від учнів.

Уперше в той час практично було поставлено питання про організацію осередків. Скликали по одному представнику від заводів „Новаль" та „Руссуд", тютюнової фабрики, швейпрому та друкарні, а також кількох членів різних профспілок. Довго обмірковували це питання. Багато було проти осередків, говорючи, що це є розпорошення наших сил, але більшість була за організацію. Надалі групування зробили таке, кого на підприємстві, кого при профспілці (у нас тоді осередки були при профспілках). Військову муштру також не припинялось. Комсомольці (мужчини й женщини) складали окремий загін, який що-вечора дві години працював під керовництвом військових інструкторів. В березні було випущено перший номер журнала „Юный Коммунист", що його підготовлялося ще в підпіллі.

В квітні 1919 року малося на думці влаштувати губерніяльний з'їзд у Миколаїві. Знали з листів і повідомлень товаришів, що комсомольці є й по инших містах колишньої Херсонської губерні, одначе, міцного звязку не було.

Ми мали відомості про організацію Всеукраїнського бюра у справі підготовлення Всеукраїнського з'їзду, виділеного від Київської та Харківської організації. Миколаївський комітет розіслав був запрошення Одеській, Херсонській, Олешківській та Каховській організації на губз'їзд. У призначений строк прибули делегати лише від Одеси та Олешок; через це з'їзд було названо нарадою. На цій нараді зроблено доповіді про організаційну роботу, про майбутню роботу, про звязок, про пресу. Підготовлення до губз'їзду було доручено Одеській організації. Третього травня відбувся перший губз'їзд КСМУ території теперішньої Одеської губерні. На з'їзді були репрезентовані організації — Одеська Миколаївська, Херсонська, Вознесенська, Балтська, Олешківська й окремо було запрошено соціял-демократичну спілку молоди (незалежних).

А в цей час Денікін прорвав фронт на Донбасі й захопив його. Мобілізація комсомольців, близька погроза контр-революції зробила неможливою нормальну роботу губкому.

В травні починається авантюра Григор'єва (колишній полковник), що оперував у губерні Він випустив погромного маніфеста, оголосивши себе отаманом у новій боротьбі проти „жидів та комуністів". Це повстання дістало собі піддержку серед матросів Миколаївського напівекіпажу. Моряки, що сиділи без флоти, здебільша „липові", не мали ніякої роботи, спекулювали та гуляли. Чека заарештувала групу керовників, що

підготовляли повстання серед матросів. Цей арешт і спричинився до повстання. В місті червоноармійських частин не було. Партія та КСМ озброїли своїх членів, захопили военкомат, що на нього наступали матроси. Несподіване повстання й кількісна перевага робили неможливим дальший опір. Довелося перейти на нелегальне становище. Захоплені несподівано комсомольці рвали свої членські книжки; із помешкання КСМ забрано було всі справи організації. Голову Чека й кількох товаришів було розстріляно. Почались пересправи. У повстанців пішов розбрат. Досягнутою згодою знову було встановлено Радвладу.

Перейшовши на нове легальне становище, міський район змінив помешкання, взявши зручніше й більше. В новому помешканні було відкрито загальноосвітню школу. Велику роботу провадилося в клубі: існували гуртки, що-тижня улаштовувано мітинги, доповіді.

Робота, що розгорнулася в червні, знову була перервана повстанням. До міста наближалися махновські та григор'ївські частини. Знову озброювалися партійці та комсомольці. Вийшли за місто назустріч бандитським ешалонам. Крім нас були загони: робітничий, матроський та карауральний батальйон. Все це числом невеликі сили та ще й погано озброєні. Побоювання, що матроси зрадять нас, справдилося, і ми, не дочекавшись бандитів, пішли, побоюючись нападу з тилу. Вранці ми залишили місто й пішли в напрямку Одеси. Верстов з 15 пройшовши од Миколаїва, в селі Ламбертово розмістились. Штаб нашого загону був у Козлові, сусідньому куркульському селі. Там перебувало 20 наших товаришів. В Козлові почалось повстання, підготовлене куркулями. Діставши звістку по телефону від наших товаришів, ми швидко рушили на допомогу. Довелося з боєм захоплювати Козлов. Але ми спізнилися. Наших товаришів по-звірському замордували розлютовані куркулі. Серед забитих було двоє найкращих старих членів КСМ: т. т. Онищенко, Н. та Фельдман, А. В цей час із Одеси йшов робітничий батальйон, щоб установити владу рад в Миколаїві. Ми теж рушили на Миколаїв, що вже, як ми прийшли, був звільнений од бандитів.

Почалося підготовлення до Всеукраїнського з'їзду.

Багато чекали від нього. Порядок денний з'їзду, що його розбиралося на загальному зібранні, й давання наказів делегатам — не викликали великих суперечок. Більшістю було ухвалено боронити назву КСМ і підлеглість ЦК РКСМ.

Миколаївський Виконком Ради видав потрібні кошти. Ми провели роботу в справі підготовлення вистав та концертів. В перший і останній день, 3 та 10 серпня, було влаштовано численні демонстрації робітничої молоди. Всі театри, кіно й наші клуби протягом цього тижня були безплатні; по всіх частинах міста було влаштовано мітинги. Випущено було: журнал № 3 „Юный Коммунист", листівку, нагрудні значки з портретами проводирів, листівки з написом „На згадку про тиждень Червоної Молоди". Проте, успіх тижня сумною хмарою заступило нове повстання куркулів. Частину партійців та комсомольців мобілізовано. З них кілька десятків забито. А тут ще Денікін почав напирати.

ДЕНІКІНСЬКЕ ПІДПІЛЛЯ

Для нас було ясно, що доведеться залишити на час Миколаїв. Спілка почала готуватися до підпільної роботи. На засіданні комітету виділили трійку, що повинна була керувати всією роботою. Трійка виді-

лила для підпільної роботи Шушканюка, голову комітету, Алферова — секретаря, Каменецьку, Хозанова, Валю Сироту, Левіт, Мальт, Осушкіну, Моргенштерн і инших; вони дістали всі потрібні відомісті, явки, гроші й були усунуті від усякої політичної й громадської роботи, поки наші пішли. Всі инші повинні були відступати з червоною армією.

Під натиском війська генерала Слащова ми залишили Миколаїв. Це було 21 серпня 1919 року.

Підпільний комітет після того, як прийшло денікінське військо, став до роботи. Перше завдання було звязатися з підпільним партійним комітетом і сумежними містами: Одесою, Херсоном. На засіданні підпільного комітету спілки вироблено було план дальшої роботи й центр ваги було перенесено на Миколаївські заводи; намітили план випускання прокламацій, підпільної газети й поділили обов'язки між усіма членами підпільної організації. Частину товаришів ми призначили для агітації та пропаганди серед заводських робітників, инших — у Червоний Хрест. Робота його полягала в матеріяльній допомозі заарештованим товаришам, а також у визволенні їх (підкупами та иншими способами). Виділили кадр товаришів для роботи серед денікінського війська. Підпільний комітет не встиг розгорнути свою роботу, як тижнів за 2 контр-розвідка заарештувала голову й секретаря комітету Шушканюка та Алферова. Але контр-розвідка цим не обмежилась. Через деякий час було заарештовано Сироту, Пароник, Косой і багато инших. Не зважаючи на жорстокі розправи й арешти, організація швидко очуняла й робила своє діло. На дальших засіданнях комітет ухвалив поділити всіх членів спілки на п'ятки. На чолі кожної п'ятки стояв член комітету й керував її підпільною роботою, даючи завдання кожному поодинокому членові.

П'ятки бралися також до самоосвіти, вивчали історію революційного руху, політекономію то-що. П'ятки збиралися що-дня в єврейському дитячому будинкові на Таврическій вулиці, в будинкові Осирикіної на Сінній вулиці, на Херсонській вулиці, у Вайнблата — на Морській вулиці і в инших місцях. Робота підпільної організації проходила жваво на заводах і серед населення. Ми вели агітацію та пропаганду, члени спілки перебігали з одного місця на друге, розкидаючи прокламації, видавані підпільним комітетом партії та спілки.

Комсомольці серед дня розклеювали прокламації біля будинку градоначальника й підкидали їх на головній вулиці, щоб поглумитися з білих офіцерів.

РОЗСТРІЛ 61

Наближався день 7 листопада — річниця Жовтневої революції. На цей час відбувся швидкий процес розкладу денікінської армії, і поразка білогвардійщини стала очевидна. По всій Україні, зокрема в Миколаївській губерні, прокотились повстання селян. Вся губерня кишіла червоними повстанськими загонами. У місті почались розстріли й вішання на телеграфних стовпах робітників. Горіли цілі села. Розгул набирав найдикіших форм. За кілька день перед 7 листопада прийшов до автора цих рядків голова підпільного комітету Хозанов і радився про те, коли буде зручніше розкидати прокламації. Ми порішили, що найзручніше — 5 листопада. Другого дня зібралися всі п'ятки. Поділили всіх по

2 чоловіка на кілька вулиць і вирішено було почати о 8 годині вечора, щоб закінчити точно о 10-ій. Ніч для розкидань і розклейки прокламацій була сприятлива. Було темно, холодно, йшов мокрий сніг... До 10-сї години ночи роботу в центрі міста закінчено; зі Слобідки ніяких відомостей не надходило.

У цей час у „дворянському зібранні" відбувався бал, останні оргії контр-революційної офіцерні та буржуазії. Вино та горілка лилися річкою.

О 10 годині ночи на Слобідці було спіймано з прокламаціями Ревзіна, члена підпільної організації, і приведено в контр-розвідку. Контр-розвідка доложила п'яному генералові Слащову, що спіймано комуніста з прокламаціями. Слащов прочитав прокламації і поклав резолюцію: „Русские люди ко мне, а остальные"...

Наказав видрукувати прокламації в чорносотенній газеті, мовляв, „не боюсь я більшовицької агітації, а всіх більшовиків і підозрілих розстріляти цієї-ж ночи".

Ревзінові запропоновано видати підпільну організацію, але він одмовився. Після відмовлення почалось мордування. Ревзін знепритомнів, почав називати адреси й прізвища. Контр-розвідка почала витягати вночі з квартир підпільних робітників.

Забрали Хозанова, Мальт, Вайнблата й багатьох инших; були у Ліїна, що в цей час був в Одесі.

Гра овському з квартири пощастило втікти. Були у Каменецької, були у Куріца, що тієї-ж ночи помер у себе на ліжкові від тифу. Словом, були майже в усіх.

Одночасно з мордуванням членів підпільної організації почався шалений розгул. Ловили кожного робітника, що траплявся під руку. Товариш Мальт, яка була серед заарештованих, мала довгі коси, і контр-розвідчики вживали методів мордування, що їх не знало й середньовіччя. Дістали качалку, намотали на її коси і, таким чином, розгойдували її в повітрі. Слащов не обмежився 30-ма заарештованими товаришами цієї ночи й наказав узяти з тюрми всіх більшовиків і всім їм було підписано смертельного присуда.

Їх було 61...

На вантажних автомобілях із тюрми та контр-розвідки вивезено на площу, тепер названу „іменем 61".

О 4 годині ночи смертників поставили лавою... Залунав кулеметний постріл і постріл із рушниць... Померло 61.

Ревзіна, що видав усіх підпільників, розстріляно разом із ними.

Після розстрілу атмосфера згустилась. Робітники заводів вимагали помсти. Меншовики мали „розмову" зі Слащовим про події, що відбулися, й переказали настрій населення. Слащов порадив їх утримати маси від нових виступів і заявив, що таких явищ більше не буде.

Ці події вирвали з наших лав кількох членів комітету. Але, не зважаючи на те, що ми ослабли, робота не спинялась.

На цей час Денікін похитнувся під натиском Червоної армії.

Останні два місяці наша підпільна друкарня працювала, як ніколи. Що-дня випускалося 1000 листівок і прокламацій. Друкувалося для Компартії, Ревкому, повстанкому та КСМ.

Підпільний комітет випустив газету молоди.

Вночі на 21 січня 1920 року під натиском повстанців відступили денікінці. Вранці вступили регулярні частини Червоної армії.

Н. МЕКЛЕР

КАРТИНКИ З ПІДПІЛЛЯ

(м. Харків)

Робота Ревкому збільшувалась. Паспортне Бюро, Червонохрестська [1]) робота, організація друкарень, періодичне посилання з доповідями за лінію фронту — все це потрібує нових і нових робітників, а їх у нас мало.

Ревком ухвалює притягнути до роботи революційну робітничу молодь. Поодинокі комсомольці й так працювали з завдань Ревкому. Але питання про самостійну комсомольську організацію ми поставили лише наприкінці вересня. Ревком для цієї мети виділив А. Левітіна, тов. Самуїла й мене.

Звичайно багато робітників комуністів збиралось, не зважаючи на заборону Ревкому, що-вечора у клубі „Броніслава Гросера". Заборону одвідувати клуб спричинило те, що в цьому меншовицько-бундівському клубі провалювались поодинокі товариші. Клуб систематично одвідували співробітники контр-розвідки. Зате там часто можна було „в ловити" поодиноких комуністів, що прибували з инших міст або приїздили з дорученнями до нас у Ревком і з Радянської Росії. Так, у клубі ми потім зустрілись з багатьма кращими робітниками Ревкому: Мірою Рабінович, С. Любіч, з Кременчузькою групою, що їх прислало до нас зафронт-бюро із Серпухова.

Там-же зустріли майбутнього організатора комсомольської підпільної організації Саню Чернікова. Таким чином, клуб був наче резервуаром, що з нього діставали: ми — робітників для Ревкому, контр-розвідка — свої жертви.

Поодинокі адміністратори із меншовицького клубу знали нас і наші завдання, дуже хмурилися, коли ми одвідували клуб, і часто благали „не губити їх". Вечорами збиралися робітники з заводів і фабрик і ставало шумно. Зі стіни дивився портрет Маркса, обів'язаний червоною стьожкою; в бібліотеці серед книг можна було натрапити на брошуру „Освага" про „звірства більшовиків" і комуністичну програму Бухаріна. Меншовицькі та бундівські верховоди клубу говорили одно'дному „товариш" (це, на їх думку, було дуже революційно) і читали лекції з історії бунду то-що.

Часто заходили, виблискуючи золотом погонів, денікінські офіцери, і тоді бундівський актив піднесеним тоном співав „Ді швуе" [2]) та инших аналогічних пісень. Денікінці слухали й мирилися з піснями та з червоною стьожкою на шиї у Маркса. Ці-ж-бо „революціонери" свою активність далі, як на передпокій клубу, не поширювали, а цього тільки й треба було тоді.

Одного такого осіннього вечора я сидів у бібліотеці клубу й читав меншовицький орган „Мысль". Напроти, за столом, — якийсь худенький, 18-літній на вид, хлопчик; досі я його в клубі не зустрічав. Стежу за ним, він це помічає й поспішно спускає очі в книгу й довго не піднімає. Це дивно. Я одразу зрозумів з його, хоча й штучно замаскованого зніяковіння, що натрапив на „свого". Сіли один до одного, поговорили про дрібниці, про клубні порядки, обережно перейшли на політику та „поточний момент" і, нарешті, розмовляючи здебільша заохотливими усмішками та поглядами, поволі перейшли до діла.

[1]) Червоний Хрест у підпіллі — організація, що подавала матеріяльну допомогу заарештованим білогвардійцями товаришам.

[2]) „Клятьба" — єврейська робітнича пісня.

Його історія, як і багатьох инших комуністів, що залишилися на Україні, не складна. Пішов добровольцем до Червоної армії, на фронті... Короткий бій, полон, випадково втік... Довго ходив по місту, шукаючи своїх, уже розпач брав, і раптом натрапив на мене. Обережно натякнув йому, що є змога працювати. Хлопець дуже зрадів.

Умовились зустрітись другого дня.

На прощання Черніков питає:

— Слухай, друже, а як тебе звати?..

— На що тобі, друже? — відказую йому в тон.

— А на те, — мнеться Черніков, — що спати ніде...

— Так-би й сказав... — Засміялися й пішли до мене.

Пропозиція працювати для комсомолу припала Чернікову до душі. Він мав досвід роботи серед юнацтва. Другого дня я повів його до секретаря Ревкому, і Саня дістав перше завдання: разом із робітником друкарні Яковлева перенести шрифт для нашої друкарні, що її організовували на Основі, а потім і цілу низку инших доручень. З перших-же днів своєї роботи Черніков виявив себе, як невтомний енергійний робітник із солідними організаційними здібностями. Саня мав той-же дефект, що й ми: він любив голосно мріяти про речі, що виконати їх, здавалося, дуже тяжко. Завжди мовчазний, він иноді читаючи поверховне повідомлення з фронту, раптом оживав і починав нам малювати найближчі перспективи многокольоровими тонами. „Ось слухайте, — звичайно говорив у такі хвилини Саня, — наша армія буде тут у жовтні, до Чорного моря вона дійде до нового року, не пізніше. Потім через Дністер — до Румунії, звідти одним флангом на Балкани, другим через Буковину та Карпати до Австрії та Німеччини". Ми згоджувалися з ним. Наші бажання ніколи не розходились. Він часто нам розказував, як йому хочеться хоч на якийсь час потрапити до Радянської Росії. Така нагода незабаром сталася.

Коли одного разу на засіданні, на явці на Міщанській, обмірковувано питання, кого відрядити з черговою доповіддю через фронт, Саня, звичайно соромливий й мовчазний, почав палко просити, щоб відрядили його.

Ця пропозиція була доречі. Зараз-же після засідання ми почали готувати його в дорогу. Вирішили, що перейде він через фронт під виглядом торговця цигарками. Через те, що було пізно, вирішили ночувати на явці. Залишились Левітін, я, Самуїл, Саня й ще хтось. Всі заздрили Сані, що він хоч кілька день побуде у своїх, побачить Червону армію, робітничих проводирів, почитає радянські газети.

Явка містилася на Міщанській набережній і мала дві кімнати. У передній — „крамниця". Торгували халвою, яблуками, огірками, хлібом, цигарками. Краму було мало, ціни такі, що покупців швидко одбили. Сусіди у дворі бувало у випадкових розмовах із нами, співчуваючи, хитали головою й говорили:

— Так... погані ваші справи... а все тому, що гонитесь за великими баришами: ціни у вас дуже великі...

Такою торговою політикою мети дійшли: покупців майже нема, продукти самі споживаємо. Зате часто з'являються инші покупці. Зайде, прицініться до чогось, потопчеться на місці й так, між иншим, байдуже спитає:

— А що, є у вас солоні кавуни... (Пароль явки на Міщанській).

Діставши позитивну відповідь, охочий до солоних кавунів промайне в задню кімнату, де звичайно засідав Ревком. Меблів майже нема.

Залізне казармене ліжко, стіл і три стільці. Віконниці завішені завісою, на столі каламар, ручка й пляшка від пива зі свічкою. Звичайно тут вартувала тов. Янова, вона-ж і приймала „гостей", що раз-у-раз приходили, приїздили й від'їжджали.

Ми готували Саню Чернікова в дорогу. Зробили йому лоток для товару, прибили попруги, а Саня, надіваючи його через плече, робив пробу.

— Купіть цигарок, панове, кращий сорт „генерал Шкуро", є й розсипні...

За кілька день я його бачив на Павловській площі. Був якийсь черговий парад. Білі що-дня щось брали. То фантастичне число бранців, гармат і набоїв. То міста на шляху до Москви. Иноді шанували сенсацією, що спіймано й розстріляно „більшовицького поета Дем'яна Бідного" або що Троцький стріляв у Леніна й тяжко його поранив. Черніков похожає серед натовпу надто чепурно одягненої публіки, яка прийшла помилуватися парадом. Я до нього підійшов, купив цигарок. „Увечері їду", — шепнув мені, і того-ж вечора поїхав.

Робота в справі обліку революційної молоди відбувалася своїм порядком. Товариш Самуїл через якусь робітницю-текстильщицю заохотив до роботи Я. Дубенського, що жив на цукроварні. Мені через тов. Енольського пощастило натрапити на комсомольську групу в Іванівському районі, що вже самостійно працювала.

В місті й головним чином по робітничих районах був великий резерв революційно настроєної молоди, і наше завдання полягало в тому, щоб поодиноких хлоп'ят намацати, фільтрувати шляхом добору й передавати в Ревком. Робота у нас все-ж на лад не йшла. Секретар Губпаркому тов. Леонов гнівався, поодинокі „добрані" від нас комсомольці ходили до нього мало не що-дня, але роботи не діставали. Незабаром одначе справа набрала иншого характеру.

Захожу якось на явку й бачу: приїхав Черніков. Але який він дивний, змарнів, очі глибоко позападали, на ньому якась обідрана не то кофта, не то сорочка. Слухаю його відчит Леонову. Стомлено розказує. Затримали його козаки за 5—10 верстов од наших частин. Одразу вирішили розстріляти, але потім побили й забрали лоток із цигарками. Цигарки його тільки й урятували.

Передали ми Сані комсомольську роботу. Перше зібрання молоди влаштували на М.-Гончаровці № 19 у помешканні П. Вольської. Зібрались: Дубенський, М. Тодор, М. Глод, Кричевський, Вольська, Енольський, Саня, Самуїл і я. Було ще 2—3 хлопців, здається, серед них Моргуліс. Саня читає коротеньку доповідь про завдання Комсомолу. Ті уважно слухають. Ловлять кожне слово, а на обличчях рішучість.

Порішили наступного тижня скликати зібрання представників од районів, на зібранні обрати комітет і намітити план роботи. Робота закипіла. Бігає Саня по районах, вербує, перевіряє. За 10—15 день пощастило організувати явки по всіх районах. Улаштував цілу низку нарад з Алмазовим, Енольським та Тодором. Одночасно він брав участь у роботі Ревкому, виконуючи й инші завдання. Намітив список запрошуваних на загальноміське засідання.

Загальне зібрання влаштували у Вознесенській гімназії поруч із клубом „Броніслава Гросера".

Обережно ходять комсомольці, оглядаються. Саня біля входу всім мовчки показує дорогу. Напівпідвальна вогка кімната, земляна підлога

пісок хрумтить під ногами. Єдине вікно високо, а тому темно, ходять помацьки і, роздивляючись у темряві сусідів, тихо сідають на лави. Зібрались: Кричевський, Дінерштейн, Тігай, Грозовський, Вольська, Шапіро, Вапна, Маргуліс, Дубенський, Алмазов, Глод, Енольський, Тодор і ще кілька товаришів. Саня відкриває збори.

Швиденько закінчили організаційне питання. Виділили районових уповноважених, намітили районові явки. Потім комсомольці подають низку питань. Черніков, обмірковуючи відповіді, пояснює. Коля Кричевський питає: „Чи можна говорити анархістам?"

— Так, — відповідає Черніков, — щоб не лише говорили, але й працювали.

Зібрання, що тривало з годину, закінчується. Як ось раптом біля самісіньких дверей угорі забряжчали остроги...

Всі схопилися. Саня знаком наказує мовчати. Тихо, тихо присунули лави до дверей і відчинили другі двері у двір... Мовчать... Остроги пробрязкали й зникли. Всі вільніше зідхнули й почали по черзі розходитись. Почали працю комсомольці. Сильно відчув їхню допомогу Червоний Хрест. Там роботи було сила: подавати матеріяльну допомогу сем'ям комуністів та червоноармійців. Для цієї роботи треба багато ходити по районах та околицях, збирати відомості та довідки, підшукувати, де переночувати приїжджим; заохочувати до роботи що-раз нових товаришів. У міському районі в цій справі чудесно допомагав народній університет. Там ліберальні та меншовицькі професори читали лекції так з політекономії, як і на теми „більшовики та добровольці", або „Денікін та союзники".

Серед студентів провадили уже не професори, а почасти молоді слухачі справжню більшовицьку роботу. Там-же були сильні групи анархістів та лівих с.-р., що з ними в підпіллі часто працювали разом. Саня Черніков інтенсивно одвідував народній університет. Серед заохочених до роботи комсомольців він мав великий авторитет.

Працювати в Червоному Хресті — дуже тяжке завдання. Тюрми були переповнені заарештованим комуністами, червоноармійцями та робітниками. Пайок заарештованими видавалося голодний. Контр-розвідка вважала за зайве годувати людей, що більшість із них порішила забити. Ми думали инакше. Питання про врятування заарештованих товаришів вирішувано иншими способами, але поки-що їх треба було випробовувати.

Червоний Хрест, що в ньому працювала тов. Янова, купував що-дня продукти, а комсомольці їх передавали. Техніка була звичайна. Треба було стати в чергу біля тюрми й, видаючи себе за родича, передати посилку на адресу камери й прізвища, що дав підпільний Хрест. Скільки десятків і сотень товаришів у білогвардійських камерах, дістаючи несподівано гарячі котлети й білі булки, знали, що в них за тюремним муром друзі, які про них думають, за їхнею долею стежать, а як що — допоможуть.

Серед нас виявився провокатор. Почалися арешти за арештами, провал за провалом. Почували з цілої низки провалів наших явок та роботи, що контр-розвідка чудово поінформована про деталі наших планів і поточної діяльности. Особливо тяжко нас ударив арешт частини Ревкому на Жаткінському в'їзді. Там, у маленькому ресторані-напівгостинниці мали кімнати товариші Орлов та Гриньов, що прибули після провалу Катеринославського Ревкому до Харкова. Контр-розвідка наскочила туди якраз підчас наради частини Ревкому. Заарештували Мішу

Хоронського, Орлова, Гріньова і Саню Чернікова. Голову Ревкому Яковенка, що туди прийшов підчас обшукування, агенти контр-розвідки негайно відпустили (він і був провокатор). Одночасно почались арешти й провали по всьому місту; за кілька день ми втратили до 20-ти кращих робітників. Арешт Чернікова завдав сильної поразки молодій комсомольській організації. Він бо був її організатор і друг. До мене з'явилася тов. Вольська й рішуче від імени всіх комсомольців їхньої групи вимагала, щоб ми вжили всіх заходів для визволення його. Ми в Ревкомі знали, що це майже неможлива річ.

Надто явні були докази: всіх-же бо заарештовано на явках і на засіданнях. До того-ж Яковенко, що зараз-же після арешту зник, надто багато знав про них. Доводилось думати передусім, як урятувати робітників, що залишилися, і спішно ліквідувати ті явки, що про них знав Яковенко.

У листах із тюрми раніш заарештований керовник Харківського підпілля т. Михайло Чорний повідомив і про Саню. Тримається добре, бадьоро. На допиті старався не заплутати инших. Обіцяли його помилувати, якщо... викаже инших. Били його контр-розвідчики жорстоко... Але молодий 18-літній Саня устояв.

За два тижні після арешту його, разом із Михайлом Чорним і иншими заарештованими, розстріляно.

Ревком працював після провалів дуже обережно. Комсомольці, не мавши надалі керовництва, тимчасово припинили роботу.

За кілька день після провалу до нас приїхав т. „Ілюша"[1]), що перейшов через лінію фронта; надіслав його ЦК РКСМ. Ми йому передали адреси комсомольських явок, що ще залишилися, і звели з цілою низкою комсомольських явок на квартирі П. Вольської, що й була явкою.

Ревком знову розгорнув роботу, почав обережно організувати нові явки замість попередніх. Почав вербувати й нових товаришів, відновляти тимчасово втрачені звязки в робітничих районах. На фронті на цей час почався перелом. Червона армія почала рішуче наступати. Повідомлення білих ставали що-раз тривожніші. В тилу в козачих та офіцерських полків розгул і невидана розпуста.

Комсомольці працювали з Ревкомом до останньої хвилини його підпільного існування. І тільки, коли червоноармійці вступили до міста, жменя молодих революціонерів дістала змогу легально будувати свої широкі могутні колективи. Більшість комсомольців—підпільників уступила охотниками до полків червоних, що швидко йшли на південь.

ВІКТОР КРАЙНІЙ

ПІДПІЛЬНІ ЖНИВА

ДЕНІКІНСЬКЕ ПІДПІЛЛЯ В ОДЕСІ

На вокзалі не можна пройти. Снаряди падали на пероні й платформах. Останньому поїздові, що відходив, одірвало хвоста з двох теплушок. Пробираюсь до Англійського Клубу. „Отець"[2]) кінчає друкувати бланки; він

[1]) „Ілюша" — це Н. Ратманський (брат Міші Ратманського). Його надіслало до Харкова зафронтове бюро із Брянського.

[2]) „Отець" призвіще т. Г. Ларського.

цілком спокійний. Здається, якби до нього вдерлися добровольці, він їм теж видав-би бланк.

Іду на Молдаванку... В районі розносять майно по квартирях. О 7 годині вечора в районі нікого нема: ми перейшли на зимові квартирі.

В БАРЛОГАХ МОЛДАВАНІЇ

В Трехугольному провулкові я засів досить ґрунтовно. Не зважаючи на вже похмуру погоду, у нас у кімнаті „тепло" й затишно.

Поволі, пачку за пачкою, кидаємо ми в піч анкети, партквитки, справи губпаркому та Молдаванського району. В кімнаті тропічна спека, скрізь розлітається попіл од спалених паперів.

„ВОВЧЕНЯТА" НА РОБОТІ

За два дні я закінчив свою роботу. Від двох великих лантухів справ не лишилося жадного папірця. Увечері, вилізши зі свого барлогу, я пішов у центр міста. На Рішельєвській вулиці, на перехресті трамваїв, спинився відпочити. Раптом іззаду наближається Ігнат [1]) з двома студентами. Одного з них я впізнав: це був Тарханов, що збирався їхати до Криму. Ігнат подав мені знак, що значив: „Ти нас не знаєш". Я не моргнув і оком, пішов назад на Молдаванку. Біля своєї квартирі зустрів Колю Чудновського. Порішили негайно організувати колектив. Намітили список підходящих хлоп'ят, тих чию адресу ми знали.

За два дні у вогкій підвальній кімнаті Чудновського, що вікна її виходять у дворовий клозет, зібралось чоловіка з 8.

Член загальноміського комітету Ларський — нині почесний член Одеської організації — вчив нас, ще молодих вовченят, усіх правил підпільної роботи. До бюра колективу було обрано Чудновського, Бельського й мене. На цьому-ж зібранні всі члени колективу вигадали собі клички. Не обійшлось і без курйозів. Бельський, на вигляд схожий на ворону, порішив назвати себе „Орленям".

З цього зібрання життя колективу пішло регулярно. Понеділками й четвергами ми збиралися. Лін (А. Бродський), тоді член ЦК першого скликання, читав нам лекції, з приводу них відбувалися жваві дискусії. Колектив швидко збільшився до 10 чоловіка. Деякі члени говорили потім, що ці лекції та дискусії дали їм більше, ніж місяць науки в губпартшколі.

На зібраннях колективу велику ролю відогравала мапа Росії, вся з'їдена лініями пересування добровольчої армії, порізана шпильками. Доповідач „військового огляду" читав відбитки з телеграм, заборонених цензурою, і „Современное Слово", демократичну газету.

Кожний міліметр на мапі, коли „славним рейдом Мамонтова" була взята Тула, гострим, разючим болем відгукувався в наших серцях.

Цілими годинами будували ми стратегічні плани.

ПІДПІЛЬНІ ЖНИВА

Наш колектив містився біля явки Обласного Комітету Партії й „Червоного Хреста". Тому ми були завалені роботою. Ми розповсюджували по заводах „Комуніст", газету партії.

---

[1]) Секретар підпільного Одеського комітету КСМ 1919 р.; пізніше—секретар ЦК КСМУ.

Величезна одеська тюрма швидко наповнялася. Що-ночи одвозилося звідти засуджених до розстрілу. Середами й неділями треба було носити передачі й „керенки“ тим, про кого була постанова „Червоного Хреста“. Иноді біля воріт тюрми можна було бачити мало не весь наш колектив. Листування з ув'язненими по-первах ми провадили так: закладали їм у хліб або в тістечко записку. Але тістечка з'їдали наглядачі, а хліб вони різали на дрібні частини; це могло нас викрити.

Тоді ми почали вживати иншого способу: між газетними рядками писали записки й загортали в них масло. Цей спосіб був найпростіший і найкраще вдавався.

Підчас одної з передач повідомили, що Розу впізнано і, певне, її розстріляють. Вона просила, щоб для неї та для її товаришки прислали яку-будь сильну отруту, щоб уникнути насилля та катування. Червоний Хрест порішив надіслати їм сірчак калія. Знайомий бляхар зробив дві каструлі з подвійним дном; туди я й положив пробівки з калієм. У неділю ми наповнили каструлі з калієм і пішли до тюрми. Наглядач прийняв каструлі й почав колупати в них палічкою. Дно каструлі невитримало й почало осідати. Чудновський помітив лихо й, замішавшись у натовпі, зник у мій барліг.

За кілька день ми одержали від Ал. записку про те, що Розу посаджено на три дні до карцеру, але її, певне, не розстріляють. Він-же прислав нам план тюрми й розстановки варти. У записці він повідомив, що досить 25 чоловіка, щоб визволити тюрму.

Партія й спілка почали виділяти бойовиків для цієї справи. Але за два дні на варту поставлено 60 німців-колоністів і 3 кулемети на заряді. Очевидно, тут відіграли свою ролю провокатори. Все-ж дружина залишилася і її було поділено на десятки. Тов. Хворостін часто заходив до нас у колектив. Він дуже любив нас і називав „комуністичними голованями“. Головані бачили його за годину перед тим, як його схопила контр-розвідка на вулиці. Другого дня після арешту він од 150 розпечених шомполів помер, не промовивши жадного звуку.

У СТАРОМУ БІЛЬШОВИЦЬКОМУ ДОМІ

Спілка росте й організаційно міцніє. Досить добре працюють колективи металістів, шкіряників. Молдаванський район відбудовано. Секретар — маленька Таня.

За місяць арештів і разстрілів устигли організувати Пересипський район. Працюють там Васютін та троє 16-літніх юнаків із заводу Левіна та Краковщинського (2-х з них, Острого і Літмана, розстріляла контр-розвідка, де вони померли, як герої).

Скликається загальноміську конференцію. Спілка нараховує 150 чоловіка й 12 колективів. Почувається потреба звязати всю організацію, як це було в гетьманському підпіллі. Цей звязок знайдено в школі Лігіна. Школа Лігіна — старий більшовицький дім. 1917 року це була штаб-квартиря загальноміського комітету РСДРП (більшовиків). Тепер тут „прогресивні вчителі“ вирішили влаштувати вечірні курси для робітників. Всі колективи майже цілком записались на курси. Праця на курсах справді чудова. Добра половина хлопців у першій групі, де вчаться грамоти. Вчителька викликає Орленка й цілу годину він читає складами: Б-А — БА. Одначе, він досить добре читає, вчителька з нього задоволена.

Тимчасом на лавах іде стрілянина записками. Читають гранки... Передають одно' дному „Коммунист". Розказують підпільні новини. Витягають мапи й намічають фронти. На перемінках створюється враження загального зібрання. Шум, гук. Але все з цілковитим додержуванням обережности. Тільки лекцію політичної економії слухають усі з захопленням і цікавістю. Читав її хороший лектор-популяризатор.

Так у старому більшовицькому домі пульсувало, било джерелом підпільне життя спілки.

7 ЛИСТОПАДА

На святкування 25 жовтня „вони" були готові. Рано ввечері на вулицях порожньо. Никають офіцерські патрулі й заарештовують усякого „підозрілого". В автомобілях замасковано кулемети.

Наша зброя теж готова. Випущено газети „Коммунист" і листівку від комітету Спілки до робітничої молоди. Сьогодні клейстер ми приготували особливо добре й розливаємо в чотири бляшанки. О 12 годині ночи Чудновський, Рябий і я вийшли на вулицю. Дурний повний місяць вилуплює свої баньки й заливає рівним світлом брук і праву сторону вулиці. Попереду пішов Рябий, щоб попереджувати, за ним я з щіточкою, мажу клейстером по стіні, Чудновський наклеює листівку.

— Топ, топ, топ... спокійно звучать кроки Рябого попереду. Чотири листівки й одна газета біліє на стіні.

Переходимо товкучку на базарі Нас спиняє патруль державної варти. Ховаю як-мога глибше бляшанку з клейстером і щітку. Стражники п'яні, як дим. 100 карбованців — і ми вільно зідхнули.

— Топ, топ, топ... вниз по Колонтаївській на Дальник. Одна по одній прилипають газети, листівки на стінах, вікнах крамниць і на стовпах. Чудновський говорить, що залишилась ще одна листівка. Ідемо до союзу руського народу на Новосельську вулицю Нікого поблизу нема. Приклеїли листівку акуратно, красиво й почали милуватися.

За рогом почулося тупотіння патруля. Ми швиденько накивали п'ятами на Тираспільську. Із вогня та в полум'я. Натрапили на другого патруля — „Стій, руки вгору!". Підійшло чотири стражники.

— Давайте три куски.

— Ні, братішки, є тільки 600 карбованців. Трохи поторгувавшись, вони згодились. Якби натрапили на офіцерський патруль, то загинули-б з ковпачком і щіточкою.

Ось ми й дома. Погрозили кулаками місяцеві-провокаторові.

Другого дня ми обходили місця, де розклеїли. Мало залишилось листівок. Майже всі було зірвано.

НА КАТАФАЛКУ

Партійні осередки провалюються один по одному. Одні з них дістаються контр-розвідці порожні, в инших захоплюють робітників засадами.

Всі явки до грудня місяця напівпровалено. До цього часу ми провалювались посередньо. Тепер заарештовано Ігната, Югова[1]), заарештували й випустили.

[1]) Один із основоположників і керовників одеської організації; член ЦК КСМУ.

До нас заліз, очевидно, якийсь провокатор. Генерал Шіллінг діяльно готувався до евакуації, і контр-розвідка старається виловити як-мога більше комуністів. За кілька день після свого короткого арешту Югов і Гарін прийшли до нас на квартирю. Улаштували читанку Кавтського „Аграрне питання". Довго сперечалися й засиділись до 2 годин ночи. Лягли спати в половині на третю.

За півгодини чую крізь сон гомін під дверима, що виходять на вулицю. Перевернувся на другий бік, стараюсь заснути. Раптом сильний стук у двері. До кімнати вдерлася орда агентів контр-розвідки на чолі з полковником Смаржевським і заплечних діл майстром Піддубним. За кілька хвилин кімнату перекинули догори дном. Піддубний узяв ватні штани й довго крутив і тягнув їх, лаючись під ніс. Смаржевський відчинив комод і побачив там твори Маркса, Енгельса, Леніна, мапу десятиверстку, аркуші керенок.

Полковник Смаржевський повертається до Югова, що біля нього стоїть, і грізно кричить:

— Ось вони самі ідейні комуністи!

В Югова наче чорт сів.

— Дозвольте, пане полковнику, література це не комуністична, а меншовицька, видана 1907 року.

В ту-ж мить важким прикладом його вдарено в живіт. Югов, як м'ячик, одлетів у другий кінець кімнати.

В шкафі стоїть передача для лівого есера проф. Щепкіна.

Блюма приготувала для передачі чудовий пряник і запекла записочку. Матері спадає на думку, що стражникам сподобається пряник. Вона розрізає пряника і подає мені кусок. Записка потрапила мені на зуб. Я розжував її і проковтнув. Тимчасом шукати в кімнаті перестали. Полковник Смаржевський поклав найдені гроші в портфель і дав нам „розписку".

Двірник виказав, що в цьому-ж дворі живе моя бабуся. Настала для нас найкритичніша хвилина. У бабусі ночував сьогодні секретар Червоного Хреста. У великій обкованій скрині лежали паспорти, аркуші керенок, адреси, листування з тюрмою, сотні номерів газети „Коммунист". Ну, тепер ми пропали. Клозет міститься проти бабусиної кімнати. Гаріну дуже треба „до вітру". Проходить три тяжких хвилини. Гарін вертається. Він передає, що в бабусиному вікні темно. Вертаються шпики. Вони довго шукали кімнату Келлер. Один повідомляє: спускаємося ми в підвал, вонь там нестерпуча, пахне мертвечиною. І справді, мертвяк лежить на підлозі, вкритий чорним саваном. Навкруги баби жалібно читають. Пройшли ми до кімнати Келлер. Там баба одна. Нічого не знайшли — лише 1000 керенками.

Смаржевський звелів нам одягатися. Мати й батько почали просити зоставити хоча-б дев'ятилітнього брата. Але Піддубний заспокоїв нас: „Нічого, печінки всім вам полагодимо".

Помалу одягала брата мати, наче стараючись вихопити ще годину волі. Нарешті, всі одягнені. Смаржевський наказує нам нести корзини з книгами. Корзини пудів з 12. Вийшли на вулицю. Корзини важкі. Далі нести їх не можемо. Тимчасом четверта година. Піддубний наказує тоді запрягти катафалк і навантажити туди корзини.

На катафалк першої класи навантажуємо книги. Помалу посувається сумна процесія по Тираспольській вулиці. Югов узяв брата на руки і поніс, пригортаючи його до себе. Ось ми й на „кладовищі", у контр-

розвідці. По коридорах заворушились шпиги, заплечних діл майстрі старого стиля, ладнаючись дати нам достойний прийом.

За місяць, коли життя наше висіло на волосині, нас визволила бригада Котовського. Дати, коли нас визволено, не забуду ніколи: 25 січня, покусані паразитами, ми були на свободі.

Спілка уже захопила школу Єфрусі й віддала до розпорядження Губревкому 150 багнетів.

ОДЕСЬКИЙ КОМСОМОЛ У ПІДПІЛЛІ

Надруковані нижче метелики випустив Одеський Губком Комсомолу в період денікінського підпілля (1919 року). Перший із них належить до другої річниці Жовтневої революції, коли добровольчі банди, засіваючи свій шлях трупами робітників та селян, посувалися вглибину Радянської Росії. Не зважаючи на жорстоку реакцію, невпинні арешти й розстріли, невелика підпільна організація комсомолу, що ледве нараховувала 100 чоловіка, успішно розгорнула велику революційну роботу серед робітничої молоди. Цей метелик показує, який бадьорий настрій панував у підпільній організації комсомолу, яка була тверда віра в конечну перемогу робітничої класи в Росії.

Другий метелик випущено в момент, коли білогвардійська влада в Одесі доживала останні дні. „Підпілля" готувалося із середини подати піддержку червоному війську, що наступало. Комсомольська бойова дружина була вже організована. Метелик закликав робітничу молодь до комсомольських дружин. В лютому 1920 року, в дні збройного виступу проти білогвардійців, дружина комсомолу відіграла не аби-яку ролю й була вірною опорою Ревкому, що вийшов із підпілля.

25 жовтня 1917 року — Майбутнє належить нам!
25 жовтня 1919 року — Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

ДО РОБІТНИЧЕ-СЕЛЯНСЬКОЇ МОЛОДИ

Привид ходить по Европі —
Привид комунізму.

2 роки тому почався великий у світі переворот, що затверджує й переводить у життя основу нового суспільства.

В умовах класової боротьби, що оце відбувається, в муках і стражданні, доходив світовий пролетаріят свідомости того, що лише, вирвавши з рук буржуазії владу, можна прискорити неминучу загибіль буржуазного ладу й установити соціялістичну організацію суспільства.

Російський пролетаріят перший повстав проти тягару експлоататорів, перший показав світовому пролетаріятові путь боротьби й змогу перемогти.

Повстали ті, кого буржуазія звикла вважати за мізерних і безпорадних рабів. Раби кинули до всього пригнобленого світу заклик боротьби, повний сили й рішучости, до боротьби й віри в перемогу.

Російські робітники правильно зрозуміли, що коли всяка р е в о л ю ц і я, на чолі якої стоїть пролетаріят, незмінно ставить питання про соціялізм і про переведення його в життя, то тепер, після світової революції, це більш, ніж правдиво.

Російські робітники піднесли прапор повстання і боротьби не за-ради реформування буржуазного ладу, а за його цілковите повалення.

Це сталося 25 жовтня 1917 року

День 25 жовтня і два жовтневих роки — величезні події світової історії — стає віднині центром суспільного життя дальших поколінь. Од них ітимуть вони і до них приходитимуть. Два роки російський пролетаріят бореться з зовнішньою і внутрішньою контр-революцією. Перехід фабрик та заводів до рук робітничої влади, охорону праці робітників, школи, музеї, загальну трудову повинність, роззброєння заможних клас, рішучу боротьбу проти світового імперіялізму, підготовлювання повстання світового пролетаріяту — ось що дала робітникам Радянська влада. Результати вже виявляються: ворушиться Захід.

Робітнича молодь брала й бере активну участь у цій революційній боротьбі: про це говорять камні, дерево, пісок; дерево й камінь, що з них будувалося тюрми та шибениці для молоди — пісок, їхньою кров'ю покривавлений.

Товариші молоді робітники!

25 жовтня 1919 року застає нас, як і минулого року, під п'ятою голої реакції. Отчинна буржуазія на чолі з царськими генералами під виглядом відродження „единой неделимой России" перетворює всі захоплені ними місця на поспільні карні експедиції. Буржуазії цій додає духу світовий імперіялізм. Увесь шлях пересування білогвардійських хижаків засіяний рядами шибениць, горами трупів робітників і селян. У своєму лютому пориванні вони надто сильно нападають на нас, робітниче-селянську молодь, сміливий авангард революційного фронту.

Але не нас, що виросли й зміцніли в обставинах класової боротьби, може налякати тимчасова поразка.

Величність боротьби російського пролетаріяту, втягування Заходу в революційну боротьбу, неминучість для нас жовтневого шляху, всього цього досить, щоб сказати: ми ще прийдемо до 25 жовтня, і його жертв не можуть забути жаден робітник, жадна робітниця — вони повинні вшанувати їхню пам'ять, але тільки ділом — своєю участю в революційній боротьбі, пам'ять, що Жовтнева революція дала прапор боротьбі, що єдиний проказує шлях світовому пролетаріятові, пам'ятаючи, що під цим прапором на нас чекає перемога.

Хай живе Жовтнева революція!

Хай живе Радянська влада!

Одеський Губком Комуністичної Спілки Молоди.

Майбутнє належить нам! Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

ДО РОБІТНИЧОЇ МОЛОДИ

Вздувайте горна, куйте смело,
Пока железо горячо.

Товариші!

П'ять місяців тому білогвардійська зграя заповнила всю Україну. Радості буржуазії не було кінця-краю. Наймані борзописці, продажні літератори наперед відчували радість наступної перемоги й пророкували швидкий занепад Москви. Так звані „соціялісти" проводили пролетаріят,

що, відступаючи, сходив кров'ю, сміхом, але ми знали й говорили, що в боротьбі двох епох, у цій боротьбі класи проти класи, перемога близько й буде за нами.

І справді, всупереч зухвало самовпевненому хвастанню царських генералів, російській контр-революції завдано поразки в самісіньке серце. А її військо розбито до-щенту.

Захисниця пролетарської відчизни — Червона армія в своєму нестримано-могутньому потоці знищила армію Юденіча розбила Колчака й тепер добиває зімняті полки Денікіна. Після тяжкого білогвардійського ярма прокидається до життя край за краєм. Радянська влада утвердилася на Надволжжі, Приуральському краї й у Західньому Сибіру; краща частина України — Донецький кам'яно-вугільний басейн — у наших руках; червоне військо шидко посувається до Криму, Кубани й, нарешті, стоїть біля підступів Одеси.

Радянська влада перемогла! година визволення близько!

Метнувшись навтіки від самого дотику до Червоної армії, забувши ідеї про „єдину та неділиму", замість рятувати Росію вони взялися рятувати скарби, створені працею робітників. П'яна офіцерська наволоч, почуваючи неминучу загибіль, бачучи свої останні хвилини, борсається в безсилій лютості й згонить свої невдачі на представниках робітничої класи. Не одна сотня робітників понесла з собою в могилу жахливу повість про страшні муки, витончені катування, вживані білогвардійцями в контр-розвідках, тюрмах то-що під грім морального обурення зі „страхіть чрезвичайки".

Товариші молоді пролетарі! Б'є остання година — конає реакція. Ще одно зусилля,— і російський пролетаріят позбавиться внутрішньої контр-революції! Молоді робітники! Ви не раз виявляли свою відданість революції. Ви завжди були в передових лавах борців за неї. В січні 1918 р. і в квітні 1919 р., в підпіллі минулого й цього року, ви з готовністю вставали на оборону її. Революція знову кличе вас, товариші! Об'єднані в бойових дружинах Комуністичної Спілки Робітничої Молоди збройною рукою ви наблизите той момент, коли Одеса зуміє вступити в сем'ю червоних міст. Ми не можемо й не повинні байдуже дивитися на те, як мучать і катують наших братів, ми не можемо й не повинні допустити, щоб створене й належне робітникам було розгромлено й вивезено. До дружин Комуністичної Спілки Молоди!

Хай живе збройне повстання пролетаріяту! Хай живе робітнича Радянська влада!

Губком Комуністичної Спілки Робітничої Молоди.

ОСКАР ЕРДБЕРГ

ЗАПАЛІТЬ СІРНИКА!

У підкладці піджака зашито мандата від Одеського Губкому КСМ. „Відряжається до Криму, щоб установити звязок із підпільною організацією РКП та РКСМ... для формування бойових дружин та контр-розвідок..."

Підпис начальника військового відділу губкому.

Вулиці Сімферополя залило сонце. Шумно. Навкруги великі блискучі вітрини крамниць. У вікнах „Освага“ плакати; на них намальовано Троцького: червоний чорт верхи на дзвіницях Кремля. Кінець вересня, але спека й духота нестерпуча. Брудний татарин в рябому халаті продає на лоткові виноград і груші „дюшес“. Підхожу до лотка, засуваю руку в кешеню.

„Ах, чорт візьми! Грошей ні копійки“.

Уже третій день я в Сімферополі. Явок у мене нема. Ламаю голову над тим, як знайти звязок із підпільною організацією. Підпілля так придушив терор білих, що в робітничому клубі ніхто не з'являється.

Порішив слідкувати на вулицях. Не може бути, щоб я не впізнав нікого з більшовиків. Око в мене звичне, з зовнішнього вигляду впізнаю. Тільки як-мога більше тинятися там, де збирається багато публіки: в саду, в парку; і головне — терпіння.

Одначе, якщо я не найду звязку протягом найближчих двох-трьох днів, буде погано, грошей більше нема, — значить жити нема змоги.

Завертаю до міського скверу. За ці три дні я вже багато разів помилявся: минулого разу побачив високого молодого чоловіка з довгою чуприною, ріденькою борідкою й „соціологією Кареєва“ в руках. Думаючи, що „наш“, пішов за ним, та... ой, леле!.. він зайшов до собору і я дізнався, що він регент церковного хору.

Учора півдня слідкував за незграбним хлопцем у косоворотці, але над вечір виявилось, що він просто служить в аптеці й розносить ліки по домах.

Але в сквері мені таки щастить. Уже два рази мені пощастило бачити, як там за павільйоном зустрічається якась добре одягнена гувернантка з двома дівчатами й молодий вірмен, на вигляд робітник, маленький, брудний, проворний. Поговоривши, вірмен іде далеко за місто туди, до литовських казарм. Про любовне побачення тут не може бути й мови. Надто непідходящі одно до одного люди. Зустрічаючись, про щось довго сперечаються. Вірмен показує газету. Дітей гувернантка відсилає в бік і весь час оглядається, чи нема когось поблизу. На цей раз вірмен спізнився, але знову, як тільки він прийшов, гувернантка відіслала дітей погратись.

Маленька пухкенька дівчинка копається в золотому піску, будує „будиночки“ біля самих моїх ніг. Непомітно її кличу до себе.

— Дівчинко, як тебе звати?

— Оля.

— А це твоя мама?

— Ні, бонна.

— А де ви живете?

— На Дворянській 20.

— А твоя бонна ходить з дому коли-небудь?

— Увечорі, коли положить нас, — іде...

— Ага! гаразд... клює.

Як тільки смеркло, я вже вартую на Дворянській. О 9-ій годині з парадного під'їзду вийшла бонна, озирнулась і пішла вниз по вулиці. На розі до неї підійшов студент.

Оклик: „Міша“...

Гуляли вони по вулиці години з півтори; я терпляче стежив за ними на другому боці. Коли вони розійшлись, студент пішов по Пушкінській; біля „кафе-концерту“ до нього підійшов вірмен.

Так, так, справа налагоджується.

Зробивши великий крюк, мої жертви підійшли до „спілки голкарів", якраз у той час, коли секретар спілки, що також виконував обов'язки сторожа, уже зачиняв помешкання спілки на ключ. Зайшли до спілки, а за кілька хвилин вийшли і розійшлись у різні сторони. Я хотів піти за вірменом, але він тут-же побачив мене, швидко засунув праву руку в кешеню. Швидко відхожу.

Очевидно, я натрапив на слід. Але перевірити не можна — нема часу. Треба одважитись.

Другого ранку я захожу до спілки й підхожу прямо до секретаря.

— Я, товаришу, приїхав з Одеського губкому, член партії. Мені треба бачити кого-небудь із Спілки Молоди. Ось мій мандат.

Дідусь підозріло оглядає мандата, потім мене.— Хто вас сюди надіслав? Хто вас знає?

— Мене знає „Міша". Надіслано з Дворянської 20.

— Ах, так! приходьте ввечері.

Я боявся, що дідусь піде перевіряти, чи справді мене надсилалося з Дворянської, і тому весь день стежив за спілкою. Але нічого підозрілого нема. Увечорі дідусь мене познайомив з молодим робітником-тютюнником. Я ще раз показав свого мандата, і мене повели до голови спілки. У кімнаті з причиненими віконницями сидів на ліжку якийсь хлопчина. Обличчя не видко було, бо в кімнаті було темно. За перегородкою настирливо стукала машина до шиття.

— Ви, товаришу, звідки?

— З Одеси.

— З Одеси? Я там був. Югова знаєте?

— Знаю.

— Федорова, Поляка?

— Знаю.

— Максимова, Ердберга?

— Що за чорт!? Запаліть сірника!

Яскраво спалахує сірник і освітлює моє обличчя й обличчя мого розмовника. Ми одразу впізнаємо один одного.

Він приїздив із Криму до Одеси 18-го року підчас гетьманщини, коли ми проєктували Південно-Російський З'їзд Спілок Молоди. Мене тоді було призначено на скарбника Спілки, і хлопець одержував у мене гроші, щоб їхати назад. Ми швидко зговорилися. Я розказую, як найшов його. Хлопець здивовано хитає головою:

— Ти потрапив на явку анархістів. Вірмен це „наш"...

Розказує про комсомол. Більшість товаришів пішла до Червоної армії підчас відступу. Із активних товаришів залишалось чоловіка три-чотири. Працювати буде тяжко. Всі осередки розпалися.

— А тепер, — додає він, — треба йти до паркому, заспокоїти публіку що до твоєї брехні, незабаром вона виявиться.

Коли вірмен побачив мене, він знову схопився за бравнінг, що лежав на столі. Але швидко заспокоївся.

— Не можна, товаришу, так. Я міг вас пристрелити ще минулого разу...

Найтрудніше зроблено — звязок знайдено.

Л. ЧЕРНЯКОВ

ПІД П'ЯТОЮ ДЕНІКІНА

В той час, як прийшли білі, в серпні 1919 р., Київський комсомол мав за собою понад 2 роки революційної роботи. Під самий жовтневий переворот у Києві революційна робітнича молодь понесла перші жертви. Дальше загострення громадянської війни, численні (до 15) переходи міста з рук до рук, гетьманське підпілля (німці), численні потім добровольні мобілізації на фронти, на банди — все це виривало значні куски м'яса, раз-у-раз точило кров із тіла Київської організації КСМ. Останній іспит — загибіль до 100 кращих революційних молодих робітників Київського комсомолу на чолі з Михайлом Ратманським у боротьбі з бандитом Зеленим (у червні 1919 р.) під Трипіллям — був найсмертельнішим ударом. Поповнення лав Комсомолу з гущі фабрик та заводів ледве встигало за втратами на фронтах, і на прикінці 1919 р. Київська організація дуже підупала. Якщо взяти під увагу й те, що значна частина її пішла відступати разом з армією, а частина евакувалась на північ, стане ясно, яка слаба, мало організована революційна робітнича молодь Києва вступила в новий тяжкий іспит — Денікінське підпілля.

ЗАНЕПАД ЧЕРВОНОГО КИЄВА

30 серпня. Канонада з ранку збільшилась. День ясний, сонячний. Помітно сильніший рух війська по місту. Буржуазія, почуваючи близький відхід червоних, тримала себе зухвало-весело. По скверах, садках, тротуарах, на лавках — скрізь гуляє публіка...

Квартиря, де я жив, була населена комуністами й сем'ями робітників-арсенальців. У цей момент усім робітникам на думку не йшло гуляння. Вони спішно залишали високі поверхи й знову оселялися в своїх хатинах та підвалах поблизу арсеналу.

Годині о шостій вечора Хрещатик увесь заповнило наше військо, що відступало до пристани. До Деміївки вже підходили петлюрівці, а потім і денікінці.

Я поспішив на Поділ, на нову квартирю.

Всю ніч тривала канонада в місті. Наші, відступаючи, одстрілювались із суші і з Дніпра. Білі також набоїв не шкодували. Артилерія тріщала і всю неділю. Уранці в самому місті раптом зчинилася артилерійська та кулеметна стрілянина між білими „союзниками" — денікінцями та петлюрівцями. Суперечка йшла за-ради того, чий прапор маятиме над Думою. Перші захопили місто петлюрівці й не забарилися поставити на Думі свого „жовто-блакитного" прапора. Але цей прапор припав не до душі прихильникам „единой, неделимой", що теж захопили місто. Останніх було більше, вони, виходить, були сильніші. Правом сильного вони, не вагаючись, поставили вимогу підняти над Думою свого прапора. Ті затялися... Артилерія та кулемети найкращий язик для розмови у білогвардійців, вирішили справу... Всього лише кілька десятків забитих,— і над Думою замаяв трикольоровий „російський" прапор.

Понеділок був першим днем помсти. Буржуазія мстилася над робітниками, більшовиками, над тими, що співчувають. Вона мстилася над євреями. Буржуазія мстилася за те, що в неї забрано маєтки, фабрики, будинки, чини, погони.

...Досить було на когось вказати пальцем і сказати „більшовик", як цей чоловік, хоч хто-б він був (документів не питали) за 10—15 хвилин лежав, прибитий мало не до смерти і, найчастіше, до смерти.

ПІДПІЛЛЯ. ОРГАНІЗУЄМОСЯ

Числа третього вересня в мене на квартирі відбулася перша нарада про наступну роботу. Брали участь: Котлярський, А., Пеккер, Сигал, Г., Стольний Л. і я. Хазяйка квартирі прийняла спочатку моїх гостей байдуже. Почувши в нашій розмові такі слова, як „бюро", „явка", „Деміївка", „звязок" то-що, вона захвилювалась. Вона побачила, що я її обдурив. Пощастило все-ж її заспокоїти, обіцяючи в її квартирі більше нічого не влаштовувати.

Першою нашою справою було створити централізовану організацію. За членів губернської тройки ухвалили вважати Котлярського, Пеккера й мене. Роботу поділити по районах: Пеккеру та Стольному — Поділ, Котлярському та Соні Б.— місто, а Сигалові, Гервичам (брат та сестра) й Рабичеву — Деміївку. На підприємствах у нас осередків небуло, практичну роботу гадали зосередити в Раді Профспілок, що була цілком меншовицька і, виходить, жила в згоді з денікінцями, а також мала від них піддержку. Звязок з губкомом піддержував офіціяльно я, інші хлоп'ята також самостійно були звязані з партійним підпіллям. Через тиждень відбулася поширена нарада на вулиці біля будинку, де я жив. Брало участь чоловіка з 10. Було встановлено явки: на Подолі — на Хоревій вул. № 31, в міському районі — будинок № 19 на Новостроївській вулиці, на Деміївці — Мала Васильківська 20 (у Сигала та Соні Б.). Стольний працював як учень-складач у друкарні на Хрещатику й там він почав групувати біля себе робітничу молодь. Він-же почав роботу в Спілці Робітничої Молоди[1]), де меншовики мали собі арену для вправ балаканини. На Деміївці наші хлоп'ята почали звязуватися з заводом набоїв, де деякі працювали.

Про роботу в губерні ми поки-що не говорили, бо вважали за потрібне передусім створити центр.

ДАЛІ В ЛІС, БІЛЬШЕ ДРОВ

Комсомолець у підпіллі — засіб звязку, шпіонажу й експедитор літератури. Якщо перші два-три тижні ми орієнтувалися, будували плани, „починали", то потім стало багато дрібної але справжньої роботи. Явки партійні „провалювались" частенько. Якщо по-первах грошей і документів було досить (навіть посилали до Харкова), заарештованих легко викупали у продажної білої наволочи, то потім, коли ціла низка „грошових" явок „провалилась", паспортна справа також стала складніша.

Що-раз частіше друкувалося списки комуністів, забитих „при спробі тікати"...

Я заслаб числа 25 вересня на черевний тиф, і мене вміщено до лікарні. За цей час становище на фронті змінилося. Наше військо, що

[1]) Меньшовицька спілка молоди, що складалася із кількох десятків інтелігентів та службовців кооперативу „Жизнь" і молодих робітників, здебільша учнів вечірнього робітничого технікуму. Керовником його був Л. Балабанов.

стояло весь час біля Ірпеня, прорвало фронт і рушило на Київ. Це було 1-го жовтня. Поділ захопили наші. Бій відбувався в самому місті. Числа 3-го наших було вибито.

У моїй квартирі, як мене повідомив, одвідавши мене, М. Зельдич, оселився штаб бандита Струка[1]), а в дворі — його-ж кінна сотня... Що й говорити, повеселішало в будинкові та й... безпечніше. Безпечніше тому, що в таку квартирю денікінська братва грабувати та вбивати не піде, а треба сказати, що не було жадного будинку, де-б не „похазяйнувало" „благородне російське воїнство".

Я повідомив хазяйку, що незабаром вернуся на квартирю. Коли я з'явився напівхворий з палицею в руках, ледве пересуваючи ноги, мене офіцери-бандити зустріли приязно, хазяйка встигла розказати їм про мою „буржуазність", шляхетність та інші такі прикмети. Як тільки я прийшов, вони мене посадили за стіл і наввипередки шанували. В результаті — після непоганої випивки та закуски (це після голодної дієти) я захворів на дезинтерію і пролежав тижнів зо два. Доречі, того-ж дня хлоп'ята принесли мені підпільного „Коммуниста" № 2; якби офіцери знали, кого вони шанували пивом та закускою...

Становище партії та комсомолу тимчасом стало серйозне. Коштів залишилося мало. Звязок із нашим військом через Ірпень тяжче стало тримати, бо йшли сильні бої; арешти не припинялися. Наша партія, одначе, мала велике співчуття не тільки серед робітників та бідноти, але й серед дрібної буржуазії. Грабування відбувалося одверто й безкарно. Офіцери, що жили в нашій квартирі, що-дня ходили „на роботу" години о 3-й дня і о 7—8 вечора верталися з хутрами, одежою, годинниками, перснями, грішми, приносили багато вина та всяких ласощів. Для них ця робота була така нормальна й звична, що одного разу, не жартуючи, вони запрошували мене з собою.

Партія не дрімала... На робітничих околицях раз-у-раз з'являлися наші метелики та газети; жандармерія та поліція шалено никала, шукаючи нас. Для розповсюдження літератури комсомольці вигадували як-найрізноманітніші засоби. Деякі найнялися розклеювати афіші та оголошення, інші ставали газетчиками. Увечорі бувало з квачиком та клеєм з півсотнею різних афіш та оголошень зверху, із метеликами знизу комсомолець ішов у місця, близькі до заводів та базарів. Оглядаючись, чи немає поблизу погонів та шпор, швидко приклеював до стіни метелика і навтіки... Якщо поблизу городовик або офіцер — клеїв афішу...

— Іду одного разу по Прорізній, — розказує один комсомолець, — з пачкою мет ликів під курткою. Народу багато. Клеїти до стін небезпечно. Дивлюсь — стоїть торговка на розі, сливи продає; підійшов, прошу півфунта. Зважила й кладе на клапоть паперу.

— Що паперу більше нема? — питаю.

— Нема, рідний, нема, — відказує.

— На ось тобі трохи, — даю їй листівки.

— Дякую, дай бог здоров'я...

Одійшов, здалека стежу.. Підходить один, сливи купує — звертає увагу на метелик, показує другому. Хвилина — зібрався натовп... з'явились офіцери... Шум... Бабусю потягли... Справу зірвано... Я швиденько пішов до Хрещатика.

---

[1]) Струк — полковник, отаман банди, що оперувала проти Радвлади протягом кількох років на Чернігівщині та Київщині. В цей період Струк був у союзі з Денікіном.

Комсомолки одягалися гімназистками, брали з собою пару-дві підручників, а під ними загорнуту в папір літературу й щасливо розвозило по районах. Поширювати літературу серед робітників було порівняни легко. Хоча дуже заважали агенти утворених денікінцями та меншовиками робітниче-офіцерських рот для боротьби з більшовиками.

„Робітниче-офіцерські" — це бренить так само, як „гарячо-холодне" або „революційно-царське".

Так оці ось роти ставили собі завдання — боротися з більшовиками. Щось подібне на „зубатовщину" зразка 1919 року. Як і слід було сподіватися, робітники не пішли на вудку зрадників-меншовиків і переважна більшість у цих ротах складалася з тих-же офіцерів. Але поодинокі, обдурені меншовиками робітники були в них, творячи контр-революційне діло. Військової ролі ці роти не відігравали (їх було всього одна чи дві), але допомагали виловлювати революційних робітників.

Найгірше відбилося на нашій роботі те, що не вистачило коштів, і передусім це відбилося на комсомольцях.

Ми, робітники, голодували. А про видання метелика (бо серед нас були свої друкарі) й говорити не доводилось, нізащо було купити паперу. Доходило до того, що нічим було оплачувати явочні квартирі. Із Зафронтбюро, правда, було вислано нам на допомогу з грішми товариша Ткача, але він у дорозі заслаб, грошей позбувся і не з своєї вини допомогти нам не зміг.

Все-ж ми діяльно готували загальноміську конференцію. Два рази з різних причин вона не відбулася. Їй судилося зібратися лише 18-го грудня, третього дня після того, як на Київській думі замаяв червоний прапор...

15-го грудня увечері наше військо підійшло до самого Києва. Після упертої нічної артилерійської стрілянини о 11 годині ранку 16-го грудня наше військо вступило в місто з Дніпра. Населення вийшло на вулиці, з глибокою радістю зустрічало червоних героїв.

МИ Й ПАРТІЯ. ВІД ПІДПІЛЛЯ ДО ЖИТТЯ НОВОГО...

Із підпільним губкомом партії весь час був нормальний звязок. Була лише одна перерва на кілька день із тої простої причини, що явки (на Володимирській), які були мені відомі, „провалились", а инших я не знав. Але незабаром звязок було знову відновлено, але вже не тільки з губкомом, а й з райкомами. Відношення до нашої роботи комсомольської було строго визначене: скористати нас для потреб партійних завдань і тільки. Бувши згодні з такою лінією в основі (всі революційні сили повинні в такий момент підлягати одному центрові), ми все-ж вважали за потрібне й можливе провадити й деяку самостійну організаційну (створення осередків) та агітаційну (метелики) роботу. Але до кінця так і не пощастило переконати в цьому партійців і вирвати на це деякі кошти. За всі $3^1/_2$ місяці підпілля ми одержали від партії до 100.000 карб. „керенками". Цієї суми було не досить, коли мати на увазі до 2-х десятків платних підпільників, при скромному прожитковому мінімумі в 3.000 карб. на місяць на душу, та ще треба великі гроші платити за явочні квартирі.

І тому, природно, ми не могли подати ніякої піддержки повітам, хоча з Васильковом, Білою Церквою та Чорнобилем з самого початку були звязані, але з цього звязку не скористалися.

Одначе, ніхто, ніяка інтенсивна організаційна та агітаційна робота в масах не змогла-б за цей час зробити того, що зробила сама реакція. Утиски та розстріли революційних робітників, нахабне грабування і вбивства серед білого дня, чорносотенно-погромні газети — все це з'єднало масу трудящих, зреволюціонізувало її.

Як тільки зовнішня перепона, білогвардійська влада, занепала, швидко почала поповнятися новими силами організація революційної робітничої молоди Київа.

Коли загальноміська конференція спілки, що відбулася 18 грудня 1919 р., об'єднувала всього лиш 50 — 60 членів у 3-х районах, то за 3 — 4 місяці Київський Комсомол уже нараховував до 600 членів, а по всій губерні до $2^1/_2$ тисяч (4-й Губз'їзд у квітні 1920 р.).

Сумні, чорні дні підпілля минулися...

ПРОЦЕС 17

„Процес 17"... Під такою назвою розказує № 146 підпільного „Одесского Коммуниста" про кошмарну розправу над 9-ма молодими товаришами, що стали жертвою білогвардійщини, коли вона конала.

Після довгих місяців невиданої сваволі по-первах німців, потім французів, англійців, греків і, нарешті, скоропадщини та петлюровщини, до Херсону з'явилася довгосподівана Червона армія. Радість невимовна. Як у перші дні революційного піднесення люди, зовсім незнайомі, цілуються на вулицях, вітають одно одного. Але час не чекає. Перед нами колосальна робота відбудувати зруйноване господарство й зміцнити Радянську владу. Комуністична Спілка Молоди виділяє низку молодих, повних життьової енергії та ентузіязму, робітників.

Але не довго тривали радісні дні. Настав серпень. Чорні хмари стали над Херсоном. Після цілого місяця завзятого опору наше військо, відрізане од центру й оточене з усіх боків ворожим військом, повинно було залишити місто. Всі, хто мав стосунки до Радянської влади, евакувалися. Перебиралися до Миколаїва, а потім до Одеси й молоді комуністи. Тут, у царстві чорносотенної наволочи, вони знову взялися до підпільної роботи. Але надто сміливо чинили молоді підпільники, і білогвардійська лапа їх швидко спіймала. Заарештовано 17 чоловіка.

Усі знущання й катування озвірілих білогвардійців ні до чого не привели: нелюдською силою волі стримували товариші крики, що вирівалися з грудей, і на всі запитання відповідали мовчанням. Суд тривав дві добі. У суботу 4 січня старого стилю він закінчився: 9-м товаришам виголошено смертного присуду (повісити), а инших засуджено на каторгу. Засуджені трималися спокійно, бадьоро й непохитно.

В останньому слові товаришка Іда ще раз зазначила, що вона цілком свідомо робила те, в чому її обвинувачують, знаючи, що по голові її за це не погладять, але, щоб простили її або помилували, вона просити не збирається. Хай тільки иншим, невинним, полекшать долю, а про себе вона не клопочеться.

„Оце й усе?" — насмішливо запитала товаришка Іда, вислухавши присуда. „Знайте-ж, хоча-б що-дня ви забивали по 10 чоловіка, наші товариші що-дня беруть по станції й доберуться до вас. Ми вмираємо

молодими, вмираємо спокійно, бо за нами й за нас підуть нові сотні непохитних борців.

Вашої одспівано раніш, ніж ви одспівали її нам".

„Невже ви гадаєте,— підхопив т. Борис,— що безглуздим убивством десяти чоловіка, майже дітей, ви вчинили велике діло. Кращі наші товариші, старі партійні робітники, цілі й ні на хвилину не залишають роботи. Ви нічого не добились, зайвий раз доказавши своє безсилля".

Багато їм говорити не дали. Через 24 години повинна була відбутися страта. Засуджені тримали себе по-геройському, навіть варта плакала, бачучи, як радісно зустрічали смерть ці молоді революціонери.

П'ятого ввечері їх повинні були забити. Караул, і перший і другий, одмовився вести на розстріл. Вони прожили ще ніч. У понеділок, 6 січня, о 9 годині вечора, по них прийшло кілька п'яних грузинів що передусім по звірячому познущались над засудженими й побили їх до непритомности. Потім потягли їх у льох, і в той момент, коли червоне військо переможно вступило в м. Херсон, почалась страшна розправа над 9-ма молодими комуністами. Багато з них померло не одразу Іх добивали п'яні й оскаженілі грузини прикладами. Коли-ж після розправи кілька стражників з цікавости заглянули в льох, страшна картина смерти вразила навіть їх, що вже бачили види.

Дев'ять чоловіка з розбитими черепами сиділо й лежало в різних місцях. Тов Безбожний з нареченою лежали, обнявшись, в одному кутку, товаришка Іда, міцно стискаючи руку Борисові — у другому; біля них лежали розбиті рушниці. Кривава розправа кінчилась геройською смертю цих молодих, але дужчих і щиро відданих справі комуністів. А другого дня в підпільній газеті „Одесский Коммунист" з'явились такі посмертні листи забитих,— їх ми наводимо цілком.

I

„9 комуністів, засуджених 4 січня 1920 року військово-польовим судом при штабі оборони міста Одеси до смертної кари, шлють свій передсмертний прощальний привіт товаришам. Бажаємо вам успішно вести далі нашу спільну справу. Вмираємо, але радіємо й вітаємо переможний наступ Червоної армії. Сподіваємося й віримо в остаточний тріюмф ідеалів комунізму. Хай живе Червона армія! Хай живе Комуністичний Інтернаціонал! Засуджені: Дора Любарська, Іда Краснощокіна, Яша Ройфман, Лев Співак, Борис Михайлович, Дуніновський, Василь Петренко, Міша Пільцман і Поля Барк.

II

„Любі товариші! Мене заарештовано у вівторок, цеб-то тиждень тому. При мені нічого не знайдено. При арешті били мене, не вірячи, що я поляк. Увесь вівторок я пробув в карному розшуку, ніч з вівторка на середу пробув у Петропавловському участку. Приблизно до півдня був спокійний, бо гадав, що мене відпустять швидко; за півгодини мене покликали на допит. Там мене били з годину; били гумою, ногами, крутили руки й ноги, одну ногу витягли до обличчя, другу до потилиці, піднімали за чуба, клали на долівку й танцювали по тілу. Били в лице,

в зуби, але так, щоб не було пошкоджень. Нарешті, розлютований, що я мовчу, Іваньковський, перша наволоч у світі, ударив мене револьвером по голові. Я впав, облившись кров'ю. Кілька разів я непритомнів. Під упливом апатії, що вдарила мене, я признався, що працював. Мені загрожує кара на смерть, якщо до того не станеться чогось виняткового. Уночі я два рази наважувався вискочити з вікна четвертого поверху, але мене схоплювали й знову били. На світанку мене знову викликали на допит, вимагаючи, щоб я назвав прізвища або адреси товаришів, що працювали зі мною. Знову били довго й нічого не добились, бо на всі запитання я відповідав, що не знаю. Наказували підписати дізнання в тому, що я вже признався. Я підписався, після цього Іваньковський, махнувши рукою, звелів відвести мене до якого-будь участку. Фактично я вже попрощався з життям і, якщо з волі випадку лишуся жити, це буде для мене приємний і несподіваний подарунок, виграш життя. Тепер, коли рана на голові зажила, коли біль в усьому тілі не так почувається й життьові сили знову опанували організм, а найближчі перспективи на волі такі привабливі, хочеться жити, жити хоч хай там що! Без боротьби я не піддамся, без боротьби не помру, і, якщо все-ж доведеться вмерти зараз, то зустріну смерть з високо піднесеною головою.

Прощайте.

Ваш З. та І.

III

„Любі товариші!

Я вже писав Вам, що став жертвою провокації. Під упливом катування та биття я признався. Сьогодні має бути суд скорий, але неправий, мене, можливо, розстріляють. Іду від життя зі спокійним сумлінням, нікого не виказавши. Будьте щасливі й ведіть справу до кінця; мені цього, на жаль, не пощастило.

Пишу в той час, коли залишилось 24 години жити. Тільки-що закінчилося засідання військово-польового суду, яке засудило мене й инших товаришів на страту через повішення. Настрій дуже веселий, бадьорий, бо ми знаємо, за що помираємо. Я певен, що мої молодші брати підуть моєю стежкою й помстяться над ким слід. Писати більше не хочеться. Привіт усім. Будьте щасливі.

Борис

IV

„Любі, рідні, через 24 години мене повісять на науку нащадкам. Іду від життя з повною свідомістю, що виконала свій обов'язок перед революцією. Не встигла багато зробити. Що-ж? Глибоко переконана, що процес 17-ти чоловіка має більше значіння для революції, ніж смерть 9-ти чоловіка з їхнього числа. Мила сестро, не плач за мною, будь революціонеркою, заспокой матусю. Заповідаю твоєму малому зробити те, чого не встигла зробити я на революційному полі. Дуже бадьора, дивно спокійна і не тільки я, а й усі инші. Співаємо, розмовляємо на політичні теми; після двохтижневого арешту одразу відчула себе вільною. Тільки шкодую й плачу, що засуджено багатьох надто суворо. Мені 20 років, але я почуваю, що за цей час стала значно старша. Моє бажання в цей момент, щоб усі мої близькі поставились до моєї смерти так, як ставлюсь я — легко й свідомо. Прощайте. Хай живе Комуністична революція!

Іда Краснощокіна

V

„Славні товарищі, я вмираю чесно, як чесно прожила своє коротеньке життя. Через 8 день мені буде 22 роки, а увечері мене розстріляють. Мені не шкода, що загину так. Шкода, що мало зробила для революції. Лише тепер я почуваю себе свідомою революціонеркою, партійною робітницею. Як я поводилася, коли мене арештовано, коли виголошено присуд, вам розкажуть мої товариші. Мені кажуть, що я була молодець. Цілую мою стареньку мамусю — товариша. Почуваю себе свідомою й не жалкую що такий кінець. Я-ж-бо помираю, як чесна комуністка. Ми всі, засуджені, тримаємо себе пристойно, бадьоро. Сьогодні читали в-останнє газети. Вже на Береслав, Перекоп наступають. Скоро, скоро зідхне вся Україна й почнеться жива творча робота. Шкода, що не можу взяти участи в ній. Ну, прощайте, будьте щасливі.

Дора Любарська

VI

„Любі товариші! Ще кілька годин лишилося жити. Бадьоро йдемо вмирати, бувши свідомими того, що на волі залишились товариші, які працюють далі й що справа велика наближається до тріюмфу.

Яша Безбожний

VII

„Любі товариші! Ще 24 години лишилося жити, але ми не журимося й не занепадаємо духом. Вмираємо з повною свідомістю, що діло, за яке ми гинемо, затріюмфує. Сподіваємося, що наша смерть не минеться дарма. Робітнича класа побачить наочно, що принесла їм добровольча армія. Прощайте.

Поля Барк

ВОРОБЕЙЧИК

ПАМ'ЯТИ 6 [1])

Перша державна махорочна фабрика ім. „Шести". Так говорит вивіска на одному з величезних підприємств тютюнової промисловости Кременчуку.

6... ця цифра дуже близька серцям кременчузьких пролетарів. Вона говорить про 6 молодих комунарок, замучених і розстріляних денікінськими бандитами в листопаді 1919 року.

Наближалася друга річниця Жовтневої революції. В підпільному осередкові махорочної фабрики Рабіновича відбувалася інтенсивна робота в справі підготовки до страйку. 6 робітниць-комсомолок беруть на себе розповсюдження літератури до річниці.

З дні все відбувалося гаразд.

Більшість літератури вже було розповсюджено. Але не дрімає око контррозвідки.

[1]) Робітниць махорочної фабрики: Готліб, В. 19 років, Лознер, Ж., 18 років, Гальпер С. 19 років, Гордон, Каплун, П. 18 років, Брандман Е. 29 років — виведено вночі на залізничний міст і розстріляно.

Шпіонка Худенко видає їх. 6 комсомолок у контр-розвідці. 3 місяці були вони в тюрмі; там з них знущалися, катували...

Але ніщо не могло зламати їхньої непохитности й мужности. Даремно старалася контр-розвідка. Випитати про місце перебування підпільної друкарні та організації їм не пощастило.

І туманної осінньої ночи звірі-кати повели 6 молодих комунарок на залізничний міст... розстріляли... кинули в Дніпро.

Імена шести: Готліб, Лознер, Гальпер, Брандман, Гордон, Каплун.

Хай їхній подвиг буде прикладом для кожної дівчини робітниці.

З МАТЕРІЯЛІВ ПОЛТАВСЬКОГО ПОЛЬОВОГО СУДУ

НАКАЗ ЗАЛОЗІ м. ПОЛТАВИ

№ 55. 1919 р. 24 вересня, м. Полтава

Частина судна.

Оголошую затверджені від мене 22 вересня 1919 р. присуди військово-польового суду:

I

м. Полтава, 21 вересня.

Військово-польовий суд м. Полтави, розглянувши справу міщанки міста Полтави Тодрамович Мінни Лазарівни, 17-ти років, визнав її винною в тому, що вона, Тодрамович Мінна, вступила добровільно, співчуваючи комуністичній ідеї, дійсним членом до спілки комуніст. робітничої молоди м. Полтави й була в ній до кінця її існування. А тому, на підставі статті 108 карного статуту, суд постановив: підсудну Тодрамович Мінну Лазарівну вислати на каторжні роботи на 18 років. Але беручи на увагу її неповнолітність, на підставі статті 57 п. 3 карного статуту, кару цю скоротити на одну третину.

II

м. Полтава, 1919 р., 21 вересня.

Військово-польовий суд м. Полтави, розглянувши справу міщанина м. Острова, Ломжинської губерні, Льва Евсієвича Цукерта, 16-років, визнав його винним у тому, що він, Цукерт, добровільно вступив у члени комуністичної спілки молоди м. Полтави, а потім добровільно-ж уступив до школи червоних офіцерів, був свідомий і цілком здавав собі справу про завдання й призначення цієї школи, що готувала командирів червоної армії, яка є головною опорою Радянської влади; далі — Цукерт був два рази на фронті проти добровольчої армії зі зброєю в руках у лавах інтернаціонального полку, якраз у період завзятих боїв під м. Коломаком, а тому й на підставі статті 108 карного статуту в редакції наказу по Добрармії за № 390 від 30 червня 1918 р. постановив: підсудного Цукерта Льва Евсеєвича скарати на смерть, розстріляти, але взявши на увагу його неповнолітність, замінити йому цю кару, згідно зі ст. 55 карного статуту п. 1, на ув'язнення строком 12 років, зарахувавши в строк одбування кари час попереднього ув'язнення.

III

м. Полтава, 21 вересня.

Військово-польовий суд м. Полтави, розглянувши справу міщанки м. Полтави Жені Мордухівни Фангорт, 21 року, визнав її винною в тому, що вона вступила добровільно до Комуністичної Спілки робітничої молоди м. Полтави дійсним членом її з рекомендації значного члена й діяча партії комуністів „Семена", явно співчувала комуністичній ідеї, вважаючи всю діяльність більшовиків за благо для Росії й народу, бо навіть на суді на питання, подане їй: „чи вважає вона діяльність більшовиків-комуністів для Росії й для блага народу", категорично одмовилась відповісти, вважаючи, що їй трудно дати певну відповідь, в чому ясно проглядає її належність до партії більшовиків-комуністів, а тому й на підставі статті 108 карного статуту, постановив: підсудну Женю Мордухівну Файнгорт, позбавивши всіх прав, на підставі статті 29 карного статуту вислати на каторжні роботи строком на 15 років.

IV

м. Полтава, 1919 р. 21 вересня.

Військово-польовий суд м. Полтави, розглянувши справи міщанина м. Данилович Віленської губерні Коцена Хаїма Гершовича, 16 років, визнав його винним у тому, що він, Коцен, уступив до Комуністичної Спілки робітничої молоди м. Полтави, брав участь у діяльності й житті спілки й був присутній на її зібраннях. А тому, на підставі статті 108 карного статуту, суд постановив: підсудного Коцена Хаїма вислати на каторжні роботи строком на 8 років, але беручи на увагу його неповнолітність, суд постановив: замінити строчну каторгу 4-річним ув'язненням, на підставі статті 55 карного статуту. В строк одбування зарахувати час попереднього ув'язнення.

Голова суду (підпис)
Члени суду (підписи)

Резолюція начальника залоги: Цей присуд військово-польового суду стверджую.

м. Полтава, 22 вересня, 1919 р.

Оригінал підписав начальник залоги *Гаврилов.*

З оригіналом згідно:
Ад'ютант судної частини корнет *Федоров.*

НА ПІДНЕСЕННІ

І. МІНЬКОВ

ШАХТАРСЬКА МОЛОДЬ У СПІЛЦІ

(В Донецькій кочегарці)

1917 року, після жовтневого перевороту, молодь міст і копалень у лавах Червоної гвардії рушила разом із старшими робітниками в бій проти петлюрівсько-німецьких банд, що насувалися на Україну, і краща частина їх мусила була відступити на територію Великоросії. Білий терор Скоропадщини змушував багатьох і пізніше відступати до радянської Росії й вступати там до Червоної армії. Лише на початку 1919 року, коли прийшли червоні, юнацький рух почав розростатися і, не зважаючи на те, що губерня ввесь час була поспільним бойовим загоном, молодь кількох міст, як Гришино, Луганське та инш., створила організації, де через умови часу можна було вести роботу лише політично-освітню.

Всі члени організації опинились у перших лавах на фронті разом із всією майже робітничою молоддю в тяжку хвилину для донецької кочегарки, коли банди обступили червоне Луганське та инші міста. В жорстокому кривавому бої молодь відігравала велику ролю: навіть 12-тилітні діти цілими колонами носили гармати, воду по всій лінії червоного фронту молоді робітниці були червоними сестрами та санітарками.

Наприкінці травня 1919 р. Донецький басейн знову був під владою білих, і рух завмер до 20 року, коли з відбудованням радянської влади він знову завирував могутнім потоком. Уже підчас першого пленуму губернського бюра КСМУ 22 лютого в губерні нараховувалось 2.000 членів Комуністичної Спілки Молоди.

В цей момент дрібнобуржуазна інтелігенція пробує створити національно-шовіністські організації й заохотити до них селянську молодь. Спроба ця закінчилася більш невдало, ніж у якійсь инші губерні.

Комуністичний рух і далі стихійно росте з великою, незнаною й не виданою силою, і підчас першого донецького з'їзду 25 квітня 1920 року в спілці вже було до 7.000 членів.

Зріст руху не спиняється. До 10 травня (підчас другого всеукраїнського з'їзду) число членів доходить 8.000; підчас пленуму (10 червня) губернського комітету воно вже було понад 12.000 тисяч. Рух набирає величезних розмірів, організації виникають без усякого керовництва, без усяких інструкцій, вони захоплюють усю чисто молодь. Революційний дух її наочно показав випуск 600 червоних командирів; цим духом прохоплена під упливом наших організацій вся молодь копалень. Тепер ці організації, що виникли стихійно, закріплюються, роботу в них поглиблюється. Це тільки сприяє зростові спілок. Що-раз ширшає й більшає

юнацький рух, що-раз ширше розгортається його роботу, що-раз більше розгоряється полум'я Донецької кочегарки.

Цього полум'я вже нікому не пощастить погасити!

І. ЗАРВА

НА ШИРОКИЙ ШЛЯХ

1920 р. радвлада знов на Україні, і лише Правобережжя на літо захопили були поляки. Комсомол вийшов на широкий шлях свого розвитку, радянська влада міцнішала, проникла й установилася на селі.

На цей раз вона змогла практично здійснити заходи, що привели до класового та політичного розшарування села. Продовольчу розкладку бралося в основному з заможних кол селянства. Було організовано комітети незаможного селянства, які об'єднали голоту села, що почала розкуркулювати куркулів, придбала землю та повела рішучу боротьбу з бандитами.

Тимчасом починають виникати організації комсомолу на селі. Селянська молодь своєю незначною частиною рішуче повертає за робітничою молоддю міста.

Вже до II всеукраїнського з'їзду КСРМУ, що відбувався в місті Харкові в травні 1920 року, за матеріялами з чотирьох губерень нараховувалось:

На Полтавщині — 41 сільська організація; з них 36 комуністичних, які об'єднували 360 членів, з загальної кількости 52 організацій з 1396 членами по губерні; на Катеринославщині — 20 організацій з числом 500 членів; на Чернігівщині — 22 організації, що об'єднували 600 членів; на Волині — 40 організацій, що об'єднували 1.200 членів [1]).

Всього було 118 комуністичних організацій з числом до 2.660 членів.

Але ніякої політичної роботи серед молоди та дорослого населення ці організації не вели. Організаційно вони були безформені. Молодь, що вони об'єднували, абсолютною більшістю не уявляла собі завдань своєї організації, а прилучалася до неї під упливом агітаторів та інстинктовного класового почуття.

Значіння цих організацій на селі було дуже непомітне. Лише в поодиноких місцях на Полтавщині було зорганізовано загони для збору врожаю або обробки землі на допомогу найбіднішому селянству; ці загони загальною кількістю налічували до 200 чоловіка.

У більшості місць осередки повели боротьбу з „Просвітою", що нею керували та підтримували її здебільша петлюрівсько настроєні елементи села.

Крім боротьби з бандитизмом, яку вели осередки, змістом їх роботи були вистави.

Комсомол для села був незвичайним, наносним явищем і зовсім чужим побутові молоди. Він зразу зайшов у конфлікт із досвітками та иншими підвалинами побуту сільської молоди. Комсомольські комітети, осередки засновувано кавалерійськими наскоками, після їх організації

---

[1]) З приводу організацій та членів комсомолу на Волині виникли сумніви, яких не було змоги перевірити.

на них не зверталося майже ніякої уваги. Обслугування їх з боку комітетів у кращому випадку виявлялося в постачанні агітаційних брошур, гриму, музичних струментів та иншого театрального приладдя.

До II з'їзду КСРМУ поодинокі організації випустили відозви до селянської молоди, заклали „сторінки молоди" в часописах.

Полтавський губком видав 12 сторінок у місцевій газеті та 2 відозви українською мовою; на Чернігівщині — одна відозва, на Волині — газета „Шляхи Червоної Молоди". Для того часу це було значною видавничою роботою.

На Чернігівщині було проведено конференцію позапартійної молоди. Такі конференції пройшли на Полтавщині; було проведено підготовку до відкриття школи сільробітників на Чернігівщині.

На II з'їзді КСРМУ в промовах т.т. Зінов'єва та Раковського, у виступах комсомольських робітників з місць та в постановах з'їзду виголошено гасла: „Вийти за околицю міста, йти на завоювання села".

Характерним прикладом у цьому напрямку може бути постанова II губз'їзду комсомолу Херсонщини:

„Заслухавши доповідь про роботу на селі, губз'їзд комсомолу вважає, що ця робота набирає величезного значіння, що наші організації не стоятимуть на потрібній височині, коли селянську молодь не буде організовано в Комуністичні Спілки Молоди та тим самим не буде приєднано до пролетарської революції.

А тому пропонується негайно скласти при організаціях відділи роботи на селі. Ця робота повинна бути тісно звязана з роботою партії, для чого потрібно мати свого представника в тому-ж партійному відділі, на обов'язки якого покладається використування всіх партійних товаришів, що їдуть на село, постачати їх комсомольською літературою, інструкціями то-що. Але вся ця робота не буде серйозною та плановою, коли в нашому розпорядженні не буде спеціяльного кадру робітників по селах, а тому й пропонується негайно виділити з числа членів комсомолу товаришів, які можуть працювати на селі, та влаштувати для них короткострочні курси. На обов'язку цих робітників лежить підготування та агітація сільської молоди, пояснення мети та завдань Комуністичної Спілки Молоди та організація Селянських Спілок Молоди, постачання літературою робітників і задоволення всіх потреб селянської молоди".

Поруч із загальним напрямком спілки на втягнення молоди в комсомол та виникнення його перших організацій на селі, в комсомолі виникає течія та настрої за організацію позапартійних Спілок Селянської Молоди, або — як подекуди звали їх — Спілок Незаможної Селянської Молоди, які на перші часи розкидали свою сітку багато ширше, ніж комсомольські осередки.

Так, у Херсонській організації було вироблено коротенький статут та програму Спілок Селянської Молоди, де, як головні завдання спілки, зазначалося: об'єднання селянської молоди та розвиток її класової свідомости, активна участь у революційному будівництві Радянської республіки та будуванні нових форм життя, поширення пролетарського світогляду та культури, виховання борців за ідеали соціялізму та оборону економічних інтересів селянської молоди. У великій дискусії, що особливо гостро розвинулась у час між II та III всеукраїнським з'їздом КСМУ в справах організаційного будівництва КСМУ, значне місце забирало якраз це питання про Спілку Селянської Молоди, що її потребу обстоювала частина так званої „опозиції" та частина комсомольських

робітників, що до неї не належали, як переходову форму до організації комсомолу на селі.

В основному потребу підтримувати такі позапартійні об'єднання вони обґрунтовували так: КСМУ не має майже ніякого впливу на селянську молодь; „Просвіта", „Громада" й т. инш., в яких об'єднувалося молодь, у своїй абсолютній більшості ухилилась у бік бойового українського націоналізму, що ці об'єднання разом із тим є побутова форма організації самодіяльности молоди, бо комсомольські організації далекі від побуту молоди, через що не зможуть успішно розвинутися на селі. Треба не руйнувати зразу побутові форми об'єднання, а перекласти між ними щось середнє, чим повинні стати Спілки Селянської Молоди, в яких комсомол буде провадити роботу, поступово перетворюючи їх на комсомольські організації.

Частина робітників, що стояла за цю ідею, доводила ще те, що небезпечно приймати до комсомолу сільську молодь з її дрібнобуржуазною психологією. Селянська молодь не підпаде під уплив робітничої молоди міста, а, навпаки, заволодіє містом, тому що селянської молоди більше, ніж робітничої, і більше її буде в спілці. А тому позапартійні об'єднання повинні стати місцем, де молодь очищається від „гріхів" і лише кращу частину її, що зостається в „решеті", приймається до комсомолу.

III з'їзд КСМУ визнав ідею позапартійних спілок дрібнобуржуазною, компромісовою що до дрібнобуржуазного позапартійного руху сільської молоди, — ідеєю, яка не може мати місця в Комуністичній Спілці Молоди, як масовій політично-виховній організації.

З'їзд визнав за єдину допустиму форму організації так робітничої, як і селянської молоди, — комсомол, що цілком виправдалось на практиці роботи комсомолу на селі.

Г. ЗІНОВ'ЄВ

ЗА ОКОЛИЦЮ МІСТ [1])

Ви розібрали вже на своєму з'їзді цілу низку питань, що стоять перед вами. Я хотів-би зазначити тільки деякі, може бути, і без того ясні вам питання, що тут стоять. Я хотів сказати вам, товариші, що передусім вам треба вийти за ворота міст У такій країні, як Україна, вам треба передусім і більш за все звернути увагу на село.

Ми говорили це на всіх наших з'їздах молоди в Росії й гадаємо, що це особливо до речи сказати на цьому вашому з'їзді. Сільське населення на Україні являє собою величезну більшість. Доля України в значній мірі визначається нашим сільським населенням. Місту належить роля керовника, — це так. У містах завжди збирається найбільш організована, найбільш грамотна й освічена частина населення. Але місто без села в такій країні, як Україна, нічогісінько зробити не може. Ось чому, як тільки в місті в нас Спілка Молоди скільки-будь уб'ється в колодочки, скільки-будь стане силою, вона повинна негайно перевести свою діяльність за околицю міста. Повинна негайно пробувати організувати молодь попервах хоча-б лише приміську, а потім іти що-раз далі вглиб села.

---

[1]) Із промови на II всеукраїнському з'їзді комсомолу у травні 1920 року.

Я знаю, що по селах рух молоди, як і по всій Росії і на Україні, поки-що дуже слабий, але часто перебуває в руках наших ворогів, що під виглядом знаменитих „Просвіт" створюють опору куркульським елементам. Не випадкова та боротьба за молодь, що відбувається тепер по всьому світі.

Ті самі папаші, старі соціял-демократи, що років з п'ять тому вважали за жарт рух молоди і вважали, що, мовляв, це, несерйозно: „Чим-би дитина не тішилась, тільки-б не плакала", почали чудесно розуміти, яку велику силу являє собою молодь. Коли ці папаші, скажімо, німецької соціял-демократії 1919 року побачили, що попереду червоних повстанців стояла мало не вся німецька молодь, що шіснадцятилітні й навіть п'ятнадцятилітні юнаки на вулицях Берліну змагалися, як леви, що перед ними відступали иноді найхоробріші генерали самого Вільгельма, тоді вони зрозуміли, що це не жарти, не гра, що питання про молодь є питання життя і смерти для кожної класи. Теж саме сталося на Україні, де ввесь час кипить котел і класова боротьба клекоче з такою силою. Всі партії і класи тепер добре розуміють, що молодь являє собою значну силу й кожна домагається завербувати її до себе. На селах тепер ростуть, як гриби, формально безпартійні спілки молоди, що їх на ділі пробують осідлати, взяти до своїх рук різні елементи, ворожі до радянської влади. Боротися проти цього не можна тим, що ми стоятимемо з боку, усміхатимемося й викриватимемо. Треба бути саме там у гущі молоди та її організації, щоб із середини розкладати ці спілки, відкрити очі нашим майбутнім прихильникам, що вступили туди лише з непорозуміння. Якщо Спілка Молоди України зуміє перенести свою роботу на село, тільки тоді вона зможе сказати, що виконала справжнє своє завдання.

Звичайно, це не значить, що ми недоцінюємо значіння організації молодих пролетарів по містах, на шахтах, на фабриках та заводах. Вони повинні бути організовані, але вони повинні пам'ятати, що вони є лише привідці, передові загони тієї справжньої нашої молоди — селянської, що від неї залежить наше майбутнє. Треба сказати, що робота на селі зовсім не така легка; ми це знаємо Доводиться боротися з цілою низкою забобонів села, села неписьменного, темного, що вірить у домовика, в чорта,— села, що вірить кожному наклепові на більшовиків. Але, товариші, що більше ми бачимо це на селі, то важливіше тепер відрядити туди наших бойців, тих товаришів, що їм уже відкрились очі й що зможуть цьому селу допомогти. Я говорю це особливо тепер, тому що чергові питання, які стоять перед Україною — величезна стріла, котра гостро й ясно показує нам шлях на село. Яке-б питання ми взяли, до якої злоби дня доторкнулись тепер на Україні, висновок буде один — на село.

М. ОКУЛИК

НАЗВА СПІЛКИ

Палка суперечка счинилася на II з'їзді в питанні про назву спілки. Питання поставив співдоповідач тов. Яковлев, що ще й на першому з'їзді, бувши в складі Одеської делегації, заперечував проти назви КСРМУ (лігери Р), пропонуючи назвати спілку КСМУ. Мотиви загалом

виставлялося ті самі, що й на першому з'їзді. Саме, що назва „Комуністична" має в собі й поняття робітнича, що теоретично неправильно сполучати ці дві назви.

Але для прихильників позиції першого з'їзду назву звязувалось передусім з питанням складу. В запереченні проти перейменування назви зазначалося, що стара назва із словом „робітнича" висловлює і відтіняє класову суть спілки й є перешкодою для напливу до спілки різних міщанських, інтелігентських та инших елементів.

На з'їзді висловлювано ще один погляд: було запропоновано назвати спілку Комуністичною Спілкою Робітничо-Селянської Молоди. Тут виставлялося міркування головним чином агітаційно-тактичного порядку: спілка повинна йти на село й вести за собою селянську молодь, а це легше буде, як буде така назва. Але ця пропозиція мала небагато прихильників. Боролися два основні погляди за назву КСРМУ та КСМУ.

Більшістю голосів з'їзд прийняв пропозицію про перейменування спілки в КСМУ. Цей момент робіт з'їзду відіграв велику ролю в дальшій історії спілки. Прихильники старої назви побачили в перейменуванні назви відступлення од постанов першого з'їзду в питанні про класовий склад спілки. Ці два питання були щільно звязані між собою. Для сучасного комсомольця може здаватися трохи дивним все це: одна, мовляв, справа назва спілки, а друга — склад; і з назвою КСМУ можна чудесно оберегти спілку від напливу небажаних елементів, зберегти її робітничий склад, ясно виявити класову суть організації, що й потрібне було тоді, коли бракувало в дечому одностайности думок або, принаймні, бракувало твердо усталених поглядів. Це не тільки сучасний комсомолець скаже, а й самі прихильники (на другому з'їзді) назви КСРМУ. Вони за якийсь час після з'їзду вже не ставили питання про назву, бо само собою питання про назву ніколи ні на з'їзді, ні після з'їзду не ставилося в принцип; суперечка про назву не була принципова сама собою, а стояла лише в звязку з суперечкою про класову суть спілки. В процесі шукань, суперечок зусиллями спільної думки було знайдено ясно формуловані засади, що оберігають спілку від небажаних елементів. Для цього потрібен був час і довга дискусія. На II з'їзді, як і на I, було инше. Тоді не було знайдено формолувань таких, приміром, як на III з'їзді. Другий з'їзд, скасувавши стару назву КСРМУ, в питанні про склад нічого не сказав (як не рахувати куцих учнівських секцій).

В цьому полягає корінь, основа результатів. А результати вийшли ті, що меншість з'їзду, яка стояла за стару назву, стала опозиційним крилом на з'їзді, надалі розгорнулася й стала відома під назвою української опозиції або прихильників класовости. Таким чином українська опозиція у спілці, що стала відома й поза Україною, народилася на другому з'їзді.

Закінчуючи питання про склад спілки в звязку з її назвою, треба сказати, що, перемінивши назву спілки на КСМУ, принципово більш правильну, другий з'їзд не розвязав питання про склад.

Навіть, якби й було залишено стару назву, КСРМУ, цим питання про склад так само не було-б розвязано. Шукання на цьому шляху, довгі шукання були неминучі.

Лист до сільської незаможньої молоді України.

Міські робітники та незаможні селяне під могутнім проводом червоної армії геть скасували пекельне панування ката Денікина.

Як по містах, так і по селах зараз жваво йде перебудова життя. Біднота з радами на чолі захопляє усі підприємства, землю і все майно багачів та передає його до рук держави, або поділяє по-між тими, хто нічогісинько не мав, або мав дуже мало.

Юнацтво сел в цю славну хвилю революційного руху та розвитку в богатьох місцях не уявляє собі певного шляху до економичного, політичного та культурного визволення, не має зрозумілих, енергійних та чесних проводирів.

Та це нам не шкодить.

Товариші юнаки сел України.

Знайте, що ми самі собі проводирі. Як сами себе не порятуємо, то ніхто нам не дасть порятунку.

Збірайтеся в гуртки, обмірковуйте свої справи, засновуйте спілки сільского юнацтва. Так завжди робили—пригнічені усіх країн, а також і юнацтво починаючи з 1848 р з Австрії, де вперше учні майстерень об'єдналися для загальної боротьбы з хазяінами.

В біжучому часі юнацькі спілки в Швейцарії, Германії, Франції, Америці, Скандінавії, а найбільш в радянський Россії сами керують своїм життям, та ведуть величезну боротьбу за вільний шматок хліба, книжку, школу, музыку і т. п. Це зветься боротьбою молоді за комунізм.

На протязі останніх 2-х злишком років робітниче юнацтво міст і деяких сел згортувалися в Комуністичну спілку Робітничої Молоді України. Організації маються у Харькові, Києві, Катеринославі, Житомирі, Чирнигові, Полтаві, Кривому Розі, Мелітополі, Сумах і по других містах містечках та селах.

Ці робітниче-селянські спілки утворюють шлях для руху серед трудящої молоді, кидають нам гасла і дают допомогу.

Кожен молодий робітник чи незаможній юнак-селянин у всякому разі хай звертається до них і вони дадуть йому пораду й порятунок.

Як закласти спілку на селі?

Хай збереться 10—15 душ молоді та обере комітет. Комітет хай звернеться до міста повітового або губерньского до організації Комуністичної спілки Робітничої Молоді України. А доки-що, комітет хай у ревкомі візме для зібрань спілки хату й закладе читальню та збірає членів на розмови по всяким питанням. А як і хати власної ще нема, то в школі.

Ці гуртки будуть поширювати просвіту поміж юнацтва, піклуватись про потреби підлітків, парубоцтва, та дівоцтва, выховувати фаховців громадського та господарського будівництва, дбати про культуру українську чи иншу—яка кому вподобі.

Піднімайтеся селяне—парубки, дівчата та підлітки, єднайтеся в комуністичні спілки молоді. сами влаштовувайте свої справы, розгоняйте темряву що все оповила, творіть своє життя теперішнє й майбутне.

Ми молоді робітники та робітниці міст вам допоможемо, тільки не лінуючись і не соромлючись наїжайте до наших організацій, надсилайте листи, звертайтесь через газети.

Товарищі підлітки, хлопці, парубки й дівчата незаможньсго селянства, вітаємо вас і чекаємо вашої відповіді на наш заклик. Маємо велику надію на вашу здатність до організації й чекаємо в найближчому часі в кожному селі й волості бачити комуністичну спілку юнацтва. Сподіваємось тісно з'єднавшись з вами вчитися, боротись і будувати славну яскраву нашу будучину, будучину робітниче-селякскої молоді України і всього світа.

Хай живе комуністична революція, що розбива наши кайдани.

Хай живе Комуністична Спілка Робітничої Молоді України—провідирь робітниче-селянського юнацтва

Хай живуть комуністичні спілки сільскої молоді.

Центральний Комітет Комуністичної Спілки Робітничої Молоді України

ПОЛОЖЕННЯ ПРО СЕКЦІЇ УЧНІВ ПРИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ КСРМУ [1])

Бувши масовою організацією робітничої молоди міста й села, об'єднуючи її в своїх лавах, КСРМУ повинна разом із тим об'єднати навколо себе кращі комуністичні елементи шкільної молоди й тим поширити свій вплив на дрібнобуржуазну масу шкільної молоди.

Для об'єднання цих елементів, для провадження роботи серед учнів при місцевих організаціях КСРМУ створюється секцію учнів.

Секції учнів при місцевих організаціях створюються й провадять роботу на таких принципах:

1. Секції учнів при місцевих організаціях спілки приймають програму КСРМУ й працюють згідно з її загальною лінією. Всю роботу секції провадиться під керовництвом місцевих органів спілки й фінансується від них. Всі постанови загальноміського комітету, конференцій, загальних зібрань членів КСРМУ обов'язкові для секції.

2. Секції учнів провадять комуністичну роботу серед учнів, беруть участь у справі будівництва нової школи, проводячи шкільну політику КСРМУ, провадять боротьбу з загальноучнівськими організаціями то-що.

3. Членом секції може бути учень, що визнає програму, статут спілки й підлягає постановам секції, за якого ручаться два члени секції учнів або два члени спілки. Щоб стати дійсним членом секції, треба пройти двохмісячний стаж „спочутливого", при чому бюро секції в кожному окремому випадку має право зменшувати або скорочувати строк перебування в спочутливих.

4. Учні, що є членами організації КСРМУ, але не виконують активної роботи й не є старими відданими товаришами, перестають бути членами організації КСРМУ й механічно стають членами секції учнів.

Примітка: За старих і відданих учнів уважається тих, що брали участь у підпільній роботі КСРМ і в боях разом із робітничо-селянською молоддю за владу Рад.

5. Кожний, хто знову вступає, тільки після затвердження його від загального зібрання стає членом секції.

6. Члени секції учнів можуть бути присутніми на загальних зібраннях, як гості.

7. На загальноміські конференції, на делегатські збори, до осередків спілки секціям учнів дається право посилати не більш, як трьох делегатів з правом дорадчого голосу й ухвального, коли вирішується справи учнів.

8. Керують роботою секції бюра, обрані від загального зібрання членів секції й затверджені від комітету організації спілки. Бюро посилає свого представника до комітету організації спілки з правом дорадчого голосу й ухвального, коли вирішується справи учнів.

9. Для керовництва й звязку комітет організації КСРМУ посилає до бюра секції свого представника з правом дорадчого голосу. Представник спілки обов'язково присутній на загальних зібраннях секції.

10. Секції учнів при місцевих організаціях КСРМУ своїх об'єднань не мають. Роботою місцевих організацій спілки в секції учнів керують органи спілки (ЦК, Губком і т. д.) в загальному порядкові.

---

[1]) Прийнято на пленумі ЦК КСРМУ 7 березня 1920 р. й затверджено в основному на II всеукраїнському з'їзді КСМУ.

НА ТРУДОВОМУ ФРОНТІ

Л. ШАЦКІН

МОЛОДЬ НА ГОСПОДАРСЬКОМУ ФРОНТІ [1])

У звязку з перемогою над Врангелем та ліквідацією військових фронтів стає на перший план господарське будівництво. В цьому господарському будівництві треба передусім дістати достатню кількість робочої сили. Але нам важлива не тільки кількість, але й якість. Багато фабрик і заводів, багато підприємств, забезпечених хоча-б мінімально, не можна пустити в хід через брак кваліфікованих робітників; і основним завданням тепер є підготовляти тисячі, десятки тисяч досвідчених кваліфікованих робітників. Отже треба нашу робітничу молодь з самого дитинства виховувати не тільки в комуністичному дусі, але треба з неї підготовити корисних робітників для виробництва. Ми не повинні зашивати дірки в Охримовій свиті, не треба звертати серйозної уваги на всякі короткострочні курси, а треба передусім поставити тверду систему професіонально-технічної освіти молоди. Візмімо третій приклад. Зараз головним у політиці Комуністичної партії на Україні є питання про роботу на селі, про переведення нашої земельної політики, про розшарування села, про конфіскацію землі в куркулів то-що, але для цього треба, певна річ, мати твердий апарат радянської влади. Для цього було створено комнезами, але самих комнезамів мало, треба їм допомогти. Якщо ми подумаємо про те, яким чином можна зміцнити радянську владу на селі, ми скажемо, що найреволюційнішим елементом на селі є молодь. Всім відомо, що молодь значно легше піддається пропаганді, і нам треба тепер на селі знищити петлюрівський дух серед селянської молоди.

Якщо ми візьмемо питання про становище всередині української партії, якщо ми торкнемося її кількісного й якісного складу, то ми повинні сказати, що в нас дуже сильно страждає робота через брак резервів кваліфікованих робітників.

Нам треба вжити всіх зусиль, щоб з молоди приготувати кадр кваліфікованих робітників, бо в нас їх не вистачає для розподілення по всяких ударних установах. Часто ми викручуємося в'юном, переходимо з однієї установи до иншої, і це тому, що надто мало кваліфікованих робітників. Їх треба діставати й треба подбати про їх якість, і треба їх дістати з робітничої та селянської молоди. Якщо ми підсумуємо всі постанови, що були винесені конференцією в основних питаннях, які стоять на черзі дня на Україні, то ми повинні сказати, що для успішного здійснення цих завдань треба звернути серйозну увагу на український юнацький рух.

---

[1]) З доповіди на V всеукрпартконференції 1920 року.

ГОРОВСЬКИЙ

НЕДІЛЬНИК

Кошмарну ніч провів я. Усю ніч снилось, що на недільник, призначений на завтра, ніхто не прийшов. Але мій сон перервав дужий гудок.

Що-раз сильніше заливається сирена... Кличе молоду рать на свято праці і кричить: — всі до праці! На бій з руїною, в підземелля.

Із завмиранням серця ще порожніми вулицями я швидко пішов. Раптом чую сильний звук „Інтернаціоналу". Ожили вулиці. Ласкаво пливуть по червоних прапорах яскраві проміні сонця. Вулиця вся залита. Дістаємо звістку: на старій будівлі вже почато роботу, чимало вже подано...

Тісним натовпом швидко рушили, а під ходу над натовпом лунає спів юнацького інтернаціоналу:

Повстаньте, лави молодечі,
Світає схід і даль горить,
Ідуть шереги робітничі,
Шумлять червоні прапори.

А ось і гармонія... Мчить кілька пар попереду, завзято танцюючи. Стій! Підійшли... Шум... гам... сміх. Швидко діляться на групи. Десятчики відбирають на підйомну і вниз. Недільник почався.

Оркестранти грали, а потім склали труби й гайда вниз.

— Дивись, Митька, це тобі не барабан!

Лунає сміх, жарти.

Підходжу із своєю групою до підйомної, а один дід, підморгнувши машиністові, говорить:

„З вітерком!"

Я не зрозумів що це, але посоромився спитати.

Кіш пірнув униз. Інстинктивно хапаюся за танку. Але кіш уже летить наверх і знову вниз. Нарешті, ми спустились. Темно. Ледве блимають каганчики в руках. Ідемо рейками, що-раз нижче спускається звід, камні, скелі похмурі, — ось-ось задушать. Вузенькі рейки слизькі. З незвички важко йти, а потім і зовсім пекло; кілька разів упав, забився. Іде по линві порожня, а з другого боку мчать „вагонщики", кожний домагається як мога більше вигнати, і тільки лямпочки мигтять. Облич не встигаєш роздивитися. Лається десятчик:

— Ось бісова комса, без гальмів мчать, — уб'ють ще когось.

І справді захоплені всі. Мишка Коробов подавав подвійну норму вагончиків. А ось і уступи.

Клоака — тепла, задушлива... Бензину нема, лямпочки горять на горючих оліях. Душно, тяжко. Очі наче хотять вискочити. Швидко пливуть білі плями по землі — це санчата. Я нічого не встигаю так швидко розглянути. У них-же очі, як у кота. Каторжна праця. Який мусив бути ентузіязм у робітничої молоди, щоб після тижня такої праці в єдиний день відпочинку знову піти в темну шахту.

Коливається полум'я лямпочки — ось лизне кам'яне склепіння. — Раптом пригнеться низько, низько, — зараз потухне. Ледве помітно постать забойника. То боком, то навколішки. Стомилися руки, але все-ж завзято, щиро вистукує кайло: тук, тук, тук. Тут добувають глиби чорного золота.

Обернувся до нас. Краплини поту спадають з чорної копоти лиця. Вирізнюються тільки очі, зуби та сивенький чуб. На вигляд років з 50.

Спитав.

— Мені лише 35. — Боляче стиснуло щось у середині. — Тепер ще нічого — 8 год. працюємо, а раніш... — махнув рукою, одвернувся... — Так живе наш брат... В горлянці щось застряло, очі заблищали...

Я пішов далі по пояс у воді.

Кап, кап, кап... Швидко падають краплини води із стелі, струмочки біжать нам на зустріч: жрррррр... жррррр... по пояс у воді працюють, не сила... нема слів. Я тільки на десятчика подивився.

Недільник відбувся чудово. Увечері було улаштовано виставу силами робітничої молоди. Оркестр, весело. Хлопці задоволені. Тридцять тисяч пудів зібрали. Старі теж поважно всміхаються.

— Ну, що-ж, — говорять, — якщо ще раз доведеться, постараємося, ми не відмовляємося.

НОЛЬСЬКИЙ

У ЛИПНІ

Записую для пам'яти кілька слів.

Юзовський район, Щегловський кущ, В.-Берестовська копальня, шахта № 4. Четвер 14 липня 1921 року, друга зміна. О другій годині дня я попоїв, потім вийшов на працю. Працювали на великому шару. Я добув сто п'ядесят пудів.

Підходжу до стовбура. Мені говорять: „комуна пішла". Вибравшись „на гори", я взяв ґвинтівку, патронташ, гранати й пішов до Рудного. Комуністи стояли розстрільнею. Прийшов до них. Простояв ніч, день, (п'ятнадцяте) і другу ніч.

Хліба у многолавці нема. Шіснадцятого нас змінили: з варти прийшла четверта рота з Юзовки. О шостій годині вечора по телефону передають, що наче путилівський завод захопили бандити. Комуністи наступають. Цілу ніч розстрільнею.

Уранці, о десятій годині ранку — гудок. Питаю по телефону, чи пішли робітники в печі. Відповідають: „Зрозумій, дві доби робітники голодують. Підчас перших перебоїв місцеві робітники сяк-так перебивались. Тепер вийшли останні запаси. Голод. Не сила ходити".

Уночі прибув загін із Гришино, він нас заступив. Ми, друга рота, пішли спати до казарм. Три доби нічого не їли. Хліб зоставлено лише для дитячого будинку та для кочегарів.

17 липня. О 12 годині дня йдемо до шахти добути вугілля для кочегарок куща. Перед виходом із шахти дано сигнал — сім ударів [1]); вийшовши на гори, ми дістали наказа вкріпитися в Лагерному саду, в шести верствах од копальні. Пішли. На дорозі товариші падали з ніг. Була перестрілка з бандитами.

Ранок 18-го. Хто дужчий, хто мав силу, пішов на село шукати попоїсти. Інші ледве прийшли на Горошківську копальню. Багато занепало духом. Не сила далі. Картопля ще зовсім молода, ми її ще не чіпали. Але тепер пішли її рвати. Попоївши картоплі, заснули, як убиті.

Уранці 19-го нас викликає штаб комполку до Юзовки.

Прийшли.

Банда вже відступила.

Ми перемогли.

---

[1]) Сім ударів дається тоді, коли треба піднимати із шахти хорих або поранених.

Весело з піснями підійшли до шахти, до праці. Слабі, але що-дня два вагончики. Увечері знову в заставі.

Ранок. Пора бути гудкові, але його нема. Сходить сонце — гудка нема. Серце боляче стискується. Я знав, що хліб кінчається і для кочегарів. По телефону дізнаюсь: нема вже хліба й для кочегарів. До праці сьогодні вони не стали.

Вернувся до товаришів, нічого не сказав, але вони зрозуміли. Шахти затоплюються. З нами було два кочегари-комуністи, вони мовчазно вирішили: „Ідімо". Пішли до двох найбільших шахт. Інші мовчки розійшлись по домівках.

Холера косить — не встигають прибирати. Вся їжа робітників — зелень. Сади всі обібрано, а до того ще вмирають діти.

20-го увечері з Юзовки передають, що за п'ять верстов у балці — банда. Знову в заставу.

Уранці передають, що одержано хліб. Щегловський кущ одержує один вагон хліба.

Робітники всі вийшли на працю. Банда зникла.

21 липня. Станція Юзовка. Стоять холодні паровози. Пасажирські потяги спинено: не вистачає вугілля для паровозів, що везуть вантаж.

Х. РАКОВСЬКИЙ

МОЛОДЬ — ВІРНИЙ БОРЕЦЬ НА ФРОНТІ ПРАЦІ

(Лист до донецької молоди)

Дорогі товариші!

Подарунок, що комсомол Олександро-Грушевського району зробив Раді Народніх Комісарів, 26.000 пудів вугілля, намітили до розподілу, після згоди з вашими делегатами т.т. Горовським та Авраменко, таким чином: 3 вагони комуністичній молоді Харкова, а решту, 28 вагонів, дитячим притулкам міста Харкова.

Хай те, що дав недільник робітничої молоди Олександро-Грушевського району, піде цілком на потреби пролетарських дітей та пролетарської молоди. Висловлюючи вам глибоку подяку від Ради Народніх Комісарів, я дозволю собі, дорогі товариші, звернути вашу пильну увагу на важке становище, що утворилося в наших місцях і в самому Донбасі через транспортову кризу.

Чимало міст без світла й без води, а це відбивається на всьому господарському житті й, головним чином, на санітарному стані. Особливо тяжке становище в південних містах: Одесі, Миколаєві, Херсоні, а також і в Києві.

Міста не одержують харчів. Залізничники міста Харкова одержали на ввесь січень всього по 6 фунтів хліба. Колись до Донбасу прибувало 40 — 50 вагонів за день, а тепер зменшилось до двох або й одного вагону. Проте в дорозі перебуває 1.200 вагонів, призначених до Донбасу, але вони застряли. Застряли скрізь потяги з демобілізованими.

Демобілізовані цілими тижнями залишаються на поодиноких станціях, часто вони кидають потяг і йдуть за 1.000 верстов пішки до своїх губерень. Дано розпорядження спинити зовсім санітарні потяги. Промисловість стала. Все це наслідки важкої кризи палива. Щоб віджила Україна,

щоб почали працю варстати, щоб задиміли труби і міста почали одержувати харчі, щоб демобілізовані могли вернутися додому, до своїх рідних, що їх не бачили роками, щоб Донбас міг одержати харчі, треба лише одне — дати як мога більше вугілля. Видобуток вугілля у грудні 1920 року дійшов 30.000.000 пудів, але дуже збільшилось місцеве споживання шахт, установок, копальних установ, робітників, так що з Донбасу вивезено було всього 12 мільйонів пудів. Через велику крадіжку в дорозі прибуває всього 50 або 60% цієї кількости і, звичайно, цього зовсім не вистачає.

У січні місяці через свята продукційність ще зменшилась, і вільна кількість вугілля для вивозу зменшилась до 10 мільйонів пудів. Крім того, у січні були великі хуртовини, великі заноси на залізницях, що потребували й потребують тепер великих витрат на паливо для снігочисток. Доля Росії та України тепер у руках Донбасу. Багато перенесли вже робітники Донбасу, а зокрема Олександро-Грушевський район віддав багато жертв у боротьбі з Красновим, з Денікіном: і тепер у боротьбі за господарське відродження Радянських Республік, в боротьбі за організацію соціялістичного господарства робітники Донбасу мусять бути на чолі.

Зокрема робітнича молодь Донбасу, що має великий запас бадьорости, енергії, ентузіязму, мусить відзначитись у цій боротьбі за підвищення економічного добробуту робітничої класи, приходячи на зміну стомленим товаришам, прокладаючи сміливо далі шлях соціялістичної революції.

С товариським привітом

м. Харків, 5 — II 1920 року *Х. Раковський*

НА ШЛЯХУ ШУКАНЬ

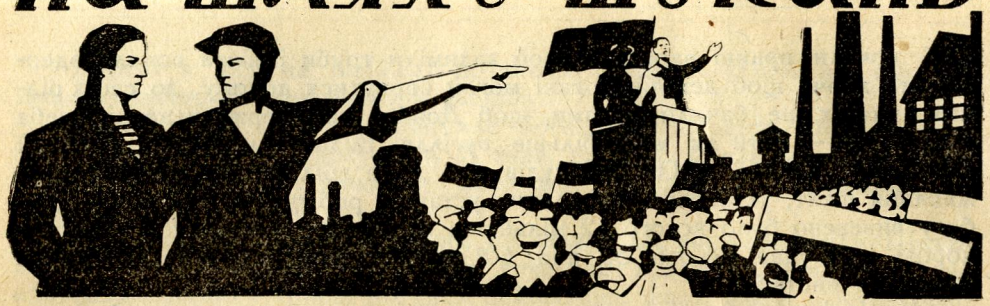

Л. ШАЦКІН

ПЕРЕЛОМНИЙ ПЕРІОД У ЗВЯЗКУ З ПЕРЕХОДОМ ДО НОВИХ УМОВ ПРАЦІ

Наприкінці 1920 року закінчився військовий період Перехід на мирні рейки виявився тяжким і хворобливим для спілки й фактично тривав до початку 1922 р. Це був період хворобливий не тільки для комсомолу, а й для профспілок та партії або, як кажуть, була загальнополітична криза.

Які-ж, одначе, найважливіші причини кризи, які результати „шукань виходу", що створили атмосферу й об'єкт ідейної боротьби в спілці.

Наша спілка зростала надзвичайно швидко. З 1919 року (жовтень — до 90.000 членів) до третього всеросійського з'їзду (480.000), вона з р о с л а б і л ь ш, я к у 5 р а з і в. Від Першого всеросійського з'їзду (жовтень 1918 року — 20.000 членів) вона збільшилась у 24 рази. Певна річ, що такий зріст спілки, головним чином, коштом втягнення до організації сирих відсталих мас робітничої та селянської молоди, сам собою приносив раз-у-раз більше підупадання середньої політичної свідомости членів спілки. Разом із тим наша внутрішня політико-освітня робота (що її часом заступали зовні блискучі, але по суті мало важливі, а иноді й дрібні завдання) розвинулась обернено-пропорційно кількісному зростові спілки. Політосвітня робота що-раз більше підупадала, особливо, як брати її у звязку з шаленим кількісним збільшенням організації. Крім того, кількість і якість керовників спілки, активність її робітників були мізерні порівняно з кількістю рядових членів спілки. Їхнє число зменшувалося навіть абсолютно, коли вирядялося активних робітників на фронти, на „дорослу" роботу й т. д.

Завдання спілки і є, звичайно, підготовлювати та передавати робітників до армії, партії, рад то-що, але загальні обставини трохи прискорили процес виходу із спілки її активу, і, як наслідок, помітно підупав темп роботи, п і д у п а л а п о л і т и ч н а с в і д о м і с т ь у м а с и у ч а с н и к і в р у х у й р а з о м і з щ о - р а з б і л ь ш о ю н е д о с т а ч е ю к о м а н д н о г о с к л а д у с т в о р и л и р о з р и в м і ж ч л е н а м и с п і л к и, п о р в а л и в н у т р і ш н ю з'є д н а н і с т ь в н а п і в м і л ь й о н о в і й о р г а н і з а ц і ї — о т а к а п е р ш а п р и ч и н а к р и з и.

Надзвичайний зріст спілки вшир без відповідного зміцнення внутрішнього з'єднання в спілці спричинив, поруч із здоровими тенденціями, скерованими до піднесення внутрішньої роботи, її поглиблення, також і т е н д е н ц і ї до н а д з в и ч а й н о г о з в у ж е н н я с п і л к и. В своєму розвиткові вони кінець-кінцем ведуть до ліквідації спілки. Така теорія товариша Гарбера (Казань), що, як і всі инші „теорії", вимагала пере-

глянути всі основи нашого руху. Ця теорія коротко формулюється, як перейменування РКСМ в РСКМ, цеб-то перетворення нашої спілки на організації, що складаються лише з політично-кваліфікованих членів. Основною думкою товариша Гарбера є — перенести політичне й культурне виховання молоди за стіни спілки й перетворити РКСМ на політичне об'єднання, що скеровує діяльність державних органів у галузі праці й виховання молоди. Тов. Гарбер говорить про конечну потребу перетворити спілку з комуністичної в завданнях на комуністичну своїм складом. Одначе, в його теорії є глибокі суперечності. Так, наприклад, на третьому з'їзді він говорив про перетворення спілки на комуністичну не виключенням із неї необроблених ще членів спілки, а піднесенням політграмоти в організаціях. З цим усі згодні. Оскільки-ж він гадав спілку складом прирівняти до партії, дати їй лише функції заступництва молоди в питаннях її життя, остільки він стирав основну ріжницю між партією та спілкою й перетворював спілку на непотрібну установу. Спілка-бо відрізняється від партії здебільшого тим, що, тимчасом як партія є виключно орган політичний й керовничий (діяльність радянських органів то-що), спілка є передусім установа виховна, і основною методою виховання молоди є масове втягнення в середину Спілки, підготовлення із неї бойців та організаторів на практиці спілково-організаційної роботи.

По суті розбирана теорія була наслідком переляку перед швидким зростом спілки й наслідками зросту — реакцією проти поширення нашої організації. Гасло „поглиблення" роботи довело до абсурду.

Другою причиною кризи в спілці став одрив комітетських відділів та активних робітників. З розростанням завдань спілки в нас з'явилася тенденція до автономії відділів, спеціялізації робітників та подрібнення самої роботи (як наслідок перехоплення в держави частини її дрібних технічних функцій). По багатьох місцях наші відділи розвивалися в самостійні відомства, що мають між собою вертикальні звязки крім комітету та його секретаріяту, а комітети спілки перетворювались на міжвідомчі комісії. Робітники спілки спеціялізувались в поодиноких питаннях роботи, часто не розуміючи инших галузей її. Так, наприклад, економічно-правові робітники перетворювались на особливий шар. Перенесення головного в нашій роботі у відділи й надмірна спеціялізація роботи та робітників стала найважливішою причиною відходу широких мас членів організації від участи в спілковій роботі, втрати загальноспілкової лінії, забуття основного виховного завдання спілки й ослаблення її внутрішньої організаційної міци та контакту в роботі.

Відци й з'явилась теорія здержавлення спілки, теорія передусім характерна туманністю та невиразністю. Якщо відкинути в ній вказівки на конечну потребу, знищити паралелізм з роботою державних органів та на конечну потребу погодити нашу діяльність із діяльністю останніх — а істина ця дуже стара — в ній залишається головним підсумком одне: доведення розриву наших відділів до абсурду, до втрати звязку між ними, до знищення спілки на ґрунті перетворення наших відділів у технічні придатки до окремих народніх комісаріятів через передачу частини роботи їхньої відповідним відділам РКСМ. Це значить дальше подрібнення спілкової роботи, непотрібне перехоплення нашими відділами функцій, що належать технічному апаратові держави. Винятки, що стаються через слабість державного

апарату (наприклад, переведення обслідувань становища підлітків-кустарів замість обслідування від спеціяльно статистичних органів держави), ця теорія хотіла перетворити на правило, зробити основою існування спілки. Проте, нормальним типом наших взаємин з державою є, наприклад, інститут асистентів-інспекторів праці, цеб-то не заміна державного апарату, а зміцнення його нашими робітниками.

Третя причина нашої кризи в надмірному напливі інтелігентської молоди до керовничих органів спілки. До цього спричинився вихід старих робітників (що походженням своїм здебільшого були з робітників) та високий культурний рівень інтелігентської молоди, який ставить її над пролетарською частиною спілки. Наслідком цього надмірного напливу інтелігенції до наших керовничих органів було деяке придушення самодіяльности робітничої молоди й з'явлення деякої дози дрібнобуржуазної стихії в нашому русі. Безумовно, частина інтелігенції, що прийшла до нас, дала спілці деяку користь. Але частина принесла з собою дрібнобуржуазну розхлябаність та чвару.

Багато товаришів почали шукати виходу на шляху махаєвщини, цеб-то не допускання інтелігенції до нашого руху взагалі. Цей погляд частини українських товаришів, підтримуваний особливими українськими умовами, фігурував на всеросійському з'їзді під фиґовим листком, у трохи пом'якшеній формі (на Україні її прихильники проповідували її значно гостріше й одвертіше).

Порівняти культурний рівень всієї спілки, викинути з неї інтелігенцію, цеб-то знизити спілку до відсталих частин спілки — отакі-о, насамкінець, махаєвські прагнення. Піднести робітничу молодь до рівня інтелігентського глибокою освітньою роботою й цілою низкою організованих заходів — такий погляд здорового юнацького руху.

Четвертою причиною й почасти наслідком кризи в спілці стало загострення взаємин спілки з РКП. На місцях взаємини не встигли остаточно оформитись. До цього спричинявся, з одного боку, консерватизм частини партійних товаришів що до спілки. З другого боку, на ці взаємини впливав стан спілки в тих або инших місцях. Загалом і в цілому можна приняти за правило, що де спілка краще працює, там взаємини із партією кращі, де стан спілки гірший, там гіршають і взаємини з партією, разом із тим партія, що загалом не догляділа кризи юнацького руху, яка наставала поволі, побачивши раптом усю глибінь і небезпечність, гостро (иноді в провінції і надто гостро) втручалася в життя спілки, спричинивши деяку опозицію собі з боку частини несвідомих членів спілки, збудивши „спілковий патріотизм". Загострення взаємин збільшилось тим, що невелика частина партійних товаришів, які не розуміли юнацького руху, шукала єдиного заходу для порятунку, почала гадати про відділ молоди при партії замість самостійної спілки. Так, наприклад, промова тов. Воліна на X конференції мала великий вплив на збільшення опозиції в спілці проти партії.

Ненормальним наслідком цієї причини кризи в спілці було те, що з'явилася ідея політично-самостійного юнацького руху. Деяким розпаленим головам спала думка про створення Юної Комуністичної Партії.

Цей абсурд є наслідком юнацького синдикалізму, протиставлення молоди дорослим. Так наче у частини пролетаріяту, його молоди, може бути инша політика, инша політична програма й тактика, ніж у пролетаріяту в цілому та в його єдиного проводиря РКП.

Можна було навести ще цілу низку причин кризи. Сюди належить загальна втома робітників і деякі хоробливі явища партії, що відбились на спілці, і деякий одрив від мас та бюрократизація (правда, не значна) керовничих органів спілки (це спричинило тенденцію до ослаблення централізму в спілці).

Вся та криза, що в ній, як і в усякій кризі, сплітаються різні причини й можливі наслідки, виявилася в надзвичайному внутрішньому знесиленні юнацького руху, невиданому занепаді дисципліни, послабленні централізму, виключно (і своїми розмірами й своїми наслідками зменшені почуття відповідальности) в багатьох робітників.

З'ЇЗД ОДНОСТИ

(Резолюція III всеукрз'їзду про одність)

1. Третій всеукраїнський з'їзд КСМУ констатує наявність у даний момент деякого анархо-синдикалістського ухилу КСМУ, в основному аналогічного з ухилом в РКП, що був нещодавно. Він виявляється, головним чином, в ідеї створити позапартійні колективи робітничої молоди та позапартійні колективи селянської молоди. Цей ухил є тепер відбиттям дрібнобуржуазної стихії й тому не то що суперечить основним завданням та суті комуністичного руху, але й політично-шкідливий, особливо тепер, коли зріст дрібнобуржуазної стихії загрожує існуванню пролетарської диктатури. З'їзд уважає за неможливе пропаганду цих ідей сполучати з програмою партії спілки, а виходить і належности до КСМУ.

2. Третій всеукраїнський з'їзд вважає, що КСМУ, як і всяка комуністична організація, є класовою організацією робітничої молоди, її основним і керовничим ядром є робітнича молодь.

З'їзд уважає за неправильний ухил всякі спроби показати КСМУ, як організацію, що виховує маси дрібнобуржуазної молоди.

На селі КСМУ спирається на батрацьку та незаможницьку молодь, приймаючи також до своїх лав кращі елементи середняцької молоди, що приймають погляди комунізму. Приймаючи до своїх організацій поодиноких виходців з інтелігенції, що довели на ділі підчас кандидатського стажу всю свою відданість пролетаріятові на виробничому військовому та господарському (уникаючи канцелярської роботи) фронті, КСМУ рішуче відкидає махаєвський настрій, по-перше, абсолютне недопускання інтелігенції до лав спілки, по-друге, встановлення норм допускання інтелігенції до керовничих органів спілки і, по-третє, принципове відмовлення від роботи серед інтелігенції (поза спілкою).

З'їзд доручає ЦК та губкомам пильно стежити за витриманістю комуністичної лінії та класовим складом організації КСМУ.

3. Вважаючи за потрібне поруч із поширенням самодіяльности членів КСМУ встановити в спілці дисципліну, з'єднаність та одність, III всеукраїнський з'їзд оголошує за неприпустиме існування в спілці груп та фракцій, що об'єднуються на основі певних платформ, які мають до певної міри групову дисципліну, і ухвалює такі групи вважати за розпущені.

З'їзд доручає майбутньому ЦК контроль над переведенням цієї постанови в життя.

Травень 1921 року.

КОЛЕКТИВИ

(КСМУ та робітнича молодь [1])

1. На ранній стадії розвитку спілки молоди, а також у місцевостях, де часто доводиться евакувати або де водиться роз'їдливий бандитизм, там, де не встигла ще зміцнитися радянська влада, спостерігається деяку забарність серед робітничої молоди у вступі до КСМУ. Це явище збільшується, як бракує діяльности, є малий вплив і слабо почувається спілкою. Серед таких умов, коли тяжко організовувати осередки КСМУ й коли бракує в них робітничої молоди, по згаданих місцях у свій час створювались (иноді стихійно), як тимчасова форма, як перехід до осередку КСМУ — об'єднання позапартійної робітничої молоди, колективи.

2. В міру зросту й розширення спілки, вона перейшла до організації виключно осередків. Але через те, що по деяких організаціях є надто мало робітничої молоди і, щоб її заохотити, треба вжити цілої низки заходів, у спілці з'явилась думка скористати позапартійні колективи з метою як-найшвидше заохотити робітничу молодь. При чому иноді вважається, що колективи повинні відогравати допоміжну ролю й що їх треба розглядати, як методу підходити до мас робітничої молоди. Є також і такі товариші, які гадають, що організація колективів повинна стати за основу організаційного будівництва КСМУ, і уявляють собі колективи, як постійну установу, що існує рівнобіжно з осередком.

3. До ідеї колективів, що повинні доповнити осередки, звертаються через неправильну думку, ніби малослабість спілки або „криза" походить виключно від того, що в наших лавах мало робітничої молоди й що це пояснюється недостатністю старих організаційних форм. З одного боку, брак робітничої молоди є лише частиною „кризи" або правильніш — її наслідком, а, з другого боку, не береться під увагу умов, що при них вживалося старих форм, коли їх фактично не було цілком досі скористано. Колективи, як постійна організація, наслідок неправильного позачасового уявлення про спілку, що повинні вже тепер спиратися на всю, без винятку, робітничу молодь. Замість виявлення пролетарської непохитности, революційної впертости в справі скористання правильних організаційних форм (осередок), ідучи по лінії найменшого опору в шуканнях нового, деякі товариші приходять до колективів.

4. Питання про колективи — це питання про відношення КСМ до мас робітничої молоди. Його можна вирішити тільки усвідомивши ролю й завдання нашої спілки. КСМ тим і відрізняється від комуністичної партії, що до її лав вступає не тільки малочисленна, передова, найбільш свідома частина молоди, що приходить, як у партію, виключно для безпосередньої боротьби. До КСМ можуть належати широкі маси робітничої молоди, які всередині спілки підготовлюються до боротьби й, активну беручи участь у ній, виховуються для цієї боротьби. Саме цим підготовчим та виховним завданням для широких мас робітничої молоди виправдується організаційна самостійність юнацького руху. Без широких мас робітничої молоди, що перебувають усередині спілки, остання втрачає свій зміст. Створення позапартійних колективів, як постійної організації, роздвоює робітничу молодь, дає спілці функції юнацької комуністичної партії, що повинна керувати робітничою молоддю, організаційно

[1]) Тези, прийняті на III всеукраїнському з'їзді КСМУ в травні 1921 р.

виділеною від спілки, а осередки спілки перетворюють на комфракції що до колективів. Така постановка питання вносить дезорганізацію, перекручує ролю й завдання спілки й приводить до заперечення її.

5. Організацію колективів, на думку їх оборонців, провадиться добровільним записом, цеб-то для вступу в колектив од робітничої молоди вимагається виявлення деякої активности та волі, правда, меншої, ніж до осередку, що накладає обов'язки. Але з погляду виховання завдань та міркувань не слід активність пролетарської молоди, що збуджується, навмисне прибирати в позапартійні форми. Це значить бути на налигачі у відсталої частини робітничої молоди, що тимчасово цурається нас, затримувати рух на його нижчій стадії, відсувати завдання організації спілки, узаконювати, підносити пасивність. Затаюючи комуністичну суть, викидаючи з нашої роботи політичний момент безпартійними колективами, ми звужуємо, скручуємо завдання спілки й приводимо до подрібнення руху.

6. Ідея поголовної організації робітничої молоди в колективах, як у постійній установі, зовсім не бере під увагу, що молодь уже один раз об'єднана в профспілку. Пропозицією створити колективи висувається незалежну самостійну організаційну схему для КСМ, що не бере під увагу й одривається від теперішньої системи організації всього пролетаріяту. Так будівництво колективів неминуче спричиняється до об'єднання їх, а це доводить нас до відкинутих секцій молоди при профспілках, постійних зібрань уповноважених і, нарешті, до покинутої й засудженої ідеї про Раду Робітничої Молоди. Одриваючи робітничу молодь від загальної організаційної структури всієї робітничої класи й віддаючи колективові виключні функції виробничого та економічного характеру, поза схилянням перед стихійністю, протиставленням інтересів молоди до інтересів дорослих і відведенням політичного моменту з класової боротьби, ми скочуємося до специфічного „юнацького" синдикалізму.

7. Колективи, за замислом їхніх оборонців, мають зробітничити спілку, дати їй робітничу молодь, але остання навряд стане швидше за звичайне поповнювати наші лави, бо в колективах не гадається вести політичну роботу, а брак її або-ж недостатність не наближає робітничу молодь до нашої спілки, а, навпаки, зміцнює безпартійність. Якщо-ж припустити наявність політичної роботи в колективі, то зникає всяка ріжниця колективу від осередку: хіба-що назвою. Але розраховувати на зміну назви, як на принаду, значить заздалегідь уважати, що рух робітничої молоди може бути не комуністичний. Це значить не вірити в робітничу молодь, віддаватись дешевим успіхам і приписувати колективові якості, що тільки здаються.

8. Отже, будівництво колективів безпартійної молоди робітничої, як постійної основи КСМ, являє собою перекручення ролі й сути спілки, тягне її до безпартійности й до оборони відсталости, являє небезпеку підміни політичних завдань на виключно економічні, має ухил у бік „юнацького синдикалізму". Цілком сумнівними є гадані якості колективів, останні являють собою наслідок революційного нетерпіння й нічим не виправдуване в даному разі шукання нового, пасивність і плавання за течією. Що до колективів, як тимчасового засобу або як методи підходити до мас, то в них також залишається багато негативних рис постійних колективів і вони являють собою, хоча й меншу, але все-ж небезпеку для юнацького комуністичного руху.

Виходячи із усього сказаного, з'їзд ухвалює, що:

1. Робота КСМУ дасть тільки тоді помітні наслідки, коли вона буде звязана з широкими колами робітничої та селянської молоди, що ще

не вступили до спілки. Спілка повинна бути раз-у-раз у самій гущі робітничої та селянської молоди; молодь повинна бути завжди в курсі спілкової роботи.

2. Для цього:

а) Конче потрібно перенести центр ваги всієї спілкової роботи на фабрично-заводські осередки. Всіх активних робітників повинно прикріпити й працювати вони повинні в одному з виробничих осередків. Найважливішу роботу в галузі політичної освіти (ліквідація політичної й загальної безграмотности) повинно систематично переносити на осередки.

б) До роботи фабрично-заводського осередку повинно широко заохочувати безпартійну робітничу молодь. Її заохочується на всі відкриті засідання осередків, що обмірковують так загальнополітичні та спілкові питання, як і питання життя даного підприємства. До шкіл політграмоти при осередках у різних гуртках обов'язково заохочувати безпартійну робітничу молодь.

в) Важливе місце слід віддати скликанню безпартійних (загальних і особливо виробничих) конференцій, де поруч із загальнополітичними питаннями й освітленням господарських завдань ставиться питання практичної роботи КСМ, виясняючи ролю і значіння останньої.

г) Крім внутрішньої роботи в справі політичного виховання членів спілки, всі зусилля наших організацій треба скерувати на поліпшення умов побуту та економічного становища робітничої молоди, звернувши серйозну увагу на економічно-правову роботу, а також і на роботу в справі соціялістичної освіти робітничих підлітків.

д) Заохочувати широкі маси безпартійної робітничої молоди до загальнополітичних, господарських, агітаційних кампаній, що в них бере участь спілка; заохочувати безпартійно-робітничу молодь до роботи державних органів (обслідування, інспектування, практикантство то-що).

е) До цього часу спілка не скористала в повній мірі змоги організованого впливу на маси безпартійної робітничої молоди, що полягає також у нашій роботі серед допризовників. Робота політкеровника разом із роботою осередку серед допризовників повинна бути скерована до того, щоб раз-у-раз особистим прикладом і всіма способами агітації заохочувати безпартійну молодь до свідомого відношення до допризовної підготовки й наближати її до КСМУ.

Намічаючи низку конкретних заходів у справі звязку з безпартійними масами робітничої молоди, з'їзд разом із тим: а) цілком заперечує ідею створення безпартійних колективів молоди. Створення таких колективів у противагу фабрично-заводським або копальним осередкам є заміною політичного комуністичного руху робітничої молоди на рух безпартійний, не політичний. Існування колективів поруч з осередками розпорошує сили робітничої молоди, вносить паралелізм у роботу й заважає з'єднанню її навкруги осередків; б) як спосіб підходу до безпартійної молоди, організація колективів шкідлива, бо на ділі замовчує комуністичну суть і принижує політичне значіння руху пролетарської молоди й, організуючи молодь під прапором нарочитої безпартійности, відділяє її від комуністичного юнацького руху; в) з тих-же мотивів, як і колективи, а також тому, що робітнича молодь входить на загальних підставах з дорослими до профспілок, спілка заперечує також ідею об'єднаної безпартійної молоди при виробничих організаціях, цеб-то секції молоди при профспілках.

КЛАСОВІСТЬ І МАСОВІСТЬ[1])

(КСМ та непролетарська молодь)

І. ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ

1. Комунізм нерозлучно звязаний з робітничою класою. З усіх клас сучасного суспільства тільки пролетаріят є виразник ідей комунізму. Робітничий рух, що усвідомив свої класові інтереси, неминуче стає комуністичним. Комуністичний рух є класовий рух. Комунізм виявляє волю й інтереси всієї робітничої класи в цілому у протилежність минущим настроям поодиноких його частин.

2. Разом із тим основне завдання пролетаріяту в період соціялістичної революції не лише з'єднання й зміцнення боєздатности його кадрів, але й керовництво иншими соціяльними групами в своїх комуністичних цілях. Тому пролетаріят та його партія повинні в пролетарській революції домагатися максимального впливу на дрібнобуржуазні шари суспільства. Що до селянства це твердження є безперечне. Що до інтелігенції його усвідомили ще не всі.

3. В капіталістичному суспільстві інтелігенція посідає проміжне становище між пролетаріятом та буржуазією. Бувши найманими трудівниками, інтелігенти разом із тим посідали вищі ступені в продукційному процесі і в державі, монополізували науку та освіту й своїми життьовими звичками та психологією стояли ближче до буржуазії, ніж до пролетаріяту.

Буржуазія, як наймогутніша класа капіталістичного суспільства, завжди прагнула перетягнути на свій бік і скористати в своїх класових інтересах інтелігенцію.

4. Інтелігенція, як проміжна група, не єдина своїм складом. Серед неї є багато прошарків, що деякі з них тяжать до пролетаріяту, а инші до буржуазії. Це впливає на становище виходців із їхнього оточення. Через своє проміжне становище й свою монополію на знання інтелігенція по всіх країнах постачала ідеологів, теоретиків та партійних керовників для всіх клас суспільства.

5. Через своє тяжіння до буржуазії та несталість, що походить від її проміжного становища, поодинокі вихідці з лав інтелігенції, що переходили на бік пролетаріяту, часто зраджували його або вносили в його організацію дрібнобуржуазну психологію. Підчас світової війни дрібнобуржуазні елементи, що належали до соціялістичних партій і відігравали там часто керовничу ролю, сприяли їхній зраді пролетаріяту й переходові на бік буржуазії.

Частина російської інтелігенції, що захопилася була соціялізмом, часто зраджувала пролетаріят, переходячи на бік його ворогів, відходячи зовсім від політики (наприклад, після розгрому революції 1905 року) або стаючи проводирями опортунізму, „агентами буржуазії в робітничій класі" (меншовики та есери 1917 року).

6. Поруч із цим, одначе, дуже незначна, але краща частина інтелігенції відіграла й відіграє велику ролю в міжнародньому й особливо в російському революційному русі, як теоретики, організатори та проводирі пролетарських партій (Маркс, Енґельс, група „Освобождение труда", керовники пролетарської революції в Росії, як Ленін та инші).

[1]) Тези, прийняті III всеукр. з'їздом.

7. Постановку питання про становище інтелігенції в період пролетарської революції давно визначено в нашій партії. Комунізм можна збудувати лише на ґрунті досвіду та знань, нагромаджених буржуазним суспільством, ці знання й досвід має інтелігенція. Оскільки утворення дужого шару нової пролетарської інтелігенції може бути лише наслідком довгої і впертої праці, пролетарська влада повинна притягати інтелігенцію до будівництва соціялізму. Слід відрізняти тим більш притягнення радянською владою на свій бік дрібної буржуазії та інтелігенції від притягнення її до лав партії пролетаріяту.

8. До участи інтелігенції в робітничому русі й приймання її до пролетарських організацій треба ставитися дуже обережно, боячись її дрібно-буржуазної психології, невитривалости, напливу кар'єристських елементів то-що й підпорядковуючи її всередині партії пролетарському впливові. Це тим більше диктує сучасне становище радянської республіки, уповільнення темпу розвитку міжнародньої революції, зріст дрібнобуржуазної стихії, малочисленність і розпорошеність пролетаріяту.

9. Одначе обережне ставлення до прийому інтелігентських елементів нічого спільного немає з махаєвщиною. Махаєвщина, що уявляє інтелігенцію, як особливу суспільну паразитичну класу, ворожу пролетаріятові, ніколи не мала ніякого впливу в робітничому русі, але поодинокі махаєвські настрої проникали в нездорову частину робітничої класи, це було завжди прикметою недозрілости робітничого руху. Партія завжди заперечувала махаєвські висновки про абсолютне недопускання інтелігентів до пролетарської партії, не бачучи причини недопускати активних інтелігентів, що перейшли на бік комунізму й що цілком віддані робітничій класі.

II. ПРО КЛАСОВІСТЬ І ЧИ ТРЕБА Й ЯК ПРИЙМАТИ ДО СПІЛКИ ІНТЕЛІГЕНЦІЮ

10. Комуністичний юнацький рух є рух молодого покоління робітничої класи. Він є частиною загальноробітничого руху. І через те для нього обов'язкові його основні принципи. Основне завдання спілки, з одного боку, в активній участі в загальнопролетарській боротьбі за комунізм, а з другого боку, в комуністичному вихованні, що підготовлює її до цієї боротьби та будівництва.

11. КСМУ, як і всяка комуністична організація, є класова організація робітничої молоди. Її основним керовничим ядром є робітнича молодь.

Протиставляти в силу цього класовість масовості й навпаки в комуністичній організації явно неправильно.

12. Що до селянства ще більше, ніж що до инших груп дрібної буржуазії, перед пролетаріятом стоїть завдання заохотити селянські маси на свій бік, не зважаючи на дрібновласницький характер та хазяйську психологію. Опорою пролетаріяту на селі є напівпролетарське населення (найбідніше селянство), що широкі маси його втягається до КСМУ.

До КСМУ приймається також і кращі елементи з середняцької молоди, що переходять на погляд комунізму, що разом із незаможницькою молоддю провадять боротьбу за диктатуру пролетаріяту на селі.

13. Основна ріжниця у відношенні КСМУ до інтелігенції порівнюючи з робітничою, батрацькою, незаможною селянською молоддю полягає ось в чому: тоді, як Спілка виховує робітничу, батрацьку, незаможно-

селянську молодь втягненням її широких мас до спілки, роботу серед мас інтелігентської молоди повинно провадити поза спілкою й до її лав приймається лише поодиноких інтелігентів, що довели відданість комунізмові.

14. Приймаючи навіть поодиноких інтелігентів (через соціяльне становище та політичний настрій), доводиться побоюватися:

а) щоб не пройшли до спілки міщанські, кар'єристські та несталі елементи; б) щоб не було впливу на маси членів спілки дрібнобуржуазної психології, яка часто зберігається в інтелігентів, що навіть щиро вірять у комунізм. Поодиноких вихідців із дрібнобуржуазного оточення (учні колишніх середніх шкіл, службовці) приймається до спілки, як кандидатів із стажем не менше шістьох місяців. Приймаючи в кандидати, одночасно посилається на іспити на виробничий військовий та господарський (не на канцелярську роботу) фронт. Після іспитового стажу кандидатів зараховується в дійсні члени спілки лише з затвердження загального зібрання. Право рекомендації мають члени, з не менше як річним стажем. Ті, що рекомендують, відповідають аж до виключення їх із спілки.

Примітка 1. По школах, де вчиться чимале число робітників, дійсні члени КСМ об'єднуються для провадження політичної роботи. Осередок не має права основного. Кожного члена осередку обов'язково прикріплюється до фабрично-заводського осередку.

Примітка 2. Службовців-робітників, знятих з виробництва, приймається без перешкод.

III. ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ВСЕРЕДИНІ СПІЛКИ

15. Прийняті до спілки інтелігенти, завдяки більшим запасам знання, ніж робітнича молодь, иноді усувають її від активної роботи й заступають керовничі органи. Часто до спілки, не зважаючи на всі рогатки, проходять несталі кар'єристські елементи, що вносять безладдя та чвари в наші пролетарські організації.

16. Визнаючи небезпеку такого становища, не можна разом із тим уважати наявність інтелігенції за єдину й основну причину спілкової кризи. Наша криза має спільні причини з кризою в партії, радах та профспілках. Їх слід шукати у класових взаєминах та в етапах розвитку пролетарської революції.

Наплив інтелігенції є лише одна із складових частин цієї кризи. Цей наплив став можливий лише через громадянську війну, що взяла із спілки пролетарське юнацьке ядро через апатію широких пролетарських мас на ґрунті злиднів та руїни, через здекласування частини пролетаріяту й молоди особливо.

17. Боротьба з впливом дрібнобуржуазних елементів всередині спілки досягається, з одного боку, курсом зробітничення спілки, втягненням нових шарів пролетарської молоди, практичною роботою у висуванні нових шарів її до активної роботи й, з другого боку, неухильним і впертим курсом зробітничення керовничих органів спілки, складанням їх здебільшого з робітників. Разом із тим зовсім не треба й неприпустимо влаштовувати які-будь курії, формальні „класові" перегородки всередині спілки.

18. Разом із тим спілка повинна невпинно й пильно очищатися від міщанських елементів, нещадно викидати із свого оточення, раз-у-раз перевіряти роботу своїх членів, виходців із дрібнобуржуазного оточення, систематично й планово кидати їх на виробництво, а так само й робітників, що одірвалися від роботи.

IV. ЧИ ТРЕБА Й ЯК ПРАЦЮВАТИ СЕРЕД ІНТЕЛІГЕНТСЬКОЇ МОЛОДИ

19. Постановка питання про інтелігенцію та дрібну буржуазію в партії обов'язкова й для КСМ.

КСМ повинна впливати на маси дрібнобуржуазної молоди, провадячи серед неї політичну роботу. Психологічні особливості молоди (менша консервативність і більша активність) роблять легшою роботу для її перевиховання в комуністичному дусі, що їх провадять органи радянської влади за активною участю КСМ.

20. Основною методою соціялістичного виховання взагалі є продукційна праця, як зазначив ще Маркс. Особливо це стосується шкільної молоди середніх шкіл, що її треба перевиховати. КСМУ допомагає органам своєї влади наблизити інтелігентську молодь до виробництва, скеровуючи шкільну політику в бік що-раз більшого зближення школи з виробництвом та базування виховання на продукційній праці.

21. Разом із тим велике значіння в справі перевиховання інтелігенції має комуністична агітація та пропаганда. За допомогою її ми можемо поглибити той вплив, що має на неї зміцнення радянської влади й дати їй змогу усвідомити завдання її власного перевиховання.

22. Така принципова постановка питання про вплив КСМУ на маси пролетарської молоди. У теперішніх конкретних умовах КСМУ в цілому в широкому маштабі цієї роботи не провадить, зосереджуючи всю роботу на пролетарській молоді, допомагаючи державним органам і діючи через своїх членів, що працюють і вчаться разом із ними.

ІГНАТ

ВПЛИВ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА СТАНОВИЩЕ РОБІТНИЧОЇ МОЛОДИ

(З доповіди на VII конференції КП(б)У 9 — 13 грудня 1923 року)

Згідно із статистикою, що охоплює всі фабрично-заводські підприємства за цілу низку десятиліть, ми бачимо, що в нас завжди був у виробництві деякий відсоток молоди. Проглядаючи всі роки з 1901 по 1914, ми бачимо, що цей відсоток — 10 — ввесь час збільшується. 1901 року ми мали на 188.910 робітників 19.099 робітничих підлітків, цеб-то 10,1%, 1906 року на 267.625 — 27.510, цеб-то 10,3%. 1912 року 10,9% і, нарешті, 1914 року на Україні 39.530 підлітків, цеб-то 11,9% (цифри стосуються тільки великих підприємств). Тепер робітничих підлітків скорочують так, що ми не маємо навіть нашого традиційного відсотку „10“ в нашій промисловості. Маємо на Україні, за останніми статистичними цифрами, до 8,9% робітничих підлітків у виробництві. Це, звичайно, не значить, що число робітничих підлітків узагалі тільки зменшилось. Їх стало менше відносно до дорослих робітників. Чому це сталося? Це пояснюється страшною несталістю становища робітничої молоди у виробництві. За старих часів самим фактом невпинної експлоатації молоди остання трималася у виробництві. Саме виробництво було зацікавлене в підлітках. Це створювало становище, коли праця молоди була стала. Тепер, з часу революції, було створено законодавство про охорону праці робітничих підлітків. Це треба було зробити, виходячи з цілої низки міркувань. Ми хотіли послабити споконвічну експлоатацію, ми хотіли трохи поліпшити становище робітничих підлітків. Але ми зробили тільки одну частину: ми встановили 4-х- ї 6-тигодинний робочий день. Ми пішли тільки по лінії соціяльного забезпечення, але ми нічого або майже нічого не зробили для того, щоб зберегти молодь у виробництві, і тільки тепер бачимо, що ми зробили, може бути, неминучу помилку, встановлюючи виключно голу охорону праці в певних умовах і не передбачаючи заходів, щоб зберегти молодих робітників у виробництві. Вийшло те, що в умовах старої економічної політики, в умовах старих метод організації виробництва робітничі підлітки не діставали ніякої кваліфікації, сам тариф не давав ніякого стимулу дорослим робітникам вивчати молодих. Крім того, тариф підлітків штовхав молодь у дрібне виробництво, бо робітнича молодь, що працювала в металообробній та поліграфічній промисловості, діставала утримання нижче першого розряду, цеб-то менше ніж та, що працювала в спілці голки, шкури то-що.

Через це все робітнича молодь стала надзвичайно несталою у виробництві. Ми з цього погляду про дещо дізналися. Ми обслідували робітничих підлітків у Харкові та Одесі й дістали такі відомості: в металообробній промисловості в м. Харкові робітничих підлітків, що перебувають три роки у виробництві, є всього 0,6%. Це значить, що кваліфікованих робітничих підлітків майже нема у виробництві. У Харкові серед молодих друкарів перебуває три роки у ділі всього 8,2%, а тих, що працюють 4 роки, — 3,7%. Чим це пояснюється? Це пояснюється тим, що ті, які працюють 4 роки, стали до праці до революції й устигли дістати деяку кваліфікацію; кваліфікація й дала їм змогу за тяжких часів залишитися у виробництві й протриматися до цього часу.

В Одесі півторарічний стаж для підлітків припадає тільки на 12%, а із стажем до 1 року й більше 4 років — 6%. Це доводить, що робітнича молодь випала з виробництва, що кожного року набирається новий кадр робітничих підлітків. Це говорить про те, що з часу революції робітнича молодь не може вдержатися у виробництві.

ОБЕРЕЖНО ДО „ЗОЛОТОГО ФОНДУ"

Перед нами стоїть завдання надати робітничим підліткам певну господарську цінність, піднести їхню питому вагу в господарстві, у виробництві. Цю питому вагу можна піднести тільки підвищенням їхньої кваліфікації. Цей спосіб ми вибрали, як єдино-господарський; ми не можемо стати на старий шлях розвязання питання державної, голої виключної охорони праці, ми не можемо робити „виправи" на молодь, але ми можемо піднести її кваліфікацію, йдучи по лінії господарській, і цей спосіб підтримують цілком господарські органи.

Це є єдиний засіб зберегти підлітків у виробництві. На 1-е грудня на Україні було 80 шкіл фабрично-заводського учеництва з 5.500 підлітками, себто 12% всієї молоди України, і ми ставимо собі завдання наступного 1922 року охопити ними 26% усієї робітничої молоди. Ми розробили разом із господарськими органами план створення 234 шкіл, розрахованих на 12.000 підлітків. Недавно було опубліковано декрета Раднаркому України, що підводить матеріяльну базу під будівництво школи.

Надзвичайно складно стоїть питання про тариф. Ще далеко не закінчено переведення тарифу на місцях. Все будівництво школи, вся справа реорганізації молодої праці є справа рук лише Комуністичної Спілки Молоди. Нам доводилось у державних і професійних органах переборювати інертність, і цікаво подивитися на ту кадріль, що її доводилось виробляти кожному комсомольцеві підчас проведення якої-будь резолюції, проходячи крізь лаву рогаток, що їх розставляють наші-ж партійні товариші, які дуже часто не бажають задуматися над становищем робітничої молоди.

ЗБЕРЕГТИ РОБІТНИЧУ МОЛОДЬ У ВИРОБНИЦТВІ

Скорочення штатів, що почалося в звязку з новою економічною політикою, особливо сильно відбилося на робітничій молоді, як менш кваліфікованому елементі. На місцях часто спостерігається факти виключного рощоту робітничих підлітків, що йдуть далі потрібного для переведення скорочень. Таке явище, як ітиме воно далі, загрожує низкою небезпек.

Є реальна загроза цілковитого зникнення робітничих підлітків із виробництва, їх розпорошення, встає сумна перспектива для викинутих із підприємств підлітків опинитися в лабетах спекуляції, проституції та розпусти. Крім тяжких наслідків для самої робітничої молоди, скорочення й розпорошення її ставить під серйозну небезпеку Комуністичну Спілку Молоди, що ризикує втратити свою опору, свою базу, і, нарешті, звільнення підлітків із виробництва загрожує знищенням для індустрії її бази кваліфікованої робочої сили.

Беручи під увагу все сказане, центральний комітет пропонує губкомам звернути як-найсерйознішу увагу на справу збереження робітничих підлітків, щоб залишити максимально можливе число їх на виробництві. Взяти активну участь і сприяти комітетам КСМУ в їхній роботі в цій галузі. Даючи відповідні пояснення фракціям губпрофрад, окремих профспілок і господарчим органам.

З комуністичним привітом
секретар ЦК КП(б)У *Фелікс Кон*

Л. БЕРЕЗОВ

БРОНЯ ПІДЛІТКІВ У ВИРОБНИЦТВІ

Скорочення робітничих підлітків із виробництва створило подвійну загрозу: а) декласування молодих кадрів пролетаріяту, що здійснює диктатуру в Радянському Союзі б) позбавлення господарства майбутніх кадрів кваліфікованих робітників.

Це у свій час узяла під увагу партія і XI з'їзд РКП у питанні про молодь установив:

„Збереження робітничої молоди у виробництві й застереження її від форм надмірної експлоатації, що руйнує її фізичні й духовні сили, є конче потрібною передумовою дальшого зміцнення пролетарської диктатури й розвитку промисловости радянської республіки... Цього збереження повинно досягнути енергійною роботою профспілок та держорганів з безпосередньою та ініціятивною участю РКСМ забронюванням на виробництвах нормального відсотку робітничих підлітків".

Вирішення XI з'їзду РКП стало основою для декрету ВЦВК від 2/V—22 року про певний мінімум кількости робітничих підлітків у

виробництві, декрет ВЦВК фіксував такий відсоток підлітків у галузях виробництва:

НАЗВА ВИРОБНИЦТВА	Мінімальн. відсоток підлітків до загальн кільк. робітників та служб. (броня)
1. Металургія та обробка металу	8
2. Обробка бавовни	8
3. Обробка шерсти	8
4. Обробка льону та конопель	6
5. Обробка шовку	5
6. Обробка змішаних волокн. реч.	5
7. Паперова промисловість	6
8. Поліграфічна промисловість	13
9. Виробництво віконного скла	8
10. Инша скляна промисловість	12
11. Фарфорова та фаянсова промисловість	5
12. Заводи великих шкур	3
13. Заводи дрібних шкур	5
14. Лимарні заводи й заводи взуття	5
15. Кондитерська промисловість	4
16. Крохмально-паточна промисловість	6
17. Олійна промисловість	4
18. Основна хемічна	5
19. Вугільна промисловість	6
20 Гумова промисловість	7
21. Швальна	7
22. Борошномельна	4
23. Цукрова	5

Таким чином, середній відсоток підлітків по всій промисловості визначався приблизно в 7%, тоді, як довійськовий середній відсоток підлітків відносно до дорослих складав 11—12 1/2%.

Порівнюючи законодавчу норму про броню з довійськовими цифрами, треба передусім мати на увазі те, що великий відсоток підлітків за довійськових часів визначав собою ступінь експлоатації капіталізмом юнацької праці.

Радянське законодавство виходило з иншого критерія. Основний принцип, узятий в основу обрахування відсотків броні, була потреба промисловости відновити кваліфіковану робочу силу.

Потребу відновити кваліфіковану робочу силу обраховувалося на підставі обліку зменшення робочої сили по окремих галузях виробництва.

Облік зменшення робочої сили в окремій галузі виробництва помножений на число броньованих літ, і одночасно облік стану даної промисловости дали змогу встановити середній відсоток броні по даних виробництвах.

Які мотиви стали за основу облікові зменшення кваліфікованої робочої сили в промисловості. Ці моменти можна поділити на три групи: а) зменшення кваліфікованої робочої сили через смертність, б) залишення кваліфікованої роботи й перехід на некваліфіковану через інвалідність, старість то-що, в) перехід з виробництва на громадську, професійну та партійну роботу, перехід на робфаки та до вузів.

Декрет про броню підлітків став бар'єром, що захистив дальше масове скорочення підлітків що набрало широких розмірів. Одночасно декрет сприяв утягненню значної кількости молоди назад до спілки. Цьому

сприяло ще й те, що видано декрета разом з піднесенням нашого господарства.

Так, за даними ВЦРПС, трохи зменшеними по окремих виробництвах, рух молоди в промисловості після видання декрета про броню відбувався так:

ПРОФСПІЛКИ	Відсоток підлітків до кількости членів профсп.				
	На 1/IV 1922 р.	На 1 X 1922 р.	На 1 I 1923 р.	На 1/IV 1923 р.	За декр. ВЦВК'у
1. Гірники	4,2	6,5	9,4	10,5	6,0
2. Металісти	6,1	5,9	6,0	6,0	8,0
3. Чинбарі	4,9	5,7	6,6	6,1	4,5
4. Друкарі	7,6	6,7	7,4	7,1	13,0
5. Текстильники	4,1	5,0	5,4	6,3	6,8
6. Хемики	5,7	4,5	6,4	6,5	7,5
Разом по всій промисловості, включаючи учн. шкіл ФЗУ	5,5	5,9	6,5	6,9	7,0

Із наведеної таблиці видно, що з заведенням декрету відбувався невпинний зріст відсотку підлітків у гірничій, текстильній та хемічній промисловості. Збільшення відсотку підлітків у гірників сталося через те, що на Україні було видано додаткового декрета ВЦВК'у про броню, що в низці виробництв, беручи на увагу місцеві умови, встановив більший відсоток, ніж відсоток ВЦВК'у. Зокрема в гірничій промисловості замість шости відсотків було встановлено 9%. У поліграфічному виробництві зазначений в таблиці ВЦРПС відсоток підлітків зменшено, порівняюючи з тими даними, що дістав ЦК спілки друкарів у наслідок масового обслідування виробництва. Так, замість зазначених у таблиці 6.7% обслідування виявило до 12,5% підлітків, включаючи учнів шкіл ФЗУ.

Трохи складніше стояла справа з бронюванням у металопромисловості й особливо в металургії. Заповнення броні натрапило на тяжке становище цієї галузи промисловости, що існувала в значній мірі коштом державних субсидій.

Далі з переведенням броні довелося натрапити на низку умов, що гальмували її переведення через становище промисловости (перехід до концентрації підприємств, зменшення накладних видатків то-що) та нераціональне використання заброньованих підлітків у виробництві.

Останнє випливало із скороченого робочого часу підлітків, що порушувало працю бригад дорослих робітників, недопускання підлітків до шкідливої роботи (через це підлітків концентрувалося у механічних часто невеликих допоміжних цехах, а це заважало нормальному ходові виробництва) і, нарешті, до броні увійшли „перелітки" (17 — 18 — 19, а часто й 20 років). Ці „підлітки", не зважаючи на їхні літа, мали скорочений робочий час і діставали плату за учнівським тарифом.

Всі ці моменти відбилися на зменшенні відсотків броні й гальмували виробниче навчання.

Я. РЯППО

ШКОЛА РОБІТНИЧОЇ МОЛОДИ

Школа робітничої молоди є без сумніву найцінніший здобуток робітничої класи не тільки з економічного погляду, але й для пролетарської педагогічної думки.

Вона розвязує не тільки болючі та життьові питання ліквідації неписьменности пролетаріяту й поповнення природного зменшення кваліфікованої робочої сили у виробництві та охорони праці, вона розвязує неминуче й природно також питання практики, об'єднання, вивчення з продукційною працею, цеб-то питання нових метод роботи.

Більш того, вона провадить цілу революцію в шкільній справі, розкриваючи й викриваючи своїм існуванням у виробництві всю штучність всякої відокремленої продукційної праці школи, неспроможність всяких штучних майстерень, цяцькової обстановки то-що.

Вона ставить під сумнів не то що колишні середні словесні школи, трудові школи другого ступеня, але й нормальну профшколу, пред'являючи всі права на єдину нормальну класову школу пролетаріяту.

Якщо школа робітничої молоди тепер ще не є школою, яка виконує цілком своє масове завдання, то вона стане, безперечно, такою для всього пролетаріяту найближчими роками.

Школі робітничої молоди належить велика роля стати маяком, живим зразком справжньої соціялістичної школи.

Подібно пролетаріятові, вона виростала й розвивалася в процесі виробництва й їй належить одсунути словесну інтелігентську школу буржуазного суспільства.

Капіталістичне виробництво ставило школі учеництва найжорстокіші завдання: експлоатацію дитячої праці та ремесничу кваліфікацію наспіх.

Буржуазія цієї „школи парій" не визнавала й сюди своїх дітей не посилала.

Педагоги ігнорували її, а в кращому разі — підходили до неї з міркою словесної школи.

Зовсім иншого змісту, инших завдань, инших перспектив набуває школа учеництва в радянській державі.

Виникнення в процесі виробництва визначає й базу школи робітничої молоди — це виробництво, і елементи її — це підлітки-пролетарі, що продовжують працювати у виробництві.

Нема більш сприятливого матеріялу для соціялістичної школи, як робітничі підлітки Нема тут небезпеки, що учні одіб'ються від трудового життя. Нема тут місця міщанській, власницькій психології: фабрично-заводський колектив і праця справляють на молодь свій невпинний вплив протягом усього перебування в школі учеництва. Школа ця поруч з виробничою кваліфікацією повинна дати не тільки грамоту й не тільки знання, але й створити певний світогляд, провести від матеріялістичного світовідчуття до марксистського світорозуміння.

Школа учеництва для пролетаріяту — не орган експлоатації дитячої праці, а організація пролетарського трудового виховання. Вона набуває характеру масової й єдиної школи робітничої класи.

По буржуазних країнах школа учениництва стоїть зовсім окремо, не входячи в нормальну освітню систему.

В радянській державі школа робітничої молоди стає нормальною масовою школою пролетаріяту.

Якщо простежити всю еволюцію шкільних форм і системи освіти за 5 революційних років, то ми бачимо, що замість дуалізму (загальноосвітньої та спеціяльної школи) виникає едина трудова школа, за нею, лівіше — профосвіта, а ще лівіше від профшколи — школа заводського учениництва.

Школа робітничої молоди стоїть найлівіше, йдучи на чолі з КСМ в авангарді радянського культурного будівництва.

Швидкий зріст і успішна робота шкіл робітничої молоди змушує нормальну профшколу та курси рівнятися на них, як на справжні зразки соціялістичної школи. Ідеальною формою пролетарської школи стає школа робітничої молоди.

С. ВЕРБА

ОСНОВНИЙ ЗДОБУТОК

Поруч із зростом спілки та оформленням організації тривала невпинна робота для реорганізації юнацької праці у виробництві. Основа її — шости-і чотирьохгодинний робочий день, заборона їхньої праці в шкідливих виробництвах — у радянській республіці непорушний закон. Завдання реорганізації сходило й сходить до упровадження соціялістичних елементів у виховання робітничої молоди. Від буржуазної спадщини нам залишились зруйновані школи, що ні в якому разі не могли задовольнити цих вимог. Робітничо-селянська влада попервах також не була в силі з мізерними коштами й старим складом учителів, прохоплених буржуазним духом, реорганізувати ці школи. Наркомос замінив старі гімназії на єдині трудові школи.

Комсомол краще за инших знайомий з робітничою молоддю, її оточенням, становищем у виробництві, вивчивши форми звязку роботи біля варстату з навчанням, уґрунтованим, на праці, прийшов до ідеї шкіл фабзавучу. На III всеросійському з'їзді комсомолу, говорячи про завдання нової школи, тов. Ленін сказав: „Наша школа повинна давати молоді основи знання, уміння вироблювати самим комуністичні погляди, повинна робити з них освічених людей. Вона повинна за той час, поки люди в ній учаться, робити з них учасників боротьби за визволення від експлоататорів".

Саме в системі школи фабзавучу, коли підліток перебуває, з одного боку, під впливом заводу, колективу робітників і, з другого боку, в обставинах навчання, з нього вироблюється кваліфікований пролетар, а це вже має не аби-яке значіння.

Звязок праці з навчанням ще з дитинства найкраще відповідає поставленому від тов. Леніна завданню нової школи, тим більш, що в цих школах панує комсомольська атмосфера.

Комсомол виступив привідцем шкіл ФЗУ. Завдяки його упертій роботі в цьому напрямку школа ФЗУ ввійшла в систему державної освіти. Школа фабзавучу — один із величезних здобутків Жовтневої революції.

Шкіл фабзавучу на Україні було:

Роки	Кільк. шкіл	Кільк. учнів
1921	32	2000
1922	103	8606
1923	217	13191
1924	288	19500
1925	296	22880

На 1925/26 рік Опормол гадає збільшити число шкіл до 353, де вчитиметься 25.390 робітничих підлітків.

НОВИМИ РЕЙКАМИ

С. БІЛОКРИНИЦЬКИЙ

ЧИСТКА

Весь період між 3-м та 4-м всеукраїнським з'їздом спілка переходить на нові рейки. Передусім було вижито суперечності. Питання про працю робітничої молоди набрало цілком реального характеру. Четвертий всеросійський з'їзд, що відбувся в-осени 1921 року, був оголосив новий курс роботи спілки, який в основі своїй сходить до того, щоб наблизитися до робітничої та селянської молоди шляхом переходу від безпредметової агітації до політично-культурної роботи. Але треба було оформити спілку. Треба пам'ятати, що організації спілки створювались здебільша стихійно, без догляду зверху, без керовництва, і часто по містечках України, де робітників, як кіт наплакав, з комсомолу було зроблено танцклас для міщанської молоди. Такі організації не були постійним явищем, але все-ж були. Організаційний механізм нашої спілки не був такий глибокий, щоб за всім устежити. Тепер, після 3-го з'їзду коли спілка почала зміцнюватися, треба було перевірити, як працюють всі її ґвинтики, заглянути в кожний куточок.

Третій з'їзд дав директиву стежити за класовою чистотою спілки й ЦК, виконуючи його волю, оголосив чистку КСМУ.

Перед цим провадилося чистку партії з постанови 12-го з'їзду РКП(б). Коли питання про чистку було поставлено на 4-му з'їзді КСМ, то він одкинув потребу її у всій спілці, але в поодиноких організаціях 4-й з'їзд КСМ дозволив переводити перевірку й чистку спілки.

Всеукраїнська чистка КСМ відрізнялася від партійної чистки. Всі інструкції й матеріяли починалися й кінчалися тим, що поясняли, що член комсомолу — не член партії й що потрібен як-найобережніший підхід, беручи на увагу змогу перевиховати й поправити того або иншого товариша. Чистка мала мету — одмежуватися лише від злочинного та явно чужого нам елементу, що пройшов до спілки.

Чистку п овадилося під найлютіший голод у грудні 1921 та січні 1922 року. Райони та повіти, де був найбільший голод, майже зовсім розпалися й через безіяльність та апатичність через голод на чистку не з'явилися. Комсомольська статистика здавна шкутильгає, і тому не можна дати абсолютно точних цифрових даних. Але відомості з дев'яти губерень можна вважати за справедливі, бо вони говорять про 20.608 членів (а всього після чистки залишилося приблизно 35.000 членів). Відсоток виключених дорівнює 15. Справді він був ще менший, як включити Донбас.

Всеукраїнська перевірка, без сумніву, дала позитивні наслідки. Вона стріпнула комсомольців, вона змінила й кількісний склад спілки.

Збільшився відсоток робітничої молоди. Це пояснюється ще й тим, що перевірка мала за мету — наблизити спілку до безпартійної робітничої молоди й провадилося її на відкритих зібраннях. Підчас перевірки робітничі комсомольські осередки збільшувались, бо тут-же безпартійна робітнича молодь заявляла про вступ до КСМ.

Чистка пройшла з великим піднесенням. Тоді ще не було заповіту Іллічевого: „Краще менше, та ліпше", але повсякденною працею під його керовництвом ми були пройняті цією думкою й нею керувалися.

Партія в чистці КСМ брала найактивнішу участь. Так у центрі, як і на місцях комісії складалося з двох членів комсомолу та одного партійця. По деяких місцях чистку провадилося виключно завдяки досвідченому керовництву партійних представників.

Нарешті, перевірка мала своїм наслідком зближення з партією, що виявилось у спеціяльній кампанії закріплення результатів перевірки й зближення з партією.

С. Б.

IV ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ З'ЇЗД

З 7-го по 12-те травня в м. Харкові відбувався 4-ий Всеукраїнський з'їзд КСМУ. Цей З'їзд ґрунтовно відрізнявся від усіх, що були до нього, українських комсомольських з'їздів тим, що він виключно діловий. Період між третім та четвертим з'їздом був періодом поглибленої практичної роботи. На цьому ґрунті було пережито всі суперечності та ухили. За цей рік спілка зміцнила своє робітниче ядро, перевела цілу низку заходів у галузі збереження робітничої молоди у виробництві й взялася до виховної роботи. На початку 4-го всеукраїнського з'їзду нараховувалося вже 125 шкіл фабрично-заводського учениництва, де навчалося по-над 8.000 підлітків.

Дух творчости панував у спілці. 4-ий з'їзд відбувся виключно під знаком „Яко-мога більше діла".

Питання про склад та инших програмових питань, що були раніш увесь час спірними, на цьому з'їзді навіть і не порушувалося. В цьому відзначна риса четвертого всеукраїнського з'їзду.

4-й з'їзд потвердив, що розвиток спілки йде успішно. Це особливо яскраво було ілюстровано у звіті центрального комітету та центральної комісії в справі перевірки та чистки.

Лінію на створення одности було проведено. Директиву про зробітничення спілки центральний комітет виконував правильно.

В питанні про село, хоча й не було ще великих наслідків, але певні успіхи були. Спілка почала брати активну участь у політичному житті й будівництві Радянської влади. Не зважаючи на те, що рік минув у мирних обставинах, спілка перевела порівняно велику мобілізацію для зміцнення Червоної армії та флоти, відрядивши до флоти 259, а на комкурси — 560 товаришів.

Нарешті, ЦК широко розвинув видавничу діяльність. Крім великого журналу „Юный Комунар" було випущено кілька десятків книжок, що змістом своїм відповідали потребам молоди.

Дебатів із приводу доповідей ЦК та ЦКП за поодинокими винятками, не провадилося так завзято, як на минулих з'їздах. У прийнятій

резолюції з'їзд із задоволенням констатує, що директиву, дану від 3-го всеукраїнського з'їзду стежити за класовим складом спілки, — ЦК виконав переведенням перевірочної кампанії.

Нова економічна політика надзвичайно утруднила роботу спілки для юнпраці. Треба було брати під увагу, з одного боку, тяжке становище промисловости, а з другого — інтереси робітничої молоди й конечну потребу підготувати з неї кваліфіковану робочу силу.

Найрішучіше з'їзд висловився за те, щоб не допустити збільшення робочого дня для підлітків більш, як 4 й 6 годин. Цей основний здобуток революції повинно зберегти цілком і за нової економічної політики.

Забезпечення всіх досягнень у галузі праці, побуту та освіти робітничої молоди можливе лише в щільному єднанні з профспілками. З'їзд ухвалив, що комсомольці, в звязку з переходом профспілок на добровільне членство, повинні вступати до профспілок і мати з ними щільний звязок. Для спільної роботи КСМ та профспілок з'їзд затвердив інститут профорганізаторів.

Першочергове завдання спілки було виявлене в курсі на робітничу молодь. Четвертий з'їзд це цілком узяв на увагу. „Економічна робота,— говориться в тезах, прийнятих після доповіди про юнпрацю,— набуває, крім її економічного значіння в справі безпосереднього захисту й поліпшення життя робочих підлітків, першорядного значіння для спілки, бо створює їй основу для всієї її діяльности. Спілка повинна в теперішніх умовах непу ставити собі за основне завдання: неухильне будівництво та зміцнення школи, створення й переведення особливого тарифу підлітків та збереження у виробництві максимально-можливої кількости молоди, цеб-то забронювання певного відсотку підлітків у виробництві.

Неодмінною умовою провадження всієї економічної роботи повинно стати енергійне втручання спілки в безпосередні повсякденні потреби робітничої молоди, звертаючи увагу на поодинокі дрібниці, що з них складається побут робочого підлітка, здобуваючи успішною обороною вплив на всю робітничу молодь".

ІВ. ЗАРВА

КОМСОМОЛ УКРАЇНИ — ШЕФ КОШУ ЧЕРВОНОГО КОЗАЦТВА

Підчас громадянської війни комсомол, що об'єднував виключно робітничу молодь міста, був кревно звязаний з Червоною армією. Коли одлунали фронти, комсомолець поставив за своє завдання тримати постійний звязок з армією в умовах мирного будівництва, звязати з нею не тільки робітничу, а й селянську молодь і на прикладах революційного героїзму виховувати віддані революції її широкі лави.

Для здійснення цієї мети IV всеукраїнський з'їзд ухвалив прийняти шефство над І Кіннотним кошем Червоного козацтва.

З цього приводу з'їзд надіслав таку телеграму:

„Комкошу Першого Кінnотного. Примакову.

Президія IV Всеукраїнського З'їзду КСМУ рада сповістити славетний Перший Кінnотний Кіш Червоного Козацтва про прийняття на себе з постанови IV Всеукраїнського З'їзду всією українською організацією комуністичної молоди шефства над Кошем. Ми взяли на себе обов'язок

притягти до помочи Вам широкі кола робітничої та незаможницької молоди, знайомити з вашими подвигами кожного молодого робітника та незаможника, зробити ваших героїв любими та рідними, ймення тих, що загинули — священними. Прохаємо передати кожному червонцю, що коли гримне бойова хуртовина, круг знамен Вашого кошу наша спілка розташує тисячі юнаків - комунарів, та що вкупі з Вами ми будемо ще поїти коней коло Стиру й коло Вісли. Хай живе славетний Кіннотний Кіш!".

Осередки комсомолу писали листи до старих червоних козаків та до молодих козаків, що недавно пішли в Кіш із комсомольських організацій, читали листи від них. Молодь ставила вистави, збирала пожертви на подарунки своїм підшефним. Дівчата вишивали подарунки козакам. Там, де був комсомольський осередок пісні про стрільців та гайдамаків замінилися на пісні, що складалися комсомольцями та комсомолом про комсомол та Червоне козацтво. В тих місцях перестали піднесено розповідати про криваві бешкети бандитських отаманів; їх замінили оповідання та книжечки про боротьбу Червоного Кошу з контрреволюцією, про героїв кошу, пролетарських борців — В. Примакова, Багінського - Рушкульпарка та багатьох инших, що не менш були порубані та постріляні, аніж старі запорожці, але були порубані за нову, близьку селянській бідноті справу — за пролетарську революцію.

Цим було покладено початок розвитку революційної романтики серед сільської молоди. Виданням перших книжечок — „Козаччина", „Хмельниччина", „Гетьманщина" „Червона Кобза" (думи про Червоне козацтво), — комсомол поклав початок обеззброюванню національної романтики.

Заклик до шефства над Кіннотним Кошем Червоного козацтва знайшов відгук не лише з боку сільських комсомольців, а й з боку широких кол позакомсомольської сільської молоди.

Комсомольці цілими юрбами йшли до своїх комітетів з проханням надіслати їх до Червоного козацтва. Нерідко цілі сільські осередки зривалися з місць із бажанням іти до Кошу.

Налагоджувався листовний звязок комсомольців із козаками. На зборах укупі з позапартійною молоддю читано листи від старих козаків, читано про їхнє життя та бажання.

Там, де був комсомольський осередок, пісні старої української романтики та свіжого націоналізму змінилися на пісні про червонців - козаків, про боротьбу незаможника з куркулем - глитаєм.

ГРАМОТА

ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КОМУНІСТИЧНОЇ СПІЛКИ МОЛОДИ УКРАЇНИ

Червоному козакові 1-го Кінного Кошу Червоного Козацтва імени ВУЦВК та КСМУ

Товаришеві.

Славний козаче робітничо - селянської Червоної армії!

Центральний Комітет Комуністичної Спілки Молоди України щиро вітає тебе з днем п'ятих роковин нашого славного Першого Кінного Кошу Червоного Козацтва!

Вся робітнича й селянська молодь України чула про ті славні бої та перемоги, що одержало Червоне Козацтво, а в його лавах і ти, козаче революції!

Ми віримо, що вкупі з нами, з нашою гарячою вірою в перемогу пролетаріяту над всіма гнобителями червоно-козача кіннота пронесе червоний прапор комунізму по всьому світові!

Комуністична молодь з тобою, наш славний товаришу!

Хай ця грамота буде тобі, дорогою пам'яткою тої любови до тебе, яка горить в серцях тисяч юнацтва України!

Будь на готові!

Вкупі підемо до нової борні — до перемоги!

Секретар Центрального Комітету
Комуністичної Спілки Молоди України *В. Васютін*

Члени Центрального Комітету (підписи)

Н. БУХАРИН

КОМСОМОЛ НА НОВОМУ ШЛЯХУ

Сьогодні відкривається всеросійський з'їзд РКСМ[1]), у звичайній мові — з'їзд комсомольців. Цьому з'їздові, певне, належить відограти велику ролю в усьому наступному розвиткові комсомольського руху. Він збирається на межі двох діб в історії нашої революції, і його політична роля повинна буде, передусім і перш за все, виявитися в пристосованні руху до умов, створюваних непом. Взагалі кажучи, можна відрізняти три смуги в післяжовтневому розвиткові наших юнацьких організацій. Перша смуга — смуга громадянської війни. Вона ставила перед молоддю завдання героїчної боротьби. Ввесь ентузіязм, ввесь запал, свої гарячі серця, свою бурхливу кров оддала революції робітнича молодь, що її захопив і наче на крилах підніс угору бурхливий ураган великого перевороту. Романтика боротьби, її нечуваний розмах, чудова величезність завдань, невидані горизонти, що розчинилися, наче ворота, до инших світів, — все це захопило молодь, вирвало її з рямців звичайного. Революційний запал знаходив у ній, у молоді, своє перше втілення. Спілки молоди зробили тут величезну роботу, і літопис громадянської війни знає багато золотих сторінок, списаних кров'ю молодих пролетарських сердець.

Другий період — це поворот політики од військового комунізму. Молодь була захоплена майже несподівано, вона незрозуміла змісту того, що відбувається, розгубилася. Можна, не ризикуючи перебільшити, сказати, що цей період, ця смуга була часом дезорганізації лав молоди. Ці лави похитнулися. Вони похитнулися ідейно. Романтизм зник. Настала проза, революційні будні. А економічна дійсність прутом била передусім по робітничій молоді. На фабриці й на заводі, в установах, скрізь, де згорталася промисловість або відбувалося скорочення штатів, найбільше зазнавала якраз молодь. І в „духовній" галузі вона зазнавала більше за инших: освітню роботу скорочувалося, клуби зачинялося, лекції, розваги, агітпоїзда то-що — все це відходило в забуття. „Господарський розрахунок" иноді навіть досить безгосподарським

[1]) V з'їзд РКСМ відбувся в жовтні 1922 року.

чином душив освіту молоди, різав те привабливе, що притягало молоді душі. Зрозуміти величезну стратегію „непу“ молодь одразу не могла, а груба рожа непмана плювала їй у лице. Звідци — розхитаність. Звідци — всі хвороби „переходового періоду в переходовому періоді“.

Тепер, очевидно, починається третя смуга: смуга пристосування до умов поточної дійсности. Лави молоди починають шикуватися знову. Нова економічна політика, що попервах тільки била, показує свій вигідний бік і робітничій класі: оживлення в нашій легкій індустрії, загальне оживлення економічного життя, підвищення життьового рівня,— ці фактори відбиваються й на робітничій молоді. Потихеньку зростає база для нового циклу, що веде вперед. Стратегія „нової“ політики стає зрозумілою в далеко більшій мірі. Жадоба вчитися охоплює молодь. Поруч із низкою негативних явищ починає виступати лінія иншого нового ентузіязму, ентузіязму знання, культурної боротьби, культурних здобутків в як-найрізноманітніших формах. Цю третю смугу виразно видно. І V з'їзд комсомолу повинен буде свідомо дати могутній імпульс всьому рухові молоди саме на цьому шляху передусім.

Ми вважаємо, що оскільки партія та Радянська влада повинні, без сумніву, перекинути тепер значну частину своїх коштів і своїх сил на культурний фронт, остільки-ж і партія й Радянська влада повинні в нових умовах подавати сильну підтримку наступному кадрові своїх активних робітників. Тепер ці молоді кадри варті особливо любовного ставлення до себе. Це молоді пагінці нової зміни пролетарського шару, що керує великою державою. Допомогти йому перебудувати лави, остаточно очуняти від тимчасового безладдя й з удесятеро більшою енергією взятися до нового величезного завдання — наш святий обов'язок.

Вітаємо ваш з'їзд, товариші! Віримо дуже, що ви поборете всі труднощі й ваші дужі молоді плечі знесуть тягар нової роботи.

ПАРТІЯ ТА КОМСОМОЛ[1])

18. Організація пролетарської та селянської молоди РКСМ має першорядне громадсько-політичне значіння. Покликаний виконати ролю резерву, звідки партія добирає кращі елементи, щоб забезпечити постійний доплив нових і молодших, комсомол є разом із тим провідником впливу партії на широкі кола робітничої та селянської молоди.

19. Організуючи трудящу молодь, як молодь, і маючи перед собою й особливі, специфічні, відзначні од загальнопартійних завдання, правлячи за провідника впливу партії і включаючи до своїх лав широкі шари трудящих, бувши, таким чином, масовою юнацькою організацією, РКСМ повинен бути самокеровничою організацією.

20. З другого боку, він не зможе виконати своєї величезної ролі, як не буде цілком забезпечено партійного впливу та партійного керовництва, що його можна зміцнити й поліпшити більш пильним добором партійних представників, постійною обопільною інформацією та добором кращих партійних товаришів для роботи в спілці.

---

[1]) Із тез тов. Н. Бухарина, прийняти XIII з'їздом РКП.

21. Тому, не зважаючи на загалом що-раз більше тяжіння до партії серед комсомольської молоди, треба боротися з усіма тенденціями відокремлення й відходу од партії (теорії „рівности" то-що), що помітні серед деякої частини спілки. Зміцнення партійного ядра спілки, втягнення до партійного життя кадру активних його робітників є основне чергове завдання. Треба збільшити вербування до партії молодих робітників од варстату, продовживши що до них ленінський призов.

22. Виконуючи під керовництвом партії всю вою громадську роботу, РКСМ повинен систематично втягати своїх членів в обмірковування всіх основних питань життя СРСР та РКП шляхом погодженого з партією постійного обмірковування цих питань участю в здійсненні прийнятих від партії постанов.

23. Треба налагодити систематичне вивчення історії партії, її програм та тактики, її організаційних принципів, всієї ідейної спадщини, зоставленої партії від тов. Леніна. Особливо повинно освітлювати боротьбу партії з опортунізмом, що на ній зросла й на ній загартувалася наша партія. Погляд „нейтральности" в боротьбі з ухилами всередині РКП(б) є, отже, неспроможний.

24. Члени партії повинні засвоїти собі, що робота спілки має величезне значіння. Всяке третування цієї роботи з боку членів партії є неприпустиме й глибоко шкідливе для пролетарського руху.

25. Партія повинна перевести в життя неодноразові постанови про те, щоб дати велику кількість і більш кваліфікованих партробітників для справи обслуговування потреб спілки Треба пам'ятати, що зріст і ускладнення завдань, що стоять тепер перед спілкою, потребує спеціяльних знань, здібности й навичок. Увагу до молоди, що підростає, увагу до РКСМ — ось таке повинно бути одне з найважливіших гасел нашої партії.

Н. БУХАРИН

ПРО ЮНИХ ПІОНЕРІВ

(З доповіди на XIII з'їзді РКП)

Я переходжу до першого розділу тез — до питання про піонерів. Це питання ставиться в таких партійних організаціях, як наш партійний з'їзд, уперше.

Я повинен зробити одне маленьке зауваження, так мовити, особистого характеру. Повинен сказати, що якщо для нас, комуністів, потрібен який-будь особливий психологічний заряд, щоб виконати ту роботу, яку положила на наші плечі історія, то само собою зрозуміло, що цей психологічний заряд діє в першу чергу тоді, коли ми бачимо й відчуваємо реальні наслідки цієї праці, як кусок чогось нового. І ось я повинен сказати особисто про себе, що із всього того, що мені доводилось бачити останніми роками, чого доброго, найбільш обіцяє, найбільш веселить комуністичне око, найпоказнішим є організація юних піонерів. Зовсім не тому, що приємно дивитися на парад, і зовсім не тому що це просто чудове естетичне видовисько, а саме тому, що ви бачите тут клапоть нашого майбутнього, ви бачите, як тут заходять такого типу взаємини й зростає така психологія, що являють собою найміцніше з досягнень за час революції.

Якщо раніш, до революції, ми дуже часто уявляли собі справу так, що майже зараз-же після революції крива нашого добробуту почне підніматися, то в цьому ми помилилися. Ми бачимо, що справа стоїть зовсім не так. Справді, ось уже ми 6 — 7 років тримаємо владу. Незабаром, чого доброго, і забудемо, який рік ми тримаємо владу. Ми тим більш ще далеко-далеко не вернулись до тих цифр у виробництві, до того рівня розвитку продукційних сил, що були характерні для довійськового періоду, із цього погляду — порівнюючи — у нас поки-що нема ніяких досягнень, крім негативних. Але в нас є одне таке досягнення, що варте всіх инших, бо воно, насамкінець, забезпечує і все инше; воно для нас цінне й тим що, насамкінець, не тільки доходить але й переходить всякі довійськові цифри. І це — створення нового типу людей. Це створення нового типу людей з новими взаєминами, новими навичками, новими прагненнями, новою психологією й з новим ідеологічним устроєм це є основне досягнення, що забезпечує нам розвиток на цілі роки нашого майбутнього.

Я не буду вас тут утрудняти великою кількістю цифр. До 5-го з'їзду РКСМ, цеб-то до жовтня 1922 року, ця організація нараховувала всього лише 4.000 чоловіка, а до першого травня 1924 року вона нараховує до 200.000 чоловіка. Звичайно, сама собою ця цифра дуже мала.

Але з погляду динаміки взаємин, з погляду зросту — це все-ж дещо. Я дозволю собі сказати кілька слів про характер робіт цих юних піонерів. Мені, на жаль, не можна буде використати на нашому партійному з'їзді ввесь той матеріял, що ми зібрали. Я скликав нараду з піонерами та з селянськими комсомольцями й з низовими комсомольцями фабрик та заводів; я хотів дістати відомості не тільки офіціяльного характеру, але й такого, що показав-би внутрішнє життя наших низових осередків. Дозвольте вам сказати кілька слів про один із осередків, щоб дати вам картину піонерських організацій. На колишній прохоровській мануфактурі в будинках робітників на початку роботи жило до 3½ тисячі дітей. Попервах було організовано 180 чоловіка, але потім через брак керовників та коштів, одразу довелось скоротити цю цифру до 80 чоловіка. Помешкання, що його вони займають у напівпідвалі, дуже маленьке — приміром 2 квадратових сажні. Осередок РКСМ ставиться добре, осередок РКП „ставиться зовсім несерйозно", як говорив товариш. Безпартійні робітники попервах часто ставились позитивно, але більшість робітників, і жінок особливо, чекала: подивимося, що вийде з цієї всієї історії. Потім, після організаційної роботи цих піонерів, виникло питання про їхній добір. Вони завели суворі правила для прийому, чого доброго, не менш суворі, ніж при нашій останній партійній чистці, навіть суворіші.

Приймаючи, питали: чи не куриш, чи не хуліганиш? До речи, був такий випадок, що одного з дітей нашого відповідального робітника в одній піонерській організації майже зацькували за те, що він послав служницю спитати, коли буде районове зібрання. Який, мовляв, ти трудящий! Таким чином провели добір публіки.

Усередині піонерської організації дуже серйозно було поставлено завдання дисциплінування. При цьому треба сказати, що піонери дуже часто своєю дисципліною та своєю організованістю перевищували комсомольські організації. Потім вони почали розвивати свою діяльність далі, організували гурток другого ступеня, захопили під свій вплив дитячий будинок.

Тепер вони заняті організацією піонерського будинку. Після того, як вони трохи зміцніли, вони почали запускати свої помацки по лінії впливу на батьків, а це надзвичайно важливо, бо найголовніший корінь нової боротьби — це сучасна організація. Із цього кінця ми маємо дитячу організацію, що своїми слабими рученятами руйнує старі взаємини в цій семейній організації, неб-то помалу підкопується під найконсервативнішу твердиню всіх гидот старого режиму.

Вони почали скликати разом із своїми керовниками зібрання батьків-робітників. Батьки попервах чекали, потім вони почали одвідувати ці зібрання із що-раз більшою охотою. Що розвинулось на цьому ґрунті? Иноді батьки били цих маленьких дітей за те, що вони належали до піонерів. Піонери повели вперту жорстоку боротьбу проти цього. В наслідок було організовано п'ятку з представників піонерів, комсомольців та фабзавкомів, що обходили робітників, які б'ють своїх дітей, умовляли, иноді притягали до суду; таким чином створюється новий тип взаємин.

Настав великдень. Батьки стали виганяти своїх дітей до церкви. І ось у напівпідвальному помешканні перед кількома днями до великодня зібрався не один десяток дітей, що пішли з дому й не з'являлися туди, витримуючи цю боротьбу з таким завзяттям, що, кінець-кінцем, перемогли й поставили своїх батьків перед фактом, що стався.

Таким чином, ви бачите, що ця робота якої зовсім не видно, виявляється зовсім не в зовнішніх декораціях та ознаках, а сприяє переродженню найконсервативнішої побутової сітки, що є опорою взаємин старого типу.

Почалась робота, і ви побачите, яка винахідливість потрібна від цих малих дітей. Партія та Радянська влада в звязку зі смертю Ілліча кинули гасло організувати допомогу безпритульним. Фабзавкоми мають нахил завжди витрачати гроші економно, допомагаючи тільки заводським: для „чужих" матеріяльних коштів бракує. Ці славні хлоп'ята та дівчатка потайки від фабзавкому організовують допомогу безпритульним. Якби ви прочитали коли-небудь, в якому стані в нас перебувають „педагогічні установи", де перебувають безпритульні, вам чуб пішов-би догори, тому що в нас нема ще такого кадру педагогів, що змогли-б належним чином підійти до безпритульних, зіпсованих за кілька років вулицею, торговлею, спекуляцією, проституцією то-що. Ці маленькі люди добре знають дитячу психологію. Вони, як показав досвід, часто краще за патентованих педагогів підходять до цих безпритульних. Видима річ, що далеко не скрізь справа стоїть так добре, як я говорив, але те, що установа розвивається по такій лінії, досить, щоб не одмахнутися зневажливим жестом, як це роблять папаші та діди цього дріб'язку. Це велика база для нашої майбутньої роботи.

Вони проходять і на село. Я знаю, що вони з Москви їдуть залізницями на село, і, коли вони з'являються на селі, вони спочатку дивують, а потім заохочують сільських дітей, і так чемно себе ведуть, що й тут провадять революційну, хоча й непомітну з першого погляду, роботу.

Я, товариші, навів вам картинку, основану на досвіді одного з осередків організації юних піонерів. Я не маю тут змоги говорити про цілу низку инших прикладів, але вже з цієї картинки ви бачите, як важливо є звернути увагу на цей рух. Як ви не стежитимете за цією молоддю, що обіцяє бути могутнім і в великій мірі революційним поколінням, як вона вирветься у вас із рук, то ви позбавитеся можливости, що втрата їх стоїть поруч із партійним злочином.

Я повинен дуже коротко сказати про кілька проблем, що стоять тут перед нашими товаришами з організації юних піонерів. Перша проблема— проблема керовництва. Їм бракує достатньої кількости сил. Це — по-перше, і, по-друге, у них не вирішено питання, хто повинен ними керувати. Є тенденції, що їх ми спостерігаємо на Україні, коли організація юних піонерів безпосередньо долучається до нашої партійної організації. Переважною-ж більшістю піонерів керує комсомольська організація. До 75% керовничого складу молодих піонерів перебуває в руках комсомольців, що працюють дуже добре. Але партія, як ціле, в своїх законодавчих інстанціях не мала ніяких стосунків до цього руху.

Друга проблема — матеріяльні засоби. Про це я скажу дуже коротко, бо що-ж говорить, коли цих засобів нема. Повинен зауважити, що дуже часто й тут ці молоді наші майбутні товариші виявляють чудеса винахідливости. Вони обходять наших хазяйчиків, нав'язуючи ці червоні галстучки, що їх так розбирається, і збирають на те, щоб купити свої пов'язочки то-що. Ця проблема, взята навіть із педагогічного боку, дуже складна. Тут багато хто усміхається, але навіть така складна проблема, як полова, відіграє у них виключну ролю, як це виявляється з усіх рішуче оповідань тих, що працюють в організації юних піонерів, так що тут потрібен тонкий, делікатний і в великій мірі педагогічний підхід.

Потім проблема дуже великого організаційного порядку, що полягає в тому, як з'єднати організацію цих юних піонерів з організаціями соціяльного виховання. Що до керовництва, то загалом вирішення повинно йти по тій лінії, що партія повинна керувати через комсомол цими організаціями. Що до з'єднання з організацією соціяльного виховання мені здається, що тут не повинно бути конкуренції, як це часто спостерігається. А ці органи повинні опертися на відповідні організації, що стосуються соціяльного виховання й беруться спеціяльно до цих питань.

Є ще кілька загальних ідейних ухильників у керовників організації юних піонерів. Перший ухильник можна було-б назвати організованим сепаратизмом. Це — коли вони прагнуть організуватися зовсім незалежно від комсомолу. Точнісінько так само, як спостерігається невелику тенденцію в деякої частини відсталих комсомольських шарів до певної міри чинити сепаратно від партійної організації. Таку сепаратистську лінію спостерігається на Кавказі. Там є певний ухильник. Товариші, не лякайтеся, будь ласка, слова ухильник; я-ж бо не сказав, що він дрібнобуржуазний. Є иншого типу загальний дефект роботи, що його можна було-б назвати механічним перенесенням способів і метод роботи, доцільних для дорослих, у дитячі організації. Я хочу сказати про писання протоколів, про портфелі то-що. Є по окремих організаціях деяка переоцінка специфічно військових метод; так, наприклад, стоїть справа в ленінградській організації.

М. ДЬЯКОВСЬКА

КОМУНІСТИЧНИЙ ДИТЯЧИЙ РУХ

Комуністичний дитрух є частина загальнопролетарського руху. Тому основним завданням комуністичного дитруху є комуністичне виховання робітничих та селянських дітей на основі їх активної участи в усьому житті, праці та революційній боротьбі робітничої класи. Комуністичний дитячий рух у СРСР є одною з сил пролетарської революції та радянського будівництва, а також основним і головним фактором здійснення радянсько-державної системи соціяльного виховання.

Комдитрух у своєму розвитку так в СРСР взагалі, як і на Україні зокрема виріс у надзвичайної ваги проблему комуністичного виховання молодих шарів наступного покоління робітничої класи та селянства радянської країни. Це підкреслив у своїй постанові XIII з'їзд партії, що поставив перед партією завдання — керувати комуністичним дитрухом через комсомол.

Комдитрух виникає на Україні на початку 1922 року, в наслідок зросту активности дітей з дитбудинків, головним чином, прагнення їх звязатися з комсомолом і брати участь у громадсько-політичному житті. Стихійно виникаючи і зростаючи, осередки дитруху, за браком достатнього кадру досвідчених керовників, попервах, працюють механічно, переносячи зміст, методи й форми комсомольської роботи на дитрух і віддаючи основну увагу громадсько-політичній активності.

Все це приводило й привело в процесі дальшого розвитку комдитруху до багатьох негативних, часом і шкідливих, явищ у діяльності комдитгруп, що виявилися в надмірній політизації дитруху та перевазі

зовнішніх показних форм. Боротьба за знищення цих дефектів у дитячому русі була головним завданням дитячого руху 1923 року; тепер ці питання можна вважати за майже розвязані.

Разом із цим комдитрух помалу поширював свій вплив і на школи соцвиху, поставивши в центрі своєї уваги організацію, передусім, дітей робітників та селян, а це ще збільшило кількісний зріст дитруху. Завершення організаційного оформлення дитруху, його поєднання з практикою системи соціяльного виховання і глибше упровадження в практичну роботу дитгруп — ось чим характеризувався комдитрух на Україні протягом останнього періоду.

Комдитрух дуже поширився не то що в місті, але й на селі. Розгорнулася сітка диторганізацій і сильно збільшилось число дітей у них. Основною базою комдитруху є дитустанови соцвиху[1]) (школи, дитбудинки), але потроху дитрух охоплює й неорганізовану в цих дитустановах дітвору робітничих околиць і навіть безпритульних дітей.

У практичній діяльності дитгруп на перше місце став розвиток громадсько-трудових навичок і вмінь, заохочування дітей до громадсько-політичного життя й роботи, активна участь їх у революціонізуванні школи, де колективи юних ленінців є найактивнішим організаційним ядром серед усіх дітей, фізичне виховання юних ленінців і освітня з ними робота, поєднувана з повсякденною їхньою працею.

Широко в діяльність дитгруп зайшли: табор-комуна, що організує громадсько-трудове життя юних ленінців на повітрі; клуби юних ленінців, розмови, забави, що мають мету політичного виховання й фізичної гренізації; революційні та побутові свята; трудові загони, екскурсії, стінні газети; трудмайстерні (столярні, шевські, палітурні то-що); шефство міських юних ленінців над сільськими частинами; допомога безпритульним, листування з закордонними комуністичними дитячими групами і т. инш. і т. инш.

Організаційне оформлення дитруху привело до єдиної оргструктури, де основним осередком дитруху є колектив юних ленінців у дитустанові, на підприємстві або в клубі; численні колективи розділюється на ланки для кращого добору й охоплення активности юних ленінців, колективи на території району (в місті та окрузі) об'єднується в дитгрупи, що діяльність їхню скеровує місцевий комітет КСМ.

Кадри робітників КСМ — керовників дитгруп — зросли і кількісно і якісно. Вони підвищували свою кваліфікацію і в процесі нагромадження та обліку досвіду своєї довгої практичної роботи і через низку губерських курсів та курсів-з'їздів, а також через роботу місцевих гуртків-колективів робітників дитруху.

Збільшення уваги до дитруху так з боку КСМ, як і з боку партії та органів соцвиху привело до повсюдного утворення та налагодження роботи бюрів для керовництва дитрухом, створених при комітетах КСМУ: центральному, окружних і навіть районових.

Соцвих, його органи та робітники, що стояли на початку розвитку дитруху осторонь, тепер сприяють роботі дитгруп, розглядаючи дитрух, як основну силу в будівництві радянської школи. Втягається поволі в дитрух і кращу, комуністично-настроєну частину вчительства, що підводить потрібну педагогічну базу під дитрух.

---

[1]) Останніми часами з постанови вищих союзних органів базою дитруху є підприємство.

У наслідок порівнюючи недовгого свого існування комдитрух на Україні виявив такі основні досягнення:

1. Широке охоплення мас дітей трудящих по містах.
2. Розгортання сітки диторганізацій по деяких округах і на селі.
3. Нагромадження певного досвіду в змісті й методиці роботи дитгруп.
4. Виявлення громадсько-політичної активности диторганізацій юних ленінців (відгуки на політичні події, революційні свята, допомога безпритульним, шефство над селом то-що).
5. Активна робота юних ленінців для революціонізування дитустанов та звязування їх з наокружним оточенням та життям.

МИК. МІРОНОВ

„ЮНИЙ СПАРТАК“

(Перший рік дитруху на Україні)

ПОПЕРЕДНИКИ „ЮНОГО СПАРТАКА“

Дитячий комуністичний рух на Україні у формі „Юного Спартака“ розвинувся з низки попередніх дитячих організацій. Головні з них: 1) всі різном. форми виявлення дитячої громадськости в дитячих установах соцвиху: шкільні комітети, гуртки загальноосвітні й політичні, самоврядування то-що; 2) осередки КСМ у дитустановах, що були наслідком яскраво політичної активности деяких шарів дитячої маси, — до цих осередків часто входили, всупереч статутові РКСМ, діти від 11 до 14 років; 3) дитячі спортивні клуби, трудові дружини та скавтсько-піонерські загони з комуністичним ухилом.

Роль і значіння всіх цих організацій у справі створення єдиного комдитруху різні. Тоді, як перші (ц.-т. шкільне самоврядування, гуртки дитбудинків то-що) здебільша лише підготовлювали ґрунт для „Юного Спартака“, привчаючи дітей до громадськости й виділюючи їх, як найактивніший шар, другі, ц.-т. осередки КСМУ, при дитбудинках, цілком стали за основу „Юному Спартакові“ й відграли рішучу ролю у визначенні його класової фізіономії та скерованні його роботи. Третя група, що мала загалом скавтський характер, навпаки, лише дуже незначною мірою влилася в „Юний Спартак“, і роля її обмежується, головним чином, постановкою принципіяльних питань, звязаних із скавтизмом. Через те, що рух на Україні пішов шляхом перемоги над скавтизмом, то збудовані на ньому організації в процесі кристалізації „Юного Спартака“ розвалились або персонально вступили до нього. Таким чином, роля їхня цілком негативна.

Із цього видно, що ще на початку дитруху в його сучасній формі на Україні вже були у вигляді різних диторганізацій репрезентовані на практиці основні суперечності в принципіяльному підході до дитруху: з одного боку, копіювання скавтів (Кремінчук, Одеса, Чернігів); з другого — перенесення в дитяче оточення характерних рис радянсько-партійної суспільности (Київ, Харків, Поділля й майже всі інші).

І коли в-осени 1922 року органи комсомолу та соцвиху вперше поставили собі завдання опанувати дитрух і підпорядкувати його своєму

керовництву, знялася велика дискусія про принципи дитруху і в наслідок — прихильників скавтизму була меншість не то що в Харкові, але й по всіх губернях України, де на губз'їздах комсомолу було проведено доповіді про дитячий рух. У наслідку дискусії було вирішено від скавтських метод роботи відмовитись. Постанову цю ствердив центральний комітет комуністичної партії України. Такому розвязанню дискусії у великій мірі сприяло в центрі — внесення від теоретиків системи соцвиху принципіяльної ясности в питання, а на місцях — старе ворогування комсомольців до скавтів, що мали не аби-яку контр-революційну репутацію.

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА

У протилежність військовому побудованню скавтських та піонерських організацій, в основу структури „Юного Спартака" було покладено принцип демократичного централізму, ц.-т. повної виборности й змінности від самих дітей своїх керовничих органів, цілком підпорядковуючи нижчі органи вищим.

Крім того, істотною відзнакою од піонерської системи було й складання низової організації „Юного Спартака". Тоді, як піонери механічно підбирали свої низові осередки-ланки за віком, полом та иншими зовнішніми ознаками, спартаки на Україні почали об'єднуватися в осередки на основі природної належности своєї до тої або иншої організації, установи, підприємства то-що. Так створились осередки фабрик, шкіл, дитячих будинків-комун то-що. Инакше кажучи, низова організація „Юного Спартака" була створена за територіяльною ознакою. За цією організацією усталилася назва — „осередок".

Бувши самостійним дитячим колективом, осередок вибирав на своєму загальному зібранні бюро з трьох членів, що призначало зібрання й працю в осередкові, провадило від його імени звязки з иншими організаціями та установами, складало й провадило план роботи осередку то-що. В усій своїй роботі бюро здавало звіт перед загальним зібранням осередку.

Органом, що об'єднував роботу всіх осередків даного міського району або повіту, був районовий або повітовий комітет, вибраний од районового зібрання або повітового з'їзду „Юних Спартаків".

Крім того, створились міські й губерські комітети „Юних Спартаків", що не поширились дуже і не показали в процесі роботи своєї життьовости та потреби. Така була в основному організаційна схема „Юного Спартака".

ЗМІСТ РОБОТИ

Зміст роботи юних спартаків цілком визначався завданнями політичного виховання. Це часто приводило до надмірного захоплення політикою, ц.-т. доповідями на політичні теми, читанням та розбиранням газет то-що. Одначе, з часом такі методи забрали належне їм скромне місце в загальній системі роботи, і на перший план виступили живі форми роботи: політсуди, інсценізації, усні газети, колективні забави (наприклад, шаради, розмови, масові демонстрації та свята то-що). Кожний випадок у житті організації, кожну більш-менш видатну подію наокружного життя міста, фабрики, країни то-що використовували робіт-

ники дитруху, а за ними й спартаки, для внесення класового відношення і створення комуністичного ухилу думки. З другого боку, кожна метода роботи — чи хай то будуть спортивні забави, виступ драмгуртка, чи шиття взуття — була пройнята тим-же політичним змістом.

Для ілюстрації цього наведімо приклад демонстрації дітей з приводу вбивства тов. Воровського, що створив могутню колективну емоцію, або часткові розмови керовників про комсомол, що з ним часто зустрічаються, про непманів, що не менш часто з'являються дитині перед очима, про червоноармійців, що пройшли по вулиці то-що.

Все це дає багатий матеріял для політрозмови, інсценізації, забави то-що.

Друге, ц.-т. скористання всіх метод роботи для тої-ж мети політвиховання, характеризується улаштуванням майстерень, що виконували роботу для якої-будь пролетарської організації, переведенням спортивних забав на околиці міста, в гущі безпритульних дітей, улаштуванням хорового гуртка, але обов'язково з революційним репертуаром.

Так було погоджено й підпорядковано основному завданню політвиховання всі інші елементи роботи „Юного Спартака"— трудвиховання, фізвиховання, загальноосвітні елементи (екскурсійна робота то-що).

АРК. ЛОМАКІН

СПРАВА НЕ В НАЗВІ

Як відомо, дитяча організація називається так: „Комуністична дитяча група юних піонерів імени Володимира Ілліча Леніна".

Цю назву було встановлено за дитячими групами підчас XIII з'їзду партії, коли перед учасниками цього з'їзду на Червоному майдані коло могили Ілліча, проходили юні піонери струнких лавами й давали урочисте обіцяння бути завжди готовими боротися за справу Ілліча, провадити в життя його заповіти. Тоді відбулися „Ленінські хрестини" піонерів.

На Україні підлітки ще в жалібні січневі дні сами назвалися „ленінцями" і з гордістю носили цю назву.

Смерть Леніна дуже тяжко вразила дітей. Все, що вони знали раніше про Леніна, про його працю, боротьбу, вчення, життя та вчинки відразу-ж стало для них особливо дорогим, винятково цікавим.

Це найкраще видно з тих нескладних часто рядків віршів, в яких діти висловлюють свої чуття до Леніна.

Поки ще Ленін був живий, не раз писали до нього діти Радянських Республік.

Ось уривок з листа харківських спартаків:

„Дорогий Ілліч! Будь здоровий, вставай швидче. Ми не сидимо без праці, ми продовжуємо твою справу боротьби з буржуями. Будь спокійний, — ми готуємо міцну зміну".

Відгуки дітей на смерть Ілліча в незчисленних творах прозою і віршами передають яскраво ті переживання:

„Ще задовго до початку — описує юний ленінець А. Цинков жалібне засідання харківських юних ленінців, — прийшли ми, діти дитячих будинків, шкіл та заводів. Вивчили нового жалібного марша, присвяченого смерті Ілліча.

Нарешті зібрання починається. Відкривається завіса. Портрет Леніна на ввесь зріст стоїть прикрашений жалобою. Доповідь про Леніна.

Доповідач оповідає про діяльність т. Леніна і каже, що рівно о 4 годині заплачуть заводи й гармати — це нашого дорогого Ілліча будуть спускати в могилу.

Коли він вимовив це слово, що більше ніколи ми не побачимо Леніна, всі підвелися. Багато плакало. Тягуче мовчання — чекають, коли заплачуть заводи і гармати, а вкупі з ними всі, хто любив Леніна.

Заплакали гудки заводів. Один товариш із президії казав промову, і в голосі його чулися сльози. Потім виступали спартаки.

Спартаки вкупі з дітьми робітників та селян, перед могилою дорогого дідуся Леніна присягають об'єднатися навколо „Юного Спартака" і прийти на зміну і тим справу, розпочату Іллічем, довести до кінця, не одступаючи ніколи.

Засідання закривається. Зі співами жалібного маршу організовано розходяться".

„ІЛЛІЧЕВІ

„Загас червоний промінь волі—
умер наш чесний провідник.
Та з нами ти, коханий діду,
і дух твій буде з нами вік.
Ми по твоїх правдивих кроках
будемо твердо прямувати,
і незабаром над всесвітом
зоря червона буде сяти.
І загориться гасло наше,
і спалахне вогнем земля.
Сміліш ступаймо твердим шляхом.
Вперед . . . по кроках Ілліча".

Т. Карпова"

З Червоноградщини пишуть:

„Спи, батьку Ілліч.
Твої заповіти не вмерли,
не вмерли вони і не вмруть!
Ми, діти, в життя проведем їх!
Хай знають кати - людоїди, —
на страх всім буржуям - катам!
Кінець їм, поганим, настав!
Вже годі знущатись над нами!
Ілліч - батько знав, як боротися з вами
Зумієм боротися й ми.
Не ті ми буржуйські діти,
що в пишних палацах зросли,
не їли ми різних цукерок,
а змалечку гризли сухарі.
Нехай - же узнають буржуї,
що вміем боротися й ми,
І твої заповіти великі
зумієм в життя провести!
Так спи - ж, Іллічу, не турбуйся!
Твої заповіти не вмруть!"

Приймаченко"

Діти беруться жваво за докладне ознайомлення з життям та діяльністю Леніна: малюють його в різних видах, упорядковують кутки Леніна, без яких нині не можна знайти жодного загону ленінців. Ось як Кім Львов описує упорядкування ленінського кутка:

„По смерти Ілліча ми вирішили упорядкувати великий куток Леніна. Через кілька день праця закипіла. Зібрання ланки:

— Я намалюю Леніна у труні, — кричить один.

— А я намалюю Леніна, коли він каже, — каже другий.

Взяли папір та олівці й сіли за працю.

Нема стола. Це не заважає ленінцям — малюють на лавках, стоячи, навколішках.

Нарешті куток готовий. В центрі портрет Леніна на весь зріст. Під портретом плакат, на якому намальований завод. З одного боку заводу стоїть селянин із серпом, а по другому — робітник. Обоє засмучені тим горем, що впало на них — смертю Ілліча".

Підчас І всеросійського з'їзду комсомолу, коли його представники прийшли до Леніна і сповістили його, що вони прийняли назву Комуністична Спілка Молоди, Ленін одповів їм:

— Справа не в назві.

Комуністичні дитячі групи названі ім'ям В. І. Леніна. Справа не в назві, — повторимо ми. Ми знаємо, що кожний юний ленінець носить в собі глибоку пам'ять про Ілліча, що він думає про нього. Юні ленінці виправдають свої урочисті обіцяння бути вірними заповітам Ілліча, скрізь і завжди в своїх працях і заняттях провадити їх у життя. Юні ленінці виправдують своє ім'я.

Бо в кожному юному ленінцеві закладено вже часточку Леніна, і ця часточка, яка-б вона мала часом не була, згодом перейме його собою й виробить із дитини дійсного дорослого ленінця.

ЛЕНІНСЬКИЙ КОМСОМОЛ

ПЕРШІ ВІДГУКИ НА СМЕРТЬ

(Відозва ЦК ЛКСМУ до всіх членів КСМУ, до всієї позапартійної молоди України)

Дорогі товариші!

Вмер Ленін...

Невблаганна смерть вирвала в нас нашого дорогого вчителя, мужнього борця та геніяльного вождя.

Пролетаріят втратив свого проводиря, що керував класовою боротьбою протягом трьох десятків років.

Ленін ясно розумів, що робітничій класі доведеться пройти через тяжкі іспити, що робітнича класа має наблизити до себе найбільш рідні йому соціяльні групи як співробітників та товаришів, і Ленінова оцінка ролі селянства в такій країні, як Росія, дала можливість утворити не лише нечувану в світі революцію й закріпити диктатуру пролетаріяту, але й тримати владу протягом шости років існування революційної Росії, не дивлячись на всі зусилля капіталістичних країн розчавити країну Рад.

Ленін залишив пролетаріятові після своєї передчасної смерти велику спадщину — комуністичну партію, партію, загартовану в боротьбі, яку він утворив і виховав у залізній дисципліні й відданості пролетаріятові. Ця партія поставлена на міцні ноги. Теорія Маркса та Леніна, перевірена протягом тридцяти років, буде її провідником.

Ленін умер підчас її повного розцвіту, міци та цілковитого звязку зі своїм класом та з невичерпаним джерелом сил — КСМ.

Нас чекає ще довга й сувора боротьба. В цій боротьбі партія та її резерви будуть вірні своєму дорогому вчителеві, більше ніж коли-небудь зміцнять свої лави, міцніш об'єднається пролетаріят навколо свого керовника, остаточно закріпивши братню спілку з селянством...

Ленін умер...

Але молоді ленінці будуть пам'ятати вождя, будуть пам'ятати його заповіти, якими він навчав боротися.

Рік за роком на цьому важкому шляху живими буде керувати мертвий.

Ленін умер...

На його могилу ми не будемо лити сліз.

Нехай рука молодого робітника міцно, по-братньому стисне руку селянина над домовиною вчителя, людини та борця. Нехай обіцянка немилосердної боротьби з капіталом до всесвітньої революції буде нашим пам'ятником Ленінові!

Центральний Комітет КСМУ

Д. ПАВЛОВ

ЛЕНІНСЬКИЙ НАБОР ДО СПІЛКИ

Зараз-же після смерти тов. Леніна, разом із надзвичайним напливом робітників від станка в партію, під гаслом: „Померлого Ілліча замінимо кадрами робітників од станка“ і краща частина робітничого юнацтва широкою хвилею полилася до лав спілки. Робітнича молодь Донбасу, Катеринославу і др. міст потяглася в спілку під тим-же гаслом — „Колективно замінимо Ілліча“. Одночасно з напливом робітничого юнацтва до спілки підготовлена частина комсомольців стала вступати до лав КП(б)У.

ЦК РКСМ запропонував провести разом із партією широку кампанію притягнення в партію членів КСМ — робітників од станка, особливо тих, що давно є членами спілки, та залучення позапартійної молоди до лав комсомолу. Такі-ж вказівки були дані й від ЦК КСМУ.

І ось перші повідомлення:

„На катеринославських заводах вступило до КСМУ більш 500 молодих робітників. Спостерігаються також масові заяви про вступ до комсомолу транспортної молоди“.

„На юзівському заводі 80 підлітків заявили про вступ до комсомолу“, і до т. под.

Наводимо зразок тодішніх численных дописів до юнацьких газет.

На заводі „Серп і Молот“

„Немає Леніна. Працювати стало важче. Треба більше сил. Це зрозуміла молодь нашого заводу. І за декілька день було подано більше 25 заяв про вступ до КСМ, що майже всі затверджено осередком. Але ці 25 лише перші. Кожний день до осередку надходять нові заяви від хлопців із цехів.

Ми заповнимо місце, залишене Іллічем, — каже молодь“.

В майстернях ХТІ.

„Смерть тов. Леніна схвилювала робітничі маси всієї спілки, не пройшла без наслідків і для молоди наших майстерень.

За прикладом дорослих робітників, що вступили до партії, 13 молодих робітників подали колективну заяву про вступ до КСМ.

Наша молодь вирішила міцно держати прапор ленінізму.

Робкормол *Сталін*“.

Так скрізь. У шахтах, на фабриках і заводах колективна подача заяв про вступ до КСМ. Бадьорі заяви, пройняті змаганням колективної роботи разом з усім комсомолом. По одному Донбасу ленінський набор дав нових 12.000 молодих робітників і селян до лав спілки. Загальні висновки по Україні такі:

На перше лютого 1924 року організація нараховувала:

	Членів та кандид.	Членів	Кандидатів	Чоловіків	Жінок	Робітників	Селян	Служб. та инших
Разом в абсолютних цифрах . .	67.534	50.213	17.281	42.909	7.344	30.385	13.336	6.132

На перше липня 1924 року, ц.-т. до часу закінчення ленінського набору:

	Членів та кандид.	Членів	Кандидатів	Чоловіків	Жінок	Робітників	Селян	Служб. та инших
Разом в абсолютних цифрах . .	109.271	90.914	17.687	78.859	12.055	54.862	26.611	9.441

Ленінський приріст комсомолу України дав 41.067 чол. Ось яка кількість нових членів вступила до спілки в ленінський набор.

	Членів та кандид.	Членів	Кандидатів	Чоловіків	Жінок	Робітників	Селян	Служб. та инших
Разом в абсолютних цифрах . .	41.067	40.661	406	35.950	4.711	24.077	13.275	3.308

Умовно приймаючи закінчення ленінського набору 1 ліпня — треба сказати, що влиття молоди до лав ленінського комсомолу не зменшувалося й продовжувалося ввесь час. Щоб показати, як зросла спілка ми наведемо ще одну таблицю зросту спілки на 1 листопада 1924 року.

Членів та кандидатів		Робітників	Селян	Служб. та инш.
139.932		69.991	45.353	10.656
Членів	Кандидат.	53,5%	36%	8,5%
126.000	13.932			

Збільшення продовжувалося.

Не було вже таких підприємств, де була-б молодь і не було-б осередку ЛКСМУ.

Ставлячи широко масову роботу, притягуючи до своєї роботи позапартійну молодь через загальні збори, конференції, спілка твердо пішла шляхом 100-відсоткового охоплення робітничої молоди.

ЗАПОВІТИ ІЛЛІЧА МОЛОДІ

(Промова на III всеросійському з'їзді РКСМ).

Товариші, я хотів-би сьогодні поговорити про основні завдання спілки комуністичної молоди і в звязку з цим — які повинні бути організації молоди в соціялістичній республіці взагалі.

На цій справі тим більше слід спинитися, що в певному розумінні можна сказати, що саме перед молоддю стоїть справжнє завдання створити комуністичне суспільство. Бо зрозуміло, що покоління робітників, виховане в капіталістичному суспільстві, в кращому випадку може розвязати завдання — зрушити основи старого капіталістичного побуту, збудованого на визиску. Воно в кращому випадку

може розвязати завдання створити такий суспільний лад, який допоміг-би пролетаріятові і трудовим класам затримати владу в своїх руках і створити міцні підвалини, на яких уже будуватиме тільки покоління, що стане до праці за нових умов, у такій обстановці, коли не буде визискувачів серед людей.

ЗАВДАННЯ МОЛОДИ — ВЧИТИСЯ

І от, підходячи з цього погляду до справи про завдання молоди, я повинен сказати, що ці завдання молоди взагалі і спілок комуністичної молоди та инших організацій зокрема можна було-б висловити одним словом: завдання полягає в тому, щоб учитися.

Певна річ, що це лише „одно слово". Воно не відповідає ще на головні і на найістотніші питання — чого навчатися і як вчитися? А тут вся справа в тому, що разом із перетворенням старого капіталістичного суспільства — навчання, виховання й освіта нових поколінь, що творитимуть комуністичне суспільство, не можуть лишатися старі. Однак, навчання, виховання й освіта молоди повинні виходити з того матеріялу, що залишило нам старе суспільство.

Ми можемо будувати комунізм тільки з тої суми знання, організації і установ, при тому запасі людських сил і засобів, що лишилися нам від старого суспільства.

Тільки цілком перетворивши справу навчання, організацію й виховання молоди, ми досягнемо того, що в наслідок зусиль молодого покоління створимо суспільство, неподібне до старого, тоб-то комуністичне суспільство.

ЧОГО І ЯК УЧИТИСЯ

Тому ми повинні докладно спинитися на питанні про те, чого ми маємо навчити і як повинна вчитися молодь, коли вона, справді, хоче виправдати назву комуністичної молоди, і як підготувати її до того, щоб вона зуміла добудувати й вивершити те, що ми почали.

Я мушу сказати, що перша, здавалося-б, і натуральніша відповідь є та, що спілка молоди і вся молодь взагалі, яка хоче перейти до комунізму, повинна вчитися комунізму.

Але ця відповідь — „вчитися комунізму" є надто загальна. Що-ж нам потрібно для того, щоб навчитися комунізму? Що ми повинні виділити з суми загального знання, щоб набути знання комунізму? Тут нам загрожує ціла низка небезпек, що раз-у-раз виявляють себе, як скоро завдання вчитися комунізму поставлено неправильно або коли його розуміють надто однобоко.

Звичайно, що з першого погляду виникають думки про те, що вчитися комунізму — це значить засвоїти ту суму знань, що їх викладено в комуністичних підручниках, брошурах і творах. Але так визначати вивчення комунізму — надто грубо й замало.

ТЕОРІЯ Й ПРАКТИКА — ЗНАННЯ Й БОРОТЬБА

Коли-б вивчення комунізму полягало тільки в засвоєнні того, що викладено в комуністичнних творах, книжках і брошурах, то тоді надто легко з'явилися-б комуністичні начотчики або чванькн, а це раз-у-раз чинило-б нам шкоду, бо ці люди, навчившися й

начитавшися того, що викладено в комуністичних книжках і брошурах, не вміли-б з'єднати все це знання і не зуміли-б діяти так, як того справді комунізм вимагає.

Найбільше лихо, що залишилося нам від старого капіталістичного суспільства, — це повний розрив книжки з життьовою практикою, бо ми мали книжки, де все було розписано як-найкраще, і ці книжки здебільшого були гидкою лицемірною брехнею, що неправдиво змальовувала нам капіталістичне суспільство.

Тому звичайне книжкове вивчення того, що написано в книжках про комунізм, було-б цілком неправдивим шляхом.

Тепер у наших промовах і статтях немає звичайного повторення того, що вже казали раніш за комунізм, і тому наші промови й статті звязані з повсякденною і всебічною роботою. Без роботи, без боротьби книжкове знання комунізму з комуністичних брошур і творів абсолютно нічого не варте, бо воно викликало-б старий розлад між теорією і практикою, той старий розлад, що становив найгіршу рису старого буржуазного суспільства.

Ще небезпечніше було-б, коли-б ми почали засвоювати тільки комуністичні гасла. Коли-б ми своєчасно цієї небезпеки не зрозуміли і коли-б ми всю нашу роботу не направили на те, щоб цієї небезпеки уникнути, тоді існування півмільйона або мільйона людей, молодих юнаків і дівчат, що після такого вивчення комунізму називатимуть себе комуністами, тільки дуже пошкодило-б справі комунізму.

ЩО ТРЕБА ВЗЯТИ ІЗ СТАРОЇ ШКОЛИ

Тут перед нами постає питання про те, як-же нам треба сполучити все це для навчання комунізму. Що ми маємо взяти із старої школи, із старої науки?

Стара школа заявляла, що вона хоче витворити людину всебічно освічену, що вона вчить наук взагалі. Ми знаємо, що це було цілком брехливо, бо все суспільство було основане й трималося на поділі людей на класи, на визискувачів і пригноблених. Натурально, що вся стара школа, яка була цілком пройнята класовим духом, давала знання тільки дітям буржуазії. Кожне слово її було підроблено в інтересах буржуазії.

По цих школах молоде покоління робітників і селян не стільки виховували, скільки натаскували в інтересах тієї самої буржуазії. Виховували їх так, щоб витворити для неї придатних служників, які були-б здатні давати їй прибутки і разом із тим не турбували її спокою й дозвілля. Тому, відкидаючи стару школу, ми поклали собі завданням взяти з неї лише те, що нам потрібно для того, щоб досягти справжньої комуністичної освіти.

Тут я підхожу до тих нарікань, до тих закидів старій школі, які часто доводиться чути і які ведуть нерідко до цілковито неправдивого розуміння.

Кажуть, що стара школа була школою муштри, школою зубріння. Це правдиво, але все-ж треба розрізняти, що було в старій школі шкідливого, а що корисного для нас, треба вміти вибрати з неї те, що потрібно для комунізму.

Стара школа була школою учоби, вона змушувала людей засвоювати силу непотрібного, зайвого, мертвого знання, що заморочувало голову й робило з молодого покоління підігнаних під загальний ранжир

урядовців. Але ви дуже помилися-б, коли-б зробили висновок, що можна стати комуністом, не засвоївши того, що нагромаджено людським знанням. Було-б помилкою думати, що досить засвоїти комуністичні гасла, висновки комуністичної науки, не засвоївши разом тої суми знань, наслідком яких є комунізм.

Зразком того, як з'явився комунізм із суми людського знання, є марксизм.

У ЧОМУ СИЛА МАРКСИЗМУ

Ви читали й чули про те, що комуністичну теорію, комуністичну науку, головним чином, створив Маркс, що ця наука марксизму перестала бути твором одного, хоча й геніяльного соціяліста XIX віку, що це вчення стало вченням мільйонів і десятків мільйонів пролетарів у цілому світі, що застосовують це вчення у своїй боротьбі проти капіталізму.

І коли-б ви запитали, чому Марксове вчення могло опанувати мільйони й десятки мільйонів сердець найреволюційнішої класи, — то на це є тільки одна відповідь: це сталося тому, що Маркс спирався на міцні підвалини людського знання здобутого за капіталізму; вивчивши закони розвитку людського суспільства, Маркс зрозумів неминучість розвитку капіталізму, що веде до комунізму, і, головне, він довів це тільки на підставі найдокладнішого, найглибшого вивчення цього капіталістичного суспільства, за допомогою повного засвоєння того, що дала стара наука.

Все те, що витворило людське суспільство, він переробив критично, жодного місця не лишив без уваги. Все те, що витворила думка людська, він переробив, проаналізував, перевірив на робітничому русі і зробив ті висновки, яких не могли зробити люди, обмежені буржуазними рямцями або звязані буржуазними забобонами.

ПРОЛЕТАРСЬКА КУЛЬТУРА

Це треба мати на увазі, коли ми, наприклад, говоримо про пролетарську культуру. Без ясного розуміння того, що тільки докладним знанням культури, витвореним цілим розвитком людства, тільки переробкою цього знання можна будувати пролетарську культуру, — без такого розуміння нам цього завдання не розвязати.

Пролетарська культура не вискочила невідомо звідки, не є вигадка людей, що звуть себе фахівцями в пролетарській культурі. Це — абсолютна дурниця. Пролетарська культура повинна являти собою закономірний розвиток тих запасів знання, що людство виробило під гнітом суспільства капіталістичного, суспільства поміщицького, суспільства урядового.

Всі ці шляхи й стежки підводили й підводять і надалі підводитимуть до пролетарської диктатури так само, як політична економія, перероблена Марксом, довела нам, до чого повинно прийти людське суспільство, вказала перехід до класової боротьби, до початку пролетарської революції.

НЕСПРАВЕДЛИВІ НАПАДИ НА СТАРУ ШКОЛУ

Коли ми чуємо нерідко і серед представників молоди і серед декого з захисників нової освіти ті закиди старій школі, що стара школа була школою зубріння, то ми кажемо їм, що ми повинні взяти те добре, що було в тій старій школі.

Ми не повинні брати із старої школи те, що там пам'ять юнаків обтяжували надмірним знанням, на дев'ять десятих непотрібним і на одну десяту перекрученим, але це не значить, що ми можемо обмежитися комуністичними висновками і вивчити тільки комуністичні гасла. Так комунізму не створимо. Комуністом можна стати тільки тоді, коли збагатимо свою пам'ять знанням всіх скарбів, що виробило людство.

Нам непотрібно зубріння. Але нам треба розвинути і вдосконалити пам'ять кожного учня знанням основних фактів, бо комунізм обернеться в пустку, обернеться в порожню вивіску, комуніст буде тільки звичайним чваньком, коли не буде перероблено в його свідомості все набуте знання. Ви повинні не тільки засвоїти його, але засвоїти так, щоб поставитись до нього критично, щоб не обтяжувати свого розуму тим сміттям, що непотрібне, але збагатити його знанням всіх фактів, які повинна мати сучасна освічена людина.

Коли-б комуніст захотів похвалятися комунізмом на підставі готових висновків, не пророблюючи серйозної, важкої, великої роботи, не розібравшись у фактах, до яких він повинен поставитись критично, — такий комуніст був-би сумним явищем. Така поверховість була-б безперечно шкідлива. Коли я знаю, що знаю мало, я дбатиму про те, щоб знати більше, але коли людина казатиме, що вона — комуніст і що їй і знати нічого не треба сталого, то нічого подібного до комуніста з неї не буде. Стара школа вироблювала прислужників, потрібних для капіталістів, стара школа з людей науки робила людей, що повинні були писати й говорити на догоду капіталістам. І через це ми повинні таку науку знищити. Але, коли ми маємо її знищити, коли ми маємо зруйнувати, чи значить це, що ми не повинні взяти з неї всіх тих придатних скарбів, що надбала людськість?

Чи значить, що ми не повинні зуміти відрізняти те, що було потрібне для капіталізму і що є потрібне для комунізму?

НАМ ПОТРІБНА СВОЯ ДИСЦИПЛІНА

Але замість старої муштри, яку провадило буржуазне суспільство всупереч волі більшости, ми ставимо свідому дисципліну робітників і селян, що сполучають із ненавистю до старого суспільства рішучість, уміння і гідність об'єднувати й організовувати сили для цієї боротьби, щоб із волі мільйонів і сотень мільйонів поодиноких і розкиданих по величезній країні створити єдину волю, бо без цієї єдиної волі нас неминуче розіб'ють. Без цієї єдности, без свідомої дисципліни робітників і селян наша справа безнадійна. Без цього перемогти капіталістів і поміщиків цілого світу ми не зможемо. Ми не матимемо навіть міцних підвалин, не кажучи вже про те, щоб на цих підвалинах будувати нове комуністичне суспільство.

Так само й відкидаючи стару школу, ми почуваємо цілком законну і потрібну ненависть до цієї старої школи, поважаємо бажання зруйнувати стару школу, але ми повинні зрозуміти, що на місце старого навчання, старого зубріння, старої муштри ми повинні поставити уміння взяти собі всю суму людського знання, і взяти так, щоб комунізм не був у нас чимсь таким, що вивчено, але був-би тим, що ви самі продумали, був-би тими висновками, що є неминучі з погляду сучасної освіти.

От як треба ставити основне завдання, коли ми кажемо про завдання навчитися комунізму.

МОЛОДЬ ПОВИННА ВЧИТИСЯ БУДУВАТИ СОЦІЯЛІСТИЧНЕ ГОСПОДАРСТВО

Щоб це вам роз'яснити, наближаючись одночасно до питання, як вчитися, я візьму приклад практичний. Ви всі знаєте, що пе ед нами після завдання військового, завдання охорони республіки, постає господарське.

Ми знаємо, що комуністичного суспільства не можна збудувати, коли не відродити промисловість і хліборобство, й до того відродити їх треба не по-старому. Треба відродити їх на сучасній, за останнім словом науки збудованій основі. Ви знаєте, що ця основа є електрика, що тільки коли буде переведено електрифікацію цілої країни, всіх галузей промисловости й хліборобства; коли ви це завдання засвоїте, тільки тоді ви матимете сили збудувати те комуністичне суспільство, якого не може збудувати старе покоління.

Перед вами стоїть завдання господарського відродження цілої країни: реорганізація, відновлення і хліборобства, і промисловости на сучасній технічній основі, що спирається на сучасну науку, техніку, на електрику.

Ви чудово розумієте, що до електрифікації неписьменні люди не підійдуть, і тут замало самої лише письменности. Тут не досить розуміти, що таке електрика; треба знати, як технічно застосувати її і до промисловости, і до хліборобства, і до окремих галузей промисловости й хліборобства. Треба навчитися цього самим, треба навчити цього все молоде трудяще покоління.

Таке є завдання, що стоїть перед кожним свідомим комуністом, перед кожним юнаком, що вважає себе за комуніста і ясно дає собі відчит, що він, вступивши до комуністичної спілки молоди, бере на себе обов'язок допомогти партії будувати комунізм і допомогти цілому молодому поколінню творити комуністичне суспільство. Він повинен зрозуміти, що тільки на основі сучасної освіти він може створити це, і, коли він не матиме цієї освіти, комунізм залишиться тільки побажанням.

У попереднього покоління завдання обмежувалося одним — повалити буржуазію. Тоді головне завдання було критикувати буржуазію, розпалювати в масах ненависть до неї, розвивати класову свідомість, уміння об'єднувати свої сили.

А перед новим поколінням стоїть завдання складніше. Мало того, що ви повинні об'єднати всі свої сили, щоб підтримати робітничо-селянську владу проти наступу капіталістів. Це ви мусите зробити. Це ви добре зрозуміли, це виразно уявляє собі комуніст. Але цього не досить.

Ви маєте збудувати комуністичне суспільство. Першу половину роботи в багатьох відношеннях пророблено. Старе — зруйноване, як його й слід було зруйнувати, воно являє собою руїни, як і слід було обернути його в руїни. Звільнено ґрунт, і на цьому ґрунті молоде комуністичне покоління має будувати комуністичне суспільство.

Перед вами тепер будівниче завдання, і ви можете розвязати його, тільки опанувавши все сучасне знання, уміючи обернути комунізм з готових вивчених формул, порад, програмових наказів у те живе, що об'єднує вашу безпосередню роботу, обернути комунізм в керовництво для вашої практичної роботи.

Таке завдання ваше, що ним ви маєте керуватися в справі освіти, виховання, піднесення цілого молодого покоління. Ви маєте бути

першими будівничими комуністичного суспільства серед мільйонів будівничих, якими повинні бути кожний юнак, кожна дівчина.

Коли не притягнете всю робітничу й селянську молодь до цього будівництва комунізму, ви комуністичного суспільства не збудуєте.

Тут я натурально підхожу до питання про те, як ми маємо вчитися комунізму, в чому повинна полягати властивість наших засобів.

ЯК ВИХОВАТИ З МОЛОДИ КОМУНІСТІВ

Я тут спинюся насамперед на питанні про комуністичну мораль.

Ви повинні виховати себе комуністами. Завдання спілки молоди — улаштувати свою практичну діяльність так, щоб через навчання, організацію, єдність, боротьбу ця молодь виховувала себе і всіх тих, хто вбачає в ній проводиря, щоб вона виховувала комуністів. Треба, щоб уся справа виховання, освіти й навчання сучасної молоди була вихованням у ній комуністичної морали.

КОМУНІСТИЧНА МОРАЛЬ

Але чи існує комуністична мораль? Звичайно, так. Часто змальовують справу так, наче ми не маємо своєї морали, і дуже часто буржуазія закидає нам, що ми, комуністи, відкидаємо всіляку мораль. Це — спосіб підмінювати поняття, кидати пісок в очі робітникам і селянам.

В якому розумінні ми відкидаємо мораль?

В тому розумінні, в якому її проголошувала буржуазія, що виводила цю моральність з наказів божих. Ми на це, звичайно, кажемо, що в жодного бога не віримо і добре знаємо, що від імени бога говорило духівництво, говорили поміщики, говорила буржуазія, щоб забезпечувати свої інтереси, інтереси визискувачів. Або замість того, щоб виводити цю мораль з наказів божих, вони виводили її з ідеалістичних або напівідеалістичних фраз, що завжди дуже скидалося до наказів божих.

Всіляку таку мораль, що взята з поза людського, позакласового поняття, ми відкидаємо, ми кажемо, що це — шахрайство, що це — одурення й затемнення розуму робітників і селян в інтересах поміщиків і капіталістів.

Ми кажемо, що наша мораль цілком обумовлена інтересами класової боротьби пролетаріяту. Нашу мораль ми висновуємо з інтересів класової боротьби пролетаріяту.

Старе суспільство було збудоване на тому, що поміщики й капіталісти пригнічували всіх робітників і селян. Нам треба було зруйнувати цей лад, треба було їх скинути, але для цього треба створити об'єднання. Боженька такого об'єднання не створить.

Таке об'єднання могли дати тільки фабрики, заводи, тільки пролетаріят, навчений, збуджений від довгого сну. Лише тоді, як ця класа заснувалася, тоді почався масовий рух, який привів до того, що ми зараз бачимо, до перемоги пролетарської революції в одній з найслабших країн, що вже три роки захищає себе від наступу буржуазії цілого світу.

І ми бачимо, як пролетарська революція зростає в цілому світі. Ми говоримо тепер на підставі досвіду, що тільки пролетаріят міг створити таку з'єднану силу, за якою йде роздрібнене, розпорошене селянство,— силу, яка витримала всі натиски визискувачів, тільки ця класа може допомогти трудящим масам об'єднатися й остаточно захистити, остаточно закріпити комуністичне суспільство, остаточно його збудувати.

От чому ми кажемо: для нас мораль, взята позалюдським суспільством, не існує: це є обдурення. Для нас мораль залежить од інтересів класової боротьби пролетаріяту.

НАШЕ ЗАВДАННЯ — ЗНИЩИТИ КЛАСИ

Але в чому полягає ця класова боротьба? А в тому, щоб царат повалити, знищити капіталістичну класу.

А що таке класи взагалі? Це те, що дозволяє одній частині суспільства привлащувати собі працю иншої.

Коли одна частина суспільства привлащує собі всю землю, — ми маємо класу поміщиків і селян. Коли одна частина суспільства має фабрики й заводи, має акції й капітали, а друга робить на цих фабриках, — ми маємо класу капіталістів і пролетарів.

Неважко було прогнати царя — для цього треба було лише кілька день. Не дуже важко було прогнати поміщиків — це можна було зробити за кілька місяців, не дуже важко було прогнати і капіталістів.

Але знищити класи куди важче: все ще лишився поділ на робітників і селян. Коли селянин сидить на окремій ділянці землі й бере собі зайвий хліб, тоб-то хліб, непотрібний ні для нього, ні для його худоби, а деяка решта населення лишається без хліба, то тоді селянин обертається вже у визискувача. Що більше лишає він собі хліба, то для нього корисніше, а решта хай голодує: „що більше голодують, то дорожче я продам цей хліб".

Треба, щоб усі робили за одним загальним планом на спільній землі, на спільних фабриках і заводах, за спільним розподілом. Чи легко це зробити? Ви бачили, що цю справу не розвяжеш так легко, як легко було прогнати царя, поміщиків і капіталістів. Тут треба, щоб пролетаріят перевиховав, перевчив частину селянства, перетягнув трудящих селян, щоб знищити опір тих селян заможних, тих, що багатіють коштом злиднів решти. Отже, боротьба пролетаріяту не скінчена на тому, що ми повалили царя, прогнали поміщиків і капіталістів. У цьому саме й полягає завдання того ладу, що ми звемо диктатурою пролетаріяту.

Класова боротьба продовжується; вона тільки змінила свої форми. Це — класова боротьба пролетаріяту за те, щоб не могли повернутися старі визискувачі, щоб згуртувалася розпорошена маса темного селянства до однієї спілки. Класова боротьба продовжується, і наше завдання — піддати собі всі інтереси цієї боротьби.

І ми всю комуністичну мораль цьому завданню піддаємо. Ми кажемо: мораль — це те, що спричиняється до руїни старого суспільства, збудованого на визиску, і до об'єднання всіх працюючих навколо пролетаріяту, що творить нове комуністичне суспільство.

Комуністична мораль — це те, що служить цій боротьбі, що об'єднує працюючих проти всілякого визиску, проти всілякої дрібної власности, бо дрібна власність дає до рук одної особи те, що витворено працею цілого суспільства.

ТРЕБА ЗНИЩИТИ ДУХ ВЛАСНОСТИ

Землю ми вважаємо за загальну власність.

Ну, а коли з цієї загальної власности я беру собі певну частину, оброблюю на ній удвоє більше, ніж потрібно мені, а лишками хліба

спекулюю, міркуючи, що більше голодних, то дорожче платитимуть — хіба я тоді роблю, як комуніст?

Ні, як визискувач, як власник. З цим треба боротися.

Коли лишити так, то все повернеться на старе, до влади капіталістів, до влади буржуазії, як то бувало не раз за минулих революцій. І щоб не відновилася знов влада капіталістів і буржуазії, для цього треба не дозволити крамарства, для цього треба, щоб поодинокі особи не багатіли коштом инших, для цього треба, щоб трудящі з'єдналися з пролетаріятом і склали комуністичне суспільство.

В цьому й полягає головна властивість того, що становить основне завдання спілки й організації комуністичної молоди.

Старе суспільство було збудоване за таким принципом, що або ти грабуєш другого, або другий грабує тебе, або ти робиш на другого, або він на тебе, або ти рабовласник, або ти раб. І зрозуміло, що вихо-вані в цьому суспільстві люди, можна сказати, з матернім молоком вби-рають психологію, звичку, поняття — або рабовласник, або раб, або дріб-ний власник, дрібний службовець, дрібний урядовець, інтелігент, тоб-то людина, що дбає тільки про те, щоб мати своє, а инше його не обходить.

Коли я господарюю на цьому клаптику землі, мені нема діла до другого; коли другий голодуватиме, то краще, я дорожче продам свій хліб. Коли я маю собі посаду, як лікар, як інженер, вчитель, службо-вець — мені байдуже до инших.

Може, потураючи, догоджаючи владі, я заховаю своє місце, та ще зможу й пробитися, вийти в буржуа. Такої психології й такого настрою комуністи не повинні мати.

Коли робітники й селяни довели, що ми вміємо своєю силою захи-стити себе і створити нове суспільство, от тут і почалося нове комуні-стичне виховання, виховання в боротьбі проти визискувачів, виховання в спілці з пролетаріятом проти егоїстів і дрібних власників, проти тої псих-ології і тих звичок, які кажуть: я змагаюся за свій прибуток, а решта мене не обходить.

От у чому полягає відповідь на запитання, як повинно вчитися ко-мунізму молоде покоління.

В ОСНОВІ ВИХОВАННЯ ЛЕЖИТЬ БОРОТЬБА

Воно може вчитися комунізму, тільки звязуючи кожний крок свого вчення, виховання й освіти з невпинною боротьбою пролетарів і трудя-щих проти старого суспільства визискувачів.

Коли нам кажуть про мораль, ми відповідаємо: для комуніста мораль вся в цій з'єднаній, солідарній дисципліні і в свідомій масовій боротьбі проти ви искувачів. Ми у вічну мораль не віримо і неправду різних ка-зок про мораль викриваємо.

Мораль потрібна для того, щоб людське суспільство піднеслося вище, позбавилося визиску праці. Щоб це здійснити, потрібне те покоління молоди, яке почало обертатися у свідомих людей в умовах дисципліно-ваної завзятої боротьби з буржуазією. В цій боротьбі воно виховує справ-жніх комуністів, в цій боротьбі воно повинно піддати і звязати з нею кожний крок у своєму навчанні, освіті й вихованні.

Виховання комуністичної молоди повинно полягати не в тому, що їй подають різні солодкі промови і правила про мораль. Не в цьому поля-гає виховання.

Коли люди бачили, як їхні батьки і матері жили під гнітом поміщиків і капіталістів, коли вони сами брали участь у тих муках, що припадали на долю тих, хто розпочинав боротися проти визискувачів, коли вони бачили, яких жертв коштувало продовжувати цю боротьбу, щоб захистити завойоване, коли бачили, який заклятий ворог ці поміщики й капіталісти — тоді ці люди виховуються в цих обставинах комуністами.

В основі комуністичної морали лежить боротьба за зміцнення і вивершення комунізму. От у чому полягає і основа комуністичного виховання і навчання. От у чому відповідь на запитання, як треба вчитися комунізму.

Ми не вірили-б навчанню, вихованню й освіті, коли-б вони були загнані тільки в школу й відірвані від бурхливого життя. Поки робітники й селяни лишаються під гнітом поміщиків і капіталістів, поки школи лишаються в руках поміщиків і капіталістів, — покоління молоди лишається сліпе й темне.

А наша школа має давати молоді основи знання, вміння вироблювати комуністичні погляди, повинна робити з них освічених людей. Вона має за той час, поки люди в ній вчаться, робити їх учасниками боротьби за визволення від визискувачів.

Комуністична спілка молоди тільки тоді виправдає свою назву, що вона є спілка комуністичного молодого покоління, коли кожний крок свого навчання, виховання, освіти звязуватиме з участю в загальній боротьбі всіх трудящих проти визискувачів. Бо ви добре знаєте, що поки Росія лишається єдиною робітничою республікою, а в решті світу панує старий буржуазний лад, — ми слабші за них, що-разу нам загрожує новий натиск; тільки коли ми навчимося єдности й одностайности, ми переможемо в дальшій боротьбі, набудемо сили й будемо справді непереможні.

ЩО ТАКЕ КОМУНІЗМ

Отже, бути комуністом — це значить організовувати й об'єднувати все молоде покоління, давати приклад виховання й дисципліни в цій боротьбі. Тоді ви зможете почати й довести до кінця будівлю комуністичного суспільства.

Щоб це було для всіх вас зрозуміліше, я наведу вам приклад. Ми звемо себе комуністами.

Що таке комуніст?

Комуніст — слово латинське. Комуніст — значить спільний. Комуністичне суспільство значить — все спільне: земля, фабрики, спільна праця — от що таке комунізм.

Чи може праця бути спільна, коли кожний господарює на окремому клаптикові. Відразу спільну працю не утвориш. Це з неба не падає. Це треба зробити, вистраждати, витворити, це складається в процесі боротьби. Не в старій книжці тут справа — книжці ніхто-б не повірив. Тут власний життьовий досвід.

Коли Колчак і Денікін ішли з Сибіру й з півдня, селяни не були на їхньому боці. Більшовизм їм не подобався, бо більшовики беруть хліб по твердих цінах. Але коли селяни спробували в Сибіру й на Україні владу Колчакову й Денікінову, вони дізналися, що селянинові вибору немає: або йди до капіталіста, і він віддасть тебе в рабство до поміщиків, або йди за робітниками, які правда, молочних річок і кисільних

берегів не обіцяють, які вимагають від тебе залізної дисципліни й твердости у важкій боротьбі, але які визволяють тебе з рабства у поміщиків і капіталістів.

Коли-ж темні селяни це зрозуміли і побачили на власному досвіді, тоді вони, пройшовши важку школу, стали свідомими поборниками комунізму. Такий досвід і повинна покласти в основу своєї діяльности комуністична спілка молоди.

Я відповів на запитання, чого саме ми маємо вчитися, що ми повинні взяти із старої школи, старої науки. Я спробую відповісти й на запитання, як цього треба вчитися: тільки сполучаючи кожний крок діяльности в школі, кожний крок виховання освіти й навчання нерозривно з боротьбою всіх трудящих проти визискувачів.

На кількох прикладах, взятих з досвіду роботи тої чи иншої організації молоди, я покажу вам наочно, як це виховання комунізму повинно провадитися.

МОЛОДЬ ПОВИННА ЗНИЩИТИ НЕПИСЬМЕННІСТЬ

Всі говорять про ліквідацію неписьменности. Ви знаєте, що в неписьменній країні збудувати комуністичне суспільство не можна. Не досить того, щоб Радянська влада наказала, або щоб партія дала певне гасло, не досить кинути певну частину кращих робітників на цю справу. Для цього треба, щоб саме молоде покоління стало до цієї справи.

Комунізм полягає в тому, щоб та молодь, щоб ті молоді дівчата, що належать до спілки молоди сказали: це наша справа, ми об'єднаємось, ми підемо на село, щоб ліквідувати неписьменність, щоб наше молоде покоління не мало неписьменних. Ми прагнемо, щоб самодіяльність молодого покоління було віддано цій справі.

Однак, ви знаєте, що швидко обернути Росію з темної, неписьменної країни у письменну не можна. Але коли до цієї справи стане спілка молоди, коли вся молодь працюватиме на загальну користь, тоді ця спілка, що об'єднує 400 тисяч юнаків і дівчат, має право назватися комуністичною спілкою молоди. Завдання спілки ще в тому, щоб, засвоївши те чи инше знання, допомогти тій молоді, яка сама не може визволитися з темряви неписьменности.

ЗРАЗКОВИЙ КОМСОМОЛЕЦЬ

Бути членом спілки молоди — значить провадити справу так, щоб віддавати свою роботу, свої сили на загальну справу. От у цьому є комуністичне виховання. Тільки в такій роботі стає юнак або дівчина справжнім комуністом. Тільки в тому випадку, коли вони цією роботою зуміють досягти практичних успіхів, вони стають справжніми комуністами.

Для прикладу візьміть роботу на городах коло міста. Це є одне з завдань комуністичної спілки молоди Нарід голодує, на фабриках і заводах голод. Для того, щоб врятуватися від голоду, треба поширити городи, але хліборобство провадиться по-старому.

І от треба, щоб свідоміші елементи стали до справи, і ви тоді побачите, що городи збільшаться, площа їхня поширіться, наслідки поліп-

шаться. В цій справі комуністична спілка молоди має брати активну участь. Кожна спілка або кожний осередок повинні вважати цю справу за свою справу.

Спілка комуністичної молоди має бути ударною групою, яка в кожній роботі дає свою допомогу, виявляє свою ініціятиву, свій почин. Спілка повинна бути такою, щоб кожний робітник бачив у ній людей, вчення яких для нього зрозуміло, вченню яких він, можливо, зразу й не повірить, але на живій праці яких, на їхній діяльності він побачить, що це дійсно ті люди, що вказують йому правильний шлях.

Коли комуністична спілка молоди у всіх галузях не зуміє так збудувати своєї роботи, то це значить, що вона збочується до старого, буржуазного шляху.

Наше виховання треба сполучити з боротьбою трудящих проти визискувачів, для того, щоб допомогти першим розвязувати ті завдання, що походять з вивчення комунізму.

Члени спілки повинні кожну свою вільну годину віддавати на те, щоб поліпшити город, або на якійсь фабриці або заводі організувати навчання молоди і т. инш.

Ми хочемо Росію з країни злиденної і вбогої обернути в країну багату. І треба, щоб комуністична спілка молоди свою освіту, своє навчання і своє виховання з'єднала з працею робітників і селян, щоб комсомолець не замикався по школах і не обмежувався лише читанням комуністичних книжок і брошур.

Тільки в об'єднаній, спільній праці із робітниками і селянами можна стати справжнім комуністом.

І треба, щоб усі побачили, що кожний, хто належить до спілки молоди, є письменний, а разом із тим уміє працювати. Коли всі побачать, що ми прогнали із старої школи стару муштру, подавши натомість свідому дисципліну, коли побачать, як кожний юнак іде брати участь в суботнику, як вони використовують кожне господарство коло міста, щоб допомогти населенню, тоді нарід буде ставитися до праці инакше, ніж до неї ставилися раніш.

Завдання комуністичної спілки молоди — в тому, щоб організувати в селі, або в своєму кварталі допомогу в такій справі, — беру маленький приклад, — як охорона чистоти або розподіл їжі.

Як це робиться у капіталістичнім старім суспільстві?

Кожний робив тільки для себе, а ніхто не дивився, чи є там старі або хворі, або на те, що все господарство падає на плечі жінки, яка через це пригнічена, поневолена. Хто проти цього має боротися? Спілка молоди, яка повинна сказати: ми це змінимо. Ми зорганізуємо загони молоди, що допомагатимуть охороні чистоти або розподілу їжі, систематично обходячи будинки, загони, які діятимуть організовано на користь цілого суспільства, правильно розподіляючи сили й доводячи, що праця повинна бути організованою працею.

МОЛОДЬ ПОВИННО ВИХОВАТИ В СВІДОМІЙ І ДИСЦИПЛІНАРНІЙ ПРАЦІ

Те покоління, представники якого мають тепер по п'ятдесят років, не може подіватися побачити комуністичне суспільство. До того часу це покоління зникне.

А те покоління, якому зараз 15 років, воно й побачить комуністичне суспільство й саме будуватиме це суспільство.

І воно повинно знати, що завдання його життя — будівництво цього суспільства.

В старому суспільстві працю провадили окремі родини, і ніхто не з'єднував її, крім поміщиків і капіталістів, що пригнічували народні маси. Ми повинні кожну працю, хай хоч яка брудна й важка вона буде, так вести, щоб кожний робітник і селянин дивився на себе так: я — частина великої армії вільної праці і зумію сам збудувати своє життя без поміщиків і капіталістів, зумію встановити комуністичний лад.

Треба щоб комуністична спілка молоди виховувала всіх з наймолодших років у свідомій і дисциплінованій праці.

От яким способом ми можемо сподіватися, що будуть розвязані наші завдання.

Ми повинні розраховувати, що нам потрібно не менш, як десять років для електрифікації країни, щоб нашу зубожену країну можна було обслужити за останніми досягненнями техніки.

І от, покоління, що має зараз 15 років, і яке через 10 — 20 років житиме у комуністичному суспільстві, повинно всі завдання свого навчання ставити так, щоб кожний день у кожному селі, в кожному місті молодь виконувала те чи инше практичне завдання спільної праці, нехай найменше, нехай найпростіше. В міру того, як то буде відбуватися в кожному селі, в міру того, як розвиватиметься комуністичне співстарання, в міру того, як молодь буде доводити, що вона вміє об'єднувати свою працю, — в міру цього успіх комуністичного будівництва буде забезпечено.

Тільки розглядаючи кожний свій крок у залежності від успіху цього будівництва, тільки питаючи себе, чи все ми зробили, щоб бути об'єднаними свідомими трудящими, комуністична спілка молоди зробить те, що вона півмільйона своїх членів об'єднає до єдиної армії праці й здобуде загальну повагу до себе.

БІБЛІОТЕКА
ВІДДІЛУ
ІСТОРІЇ АН
№
м. ЛЬВІВ

ЗМІСТ

I. НА СВІТАНКУ ЮНАЦЬКОГО РУХУ

Стор.

А. Балабанов. Дитяча та юнацька праця в промисловості 3
В. Булах. Дитяча праця в сільському господарстві 10
С. Гурвіч. Південно-Російська Спілка молоді 13
„Искра" про Про Південно-Російську Спілку молоді 19
Гаврилін. Робітнича молодь за першої революції 19
Д. Сверчков. Три дні 21
Бойова демонстрація 23
Робітнича молодь в одеському повстанні 23
Страйк торговельно-промислових хлопчаків 24
Ів. Меренків. На Брянському заводі 25
Г. І. Петровський. Праця молоді в гірничій промисловості 25
А. Ситниченко. Війна й підлітки 27
С. Сіркіс. Масовка 34
Я. Меніс. Страйк хлопчаків 35
„ Перший арешт 42
В. Клименко. Юнацька соціялістична спілка 46

II. ПАРОСТКИ

М. Скрипник. VI з'їзд більшовиків та юнацький рух 49
Я. Меніс. Ініціятивна група 52
До робітничої молоди (відозва київської ініціятивної групи) 61
А. Фоміних. Робітнича молодь Донбасу 63
М. Грінченко. Більшовицька спілка 65
В. Лір. На світанку комсомолу 69
Г. Ларський, А. Максимов, О. Тарханов. Коло джерела 71
І. Шухман. Спілка молодих трудівників 73
Арін. Забутий з'їзд 74

III. ГЕТЬМАНСЬКЕ ПІДПІЛЛЯ

А. Ситниченко. Гетьманське підпілля 78
Я. Меніс. Розклеювання прокламацій 82
Г. Ларський, А. Максимов, О. Тараханов. Моревінт 86
Г. Бічман. Дівчата в підпіллі 89
М. Грінченко. На шляхові до комсомолу 90
Україна на першому всеросійському з'їзді спілки 93
І. Осіпов. Центрогурт 95
Л. Черняков. Без гетьмана, але з Петлюрою 99

IV. МОЛОДЬ У БОРОТЬБІ ЗА ВЛАДУ РАД

Ф. Ярошевський і Б. Гарін. Бойове хрещення 103
І. Кулик. Щоденник червоного партизана 105
Х. Раковський. Створіть добу Радянської влади 112
С. Білокриницький. Нічна робота першого всеукраїнського з'їзду 113
Н. Скрипник. Трипільська трагедія 116

Стор.
В. Фастовський. Кривава баталія під Трипіллям 118
Грамота 124
Ів. Зарва. З обрізом проти банд 125
Х. Раковський. На боротьбу з панами 126
Відозва. 2.000 на Врангеля 127
П. Семенов. Михайлик Ратманський 128
З. Толкачов. Люба Ароноза 129
Б. Вад. Олексій Златопільський 130

V. ДЕНІКІНСЬКЕ ПІДПІЛЛЯ

Воробйов-Семенов. Партія та Комсомол у дні денікінщини 132
І. Райченко та А. Грановський. Із підпілля в підпілля 133
„ „ „ Розстріл 61 137
Н. Меклер. Картинки із підпілля 139
Віктор Крайній. Підпільні жнива 143
Одеський Комсомол в підпіллі 148
І відозва 148
ІІ відозва 149
Оскар Ердберг. Запаліть сірника! 150
Л. Черняков. Під п'ятою Денікіна 153
Процес 17-ти 157
Воробейчик. Пам'яти шости 160
З матеріялів полтавського польового суду 161

VI. НА ПІДНЕСЕННІ

І. Міньков. Шахтарська молодь у спілці 163
Ів. Зарва. На широкий шлях 164
Г. Зінов'єв. За околицю міст 166
М. Окулик. Назва спілки 167
Лист до сільської незаможної молоди України 169
Положення про секції учнів при місцевих організаціях КСРМУ 170

VII. НА ТРУДОВОМУ ФРОНТІ

Л. Шацкін. Молодь на господарському фронті 171
Горовський. Недільник 172
Нольський. У липні 173
Х. Раковський. Молодь — вірний борець на фронті праці 174

VIII. НА ШЛЯХУ ШУКАНЬ

Л. Шацкін. Переломний період у звязку з переходом до нових умов праці . . 176
З'їзд одности 179
Колективи 180
Класовість і масовість 183

IX. СПІЛКА В УМОВАХ НЕПУ

Ігнат. Вплив нової економ. політики на становище робітничої молоди 188
„ Зберегти робітничу молодь у виробництві 189
Л. Березов. Броня підлітків у виробництві 189
Я. Ряпо. Школа робітничої молоди 192
С. Верба. Основний здобуток 193

X. НОВИМИ РЕЙКАМИ

С. Білокриницький. Чистка 195
С. Б. IV всеукраїнський з'їзд 196
Ів. Зарва. Комсомол України — шеф кошу Червоного козацтва 197
Грамота центр. комітету КСМУ Червоному козакові 198
Н. Бухарин. Комсомол на новому шляху 199
„ Партія та комсомол 200

Стор.

XI. КОМУНІСТИЧНИЙ ДИТЯЧИЙ РУХ

Н. Бухарин. Про юних піонерів 202
М. Дьяковська. Комуністичний дитячий рух 205
Мик. Миронов. „Юний Спартак" 207
Арк. Ломакін. Справа не в назві 209

XII. ЛЕНІНСЬКИЙ КОМСОМОЛ

Перші відгуки на смерть 212
Д. Павлов. Ленінський набор до спілки 213
Заповіти Ілліча молоді 214

БІБЛІОТЕКА
ВІДДІЛУ ІСТОРІЇ АН
№
м. ЛЬВІВ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Харків, Спартаківський пров., № 3.

Багмут, І. — Робота молоди в сельбудах. Стор. 55, ц. 45 коп.
Барабашов, О. — Чого навчав молодь Володимир Ілліч. Стор. 50, ц. 12 к.
Білокриницький, С. — Нарис історії ЛКСМУ. Стор. 157, ц. 1. 30 к.
Годан, М. — Хлоп'я й дівча. Розмови товаришів про полову справу. Стор. 102, ц, 20 к.
Єльницький, А. — Робітничий рух і поліцейський соціялізм. Стор. 16, ц. 5 к.
Дев'яте січня в клубах молоди. Уложив Г. Епік. Стор. 68, ц. 10 к.
Залєський, П. — Громадська політична робота комсомолу на селі. Стор. 63, ц, 65 к.
Зарва, І. — Боротьба за сільську молодь. Стор. 83, ц. 10 коп.
Затонський В. — Національна проблема на Україні. Доповідь на пленумі ЦК ЛКСМУ — червень 1926 р. Стор. 64, ц. 40 к.
Зінов'єв, Г. — Комінтерн молоди та його завдання. Стор. 31, ц. 5 к.
Кандєєв, Ю. — XI міжнародній юнацький день. (В допомогу клубній роботі). Стор. 63, ц. 10 коп.
КП(б)У про комсомол. Стор. 176, ц. 30 коп.
Крупська, Н. — Прапор Леніна. Дві промови до комсомольців. Стор. 23, ц. 4 к.
Крупська, Н. — Соціялістичне виховання молоди. Стор. 18, ц. 6 к.
Ленін, В. — Молодь. Стор. 94, ц. 22 к.
Лясоцький, Я. — Комсомол Польщі в боротьбі. Стор. 102, ц. 1 крб. 20 к.
Міронов, М. — З історії дитячого руху. З доповнене видання. Стор. 48, ц. 30 к.
Мирошевський, В. — Історія КІМ. Стор. 47, ц. 17 к.
Мирошевський, В. — Історія РЛКСМ. Стор. 40, ц. 17 к.
Міронов, М. — Молоді ленінці на селі. Збірник провідних матеріялів. Стор. 83, ц. 30 к.
Молодняк. Читанка-декламатор. Уложив Д. Бедзик. Стор. 514, ц. 3 крб. 20 коп.
Павлов, Д. — Комсомол після смерти Леніна. Стор. 67, ц. 20 коп.
Порадник, комсомольця. Уложив П. Усенко. Стор. 280, ц. 90 к.
Раковський, Х. — Боротьба за молодь. Стор. 81, ц. 10 к.
Сатанєвіч. В. — Про будову ленінської комуністичної спілки молоди. Стор. 48, ц. 12 к.
Ситниченко, А. — Молодь у запіллі царату. Стор. 52, ц. 22 к.
Сталін, І. — Про молодь Стор. 31, ц. 7 к.
Сталін, І. — Про партію. Стор. 15, ц. 13 к.
Троцький, Л. — Про завдання сільської молоди. Про новий побут. Стор 18, ц. 9 к.
Фастовський, В. — Трипільська трагедія. Спогади учасника. Стор. 64, ц. 50 к.
Цетлін, Е. — Міжнародній юнацький день. Стор. 75, ц. 15 к.
Чергові, завдання комдитруху. Матеріяли III всеукрнаради комдитруху. Стор. 195, ц. 75 коп.
Шацкін, Л. — Ленін та комсомольці. Стор. 31, ц. 5 к.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Харків, 2 Радянський пров., № 2.

PA 6495 .G78 1987